

અર્પણપત્ર

વૈદ્યરાજ પં. સદાનંદકાકા વસઈકર

પ્રાણાચાર્ય.

વૈદ્યકના નવા સાહિત્ય પ્રત્યે આપને શોખ છે અને તેમાં પણ આપને મહારા તરફથી પ્રગટ થએલાં કેટલાંક પુસ્તકો ઠીક પસંદ પડ્યા છે એ જ્યારે મેં આપની પાસેથી હકીકત જાણી ત્યારે મેં વૈદ્યચિકિત્સાસારઉત્તરાર્ધ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા બતાવી અને તેમાં ખુટતા પ્રયોગો માટે માગણી કરી, જે આપે સ્વીકારી લીધી અને ઉદારતાથી આપનું અમૂલ્ય ઔષધી પ્રયોગોનું સાહિત્ય તે માટે ખુલ્લું કરી ઉત્તમાત્તમ રતનરૂપ પ્રયોગો આ પુસ્તકમાં લેવા માટે છુટ આપી એ આપના ઉદાર સ્વભાવને તથા આપના જ્ઞાન અને ઉચ્ચ ભાવનાને સ્મરણરૂપ રાખવા આ મહારી એક નવીન કૃતિ જેમાં આપનો પણ કંઈક હિસ્સો છે તે વૈદ્ય ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ) આપના ચરણોમાં અર્પણ કરી આનંદ માનું છું.

આપનો સદાનો મિત્ર,

ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કર

નાં પ્રણામ સ્વીકારશે.

શ્રી. વૈદ્યરાજ સદાનંદકાકા વસઈકરનો પરિચય.

મૂળ વસઈના રહીરા પરંતુ હાલમાં ૨૮ વર્ષથી મુંબઈમાં રહેતા તથા જેઓ કોઈપણ પ્રકારનું અભિમાન રાખ્યા સિવાય આયુર્વેદની ખરા દૃઢયથી સેવા કરી રહ્યા છે એવા એક વિદ્વાન વૈદ્યરાજનો આજે અહિં પરિચય આપતાં આનંદ થાય છે.

એમનું નામ વૈદ્યરાજ સદાનંદકાકા વસઈકર છે લોકો એમને કાકાવૈદ્ય તરીકે સારી રીતે જાણે છે, હાલમાં તેમની ઉંમર ૫૩ વર્ષની છે, અને મુંબઈમાં ૨૮ વર્ષથી સ્થાયી રહી અનેક ગરીબ તથા શ્રીમંતોની ચિકિત્સા કરી સારી નામના મેળવેલી છે. અનેક શૃદ્ધસ્થોના શૃદ્ધવૈદ્ય થાને ફેમીલીડોક્ટરનું કામ પણ તેઓ અનેક વર્ષોથી કરી રહ્યા છે. અને વર્ષાસનનો લાભ હજીપણ મેળવે છે, ગરીબ દરદીઓ પાસેથી તેઓ કંઈપણ જલ્દમાં રકમ લેતા નથી પરંતુ મફતમાં દવા આપે છે, તેથી તેમની નામના મિરચામ, કાંદાવાડીના પ્રખ્યાત લગામાં ખુબ પ્રસિદ્ધ છે. સારા ચિકિત્સક હોવા ઉપરાંત તેમને રસ, રસાયન તેમજ કુખીપક્વરસોનો સારો શોખ છે. તેમણે જીહાજીહા વિષયોપર ઘણીવાર મરાઠી સામયિકોમાં લેખો પણ આપેલા છે એટલું જ નહિ પણ પોતાનો અનુભવ, એક મન્યરૂપે અત્યારે લખી રહેલા છે, વળી એમને ત્યાં અભ્યાસ કે અનુભવ લેવા માટે ને વિદ્યાર્થીઓ આવે છે તેમને કંઈપણ ભેદભાવ વગર વૈદ્યકનું શિક્ષણ અનુભવ સાથે આપે છે અત્યારે પણ એમની પાસેથી શીખી ગયેલા અનેક વિદ્યાર્થીઓ સારી રીતે પ્રેક્ષીરા કરી રહ્યા છે.

સાચી સલાહ માટે એમને ત્યાં અનેક શૃદ્ધસ્થો વારંવાર આવે છે અને તેમને એમની મુલાકાતથી સારો સંતોષ થાય છે.

દવાઓ બનાવવામાં અને ખાસ કરી રસાયનોમાં તેમણે પોતાને હાથે ક્રિયાકર્મ કરી સારો અનુભવ મેળવેલો છે. એમના કુટુંબમાં સાત પેઢીથી વૈદ્યનો ધંધો ચાલતો આવેલો છે, એટલું જ નહિ પણ તેમના વડીલોએ વસઈના રાજ્યકર્તા પેશ્વાઈ રાજકુટુંબના રાજવૈદ્ય તરીકે અનેક વર્ષો દરમિયાન ચિકિત્સા કરી છે અને અત્યારે સુધી તેઓએ આપેલી જક્ષીમની જમીનની

પ્રસ્તાવના

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધની ખીછ આટલિ આગથી ચાર વર્ષ પૂર્વે ત્યારે પ્રગટ થઇ ત્યારે પ્રસ્તાવનામાં અમોએ ઉલ્લેખ કરેલો કે બનતી ત્વરાએ વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉત્તરાર્ધ પ્રગટ કરવા તૈયારી કરી લેશું. આજે જરાબર એ વાનને ચાર વર્ષ પુરાં થાય છે અને વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉત્તરાર્ધ હવે તૈયાર થઇ છપાઇ પુરો થવા આવેલ છે.

પરમાત્માની કૃપા વગર કોઈપણ કાર્ય થઇ શકતું નથી, મનુષ્યની ધારણા તો ખુબ હોય છે પણ હૃદયની આજ્ઞા હોય તોજ કાર્ય પાર પડે છે, વૈદ્યક ચિકિત્સાસારનો ઉત્તરાર્ધ પ્રગટ કરવાની ધણીજ ઉતાવળે મરજી હતી અને એ મરજીમાં અમારા શુભેચ્છક ગ્રાહકો અને મિત્રોનો પૂર્ણ સાથ હતો, તેઓ વારંવાર એ પુસ્તકની માગણી પણ કરી રહ્યા હતા, પણ આવા પુસ્તકની તૈયારી માટે યોગ્ય સમય તથા પુરતી સામગ્રી હોય તોજ કામ પુરું થઈ શકે તે વગર એ કામ કરી લેવું બહુજ કઠણ છે અને તેનો કામ કરનારજ ખરી મુશ્કેલીનો અનુભવ સમજી શકે નેમ છે, છતાં પણ છટ કૃપાથી સમય, સંયોગ અને સાધનની અનુકૂળતા થતાં જરાપણ વિલંબ થ્યાં વગર આ પુસ્તક તૈયાર કરી આપ લાઈઓના ચરણમાં રજુ કરતાં ખુબ આનંદ થાય છે, કેમકે જે વસ્તુની લોકોએ કદર કરી છે અને જે વસ્તુની રોજને રોજ માગણી થવા કરે તે વસ્તુ તૈયાર થતાં લેખકને આનંદ થાય એ સ્વાભાવિક વસ્તુ છે.

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર એ નામ પ્રમાણે શુધ્ધ ધરાવનાર પૂર્વાર્ધ જેવોજ આ ઉત્તરાર્ધ તૈયાર કરવામાં અમોએ જરાપણ મહેનતની

જરાપણ લોભ કરવામાં આવ્યો નથી, સારા નવા ટાઈપિ, ઉત્તમ જાતની પ્રીન્ટીંગ છન્ક તેમજ સ્વદેશી જાડા એન્ટીક કાગળ અને સુંદર પાકું બાઈન્ડીંગ કરવાનો પૂર્ણ પ્રયત્ન કરેલ છે એથી અન્યની સુંદરતા જેમ અંદરની ઉત્તમ વસ્તુથી છે તેવીજ રીતે બહારના છપાઈ વગેરે સર્વ કાર્યથી કરવામાં આવી છે ને તે માટે એવી આશા અવશ્ય રાખવામાં આવે છે કે આ ઉત્તરાર્ધ પણ વૈદ્યોની પ્રિય વસ્તુ બની શકશે તથા હમેશાં તેમના ટેબલપરની ઉપયોગી વસ્તુઓમાંજ સ્થાન મેળવી લે તો તે જરાપણ નવાઈ જેવું નથી.

આરોગ્યસિન્ધુ કાર્યાલયનાં પુસ્તકો માટે અત્યારે વૈદ્યસમાજ કે જનસમાજ વારંવાર પુછા કરે છે ને હમેશાં પ્રગટ થતા સાહિત્યને મંગાવી લે છે એ એની ખાસ વિશેષ પ્રકારની લોકપ્રિયતા છે તેવીજ રીતે વર્તમાનપત્રના સંપાદકો, લેખકો અને સારા વિદ્વાનવૈદ્યરાજો અમારા સાહિત્ય માટે બહુજ ઉંચા અભિપ્રાયો આપે છે એ જોતાં અમોને હજીપણ આ દિશામાં કામ કરવાનો ઉત્સાહ આજુ રહે છે.

ચિકિત્સાના વિષયપર આ બે પુસ્તક જે જે વૈદ્ય કે ડૉક્ટર પાસે હશે તેમને ખીજા વધુ અન્ય રાખવાની કે ઘણાં થોડાં પોતાં જોવાની હવે જરૂર નહિંજ રહે. કેમકે ૨૫ વર્ષ અમોએ આ વૈદ્યક-ધર્મામાં અને અભ્યાસકાર્યમાં આપેલા છે ને તેના અનુભવે કરી અમોને જે જરૂરી જણાયું તે સર્વ આમાં લઈ લીધેલું છે, એટલે કે પૂર્વાર્ધમાં જે ન હતું તે આ ઉત્તરાર્ધમાં જરૂરજ હશે એમ જોનારને જરૂર ખાતરી કે સંતોષ થાય તેવી આની ગોઠવણ કરેલી છે, પછીતો મનુષ્યસ્વભાવની ખામી ક્યાંક રહી ગઈ હોય તો તે સુધારી લેવા અમો તૈયાર રહી બીજી આવૃત્તિમાં ઘટતો સુધારો કરી લઈશું અને તે માટે અમારા મિત્રો અમોને જરૂર સૂચના લખી મોકલાવે એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક ૩. ૨૧ માં મળી જવાનો છે આમ થતાં કિંમતનો બોલો દીક હળવો થઈ જાય છે અને પાછળથી પૂર્વાર્ધ તથા ઉત્તરાર્ધ બંને સાથે લેનારને મૂળકિંમત કરતાં ઓછામાં મળે તેવી ગોઠવણ આપી રહેશે.

અમોએ અમારા હંમેશના સ્વભાવ અને નિયમ પ્રમાણે ઉત્તમોત્તમ પ્રયોગો બહુજ સરળ અને સ્પષ્ટ ભાષામાં, સામાન્ય માણસ પણ સમજી લે અને બનાવી શકે તેવી ભાષામાં જરાપણ સંકોચ વગર જે કંઈ શીક્ષકમાં હતું તે આમાં આપી દીધું છે અને તે શિવાય જે બહારનું મળ્યું તે તથા પ્રાચિનસાહિત્યમાંથી જરૂરી અને લેવા લાયક હતું તે સર્વ આમાં લઈ લીધું છે એટલે કે લેવા લાયક સર્વ વસ્તુ લંછ ગાગરમાંસાગર એ કહેવત પ્રમાણે બનતું સર્વ કરેલ છે, અને અન્યને તે પ્રમાણે પૂર્ણ બનાવેલ છે.

અન્યની સુદરતા તેમાં રહેલા સારા તત્ત્વો ઉપર રહે છે અને એ સારા તત્ત્વો એટલે કે સારા સારા પ્રયોગો તેના મૂળભેષક ઉદારભાવનાવાળા વૈદ્યભાષ્યોની ઉદારતાનું પરિણામ છે, એઓ જે આવા પ્રયોગો ન આપે કે ક્યાં પણ પ્રગટ ન કરે તો આવો સંગ્રહ તૈયાર કરવાનું નજ બને. પરંતુ હજી એવા ઉદારવૃત્તિવાળા વૈદ્યો આ દેશમાં છે ખરા અને તેથીજ મારે તે સર્વ વૈદ્યભાષ્યોનો, વૈદ્યક-દિંદીમાસીકપત્રોના સંચાલકોનો અને જેમણે ખાનગી પ્રયોગોની છુટકા અમારા હાથમાં સોંપી હતી તેમનો આભાર માનવાનું બૂલી શકાય તેમ નથી, તેમના પગલે ચાલી મારે પણ મારી ફરજ જાગ્રવવાની હતી તે મેં પણ બજાવી છે. આમાં ખાસ કરી મહારાષ્ટ્રિય પ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ પં. સદાનંદશાકા વસુધકર કે જેમને આ અન્ય અર્પણ કરવાનું સૌભાગ્ય અમોને પ્રાપ્ત થયેલ છે તે વૃદ્ધ અને મુરબ્બી વૈદ્યનું નામ અદિ ખાસ ઉલ્લેખ કરવા વગર રહી શકાય તેમ નથી, કેમકે

r

r

ત્યારેજ આવી શકે કે જ્યારે આપ અમોને લેખીત અભિપ્રાય મોકલો ત્યારે. એ માટે આપ આ પુસ્તક જોયા બાદ તેમાં કંઈ દોષ જણાય તો તે માટે અમારું ધ્યાન ખેંચવા અને જોડીક જણાય તો તે માટે આપનો અભિપ્રાય એક કાગળમાં લખી સલાહ, સુચના લખવા જરૂર અમલદાર અમોને અમારા કાર્યમાં ઉત્સાહ આપશો એવી આપની પાસે અમારી પ્રાર્થના છે.

અનૂભૂતપ્રયોગાવલી નામક અમારા પ્રગટ થયેલા પુસ્તકમાંથી પણ કેટલાક ઉપયોગી અને આ અન્યને લાયક પ્રયોગો હતા તે આમાં લઈ લીધા છે અને તેમ કરવાથી આ પુસ્તકની ઉપયોગીતામાં સારો વધારો થયો છે એમ અમારી માન્યતા છે.

છેવટે આ પ્રસ્તાવના પુરી કર્યા અગાઉ અને આપની વિદાય લીધા પહેલાં અમારે એક નવી વાત કહેવી રહે છે અને તે એ કે હવે પછી આપને અમારા તરફથી વનરૂપતિવિજ્ઞાન નામનું ઉપયોગી પુસ્તક તરતમાં મળે તેની તૈયારી કરવાની રહે છે અને તે અત્યારથી શરૂ થાય છે અને તે તૈયાર થતાં તેનો પ્રથમ ભાગ કદાચ ૧૯૩૭ના જાનેશરીમાં આપ જોઈ શકશો એવી હમ્મશ છે. બાકીનો પ્રભુની કૃપા વગર કંઈપણ કાર્ય થવું અશક્ય છે.

કરાચી

હીં આપનો સદાનો મિત્ર,

તા. ૧-૮-૩૬ વેદ્ય ગોપાલજી કુંજરાજી

વૈદિક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ) માં આવેલા પ્રયોગોની

અ કાર દિ અ નુ ક મ ણિ કા

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
અમ્		અર્શનાશકતેલ	૧૮૭
અમીરરસ	૩૮	અગ્નિવર્ધકપ્રૃત	૧૮૬
અમ્મોદાદિવટી	૪૭	અર્જુનાત્રક	૨૨૨
અતિવિષાદિગ્રીકા	૪૮	અત્રકાદિયોગ	૨૨૨
અતિસારનાશકવટી	૪૮	અમૃતાસત્વયોગ	૨૨૩
અતિસારહરીવટી	૪૮	આ	
અપરમારનાશકવટી	૪૬	આરોગ્યપંચક (કવાય)	૧૦૬
અપરમારહરવટી	૪૬	આમાતિસારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭
અમ્લપિત્તહરીવટી	૫૦	આમલકયાદિ અવનેહ	૧૬૩
અર્શહરવટી	૫૦	આમલકીરસાયન	૧૬૪
અતિવિષાદીકવાય	૧૦૮	આત્રપાક	૨૦૮
અમૃતાદિકવાય	૧૦૮	ઈ	
અરોકાદિકવાય	૧૦૬	ઈરિમેદાદિતેલ	૧૮૭
અનિસારમુખાચૂર્ણ	૧૧૬	ઉ	
અપરમારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭	ઉન્માદલૈરવરસ	૭
અમ્લગંધાદિચૂર્ણ	૧૧૭	ઉન્માદહરમાવા	૮
અમૃતપ્રાણાવલેદ	૧૬૩	ઉન્માદનાશકવટી	૫૦
અકરીરમલમ (૧)	૧૭૫	ઉન્મુત્તીર્ણગ્રીકા	૫૧
અકરીરમલમ (૨)	૧૭૫	ઉપદંશનાશકકવાય	૧૧૦
અપામાર્ગનેલ	૧૮૬	ઉન્મુત્તનાશામકવીમ	૧૧૦

વૈદિક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)ની પ્રકરણવાર

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	૧	ભૂત	ભરમ	...	૫૫	૧	ધી	૭
"	૨	ભૂત	રસ	...	"	૭	ધી	૩૮
"	૩	ભૂત	કૃપીસ્થરસ	...	"	૩૮	ધી	૪૦
"	૪	મું	પર્પટી	...	"	૪૧	ધી	૪૩
"	૫	મું	લોહ	...	"	૪૩	ધી	૪૭
"	૬	મું	વટી-ગોળી-ગુટીકા	...	"	૪૭	ધી	૧૦૬
"	૭	મું	ગુગળ	...	"	૧૦૭	ધી	૧૦૮
"	૮	મું	કવાથ	...	"	૧૦૮	ધી	૧૧૬
"	૯	મું	ચુર્ણ	...	"	૧૧૬	ધી	૧૪૭
"	૧૦	મું	અરિષ્ટ-આસવ	...	"	૧૪૮	ધી	૧૬૨
"	૧૧	મું	અવલેદ-માતુલ	...	"	૧૬૩	ધી	૧૭૩
"	૧૨	મું	શરમ્ભ	...	"	૧૭૩	ધી	૧૭૬
"	૧૩	મું	મલમ	...	"	૧૭૫	ધી	૧૮૩
"	૧૪	મું	અંજન	...	"	૧૮૪	ધી	૧૮૬
"	૧૫	મું	તેલ	...	"	૧૮૬	ધી	૧૯૬
"	૧૬	મું	ધૂત	...	"	૧૯૬	ધી	૨૦૦
"	૧૭	મું	શાર	...	"	૨૦૦	ધી	૨૦૩
"	૧૮	મું	લેપ	...	"	૨૦૬		—
"	૧૯	મું	મંજન	...	"	૨૦૫	ધી	૨૦૭
"	૨૦	મું	પાક	...	"	૨૦૭	ધી	૨૧૩
"	૨૧	મું	અર્ધ	...	"	૨૧૬	ધી	૨૨૨
"	૨૨	મું	મિથાન	...	"	૨૨૨	ધી	૨૩૬
"	૨૩	મું	અર્ધ	...	"	૨૪૦	ધી	૨૪૩
"	૨૪	મું	વિષાદ-અર્ધ	...	"	૨૪૧	ધી	૨૭૨

વૈદક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ) માં આવેલા પ્રયોગોની

અ કા રા દિ અ નુ ક મ ણિ કા

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
અ		અર્શનાશકતેજ	૧૮૭
અમીરરસ	૩૮	અભિવર્ધકધૃત	૧૯૬
અજમોદાદિવટી	૪૭	અભુનામ્રક	૨૨૨
અતિવિષાદિચૂડીકા	૪૮	અમ્રકાદિયોગ	૨૨૨
અતિસારનાશકવટી	૪૮	અમૃતાસત્વયોગ	૨૨૩
અતિસારહરીવટી	૪૮	આ	
અપરમારનાશકવટી	૪૯	આરોગ્યપંચક (કવાથ)	૧૦૬
અપરમારહરવટી	૪૯	આમાતિસારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭
અન્નપિત્તહરીવટી	૫૦	આમલકયાદિ અવલેહ	૧૬૩
અર્શહરવટી	૫૦	આમલકીરસાયન	૧૬૪
અતિવિષાદીકવાથ	૧૦૮	આમ્રપાક	૨૦૮
અમૃતાદિકવાથ	૧૦૮	ઈ	
અશોકાદિકવાથ	૧૦૯	ઈરિમેદાદિનેજ	૧૮૭
અતિમારમુખચૂર્ણ	૧૧૬	ઉ	
અપરમારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭	ઉન્માદભૈરવરસ	૭
અમૃગંધાદિચૂર્ણ	૧૧૭	ઉન્માદહરમાત્રા	૮
અમૃતપ્રાણાવલેહ	૧૬૩	ઉન્માદનાશકવટી	૫૦
અકસીરમલમ (૧)	૧૭૫	ઉપચૂડીચૂડીકા	૫૧
અકસીરમલમ (૨)	૧૭૫	ઉપદંશનાશકકવાથ	૧૧૦
અપામાર્ગનેજ	૧૮૬	ઉપચૂડાશામકસીમ	૧૧૦

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
ઉપદંશારિમલમ (૧)	૧૭૬	કમલેયુરસાયન	૧૨૦
ઉપદંશારિમલમ (૨)	૧૭૭	કટકલાદિઅવલેહ	૧૬૪
એ		કથાવલેહ	૧૬૫
એસાદિવટી	૫૧	કકનાશકઅવલેહ	૧૬૫
એળીઆનીગોળા	૫૨	કકર્કનીરી (આસ-દમનીદવા)	૨૦૦
એસાદિચૂર્ણ	૧૧૮	કમનાશ્વળનો ઉપાય	૨૨૩
એલાલિદિ	૧૪૮	કરિરઆર્ક	૨૧૪
એખદાપાક	૨૦૭	કમીકુકારમ્ (કાળો)	૧૧
અમ્		કામિનીવિદાવચ્ચુરસ	૬
અમરકરુરીવટી	૫૨	કાળોગાલાકરસ	૧૦
ક		કામેશ્વરવટી	૫૬
કકાંતકમ્	૬	કામોન્નોગકવટી	૫૭
કકાપાકનીગોળાએ	૫૩	કાલમેધવટી	૫૮
કન્નાલોદાદિચૂરીકા	૫૩	કાસિમાદીવટી	૫૮
કકામીવટી	૫૪	કામોન્નોગકચૂર્ણ	૧૨૧
કકનાશકવટી	૫૫	કાલમેધઆસવ	૧૪૮
કકન્નોવટી	૫૫	કાસીમાદિયોગ	૨૨૩
કકન્નોદિવટી	૫૫	કુચસાદિઅયોગ	૧૦
કન્નાપદાવટી	૫૬	કુમેરાશ્વવટી	૫૮
કાલકાલ	૧૧૧	કુટાદિચૂર્ણ (૧)	૧૨૧
કાલકાલચૂર્ણ	૧૧૮	કુટાદિચૂર્ણ (૨)	૧૨૨
કાલકાલચૂર્ણ	૧૧૬	કુમાર્નમ્	૧૪૬
કાલકાલચૂર્ણ	૧૧૬	કુમ.નીમે	૧૮૮
કાલકાલચૂર્ણ	૧૧૬	કુમ.ગીરજા	૨૧૪
કાલકાલચૂર્ણ	૧૧૬	કુમ.કાલકાલ	૨૧૫

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
કેશરવટી	૫૯	ગુડમારવટી	૬૦
કેસરીચૂર્ણ	૧૨૨	ગુડાષ્ટકમ્વટી	૬૧
કંટકાર્યાદિકવાય	૧૧૧	ગુડમાર્યાદિચૂર્ણ	૧૨૩
કંઠમાળનોઊપાય	૨૨૪	ગુદમનાશકચૂર્ણ	૧૨૩
કાંકાયનવટી	૫૯	ગુડાદિઅવલેહ	૧૬૬
અ		ગોરોચનગુટીકા	૬૧
અભુરાસવ	૧૪૯	ગોરોચનવટી (૧)	૬૧
અરજવાનોમલમ	૧૭૭	ગોરોચનવટી (૨)	૬૨
અમ્લનોમલમ	૧૭૮	ગોરોચનવટી (૩)	૬૨
અદિરાદીવૃત	૧૯૭	ગોક્ષુરાદિચૂર્ણ	૧૨૩
ખારેકપાક	૨૦૯	ગોક્ષુરાદિઅવલેહ	૧૬૭
ખાંસીનોકવાય (૧)	૧૧૨	ગોક્ષુરાદિપાક	૨૧૦
ખાંસીનોકવાય (૨)	૨૪૦	ઘૌંતીલસમ	૧
ખોંખલીવટી	૬૦	ગંડમાલચૂર્ણ	૧૨૪
ગ		ગધકતેલ	૧૮૮
ગર્ભાચિંતામણીરસ	૧૧	ચ	
ગડુચીલોદ્ધમ	૪૩	ચન્દનાદિલોહ	૪૪
ગડુચ્યાદિકવાય	૧૧૨	ચન્દ્રકળાચૂર્ણ	૧૨૬
ગડુચ્યાદિચૂર્ણ	૧૨૨	ચમત્કારિકમલમ	૧૭૮
ગડુચ્યાદિયોગ	૨૨૫	ચન્દનાદિતેલ (મહા)	૧૮૮
ગર્ભાકુશયોગ	૨૨૫	ચિત્રકાઘરિષ્ઠ	૧૫૦
મદણીકપાટરસ (કાળો)	૧૨	ચિત્રકાસવ (સ્પેશીયલ)	૧૫૦
મદણીગજકેસરી	૧૨	ચિત્રકાદિઅવલેહ	૧૬૭
મદણીવિજયઅવલેહ	૧૬૬	ચિત્રકમાર	૨૧૫
ગિરીકર્ણકાદિલેપ	૨૦૪	ચોપચિનીઆદિચૂર્ણ	૧૨૪

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
દરામૂલારિષ્ટ	૧૫૪	ધાત્યારિષ્ટ	૧૫૫
દરાજનોમલમ	૧૮૦	ન	
દરાજનીદવા (૧)	૨૨૭	નવસારભરમ	૨
દરાજનીદવા (૨)	૨૨૭	નવગ્રહરાજશિરોમૂળ્ય	૩૯
દસનસંસ્કારચૂર્ણ	૨૦૫	નવચેતનવટી	૭૧
દસાંગધૂપ	૨૨૭	નગમધ્યચૂર્ણ	૧૨૬
દ્રાક્ષાદિચૂર્ણ	૧૨૭	નાગમલાવટી	૭૧
દ્રાક્ષારિષ્ટ	૧૫૪	નારસિંહચૂર્ણ	૧૩૦
દાડીમચતુષ્ટકવટી	૬૯	નારીકેલસવ	૧૫૬
દાદશામકચૂર્ણ	૧૨૮	નાગકેસરયોગ	૨૨૮
દાડિમાવલેહ	૧૬૮	નિદ્રાગ્રદવટી	૭૨
દાઝવાનોમલમ	૧૮૧	નિમ્બાદિવટી	૭૨
દાવાંચચાંજન	૧૮૪	નિશાદિવટી	૭૩
દિનદવાજચૂર્ણ	૧૨૮	નિચુડીતેલ	૧૮૯
દિવ્યામૃતરસાપન	૨૨૮	નીમકસુલેમાની	૨૦૧
દુર્ગલજ્જેતારસ	૧૫	નીમસત્વ	૨૦૨
દુર્લભરસ	૧૫	નીમ્બાદિચૂર્ણ	૧૩૦
દુગ્ધરોધકચૂર્ણ	૧૨૮	નેત્રાંજન	૧૮૪
દેવકુસુમાદિવટી	૧૫	પ	
ધ		પ્લીહારિવટી (૧)	૭૪
ધાત્રીસોહ	૪૪	પ્લીહારિવટી (૨)	૭૪
ધાતુવર્ધકવટી	૭૦	પ્લીહાનાચક્રાર	૨૦૩
ધાન્યાદિપંચકલ્પિમ	૧૧૩	પપીતાવટી	૭૪
ધાન્યાદિસ્વાદિષ્ટચૂર્ણ	૧૨૬	પથ્યાદિચુટીકા	૭૩
ધાન્યકદરિષ્ટ	૧૫૫	પતંગામવ	૧૫૬

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
પક્ષાયમૂલક	૨૧૬	પુનર્નવાદિઅવલેહ	૧૬
પ્રવાસપંચામૃત (ભસ્મ)	૩	પુત્રદારસાધન	૨૧૧
પ્રદરદિપ્તુ	૧૬	પૌષ્ટિકચૂર્ણ	૧૩૧
પ્રદરાદિભોદ	૪૪	પૌષ્ટિકઅવલેહ	૧૬૬
પ્રદરવિનાશકવટી	૭૫	પંચવક્રચરસ	૧૭
પ્રદરાદિભોદક	૭૫	પંચાનનવટી	૧૮
પ્રદરાદિચૂર્ણ	૧૩૦		
પ્રમેહારીવટી	૭૬	૩૬૫તિ	૭૮
પ્રવાલીકાવટી	૭૭	૩૬૫તિઆદિચૂર્ણ	૧૩૨
પ્રમુતજ્વરનાશકચરખન	૧૭૩	૩૬૫તિવટી	૭૮
પ્રવાસપાંડુરોગ	૨૨૮	૩૬૫તિ	૧૫૮
પ્રવાસાદિગોમ	૨૨૮	શીર ગરોમનાશકચૂર્ણ	૧૩૨
પાચકચૂર્ણ (૧)	૧૩૧		
પાચકચૂર્ણ (૨)	૧૩૧	બહુમુત્રાન્નાકવટી	૭૮
પાંચબુદ્ધિઅ.મવ	૧૫૭	બાળસાચરખન	૧૭૩
પાંચદાદિમલમ	૧૮૧	બાળપુષ્પાદિઅંજન (૧)	૧૮૫
પાંચકચૂર્ણ (૧)	૨૧૭	બાળપુષ્પાદિઅંજન (૨)	૧૮૫
પાંચકચૂર્ણ (૨)	૨૧૭	બદનરાત્રિચિત્તામઘિરમ	૧૮
પ્રજ્વળાપર્ણી	૪૧	બદનરાત્રિસાદિકવાથ	૧૧૩
પિત્તજ્વર	૧૬	બદનરાત્રિચૂર્ણમાસિતીચમંત	૨૪૦
પિત્તજ્વર ૧૮	૧૭	બાળજ્વરકુટ	૧૬
પિત્તજ્વર ૨૧	૧૭	બાળજ્વર	૧૬
પુત્રદારવટી	૨૩	બાળજ્વરકુટ	૧૬
પુત્રદારવટી ૨૮	૨૮	બાળજ્વરકુટ	૧૬
પુત્રદારવટી ૩૦	૩૦	બાળજ્વરકુટ	૧૬
	૧૩૩	બાળજ્વરકુટ	૧૬

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
બાલરોગાન્તકવટી	૮૦	ભૂનિમ્બાદિવટી	૮૩
બાલરોપનાશકવટી	૮૧	ભોગપુરંદરીવટી	૮૩
બાલાકવટી	૮૧	મ	
બાલપુષ્ટીચૂર્ણ	૧૩૩	મધુરાંડભસ્મ	૩
બાલબિલ્વાદિચૂર્ણ	૧૩૩	મધુમંડુરભસ્મ	૪
બાલચિરેચન	૧૩૩	મદનકામેશ્વરરસ	૨૦
બાલકુટખવલેહ	૧૬૯	મદ્દલનવરાંકુશ (૧)	૨૦
બાલપૌષ્ટિકઅવલેહ	૧૭૦	મદ્દલનવરાંકુશ (૨)	૨૧
બાલઅમૃત	૧૭૪	મમુરિકારસ	૨૧
બાલાક (પ્રવાહી)	૨૧૮	મધુપ્રભેદારિવટી	૮૪
બાલધુટી	૨૨૯	મધુભેદનાશીનીવટી	૮૪
બાળપર્પટી	૪૧	મરડાનીગોળી	૮૫
બાહીચૂર્ણ	૧૩૪	મલયંદ્રોદયવટી	૮૫
બિલ્વાદીચૂર્ણ	૧૩૪	મધુકાદિચૂર્ણ	૧૩૫
બિલ્લિતકવટી	૨૪૧	મહિલામૃતપાક	૨૧૨
બોદારચિરેચન	૧૩૪	મહાબાલાકરસ	૨૨
બંગેશ્વરરસ	૧૯	મહામૃત્યુંન્તરસ	૨૩
બંગેશ્વરયોગ	૨૩૦	મહામૃત્યુંન્ત્રવટી	૨૩
ભ		મહાશંખવટી	૨૩
ભદ્રજાતકરસાયન	૮૨	મહાશ્યામારિસૌહ	૪૫
ભદ્રાતકધૂત	૧૯૯	મહાતાલીસાદિચૂર્ણ	૧૩૬
ભરમેશ્વરવટી	૮૨	મહાસરસ્વતિચૂર્ણ	૧૩૬
ભૃગુરાજચૂર્ણ	૧૩૫	મહાદાદાસવ	૧૫૮
ભારંગ્યાદિકયાય	૧૧૪	મહામુક્તાંગન	૧૮૫
ભારંગ્યાદિચૂર્ણ	૧૩૫	મહામરિચ્યાદિતેજ	૧૯૦

द्वानुं नाम	पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
मदाविषयभक्ति	१६०	योगरात्र्यासव	१६०
मदापद्मिन्दुतेज	१६१	योगरात्र	२३०
मृगनाभीवटीका	८६	गोनीसंकोचनयोग	२३०
मृगसंछन्नीवटी	८६	२	
मृग्युक्तापदस	२४१	रसपीपरी	२४
भासिकरसायन	२४	रसमंजुर	२५
भासिकरसावटी	८७	रसप्रवर्तकवटी	६०
भासिकरवटी	८७	रसप्रवर्तिनीवटी	६०
भाषासंगीतीगीता	८८	रसप्रवर्तकयोग	२३१
भाषनीयुक्त	१३७	रसेन्द्रगुण	१८७
भाषिकभर	१५६	रसशोधकवाच	११४
भुजावटी	८८	रसप्रदगदियुक्त	१३६
भुजावियुक्त (१)	१३७	रसशोधकवटी	११०
भुजावियुक्त (२)	१३८	रसशोधकवर्त (१)	२१६
भुजावियुक्त	१३८	रसशोधकवर्त (२)	२२०
भुजावियुक्त	१५६	रसवियुक्त	१४०
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	१४०
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	२६
भुजावियुक्त	१३८	रसवियुक्त	२६
भुजावियुक्त	१३६	रसवियुक्त	६१
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	१४०
भुजावियुक्त	१३८	रसवियुक्त	१८२
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	६१
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	६०
भुजावियुक्त	२०५	रसवियुक्त	४१

द्वानुं नाम	पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
रौक्षीतकावलेह	१७०	वातगर्भकुशरस (१)	३१
रौभ्यरसायन	२३१	वातगर्भकुशरस (२)	३१
स		वातनाशकरसायन	३१
सधुभृगांकरस	२६	वातारिरस	३२
सधुलोकाथरस	२७	वाञ्जकरण्वरी (१)	६२
सधुमुदरसनयूर्ण	१४१	वाञ्जकरण्वरी (२)	६३
सधुयद्रोह्यरस	२३२	वातनाशकवरी	६४
सधुभृंशुष्टादिकवाय	११४	वातशयानाशकवरी	६४
सीमडानोमक्षम	१८२	वासोदिकवाय	११६
लोकाथरस	२७	वाञ्जकरण्वलेह	१६२
लोहगुग्गु	१०८	वाञ्जकरण्वयोग (१)	२३३
लोक्षादियूर्ण	१४१	वाञ्जकरण्वयोग (२)	२३४
लोक्षीभ्रमरागयूर्ण	१४१	वाञ्जकरण्वयोग (३)	२३४
लौहरसायन	२८	वायुनादमनोडिपाय	२३५
व		वायानोडिपाय	२३५
वडवानक्षरस	२८	वाञ्जकरण्वलोहभरम	२४२
वसंततिक्षकरस	२६	विजययद्रस	३२
वसंतमासती	३०	विजयभृगांकरस	३३
वड्यादिकवाय	११५	विश्वतापहरण्वरस	३३
वडवानक्षयूर्ण	१४२	विजयपर्वटी	४२
वमनकारकयोग	२३२	विडंगाद्यलोहम्	४६
वराधनीदवा (१)	२३२	विजयपुटीका	६५
वराधनीदवा (२)	२३३	विषमन्त्रवरीचटी	६५
वृषादिकवाय	११५	विषमन्त्रवरांतलोह	४६
वातगर्भदेशी	३०	विषुयिकावटी	६५

દવાનું નામ	પૃષ્ઠ	દવાનું નામ	પૃષ્ઠ
સખ્તશાલીવટી	૧૦૧	સોમનાથીતાબ્રભરમ	૬
મર્વરોગહરીવટી	૧૦૨	સૌમ્યપર્પટી	૪૩
સર્જરસચૂર્ણ	૧૪૬	સૌરાષ્ટ્રિવટી	૧૦૪
સરલત્રિરેચન	૧૪૬	સંગયરાવભરમ	૭
સખ્તરંગીઆસવ	૧૬૧	સંકોચનીવટી	૧૦૪
સખ્તામૃતઅવલેહ	૧૭૨	સંપ્રિવાનાશકતેજ	૧૯૬
સર્વોત્તમસુરભો	૧૮૬	સંતાનપ્રદયોગ	૨૩૯
સારિવાણાસવ	૧૬૨		હુ
સારિવાદિકવાથ	૧૧૬	હરગૌરીરસ	૩૭
સાદોમલમ	૧૮૩	હરસનાશકવટી	૧૦૪
સિદ્ધનિમતેજ	૧૯૪	હરિતકીઅવલેહ	૧૭૨
સિદ્ધામૃતરસ	૩૬	હરીતકયાદિવટી	૧૦૫
સિદ્ધિદાતાપ્રયોગ	૨૩૮	હરસનોમલમ	૧૮૩
સિદ્ધુરાદિવટી	૧૦૩	હિતપ્રભાવટી	૧૦૫
સુવર્ણસમીરપન્નગરસ	૪૦	હિરટીરીઆહરવટી	૧૦૬
સુધાચૂર્ણ	૧૪૬	હિગ્વાદિવટી	૧૦૬
સુવર્ણક્ષીરીતેજ	૧૯૪		ક્ષ
સુવાસિકઆમલાતેજ	૧૯૫	ક્ષયકેસરીરસ	૩૮
સુવાસિકમંજન	૨૦૭	ક્ષયનિવારકયોગ	૨૩૯
સુર્પૂટીજોહભરમ	૬	ક્ષયામૃતધૂત	૨૦૦
સુતિકાવિનોદરસ	૩૬	ક્ષારચૂર્ણ	૧૪૭

द्वानुं नाम	पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
विडंगतुंडुल्यूर्ध्व	१४२	शलहरयोग	२३८
विडंगादिदूर्ध्व	१४३	शोधयनुवटी	१०३
विदापादिदूर्ध्व	१४३	संभपुष्पीयूर्ध्व	१४४
विश्वमेघमयूर्ध्व	१४३	संभावलीयूर्ध्व	१४५
विरेचनयट्टी	१७१	संभपुष्पादिवृत्त	१६८
विषमर्भतेज	१६३	संभद्राव	२२१
विषमज्वरारियोग	२३६	शृंगभरम	६
वीर्यवर्धकमुनीश	८६	शृंगाराभक्त	१६
वेष्टेमलदेरभोष्ट	१६३	श्वेनभक्तभरम	४
वैद्यलेश्वररम	३४	श्वसक्तलेश्वररम	३४
		श्वेनपर्वटी	४२
२१		श्वसद्वर्जिन्दु	२२०
शलेभमनाशकवटी	६७	श्वसद्वर्जोम (१)	२३६
शलावर्षादिदूर्ध्व	१४३	श्वसद्वर्जोम (२)	२३७
शलावरीपाक	२१३	श्वेनश्वामकुमार	२३७
शलावरीआम्रव	२४३		४
शिरगुणारिभक्त	३५	श्वनिन्दुनेत्र	१६४
शिरःशोथवटी	६७		२१
शीलागुणवटी	६७	श्वभनवटी (१)	१००
शीतलशुद्धवटी	३६	श्वभनवटी (२)	१००
शीतलशुद्धवटी (भवेगीशुद्धवटी)	६८	श्वभनवटी	१४५
शीतलशुद्धवटी	६८	श्वदिष्टिभवन	१४५
शीतलशुद्धवटी (१)	१३८	श्वदिष्टिभवन	१७१
शीतलशुद्धवटी (२)	६८	श्वदिष्टिभवन	१७१
शीतलशुद्धवटी	१४८	श्वदिष्टिभवन	१७१

पृष्ठ	द्वानुं नाम	पृष्ठ
१०१	सौमनाथीताम्रलरम	६
१०२	सौम्यपर्पटी	४३
१४६	सौराष्ट्रिवटी	१०४
१४६	संगधरावलरम	७
१६१	संकोचनीवटी	१०४
१७२	संधिवानाशकेतव	१६६
१८६	मंतानप्रयोग	२३६
१६२	हृदयगौरीरस	३७
१९६	हृदयनाशकवटी	१
१८३	हृदयनाशकवटी	
१०३	द्विष्ट...	
४०	द्विष्ट...	
१४६	द्विष्ट...	
१६४	द्विष्ट...	
१६५	द्विष्ट...	
२०७	द्विष्ट...	
६	द्विष्ट...	
३६	द्विष्ट...	

રોગવાર ઔષધાનુક્રમણિકા

[નોંધ : વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર ઉત્તરાર્ધમાં આવેલી દવાઓ કયા રોગમાં કઈ દવા વાપરી શકાય તેની સમગ્રજ્ઞ આપવા માટે અહિં રોગના સરૂદ્ધ તથા ગુજરાતી નામો આપી તેની નીચે દવાઓનાં નામ તથા પૃષ્ઠ આપેલાં છે. એથી કોઈપણ માણસ પોતાને માટે જે રોગની દવા સોધવી હોય તે મહેલાઈથી સોધી તેની તમામ માહિતિ તે પૃષ્ઠ પર વાંચી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં પણ પૃષ્ઠાંક આપેલાં છે.

અંતર્ગત		લોલીઅરાગચૂર્ણ	૧૪૧
વાનગ્ગનાચક્રવર્તી	૯૪	કુમાર્યાસવ	૧૪૬
વડવાનજચૂર્ણ	૧૪૨	દશમૂર્તારિષ્ટ	૧૫૪
મુરુગારિષ્ટ	૧૫૬	ચિત્રકાદિઅવલેહ	૧૬૭
નામકમુલેમાની	૨૦૧	અમિરર્ધકથૂન	૧૬૬
અરૂચી		બલાતકથૂન	૧૬૬
ધન્યાદિરવાદિટચૂર્ણ	૧૨૬	ત્રિપદચૂર્ણ	૧૨૭
પાયકચૂર્ણ (૧)	૧૩૧	સ્વાદિષ્ટચટણી	૧૭૧
અગારિષ્ટપચન	૧૪૫	પાયકચૂર્ણ (૨)	૧૩૧
નામકમુલેમાની	૨૦૧	અભેક્ષપિત્ત—છાતીનારાદ	
અમિમાંથ—મંદામિ		પિપ્પભંજરમ	૧૧
મદાચંબરતી	૨૩	રમમકુર	૨૫
કાશવતી	૫૮	અન્તપિપ્પદરીવતી	૫૦
કુદકુદમુતી	૧૧	ધન્યાગિષ્ટ	૧૫૫
કુદકુદિલેક	૬૭	અપરમાર—વાઈ	
નવેવતવત	૭૧	કેમલદંડમાના	૮
કાશવતી	૧૨૭	કાશવતી	૧૦

વાતનાશકરસાયન	૩૧	કૃષ્ણતાવટી	૫૬
અપરમારનાશકવટી	૪૬	ભતિપત્રીચુટીકા	૬૬
અપરમારહરવટી	૪૬	દાડીમચતુરકવટી	૬૬
ઉન્માદનાશકવટી	૫૦	ફલાદિવટી	૭૬
માલકાંગણીનીગોળી	૮૮	કેસરીચૂર્ણ	૧૨૨
અપરમારનાશકચૂર્ણ	૧૧૫	ચંદનાદિચૂર્ણ (૧)	૧૨૫
પુષ્કરમૂલાસવ	૧૫૭	ચન્દ્રકાચૂર્ણ	૧૨૬
અપતંત્રક—હિરેટીરીઆ		નળાપતંત્ર	૧૨૬
એગીઆનીગોળી	૫૨	જાલગિરવાદિચૂર્ણ	૧૩૩
અંબરકરતુરીવટી	૫૨	મુસ્તાદિચૂર્ણ	૧૩૮
કન્યાલોહાદિચુટીકા	૫૩	અર્ચાશિંગ—હરસ	
હિરેટીરીઆહરવટી	૧૦૬	પંચાનનવટી	૧૮
અનિદ્રા—ઉંઘ ન આવવી		અર્ચાહરવટી	૫૦
નિદ્રાપ્રદવટી	૭૨	કાંકાપનવટી	૫૬
અરમરી—પથરી		ભક્ષાતકરસાયન	૮૨
પાપાણુબેદઆસવ	૧૫૭	હરસનાશકવટી	૧૦૪
ગોમુરુદિઅવલેહ	૧૬૭	નારસિંહચૂર્ણ	૧૩૦
અતિસાર—ઝાડાધવા		ભૃંગરાગચૂર્ણ	૧૩૫
મહણીકપાટરસ (કાળો)	૧૨	ફલાગિષ્ટ	૧૫૮
મહણીગજકેસરીરસ	૧૨	ચિત્રકાદિઅવલેહ	૧૬૭
પ્રાણુદાપર્પટી	૪૧	હરસનોમલમ	૧૮૩
વિજયપર્પટી	૪૨	અર્ચનાશકનેત્ર	૧૮૭
અતિવિપાદિચુટીકા	૪૮	અન્નિવર્ધકધૂન	૧૬૬
અનિસારનાશકવટી	૪૮	ભક્ષાનકધૂન	૧૮૬
અનિસારહરીવટી	૪૮	આમવાત (સધિયા)	
કાંકાપાકનીગોળી	૫૩	કુચસાદિપ્રયોગ	૧૦

રોગવાર ઔષધાનુક્રમણિકા

[નોંધ : વૈદ્ય ચિકિત્સાસાર ઉત્તરાર્ધમાં આવેલી દવાઓ કયા રોગમાં કઈ દવા વાપરી શકાય તેની સમગ્રણુ આપવા માટે અહિં રોગના સ્વરૂપ તથા ગુણગતી નામે આપી તેની નીચે દવાઓનાં નામ તથા પૃષ્ઠ આપેલાં છે. એથી કોઈપણ માણસ પોતાને માટે જે રોગની દવા સોધની હોય તે મટેલાઈથી સોધી તેની તમામ માહિતિ તે પૃષ્ઠ પર વાંચી શકે છે. આ અનુક્રમણિકામાં પણ પૃષ્ઠાક આપેલાં છે.

આનંદ	લોલીઆરામચૂર્ણ	૧૪૧
વાનગનારાકવટી	કુમારપાસવ	૧૪૨
વડવાનસચૂર્ણ	દશમૂલાદિષ્ટ	૧૪૪
મુરુગાદિષ્ટ	ચિત્રકાદિઆવલેડ	૧૪૭
નામકમુલેમાની	અમિતધર્મકૃત	૧૬૬
આરૂચી	ભક્ષાતકથન	૧૬૮
ધાન્યાદિસ્વાદિષ્ટચૂર્ણ	ત્રિપદચૂર્ણ	૧૨૭
પાચકચૂર્ણ (૧)	સ્વાદિષ્ટચટણી	૧૭૧
અ.દિષ્ટપ.ચન	પાચકચૂર્ણ (૨)	૧૩૧
નામકમુલેમાની	અગ્નિપિત્ત—હાતીનારાદ	
અમિતધર્મ—મંદામિ	પિત્તજાંદરમ	૧૧
અદાચંપવટી	રમમ પુર	૨૪
કાશવટી	અગ્નિપિત્તહરીવટી	૪૦
કાશકમુલેમાની	ધ.આદિષ્ટ	૧૪૪
કાશ દિષ્ટ. ૧૦	અપરમાર—વાઈ	
નામકમુલેમાની	કેમલદંડમાત્ર	૮
કાશ	કાશ દિષ્ટ. ૧૦	૧૦

વાતનાશકરસાયન	૩૧	કલ્પસતાવટી	૧૬
અપરમારનાશકવટી	૪૯	ભાતિપત્રીગુટીકા	૬૬
અપરમારહરવટી	૪૯	દાડીમચતુષ્ટકવટી	૬૯
ઉન્માદનાશકવટી	૫૦	ફલાદિવંટી	૭૯
માલકાંગણીનીગોળી	૮૮	કેસરીચૂર્ણ	૧૨૨
અપરમારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭	ચંદનાદિચૂર્ણ (૧)	૧૨૫
પુષ્કરમૂલાસવ	૧૫૭	ચન્દ્રકળાચૂર્ણ	૧૨૬
અપતંત્રક—હિરેટીરીઆ		નળમધચૂર્ણ	૧૨૯
એળીઆનીગોળી	૫૨	આલખિલ્યાદિચૂર્ણ	૧૩૩
અંબરકરતુરીવટી	૫૨	મુરતાદિચૂર્ણ	૧૩૮
કન્યાલોહાદિચુટીકા	૫૩	અર્શરોગ—હુરસ	
હિરેટીરીઆહરવટી	૧૦૬	પંચાનનવટી	૧૮
અનિદ્રા—ઉંઘ ન આવવી		અર્શહરવટી	૫૦
નિદ્રાપ્રદવટી	૭૨	કાંકાયનવટી	૫૯
અરમરી—પથરી		ભક્ષાતકરસાયન	૮૨
પાપાણુભેદઆસવ	૧૫૭	હરસનાશકવટી	૧૦૪
ગોક્તુરાદિઅવલેહ	૧૬૭	નારસિંહચૂર્ણ	૧૩૦
અતિસાર—ઝાડાથવા		ભૃંગરાજચૂર્ણ	૧૩૫
મહણીકપાટરસ (કાળો)	૧૨	ફલાદિષ્ટ	૧૫૮
મહણીગજકેસરીરસ	૧૨	ચિત્રકાદિઅવલેહ	૧૬૭
પ્રાણુદાપર્પટી	૪૧	હરસનોમધમ	૧૮૩
વિગ્નપર્પટી	૪૨	અર્શનાશકનેત્ર	૧૮૭
અતિવિષાદિચુટીકા	૪૮	અન્નિવર્ધકધૂન	૧૬૬
અતિસારનાશકવટી	૪૮	ભક્ષાનકધૂન	૧૯૯
અતિસારહરીવટી	૪૮	આમવાત (સંધિવા)	
કડાપાકનીગોળી	૫૩	કુચ્છાદિપ્રયોગ	૧૦

નવચેતનવટી	૭૧	રજઃપ્રવર્તિનીવટી	
વાતનાશકવટી	૯૪	ઋતુરોધાવટી	
રાસ્નાદિચૂર્ણ	૧૪૦	ઋતુચક્ષુરવટી	
મંધિવાનાશકતેલ	૧૯૬	વિજ્યાયુટીકા	
આક્ષેપક—આંચટી		ઉચ્ચતાશામકહીમ	૧૧
કાળોબાકાકેરસ	૧૦	રજઃપ્રવર્તકયોગ	૨૩
વાનમળકેસરી	૩૦	આમાતિસાર—મરડો	
અપરમારનાશકવટી	૪૯	અતિવિપાદિયુટીકા	૪૦
અપરમારદરવટી	૪૯	અતિસારનાશકવટી	૪૮
ગોરોચનયુટીકા	૬૧	કડાપાકનીગોળા	૫૩
ગોરોચનવટી (૩)	૬૨	જાતિપત્રીયુટીકા	૬૬
આનાદુ—કમળઅમલ		જાતિક્ષાદિવટી (૧)	૬૬
ચુકાટકમ્બવટી	૬૧	દરદાદિપુટપાકવટી	૬૯
જીલામનીગોળા (૧)	૬૭	દાડીમચતુટકવટી	૬૯
કમ્બમળતચૂર્ણ	૧૧૯	પ્રવાદીકાવટી	૭૭
દિનદયાગચૂર્ણ	૧૨૮	મરડાનીગોળા	૮૫
નગચમ્બચૂર્ણ	૧૨૯	દિગ્ધાદિવટી	૧૦૬
પાચકચૂર્ણ (૧)	૧૩૧	આમાનિમારનાશકચૂર્ણ	૧૧૭
મરડાવિરેચન	૧૪૬	જાલમિથ્યાદીચૂર્ણ	૧૩૩
આર્તવરોગ—ત્રીઆનાં		મળરસચૂર્ણ	૧૪૬
ઋતુમચર્ચી		મદ્યુર્જિવિજ્ઞપઅવલેહ	૧૬૬
કેળાઆર્તવેળા	૫૦	જાલકુટકનવલેહ	૧૬૬
કેળાસદાદિયુટીકા	૫૩	દાહિમાવલેહ	૧૬૮
કુચવલવટી	૭૭	દિરદરોગ—ધરનાંદરદો	
કુચવલવટી	૭૮	પેનવલવટી	૪૭
કેળાસદાદિવટી	૯૦	કેળાસદાદિવટી	૬૮

સર્વત્રિ	૭૮	ઉન્માદ-ગાંડપણ	
નાતશ્ચનાશકવટી	૯૪	ઉન્માદભેરવરસ	૭
પાચકચૂર્ણ (૨)	૧૩૧	અપરમારનાશકવટી	૪૯
સોલીઅરાજચૂર્ણ	૧૪૧	ઉન્માદનાશકવટી	૫૦
ત્રિભુવેષજચૂર્ણ	૧૪૩	ક્રમગો	
ચિત્રકાસવ (રપેશીયત્ર)	૧૫૦	રમગંડુર	૨૫
કણાવશેદ	૧૬૫	લૌહરસાયન	૨૮
વિરેચનચટણી	૧૭૧	વિડંગાઘસોહમ્	૪૬
કુમારિકાચર્ક	૨૧૪	વિષમજ્જવાતકલોહ	૪૬
કુખાંડરસાયન	૨૧૫	કાલમેધવટી	૫૮
પાચકચર્ક (૧)	૨૧૭	યકૃતશોધકવટી	૮૯
પાચકચર્ક (૨)	૨૧૭	કટુરોહીણીચૂર્ણ	૧૧૯
ઉપદંશ—ફીરંગાપદંશ		ક્રમભેપુરસાયન	૧૨૦
દેવકુમુદાદિવટી	૧૫	ચંદનાદિચૂર્ણ (૩)	૧૨૫
અમીરરસ	૩૮	ચન્દ્રકળાચૂર્ણ	૧૨૬
સમશાલીવટી	૧૦૧	ખર્જુરાસવ	૧૪૯
હરીતકયાદિવટી	૧૦૫	જાંબુવાસવ	૧૫૨
ઉપદંશનાશકકવાય	૧૧૦	ફલારિષ્ટ	૧૫૮
સારિવાદિકવાય	૧૧૬	કંદુજ્વર	
શીરંગરોગનાશકચૂર્ણ	૧૩૨	ત્રિપુરભેરવરસ	૧૪
રક્તશોધકારિષ્ટ	૧૬૦	કંદુજ્વરનાશકચૂર્ણ	૧૧૯
સારિવાદાસવ	૧૬૨	કણુરોગ—કાનનાંદરદ	
ઉપદંશારિમલમ (૧)	૧૭૬	અપામાર્ગતેજ	૧૮૬
ઉપદંશારિમલમ (૨)	૧૭૭	ગંધકનેદ	૧૮૮
તુલ્યાદિમલમ	૧૮૦	કૃમિરોગ—પેટનાજીવડા	
ચોપન્ડીન્યાદિપાક	૨૧૦	ક્રમીકુદારસ (કાળો)	૧૧

વિડંગાદિચૂર્ણ	૧૪૩	વિડંગાદિચૂર્ણ	૧૪૪
કાસીસાદિયોગ	૨૨૩	તામ્બુલાસવ	૧૪૫
કાસ—ખાંસી—ઉધરસ		ત્રાયમાણુસવ	૧૪૬
અનાલપંચામૃત (અરમ)	૩	દ્રાક્ષારિષ્ટ	૧૪૭
સોમનાથીતાઅરમ	૬	પુષ્કરમૂલાસવ	૧૪૮
કર્કાંતકરસ	૯	માચિકાસવ	૧૪૯
બાલરસ	૧૯	અમૃતપ્રાશાવલેદ	૧૫૦
વિન્યમૃગાંકરસ	૩૩	આમલકીરસાયન	૧૫૧
શૃંગારામક	૩૫	કટફલાદિઅરલેદ	૧૫૨
સુવર્ણમીરપન્નગરસ	૪૦	કર્કનારાકઅરલેદ	૧૫૩
એલાદિવટી	૫૧	હરિતકીઅરલેદ	૧૫૪
કર્કાવટી	૫૪	આમલકીઅરલેદ	૨૨૦
ખાંબલીવટી	૬૦	અર્જુનામક	૨૨૨
જનનિલાદિવટી (૧)	૬૬	આમલકીયોગ (૧)	૨૨૬
દરદારિપુટપાકવટી	૬૯	ખાંસીનોકવાથ	૨૪૦
દાટીમચનુટકવટી	૬૯	ખિત્તિનકવટી	૨૪૧
મિદુરાદિવટી	૧૦૩	કેશરક—વાળમાટે	
કર્કાકવાથ	૧૧૧	ચન્દનાદિનેત્ર (મદા)	૧૮૮
કર્કાખાંસીકવાથ	૧૧૧	વચ્ચટાનલદેરઆદ્ય	૧૦૩
ખાંસીનોકવાથ	૧૧૨	સુરામિકઆમળાનેત્ર	૧૮૫
જન્મ. દર્કા. થ	૧૧૪	કર્કમાળ—મલમલ	
જન્મ. દર્કા. થ	૧૧૬	શિખાયદોડવટી	૬૭
જન્મ. દર્કા. થ	૧૨૦	કેદમુનગ	૧૦૮
જન્મ. દર્કા. થ	૧૨૪	વચ્ચટાનલદેર	૧૨૪
જન્મ. દર્કા. થ	૧૨૬	મિદુર દિવટ	૧૮૮
જન્મ. દર્કા. થ	૧૨૮	વચ્ચટાનલદેર	૨૮૮

કંઠમાળનોઉપાય	૨૨૪	ચિત્રકાસવ (રોપેશીપત્ર)	૧૫૦
ગર્ભરક્ષકઉપાયો		ફલાગિષ્ટ	૧૫૮
ગર્ભચિન્તામણીરસ	૧૧	મુસ્તકારિષ્ટ	૧૫૬
વસંતમાલતી	૩૦	મહાણીત્રિજયઅવલેહ	૧૬૬
મારક'ઉપવટી	૮૭	અમિવર્ધકધૂત	૧૮૬
ખદિગાદીધૂત	૧૯૭	આમ્રપાક	૨૦૮
શતાવરીપાક	૨૧૩	ગુદમરોગ	
ગર્ભપ્રતિબંધક		નવસારભરમ	૩
ગર્ભાકુશયોગ	૨૨૫	મહામૃત્યુંજયરસ	૨૩
મહાણી-સંમહાણી		કોકાયનવટી	૫૬
અવાલપંચામૃત (ભરમ)	૩	ટંકણાદિવટી	૬૮
હણીકપાટરસ (કાળો)	૧૨	વરૂણાદિકવાથ	૧૧૫
મહાણીગમકેસરીરસ	૧૨	ગુદમનાશકચુર્ણ	૧૨૩
તકવટી	૧૪	ચિત્રકાઘરિષ્ટ	૧૫૦
લોકનાયરસ	૨૭	ગુરદાનુંદરદ	
વિજયચંદ્રરસ	૩૨	ચક્રહરયોગ	૨૩૮
પ્રાણુદાપર્પટી	૪૧	છર્દિ-ઉલટી	
વિજયપર્પટી	૪૨	છર્દિનાશકવટી	૬૩
કકાપાકનીગોગા	૫૩	દ્રાક્ષાદિચુર્ણ	૧૨૭
કંપલનાવટી	૫૬	છર્દિનાશકયોગ	૨૨૫
કામેશ્વરવટી	૫૬	જીરકાદિયોગ	૨૨૬
જાતિફલાદીવટી (૧)	૬૬	જવર-તાવ	
જીરકાદિમોઢક	૬૭	ગૌદંતીભરમ	૧
ચન્દ્રકામુર્ણ	૧૨૬	મક્ષજવરાંકુચ (૧)	૨૦
સુધાચુર્ણ	૧૪૬	રામખાણુજવરાંકુચ	૨૬
ચિત્રકાઘરિષ્ટ	૧૫૦	જવરખીવટી	૬૪

જવરચતુવટી	૬૪	કાલમેધઆસવ	૧૪૮
જવરદ્વરવટીકા	૬૪	ચિત્રકાસવ (રપેશીપલ)	૧૫૦
માણિક્કરસાદિવટી	૮૭	સપ્તરંગીઆસવ	૧૬૧
આરોગ્યપંચક	૧૦૬	અમૃતાસત્વયોગ	૨૨૩
જવરનાયકકવાય	૧૧૩	તાલઅક્ષક	૨૨૬
ધાન્યાદિપંચકદિમ	૧૧૩	અબ્દારોગ	
કટુરોહીણીચુર્ણ	૧૧૬	અબ્દારથંભનાયકપ્રયોગ	૨૨૬
ચન્દ્રકાચુર્ણ	૧૨૬	દદ્રુ—દરાજ	
નગબંધચુર્ણ	૧૨૬	દરાજનોમહમ	૧૮૦
લઘુમુદ્ગમનચુર્ણ	૧૪૧	મદામરિચ્યાદિનેત્ર	૧૬૦
ધાન્યકદ્વિટ	૧૫૫	દરાજનીદવા (૧)	૨૨૭
જવરનિશારનાવસાયેઆઘ		દરાજનીદવા (૨)	૨૨૭
દરદાદિપુટપાકવટી	૧૬	દાદુ—નૃપા	
દાદિમાવસેદ	૧૬૮	ધાન્યાદિપંચકદિમ	૧૧૩
જંગોદર		દાસાદિચુર્ણ	૧૨૭
જાતકપુત્ર	૧૬૯	દાદસામકચુર્ણ	૧૨૮
મન્યુસંસ્કર	૨૪૧	ધાન્યકદ્વિટ	૧૫૫
અર્ણવચર		દાઝવાનોમહમ	૧૮૧
વમનમાળની	૩૦	પ્રવાપપુત્રેચ	૨૨૮
મંદિરવરવસેદ	૪૭	દંતરોગ—દંતનાદરેદો	
જાવરચતુવટી	૬૪	દાગિમ દોગટી	૫૮
જાવરવટી	૬૫	કનિઠેદિતિમ	૧૮૭
કુચ્ચેદિતિમ	૧૧૦	જાવર દિમજાત	૨૦૫
કુચ્ચેદિતિમ	૧૦૦	જાવર દિમજાત	૨૦૫
કુચ્ચેદિતિમ (૧)	૧૦૦	જાવર દિમજાત	૨૦૫
કુચ્ચેદિતિમ (૨)	૧૦૦	જાવર દિમજાત	૨૦૫

મોલસરીમંજન	૨૦૬	શુક્રસ્થંભનવટી (૨)	૯૬
મુવાસિકમંજન	૨૦૭	સ્થંભનવટી (૧)	૧૦૦
ધાતુક્ષીણતા		સ્થંભનવટી (૨)	૧૦૦
ચંદ્રામૃતરસ	૧૩	વાજીકરણુતેજ	૧૯૨
ત્રસંતતિષકરસ	૨૬	નાડીવ્રણુ-નાસુર	
ત્રિજયયંદ્રરસ	૩૨	ભત્યાદિમલમ	૧૭૬
ઉષ્ણવીર્યગુટીકા	૫૧	ચમત્કારિકમલમ	૧૭૮
કામેશ્વરવટી	૫૬	તદ્વકાનોમલમ	૧૭૬
કામો-તેજકવટી	૫૭	નેત્રરોગ-આંખનાદરદો	
ધાતુવર્ધકવટી	૭૦	દાર્વાદિઅંગન	૧૮૪
નાગબલાવટી	૭૧	નેત્રાંગન	૧૮૪
વીર્યવર્ધકગુટીકા	૯૬	બબ્બુલાદિઅંગન (૧)	૧૮૫
કામો-તેજકચુર્ણ	૧૨૧	બબ્બુલાદિઅંગન (૨)	૧૮૫
ગોમુરાદિચુર્ણ	૧૨૩	મહામુક્તાંગન	૧૮૫
રસાયનચુર્ણ	૧૪૦	સર્વાત્તમસુરમો	૧૮૬
ત્રિદાર્પાદિચુર્ણ	૧૪૩	મહાપદ્મિન્દુતેજ	૧૯૧
સંખપુષ્પીચુર્ણ	૧૪૪	ત્રિક્ષણપૃત	૧૯૮
અમૃતપ્રાણાવલેદ	૧૬૩	પલાયમૂલાઈ	૨૧૬
ભાગલાદ્યધૃત	૧૬૭	પરદેશનુપાણીવિકાર	
એખરાપાક	૨૦૭	દુર્ગ્ભજોતારસ	૧૫
ગુણસીપાક	૨૧૧	પ્લીહા-મરજવધવી	
ગડુઆદિયોગ	૨૨૫	મહામૃત્યુજયરસ	૨૩
બદત્તમુવર્ણમાલિનીવસંત	૨૪૦	રોહીતકોટો	૪૬
વાજીકરણુકોટોભરમ	૨૪૨	વિષમન્નવરાંતકોટો	૪૬
વાજીકરણુવટી (૧)	૯૨	કાલમેષવટી	૫૮
શુક્રસ્થંભનવટી (૧)	૯૬	પ્લીહારિવટી (૧)	૭૪

પ્લીહાચિવટી (૨)	૭૪	ચંદનાદિચુર્ણ (૩)	૧૨૫
યદૃતશોધકવટી	૮૯	ચંદનાદિચુર્ણ (૪)	૧૨૬
વિડંગતંદુલચુર્ણ	૧૪૨	ભૂતવિરેચનચુર્ણ	૧૩૮
વિડંગાદિચુર્ણ	૧૪૩	ભંજુવાસવ	૧૫૨
ચિત્રકાષ્ઠચિટ્ટ	૧૫૦	સમરંગીઆસવ	૧૬૧
ચિત્રકાદિઅવલેહ	૧૬૭	સારિવાધાસવ	૧૬૨
રોહીનકાવલેહ	૧૭૦	ગોક્તુરાદિઅવલેહ	૧૬૭
પ્લીહાનાશકશાર	૨૦૩	બંગેશ્વરયોગ	૨૩૦
શંખકાવ	૨૨૧	પાપાભુભેદઆસવ	૧૫૭
કાસીઆદિયોગ	૨૨૩	પ્રતિશયાય-શાંગેખમ-શારટી	
પ્રમેહ-પરમીયો-મધુપ્રમેહ		ચંદ્રામૃતરમ	૧૩
બંગેશ્વરરમ	૧૯	કેનાયકવટી	૫૫
વસંતનિલકરમ	૨૯	મૃગનાબીવટી	૮૬
વિશ્વવચંદ્રરમ	૩૨	ચાંગેખમનાશકવટી	૯૭
વિશ્વવૃષાંકરમ	૩૩	મિદુરાદિવટી	૧૦૩
દરમૌરીરમ	૧૭	બનફમાસરખન	૧૭૩
ગુંમારવટી	૬૦	કુખાંડરમાયન	૨૧૫
ચક્રગાવટી	૬૩	પ્રદર-રક્તપ્રદર	
પાપાખંડવટી	૭૦	શંખખમકરમ	૪
પ્રમેહગીવટી	૭૬	સુષ્પુટીતોદકરમ	૬
મધુપ્રમેહગીવટી	૮૪	પ્રદગનિભેદ	૪૪
મધુપ્રમેહગીવટી	૮૪	પ્રદગવિનાટકવટી	૭૪
દિ-પ્રમેહગીવટી	૯૭	પ્રદગનિભેદ	૭૪
મધુપ્રમેહગીવટી	૧૧૮	કુખાવટી	૮૮
મધુપ્રમેહગીવટી	૧૦૩	મધુપ્રમેહગીવટી	૧૦૩
મધુપ્રમેહગીવટી	૧૦૩	મધુપ્રમેહગીવટી	૧૧૫

ચંદનાદિચુર્ણ (૧)	૧૨૫	ધાન્યકદ્ધરિષ્ટ	૧૫૫
પ્રદરાચિચુર્ણ	૧૩૦	પેશાખનાંદરદો	
મધુકાદિચુર્ણ	૧૩૫	પ્રમેહારીવત્રી	૭૬
રક્તપ્રદરાચિચુર્ણ	૧૩૬	બહુમુત્રાન્તકવત્રી	૭૯
લોધાદિચુર્ણ	૧૪૧	એલાદિચુર્ણ	૧૧૮
રથંભકચુર્ણ	૧૪૫	પાષાણમેહઆસવ	૧૫૭
સુખાચુર્ણ	૧૪૬	પાંડુરોગ-ફીકારા	
પત્રાંગાસવ	૧૫૬	મધુમંદુરભરમ	૪
મહિલામૃતપાક	૨૧૨	સોમનાથીતામ્રભરમ	૬
નાગેકસરયોગ	૨૨૮	રસમંદુર	૨૫
પામાકુષ્ઠ-ખરજી-ખસ		લૌહરસાયન	૨૮
ખરજીનાનોમલમ	૧૭૭	પ્રાણદાપર્પત્રી	૪૧
ખસનોમલમ	૧૭૮	બાલપૃથ્વહરલોહ	૪૫
પારદાદિમલમ	૧૮૧	રોહીતકલોહ	૪૬
મહામરિચ્યાદિતેલ	૧૯૦	વિડંગાલલોહમ્	૪૬
સિદ્ધનિમતેલ	૧૯૪	વિપમળવરાંતકલોહ	૪૬
સુવર્ણક્ષીરીતેલ	૧૯૪	સર્વજનવરહરલોહ	૪૭
પાથ્યશૂળ		કાલમેધવત્રી	૫૮
શૃંગભરમ	૬	મૂનિમ્ખાદિવત્રી	૮૩
કંકનાશકચુર્ણ	૧૨૦	યકૃતશોષકવત્રી	૮૯
કંટકલાદિઅવલેહ	૧૬૪	હિતપ્રભાવત્રી	૧૦૫
પીઠાશામકલેપ	૨૦૪	લોહયુગ્મ	૧૦૮
પિત્તજ્વર		ગુડ્યાદિચુર્ણ	૧૨૨
કંટકાપીદિકવાય	૧૧૧	ચન્દ્રકાચુર્ણ	૧૨૬
ચંદનાદિચુર્ણ (૨)	૧૨૫	વિડંગાદિચુર્ણ	૧૪૩
રસાદિચુર્ણ	૧૪૦	કાલમેધઆસવ	૧૪૮

ચિત્રકાચરિટ	૧૫૦	બાહરોગાન્તકવટી	૮૦
ભંજુવાસવ	૧૫૨	બાહરોગાન્તકવટી	૮૧
કૃષ્ણચરિટ	૧૫૮	બાહરોગાન્તકવટી	૮૧
આમલકયાદિઅવલેહ	૧૬૩	માણેકરસાદિવટી	૮૭
કબાવલેહ	૧૬૫	અતિસારમુધાયૂર્થ	૧૧૬
પ્રવાહપાંડુયોગ	૨૨૮	કુષ્ઠાદિયૂર્થ (૧)	૧૨૧
વાહકરણોદભરમ	૨૪૨	કુષ્ઠાદિયૂર્થ (૨)	૧૨૨
દૌધરસાધન	૨૩૧	બાહરોગાન્તકવટી	૧૩૩
બાહરોગ-માળાકોનાંદર		બાહરોગાન્તકવટી	૧૩૩
જલદરોદરામરમ	૧	બાહરોગાન્તકવટી	૧૩૪
મુનિ-મરમ	૩	માણેકરસાદિવટી	૧૩૭
કાળ-માણેકરસાદિવટી	૧૦	કૃષ્ણચરિટ	૧૪૭
બાહરોગ-માણેકરસાદિવટી	૧૬	કૃષ્ણચરિટ	૧૪૮
બાહરોગ	૧૬	કબાવલેહ	૧૬૫
મદાગામ-માણેકરસાદિવટી	૨૨	બાહરોગાન્તકવટી	૧૬૬
મરમપીપરી	૨૪	બાહરોગાન્તકવટી	૧૭૦
બાહરોગ-માણેકરસાદિવટી	૪૧	બાહરોગાન્તકવટી	૧૭૪
અતિસારમુધાયૂર્થ	૪૮	બાહરોગાન્તકવટી (પ્રગટી)	૨૧૮
કૃષ્ણચરિટ	૫૬	અમલકયાદિઅવલેહ	૨૨૨
કબાવલેહ	૬૧	કૃષ્ણચરિટ	૨૨૩
બાહરોગ-માણેકરસાદિવટી	૬૧	બાહરોગાન્તકવટી	૨૨૬
મરમપીપરી	૬૩	બાહરોગાન્તકવટી	
બાહરોગ-માણેકરસાદિવટી	૬૬	બાહરોગાન્તકવટી	૧૦૭
મરમપીપરી	૭૪	બાહરોગાન્તકવટી	૧૧૨
બાહરોગ-માણેકરસાદિવટી	૭૬	બાહરોગાન્તકવટી	
મરમપીપરી	૭૮	બાહરોગાન્તકવટી	૮૮

મહાસરસ્વતિચૂર્ણ	૧૩૭	મૂનકૃષ્ણ	
મુક્તાદિચૂર્ણ (૧)	૧૩૭	સૌમ્યપર્પટી	૪૩
શંખપુષ્પીચૂર્ણ	૧૪૪	પાપાણ્વમેદ્યાસવ	૧૫૭
શંખાવલીચૂર્ણ	૧૪૫	ગોક્તુરાદિઅવલેહ	૧૬૭
શંખપુષ્પાદિમૃત	૧૬૬	મેદરોગ	
સિદ્ધિદાતાપ્રયોગ	૨૩૮	શીલાયંદ્રોદયવટી	૯૭
મસ્તકશૂળ-શીરદર્દ		વરૂણાદિકવાય	૧૧૫
શિરશ્ચક્ષારિરસ	૩૫	મેદરોગનાશકચૂર્ણ	૧૩૯
સમામૃતઅવલેહ	૧૭૨	યદૃતરોગ-કલેઝનાંદરદો	
કુમારીતેલ	૧૮૮	મહામૃત્યુંજયવટ	૨૩
મહાપદ્મિન્દુતેલ	૧૯૧	રાજવલ્લભવટ	૨૬
પદ્મિન્દુતેલ	૧૯૪	ઝેળીઆનીગોળી	૫૨
મસૂરિકા-શીતળા-ઓરી		રોહીતકલોહ	૪૬
દુર્લભવટ	૧૫	કાલમેધવટી	૫૮
મસૂરિકાવટ	૨૧	કુરોહીણીચૂર્ણ	૧૧૯
સિદ્ધામૃતવટ	૩૬	કુરુભણ્ણતચૂર્ણ	૧૧૯
નિમ્બાદિવટી	૭૨	કાલમેધઆસવ	૧૪૮
ઝેલાઘરિષ્ઠ	૧૪૮	રોહિતકાઅવલેહ	૧૭૦
શીતલાપ્રતિષેધયોગ	૨૩૮	યોનીરોગ	
મહાભારી-પ્લેગ		સકોચનવટી	૧૦૪
મહામૃત્યુંજયવટી	૨૩	યોનીસકોચનયોગ	૨૩૦
મુખરોગ-માઠાનાંદરદ		રક્તવિકાર-ચામડીનાંદરદો	
દરિમેદાદિતેલ	૧૮૭	નિશાદિવટી	૭૩
મજ્જાદિતેલ	૧૬૨	નિમ્બાદિવટી	૭૨
મુખપાકનાશકમકુપ	૨૦૫	શિલાયંદ્રોદયવટી	૯૭
મુખપાકમાટેમજ્જા	૨૦૬	ઉપદંશનાશકકવાય	૧૧૦

रक्तशोषकवाय	११४	हाडिभावलेख	११८
सधुमंष्ट्रादिकवाय	११४	राज्यद्वेभा-क्षय	
सारिवादीकवाय	११६	यद्रामृतरस	१३
अक्षीरमलम (१)	१७५	सधुभृगांकरस	२६
भदाभरिव्यादितेज	१६०	सधुलोकनाथरस	२७
यन्दनादितेज (भदा)	१८८	लोकनाथरस	२७
राजादिमलम	१८२	विजययद्ररस	३२
यमत्कारिकमलम	१७८	शृंगारामक	३५
पारदादिमलम	१८१	क्षयकेसरीरस	३८
विदग्धनंदुस्यूर्ज	१४२	प्राणुदापपर्दी	४१
शोमराज्यामर	११०	विजयपपर्दी	४२
रक्तशोषकारिष्ट	१६०	मुक्ताद्वि्यूर्ज (२)	१३८
अद्विवादीधृत	१६७	सुभाय्यूर्ज	१४६
रक्तशोषकअर्ज (१)	२१६	दाशारिष्ट	१५४
रक्तशोषकअर्ज (२)	२२०	पुच्छमूषामर	१५७
रक्तपित्त		अमृतप्रासावलेख	१६३
म २५२१२२२२२	७	छामलाधधृत	१६७
शार्वाते ६	४४	क्षयभृतधृत	२००
१. २५ २५ २५ २५	११३	अमृतमन्त्रये. म	२२३
म २५ २५ २५ २५ (१)	१०५	क्षयनिशान्त्रये. म	२३६
म २५ २५ २५ २५ (२)	१०५	अमृतमन्त्रये. म	२४०
१. २५ २५ २५ २५	१५५	रक्तशोषकवाय—शृंगाररस	
रक्तशोषकवाय		अमृतमन्त्रये. म	
१. २५ २५ २५ २५	११३	अमृतमन्त्रये. म	१५३
१. २५ २५ २५ २५	११३	अमृतमन्त्रये. म	२२८
१. २५ २५ २५ २५	११३	अमृतमन्त्रये. म	१५८

परोध—ससल्ली	कभरनाथनोडिपाय	२२३
भाक्षिकरसायन	२४ वातरक्त	
गोरोयनगुटीका	६१ गदुयीलोहम्	४३
गोरोयनवटी (३)	६२ लघुभंज्यादिकवाय	११४
क्षारयूर्ण	१४७ सारिवाद्यासव	१६२
वराधनीदवा (१)	२३२ वाञ्छकरणु—पौष्टिकदवायो	
वातरोग—वानांहरदो	शमिनीविद्रावणुरस	६
कुयत्रादिप्रयोग	१० भदनकाभेश्वररस	२०
त्रिपुरलैरवरस	१४ लतिक्ष्मादिवटी (२)	६७
पंचाननवटी	१८ भोगपुरंदरीवटी	८३
षडत्वातयितामणूरस	१८ वाञ्छकरणुवटी (२)	६३
वातगर्भकुशरस (१)	३१ अश्वगंधादियूर्ण	११७
वातगर्भकुशरस (२)	३१ पौष्टिकयूर्ण	१३१
वातारिरस	३२ शुक्वर्धकयोग	१४४
विजयचंद्ररस	३२ नारीक्ष्मासव	१५६
विजयभृगांकरस	३३ पौष्टिकअवलेह	१६६
सुवर्णसमीरपन्नगरस	४० ज्येष्ठरापाक	२०७
लक्ष्मणकरसायन	८२ लघुयद्रोहवरस	२३२
भालकांशुनीगोगी	८८ वाञ्छकरणुयोग (१)	२३३
वातनाथकवटी	८४ वाञ्छकरणुयोग (२)	२३४
रसेन्द्रयुग्म	१०७ वाञ्छकरणुयोग (३)	२३४
नवमदरागसिरोभूषण	३६ मल	
मलयद्रोहवटी	८५ त्रिक्ष्मायुग्म	१०७
भद्राविषगर्भतेज	१६० अक्षीरभजम (१)	१७५
विषगर्भतेज	१६३ अक्षीरभजम (२)	१७५
छात्रजाघवन	१६७ तडकाभोमजम	१७६

લીમશનોમલમ	૧૮૨	કરંજવડી	૫૫
સાદોમલમ	૧૮૩	કરંજદિવડી	૫૫
નિર્ગુડીતેલ	૧૮૬	તાવનીધુનાનીગોળા	૬૬
વન્ધ્યાત્વહરકરનાર		સપ્તપર્ણવડી	૧૦૧
પુત્રપ્રદાવડી	૭૭	સૌરાષ્ટ્રવડી	૧૦૪
પુત્રદારસાયન	૨૧૧	અતિવિપાદિકવાય	૧૦૮
નામકેસરયોગ	૨૨૮	આરોઘ્યપંચક	૧૦૯
સંતાનપ્રદયોગ	૨૩૬	શીતલંજીવડી	૩૬
વાતકેન્દ્રવર—કંદેરુએ'ઝા		જવરશત્રુવડી	૬૪
જવરશત્રુવડી	૬૪	જવરાન્તકવડી	૬૫
ધાન્યકદ્ધરિષ્ટ	૧૫૫	વિપમજવરધ્નીવડી	૬૫
બનકસાશરખત	૧૭૩	શીતજવરશત્રુ	૬૮
વિસર્પ—રતવા		જવરનાશકકવાય	૧૧૩
પંચવકત્રસ	૧૭	નિમ્બાદિચૂર્ણ	૧૩૦
સિદ્ધામૃતસ	૩૧	ચિત્રકસાર	૨૧૫
વિપુચિકા—કોલેરા		વિપમજવરારિયોગ	૨૩૬
રામબાળુવડી	૬૧	વીર્યઆવ (સ્વખદોષ)	
વિપુચિકાવડી	૬૫	વાજકરજવડી (૧)	૬૨
વિપમજવર—રાહીઓતાર—		વીર્યવર્ધકચૂડીકા	૬૬
મલેરીયા		શીતવીર્યવડી	૬૮
નામકેસીમરમ	૨	વિદાર્પાદિચૂર્ણ	૧૪૩
મદજનક કુણ (૨)	૨૧	ઠનાયર્પાદિચૂર્ણ	૧૪૩
વિષ્ણુ.૫૨૦જામ	૩૩	ઝે મુગાદિઅવસેદ	૧૬૭
રુદ્રા.દિપૈદ	૪૮	ઝે મુગાદિપાક	૨૧૦
રેડમજાનક નાદે ૬	૫૬	રુદ્રા.પાનજવર—ન્યુમોનીઆ	
મ રેડમજાનક નાદે ૬	૪૭	પાંદે. જવરકુણ	૧૭

वैनासेश्वररस	३४	शोथशनुवटी	१०३
सुवर्णभूमीरपन्नगरस	४०	विडंगाद्विभूष	१४३
नवरशनुवटी	६४	चित्रकाचरिष्ट	१५०
भृतसंश्रुवनवटी	८६	चित्रकासव (स्फेदीवत्)	१५०
षडतक्तक्षुद्रादिकवाथ	११३	पुष्करभूसासव	१५७
भारंयाद्विभूष	१३५	पुनर्नवाद्विभवलेह	१६८
रेनायुः—वागो		टीयरआयोडीन	२१६
योगराज	२३०	स्तनरोग	
वागानोडिपाय	२३५	कुम्भशोधकयूष	१२८
शूय—पेटनुंदरद		स्वरसंग	
महाशंभवटी	२३	इक्षुत्रिकाद्विभूष	१३२
पञ्चाननरस	२८	षाढीयूष	१३४
अम्बपित्तदरीवटी	५०	महातावीसाद्विभूष	१३६
कुम्भेराक्षवटी	५८	श्रीआमाटेपौष्टिकदवा	
क्षंकायनवटी	५६	महिलाभृतपाक	२१२
वर्षाद्विवाथ	११५	शतावरीपाक	२१३
नीमकमुलेभानी	२०१	सर्वरोग	
शुद्धरयोग	२३८	सर्वशामदरीवटी	१०२
शीतपित्त (शीतस)		योगवाहीवटी	८६
अग्निभोदाद्विवा	४७	सूतिरोग—सुवायडीनांदरद	
पर्याद्विगुटीका	७३	प्रवासपंथाभृत (भरम)	३
सोथ—सोअ		सूतिरोगिनोदरस	३६
तक्तवटी	१४	शुक्रादिभोदक	६७
सौंदरसायन	२८	प्रसूतनवरनाशकधरगत	१७३
विज्यपर्वटी	४२	वास-दमनोदोग	
शेटीनक्षोद	४६	क्षान्तरम	६

શ્વાસકાળેશ્વરરસ	૩૪	શ્વાસહરયોગ (૨)	૨૩૭
શૃંગારાશ્રક	૩૫	શ્વેતશ્વાસકુહાર	૨૩૭
મહાશ્વાસારિલૌહ	૪૫	વાયુનાદમનોહિયાય	૨૩૫
જ્વલિત્કલાદિવટી (૧)	૬૬	હીક્ષા-હેડકી	
મૃતસંજીવનીવટી	૮૬	પ્રવાસાદિયોગ	૨૨૬
સિંદુરાદિવટી	૧૦૩	હૃદયરોગ	
કંકરકવાય	૧૧૧	કુકુલાદિચૂર્ણ	૧૧૮
ભારંગ્યાદિકવાય	૧૧૪	મુક્તાદિચૂર્ણ (૧)	૧૩૭
વાસાદિકવાય	૧૧૬	ફલારિષ્ટ	૧૫૮
ભારંગ્યાદિચૂર્ણ	૧૩૫	અર્જુનાશ્રક	૨૨૨
નાયમાણાસવ	૧૫૩	પદ્મતમ્બુવર્ણમાલિનીવસંત	૨૪૦
કંકનાસકઅવલેહ	૧૬૫	શૃંગારાશ્રક	૩૫
શુગ્ધાદિઅવલેહ	૧૬૬	ક્ષીણતા-નમ્રજાઘ	
હરિતકીઅવલેહ	૧૭૨	અશ્વગંધાદિચૂર્ણ	૧૧૧
કંકર્તરી	૨૦૦	કામો-તેજકચૂર્ણ	૧૨૧
કરિરઅર્ક	૨૧૪	અમૃતપ્રાસાવલેહ	૧૬૧
શ્વાસહરખિન્દુ	૨૨૦	આમલકીરસાયન	૧૬૧
શ્વાસહરયોગ (૧)	૨૩૬		

કોઈપણ પ્રકારની દવા

જેની ખનાવટ આ વેધક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધ કે
ઉત્તરાર્ધમાં આવેલી હોય અને તે દવા જે
આપ ન ખનાવી શકો તેમ હોય, છતાં
તે વાપરવાની ઇચ્છા હોય તો અમે

તે દવા ખનાવી આપીશું

જો કે કેટલીક તેમાંની દવાઓ તો તૈયારજ હોય
છે પરંતુ જે તૈયાર નહિ હોય તો અમે ખાસ

“ ખનાવી આપશું, ભાવતાલ માટે આપ ”

દવાનો નંબર, નામ અને વજન

“ વગેરેની હકીકત સાથે એક ”

પત્ર નિચેને શીરનામે

“ લખી વધુ હકીકત ”

પ્રછાવી શકો

છા.

ત્રેનજર :

ધી સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

નાનકવાડા, કરાચી.

અનેક વર્ષથી હજારો માણસોએ વાપરી ખાતરી કરેલી

હંકુરની પેટંટ બનાવટો

આ દવાઓ વેચવા દરેક જગ્યાએ એજન્ટો ભેડે છે.

હંકુરમકરંબજવટી

ધાતુક્ષીણના, નસોનીકમ્બોરી, મંદામિ અને જિભારી
પંડીનીનબગાઈ માટે સર્વોત્તમ ઉપાય છે બગ અને
વીર્ય વધારવા માટે ચોક્કસ ઉપાય.

તે. ૧ની બા. ૧ના રૂ. ચાર.

હંકુરસારસાપરિલા

બુગડેલા લોહીને શુદ્ધ કરી ચહેરાને સુંદર તથા લાલ
બનાવી ચામડી તથા રક્તવિકારના અનેક દરદો
મટાડનાર નિર્દોષ તથા અચોટ ઉપાય.

૦૧ રતલી બા. રૂ. ૧ ૦૧૧ રતલી બા. ૧ રૂ. ૧૧

હંકુરમહિલાસંજવની

પ્રદર, નબગાઈ, કમરનુંદરદ, દાદ, શીકાસ તથા અર્નાચ
અને ઝગુનીનિમારી મટાડી ઓછોને તાકાત
આપનાર ઉત્તમ ઉપાય બા. ૧નો રૂ. ૧

હંકુરબાલમિત્ર

બાળકોને પુટ બનાવી, પાચનશક્તિ બજવાન કરી ઘરડો,
ખાંસી, શીકાસ અને અજીર્ણ મટાડે છે.
બા. ૧ના આના બાર.

ખુલાસા માટે મુચીપત્ર વાંચો

શ્રી સિન્ધ આયુર્વેદિક ડૉર્મસી (રજિસ્ટર્ડ)

નાનકવાડા. દેરાચી.

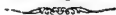
ઓશ્મ

ધી ધન્યન્તરયે નમઃ

વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)

પ્રકરણ ૧ હું—ભસ્મ

૧ ગૌદંતીભસ્મ

ચનાષટ્ : ગૌદંતીહરતાલને સાફ કરી પછી તેને તલવણી (હુલહુલ) ના રસની સાત લાવના આપી તેનાજ રસમાં રાખી ગજપુટ અમિ આપવો જોઈ ઉત્તમ શ્વેતરંગની ભસ્મ થશે.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં તાવને માટે ઉત્તમ દવા છે.

૨ જહરમોહરામસ્મ

ચનાષટ્ : સાચોજહરમોહરો લાવી તેને કુટ્ટી ખરલમાં ધુટ્ટી કુંવારનારસમાં વાટી ટીકડી કરી સુકવી લેવું, પછી તેને સંપુટમાં રાખી ગજપુટ અમિ આપી સંભાળી કાઢી બારીક વાટી ને ફરી તેવીજ રીતે બીજા ચાર પુટ કુંવારના આપી ગજપુટ આંચ દેવી એટલે સારી ભસ્મ બની જશે.

પ્રમાણ : ૧ રતી.

વૈદ્યો માટે ઉપયોગી સાધનો

જેવાં કે

મોટા, મધ્યમ અને નાની સાઈઝનાં
લોહ ખરલ તથા પથર ખરલ

એ શિવાય

કાગોઅબ્રક, લોહચુર્ણ, જુનોમંડુર, મુવર્ણમાક્ષીક,
ગોદંતીહરતાલ, શુદ્ધશીલાજીત, શીલાજીતનાપથર,
યવક્ષાર, ખાપરીયું, ગંગોસત્વ, અસહીનાગકેશર,
દશમૂળ, અને બીજી વનસ્પતિઓ તથા તૈયાર
બનાવેલી અનેક પ્રકારની દવાઓ, લોકપ્રિય
વૈદ્યકપુસ્તકો અને ચામડાની મુંદર પેટીઓ તૈયાર
છે આપને જે ચીજ મંગાવવાની ઇચ્છા હોય તેની
વિગત લખી માહિતી મંગાવી એકવાર ઓર્ડર
આપી ખાત્રો કરવા વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

એકવાર ઓર્ડર આપી જુઓ

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી ઠંકરુર

૩૭૫, કાલિબ્રાદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨

અથવા :-

નાનકવાડા, કરાચી. (સિન્ધ)

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી ડાક્ટરની

દબરેખ નીચે ચાલતું

સુપ્રસિદ્ધ સ્વદેશી ઔષધકાર્યાલય

ધી સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

કારખાનું : કિશોર કોટેજ, કરાચી.

હેડઓફીસ : નાનકવાડા, કરાચી.

બ્રાંચ નં. ૧ : ૩૭૫, કાલબાદેવીરોડ, મુંબઈ.

બ્રાંચ નં. ૨ : પાનકોરનાકાપાસે, અમદાવાદ.

આ સંસ્થામાં તૈયાર થતી સેંકડો પ્રકારની દેશી દવાઓ હિંદુસ્થાન અને બીજા બહારના દેશોમાં વપરાય છે અને તમામ વૈદ્યો તથા ડાક્ટરો વિનાસકોચે આ દવાઓનો ઉપયોગ કરે છે, વળી દવાઓની ઉત્તમતા માટે ભારતવર્ષના સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યોએ તેમજ વૈદ્યસમિલનો તરફથી પ્રથમક્રેડીના પ્રમાણપત્રો આપેલાં છે આપ પણ એક વખત વાપરી ખાતરી કરશો એવી અમારી વિનંતિ છે. :

ખુલાશામાટે સૂચીપત્ર મંગાવી લુઓ.

અનુપાન : ઘી અથવા બકરીનાદૂધ સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોનીનબળાઇ અને બાલરોગ મટાડવા માટે આ દવા અકસીર ઉપાય છે.

૩ તાલકસીમસ્મ

વનાવટ : ગૌદંતી તો. ૫, હીરાકસી તો. ૫, બંન્નેને બારીક વાટી કુંવારનારસમાં ત્રણ દહાડા ધુંટી ટીકડી કરી સુકવી માટીના બે સરાવમાં રાખી સંપુટ કરી ગજપુટનો અગ્નિ આપી દેવો. ઠંડુ થયે કાઢી બારીક વાટી રાખવી.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર.

અનુપાન : શુક્રાગ્રજા કે સુદરસનનાકવાય સાથે, દવા પ્રથમ મધમાં આટી ઉપર તે પીવું.

સમય : તાવ આવવા અગાઉ છ કલાક પ્રથમ બે માત્રા આ દવાની લઇ લેવી જોઇએ અને તેનાપર ચોકું ઉપ્પજાવ પીવું.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ જેને મલેરીઆ તાવથી બોળખવામાં આવે છે તેને અટકાવવા માટે ઉત્તમ છે.

૪ નવસારમસ્મ

વનાવટ : પ્રથમ આ યોગ તૈયાર કરવો તેની વિધી:-કુંવાર, રસાંગન, હળદર, કપીત્થા, ખાપરીયું. ચવડાર, સાજીખાર, ટંકજીખાર, મુરાખાર, ફટકડી, મીઠું. સોંધાલુણ. બીડલુણ, સંચરલુણ, કાયસલજી, આ પંદર ચીજો પાંચ પાંચ તોલા તથા મનુષ્યનું, દાથીનું, ઘોડાનું. ઉંટનું, ગરુડાનું, સુરરનું આ છનું મુત્ર દરેકનું એકેક શેર મળી ૭ શેર ભેંજું. આ બધી ચીજોને એક માટીના રીંદા વાસણમાં નાંખી તેમાં કાંજ શેર ૧ અને યોગ શેર ૧ નાંખી વાસણ બરાબર બંધ કરી જમીનમાં ખાડો કરી એક વર્ષ સુધી દાઢી રાખવું પછી તે દવા કાઢી ભેળી, તે ત્યારે એ પાંચની જેવી તૈયાર હશે.

મસ્મનીચિઘી : નવસાર તો. ૨૦ લઈ તેને 'ઉપર ખતાવેલી દવાના પ્રવાહીમાં ખરલમાં ધુંટી બાકું' ચતાં સંપુટમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. આવા ૪૯ ગજપુટ આપવાથી નવસારભસ્મ બની જાય છે.

પ્રમાણ : ૨ થી ૩ રતીભાર. **અનુપાત્ર :** માખણ કે મધ.

ઉપયોગ : ગુદમરોગ અને ઉદરરોગ માટે ઉત્તમ છે.

વિશેષલાભ : આ ભસ્મમાં સમાનભાગે ટંકણખાર મેળવી પાણીમાં વાટી કોષ્ઠપણ ધાતુપર લેપ કરી અગ્નિમાં તપાવવાથી તે ધાતુ દ્રવ-રસ રૂપ બની જાય છે.

૫ પ્રવાલપંચામૃત (ભસ્મ)

ચનાવટ : મુક્તાપિષ્ટ તો. ૧, છીપ(સાચી)ભસ્મ તો. ૧, સંખભસ્મ તો. ૧, પ્રવાલભસ્મ તો. ૨, કોઠીભસ્મ તો. ૧.

ચિઘી : આ ચીજોને બારીક વાટી આકડાનાંદુષમાં મર્દન કરી રીકડી કરી સુકવી સંપુટમાંભરી દલકો ગજપુટ અગ્નિ આપવો. ઉત્તમ ભસ્મ બને તેને વાટી સંભાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૩ રતીભાર.

અનુપાત્ર : માખણ કે મધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : કફ, વાયુ, આદિરો, ખાંસી, ગુદમ, મૂતકૃમ્મ, શ્વાસ, મંદાગ્નિ, અશ્વર્થ, હૃદયરોગ, સંપ્રદણી, અતિસાર, પ્રમેહ, પથરી, મુતારોગ, જાતીનાંદરદ વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

૬ મ્યુરાંડભસ્મ

ચનાવટ : મોરનાઈડાની ઉપરની સફેદછાલ લાવી ધોઈલેવી. ૫૫૧ તેને ગાવનાદુષમાં ૬ કલાક બારી ગુદ કરી લેવું. અને સુકવી

જે સરાવમાં રાખી ગજપુટ અગ્નિ આપી ભસ્મ કરી લેવી (જો કાચી રહે તો દૂધમાં વાટી ફરી ગજપુટ આપી દેવો) બૂખરાંગની ભસ્મ બને છે.

પ્રમાણ : ૦૫ થી ૧ શેન. અનુપાન : માતાના દૂધ સાથે.

સમય : સવાર, બપોર, સાંજ.

ઉપયોગ : બાળકનું ભરાઈ જવું, વરાધ, સ્તનપ્પી, ખાંસી, શ્વાસ કે જેને ન્યુમોનીઆ નામથી ઓળખવામાં આવે છે તે માટે રામગાધ ઉપાય છે. જે કે તથ્ય માત્રામાં આરામ કરે છે.

૭ મધુમંડુરમસ્મ

યનાવટ : ગૌમુત્રમાં શુદ્ધ કરેલ મંડુર (લોહાનો છુનો કાટાડો) ચૂર્ણ તો. ૫૦ લઘ તેને લોહાનાખરલમાં નાંખી ત્રીક્ષ્ણનાકવાયમાં તથ્ય કલાક ધુંટી સુકવી તેને સંપુટમાં રાખી ૫ શેર છાણાનો અગ્નિ આપવો. એવી રીતે ૨૧ પુટ ત્રિક્ષ્ણાકવાયનાં, ૫થી ગૌમુત્ર, કુંવારનોરસ, અને પંચામૃત * નાં મળી કુલે ૮૪ પુટ આપવા. એટલે ૫થી મધુમંડુરભસ્મ બની જશે.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર.

અનુપાન : મધ સાથે અથવા પીપર ને મધ સાથે.

ઉપયોગ : પાંકું, શીશય, મંદાગ્નિ, કમળેરી અને નયગાદ માટે આ મંડુર ઉપાય છે.

૮ શ્વેતજઘ્રકમસ્મ

યનાવટ : મહેશ્વજઘ્રકના પનરાં લાવી સમડીમાં તપાવવાં, ૫થી તેને ૫.૫૫ના કાચ, પનર. છુદા રસ જાપ એટલે તેને ફરી તપાવી, માનર. નકરિનાદૂધમાં કાચા ૫થી તેને ખાંડી, લીંબુનારસમાં

* ૫૫૫ જુડા નાચક નાખડ, નાનખમુડી, સફેદમુસલી, મજો અને સના-
લી આ ૫૫૫ ૫૫૫ જુડા નાચક નાખડ, નાનખમુડી, સફેદમુસલી, મજો અને સના-

પલાળી, બારીક ભુક્કો કરી લેવો. ત્યારબાદ એ ધાન્યાશ્રક એક રતલ હોય તો તેમાં નવસાર તો. ૨૫ તથા થોડું બકરીનુંદૂધ અને થોડું આકડાનુંદૂધ મેળવીને એક વાસણમાં નાંખી, ચૂસા ઉપર મૂકી, પંકાવી લેવું. એવી રીતે એકવીશવાર કરવું. પછી તૈયાર થયેલ દવાને બકરીનાદૂધમાં ખૂબ વાટી, એક નાની હાંડલીમાં ભરી, સંપૂટ કરી ચારપહોર અગ્નિ આપવી. અને એવા ત્રણ સંપૂટ, એવીજ રીતે આપવા. આ પ્રમાણે કરવા પછી તૈયાર થયેલ ભસ્મને સુત્રાખારની એક, ચિત્રકનારવરસની કે કવાચની એક, ગોળની એક એમ ત્રણ ભાવના આપી, લઘુપૂટ આપવો, એટલે ભસ્મ તૈયાર થઈ નિશ્ચંદ્ર બની જશે.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતી સુધી.

ઉપયોગ : રક્તપ્રદર, રક્તપિત્ત અને કોષ્ઠપથ્ય પ્રકારના રક્તગ્રાવમાં જેડીમધનાકટ્ક અને મધ સાથે આપવાથી ચોવીસ દલાકમાં સારો ફાયદો થાય છે.

ચણાડીનાંપાનનોરસ, સફેદજીરું અને સાકર સાથે આપવાથી ચાંદી અને ઉપદંચ મટે છે.

પીડુનાંફળ સાથે આપવાથી સંઘદણીનાઝાડા, પેટનોગોળા અને કમિરોગ મટે છે.

તજ, એલચી, શુકં, તેતી સાથે આપવાથી પેટમાં થતી વાયુની-ચૂક, ઉલટી, ઝાડા અને મોગ મટે છે.

હરડેને જાયમાં ધસી તે સાથે આપવાથી પિત્તરાગા દરસ મટે છે.

મધ ને પીપર સાથે આપવાથી જીર્ણીન્વર, અરૂચી અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

જેડીમધ, મીંદીવાવળ અને સાકરનાચૂર્ણ સાથે આપવાથી ખાંસી, ચ્વજીર્ણ અને કચ્છઆત મટે છે.

નોંધ : ૫૫૫ રોગ પ્રમાણે રાખવું જોઈએ.

૯ શૃંગભસ્મ

ઘનાવટ : સાબરમીગના ટુકડા કરી તેને તીલવણીનારસમાં તપાવી તપાવીને ૨૧ વાર શુભાવવા, પછી તેને તીલવણીનારસમાં ઘુંટી લઈ ટીકડી કરી સંપુટમાં રાખી ગજપુટઅંત્રિ આપવો. સફેદરંગની ભસ્મ થઈ જશે. (તીલવણીને હુલહુલ અથવા ખીચરો પણ કહે છે.)

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. **અનુપાન :** મધ સાથે.

ઉપયોગ : ન્યુમેનીઆ કે શરદીનાતાવમાં ત્યારે પાર્શ્વશ્વ નીકળતું હોય ત્યારે આ દવાથી બહુજ સારો લાભ થાય છે. કફજર અને પડખાનાંશ્વમાં વાપરવી.

૧૦ સૂર્યપૂટીલોહમસ્મ

ઘનાવટ : શુદ્ધલોહનુંઆરીકચૂર્ણ તોલા ૧૦ લઈ તેને ગાવગની-ફલીનારસમાં દરરોજ ઘુંટવું અને તડકે સુકવી લેવું. આમ છ માસ કરવાથી આંચ આપ્યા વગર સૂર્યપૂટીલોહભસ્મ બની જશે.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. **અનુપાન :** શરાનાકવાથ સાથે.

ઉપયોગ : શ્વેત્તિને ઘના રક્તઆવને તુરત બંધ કરી તાકત વધારે છે. ખાસ કરી રક્તપ્રદર, કમુવાવડ અને અત્યંત રેગુઆવના દરદમાં વાપરવી લાભકારક છે.

૧૧ સોમનાયીતામ્રમસ્મ

ઘનાવટ : નાંખાના શુદ્ધ ખાગીક પર્વા તોલા ૫ લેવાં, શુદ્ધ ખારદ તોલા ૫, શુદ્ધ રંધક તોલા ૧૦, શુદ્ધ દરનાસ તોલા ૫, શુદ્ધ મનગીસ તોલા ૨૦. તામ્ર દિયવની બીજી યીંગ્લેને સોત્રનારસમાં ઘુંટી નાખના પદ્મગણ તેનો લેપ કરી સુકવી લેવું. પછી તેને સંપુટમાં રાખી ૬૫૦મટી કરી તે સંપુટને વાવુકાવંત્રમાં રાખી (૩ની વચ્ચે

પ્રકરણ ૨ જું — રસ

રાખી દેવું) ૧ કલાક અગ્નિ આપવો. ઠંડુ થયે ઢાઢી ખારીક લેવું. (પત્રાં ખારીક દશે તો આ એકજવારમાં ભરમ ખનીજરે

પ્રમાણ : ૨ રતીભાર.

અનુપાન : મધ, પીપર સાથે, કેયવક્ષાર અને આદુનારસ

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, મંદાગ્નિ, શ્વેત, અર્શ, પાંકુ, વાતરક્ત, ઉદરરોગ અને કફનારોગ મટાડે છે.

૧૨ સંગયરાવભસ્મ

પનાવટ : સંગયરાવને ખારીકવાડી, બકરીનાદુધમાં રીકડી બનાવી સૂકવી ગજપુટમાં ધુકડી દેવું. તેનીજ રીતે વામારસ તથા ગળોનારસમાં એક એક વાર ઘુંટી ગજપુટ આપવું અને કરી રાખી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર. અનુપાન : મલાઈ

સમય : ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ : ખાંસીમાં લોઢી આવવું, રક્તપિત્ત અને ઉષ્ણીજ્વર માટે ઉત્તમ છે.

પ્રકરણ ૨ જું — રસ

૧૩ ઉન્માદમૈરવરસ

પનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ વજનાગ
	ભયફળ	„ ૧	મરી
	સવંગ	„ ૧	શુદ્ધ ચંપક
	શુદ્ધ કનકબીજ	„ ૧	ભવંત્રી
	ગોર	„	

ચિષ્ટી : પારદ ગંધકની કલ્પલી કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ત્રણ દહાડા ધુંટી કપડછાણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ત્રણ રતીભાર.

અનુપાન : રોગાનુસાર નીચે પ્રમાણે: (૧) મધ સાથે આપવાથી તાવ મટે. (૨) ચિત્રક અને શુઠ સાથે આપવાથી ખાંસી મટે. (૩) સાકર ને લીંથુનારસ સાથે આપવાથી શરીરનીકળતર મટે. (૪) મધ અને પીપર સાથે આપવાથી સન્નિપાત અને ઉન્માદ મટે. (૫) આદુનોરસ અને મધ સાથે આપવાથી ખનુર્વાત મટે. (૬) મધ ને પીપર સાથે આપવાથી વાતરોગ ને સધીવા મટે. (૭) અતિવિષ અને મધ સાથે દેવાથી જ્વર-શુષ્કજ્વર મટે. (૮) અકલકરો ને પીપર સાથે આપવાથી શરદવાયુ મટે.

પથ્ય : ભાત, રોટલો, મગનીદાળ, રોટલી, ગરમકરેલું પાણી આપવું. વામણપદાર્થ ન આપાય.

૧૪ ઉન્માદહરમાત્રા

વનાઘટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	અકલકરો	તો. ૧
	જ્વરંત્રી	.. ૧	શુદ્ધ કનકબીજ	.. ૧
	શુદ્ધ વચ્છનાગ	.. ૧	શુદ્ધ ભાંગ	.. ૧
	શુદ્ધ મંધક	.. ૧	જાપફળ	.. ૧
	શુઠ	.. ૧	મરી	.. ૧
	પીપર	.. ૧	શુદ્ધ ગાંધે	.. ૧

ચિષ્ટી : બધી ઓગ્ને જારીક લેવી પારદ ને ગંધકની કલ્પલી કરી તેમાં મેળવી આપી ભાંગનારસમાં ત્રણ દહાડા મર્દન કરી મંદાજારની ઝેરો કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ મોઝા. **અનુપાન :** પાણી કે આદુનોરસ.

ઉપચોગ : ૧૫ અપંગમાર, આંકડી, તાણ, ઉન્માદ અને નમ ની ન તોડે ન મરી મટે ઉન્માદ છે.

૧૫ કફાંતકરસ

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, વજ્ર તો. ૨,
 ધાત્રીનાંપાંન તો. ૩, વાંસાપત્ર તો. ૬,
 પેદુઅગ્ર તો. ૧, કુલાવેલટકડી તો. ૧,
 શુદ્ધ મધક તો. ૨, પીપર તો. ૩,
 બહેડાછાલ તો. ૪, મોટીહરડેછાલ તો. ૫,
 ભારંગમૂળ તો. ૭, કુલાવેલટકથ તો. ૧.

વિધી : બધી ઝીંજેને બારીક વાટી તેને ખરલમાં નાંખી
 આવળનીછાલનાકવાયમાં ૭ દહાડા મર્દન કરી વટાણાજેવડી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, દમ, કફ, શરદી, કફજ્વર વગેરે
 માટે છે.

૧૬ કામિનીવિદ્રાવણરસ

ચનાવટ : અકલકરો, શુક્ર, લવંગ, કેસર, પીપર, જાયફલ,
 જાવંત્રી, રક્તચંદન, એ દરેક અઢેક તોલો મળી ૮ તોલા. કનજલી
 તો. ૧, અશીષુ તો. ૪ બધાને સાથે મેળવી અશીષુનો કમ્બુળો કરી
 તેમાં ધુંટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાન : દુધ સાથે.

સમય : સાંજે ૬ વાગે દવા લેવી.

ઉપયોગ : વાર્ધક્યબળ કરવા માટે વપરાય છે અને શરીરમાં
 બળ તથા નસોમાં જાગૃતિ પજી સારી લાગે છે.

શુચના : નબળા દરદીઓએ આ દવા ન લેવી, કેમકે તેમાં
 અશીષુ છે તેથી ખરાબ આદત પડે છે.

૧૭ કાઢોવાલાર્કસ

ઘનાવટ :	શુદ્ધિંચુલ	તો. ૧	પ્રવાંલભરમ	તો. ૧
	મુક્તાપિષ્ટ	„ ૧	કુલાવેલટંકણ	„ ૧
	શૃંગભરમ	„ ૧	શંખભરમ	„ ૧
	કૌડીભરમ	„ ૧	વાવડીંગ	„ ૧
	શુદ્ધગંધક	„ ૧	તમાલપત્ર	„ ૧
	કુર્લોગન	„ ૧	પીપર	„ ૧
	સોનાગેર	„ ૧	કપુરકાચડી	„ ૧
	ભીમસેનીકપુર	„ ૧	મદેદમરી	„ ૧
	કસ્તુરી	„ ૦૧	કેશર	„ ૧
	શુદ્ધપારદ	„ ૧	ગોરોચન	„ ૧
	એલચી	„ ૧		

વિધી : બધી ઘીએને બારીક લઈ સાથે મેગલી ખરસમાં ઘુંટી લીંઘુનારસમાં ૧૪ દલાડા ઘુંટી લેતું અને રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી રોગાનુસાર અનુપાત લેઈને.

ઉપયોગ : જ્વર, કૃમિ, મરડો, શુગ્ર, ઝાડા, અજીર્ણ, ખાંસી, આમ, શરદી, અંચણી અને દેડણી વગેરે બાળકોની જિભારી માટે ઉત્તમ છે.

નોંધ : દરેક ઘુંટાઈ તૈયાર થઈ જલપ ત્યારે તેમાં કેશર, કસ્તુરી, ભીમસેનીકપુર અને ગોરોચન વગેરે મેગલી પછી ગોળી વાગવી. આ દવાઓ પ્રથમ નાખવી નહિં.

૧૮ કુચલાદિપ્રયોગ

ઘનાવટ : અમ્બિકુટ, શુદ્ધકુચલા, સોદભરમ, અખાભરમ, દુર્લભાભરમ ગોપાભરમ.

વિધી : બધી ચીજો સમભાગે લઈ ખારીક વાટી તેને ભાંગરો, પ્લાહી, કુંવારનોરસ વિગેરેની અંકે ભાવના આપી વાટી એક ગોળા કરી એરંડનાપાનમાં વીટી ૩ દહાડા અનાજના ઢગલામાં રાખી પછી કાઢી લઈ વાટી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાત : દવા ઘીમાં ચાટી ઉપર મહારાસનાદિ કવાથ પીવો.

સમય : સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : આમવાત, ઉન્માદ, અપરમાર, વાતરોગ, ક્ષય અને નજગાદિ મટે છે.

૧૧ ક્રમીકુઠારસ (કાઝો)

ચનાવટ : કડાછાલ, ત્રાયમાણુ, અજમોદ, વાવડીંગ, કેસર, ઠાકડારોંગ, વજ, સિંધવ, સંચંગ, હરડેછાલ, ખોરાસાણીઅજમો, કિરમાણીઅજમો, પુલાવેલદિંગ, હિંગળોક, વચ્છનાગ, આ પંદર ચીજો એકેક તોલો, કપીચો તો. ૪, કપુર દેરી તોલા ૧૯ બધાનું ખારીક ચૂર્ણ કરી તેને પ્લાહી, ઉંદરકની તથા ભાંગરાનારસનો અંકેક પુટ આપી ધુંટી વાટી સુકવી કપડાણુ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાત : પાણી સાથે કે રૂચી મુજબ.

ઉપયોગ : પેટનાંકૂમિ, જવર, મંદાંમ, વગેરે બાળકોનાં કૂમિજન્ય દરેક રિકારો મટાડવા માટે આ ઉત્તમ બનાવટ છે.

૨૦ ગર્ભચિન્તામણીરસ

ચનાવટ : જવ૨૬૫ તો. ૧, કુલાવેલદંકણુ તો. ૧, શુકે તો. ૧, મરી તો. ૧, પીપર તો. ૧, મુદ્દદિંગુલ તો. ૧, બધાને સાથે મેગરી ખરસમાં મર્દન કરી ક્ષીબુનારસમાં ૩ કલાક, પછી આદુનારસમાં ૩ કલાક વાટી ચણા જેવડી બોળા કરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુવાન : નવશેકું પાણી.

ઉપયોગ : ગર્ભિણીઓનાં સર્વ રોગોમાં આ દવા વાપરવાથી લાભ થાય છે.

૨૧ ગ્રહણીકપાટરસ (કાઢો)

ઘનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	શુદ્ધ દિયુક્ત	„ ૧	અરીય શુદ્ધ	„ ૧
	દાડમખાસ	„ ૧	ભયફળ	„ ૧
	બીસફળ	„ ૧	અતિવિષ	„ ૧
	કમળકાકડીમગજ	„ ૧	હીમજશેકેલી	„ ૧
	શુદ્ધભાંગ	„ ૧	કસબો	„ ૧

વિધી : બધી દવાઓને બારીક લઈ વિધીસર મેગરી હીંચુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારતી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુવાન : પાણી સાથે.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : છુનાકાકા, સંમદણી, અશુભ અને અપચાને મટાડે છે.

૨૨ ગ્રહણીગજકેસરીસ

ઘનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	અમ્લકમરમ	„ ૧	સોદમરમ	„ ૧
	શુદ્ધ દિયુક્ત	„ ૧	શુદ્ધ વજનામ	„ ૧
	દરડેજાસ	„ ૧	ભોય	„ ૧
	દાડમખીજ	„ ૧	ધાવડીપુષ્પ	„ ૧
	અગ્રમે	„ ૧	ટંકજુસાવેષ	„ ૧
	અંજીંગ	„ ૧	શુદ્ધ	„ ૧

મરી	તો. ૧	પીપર	તો. ૧
શુદ્ધ ભાંગ	,, ૧	ઈંદ્રિય	,, ૧
ભયક્ષણ	,, ૧	મોચરસ	,, ૧
અતિવિષ	,, ૧	ચિત્રકમૂળછાસ	,, ૧
કાકચનાંબીજ	,, ૧	અરીસુ શુદ્ધ	,, ૧
કેકે	,, ૧		

વિધી : બધાને વિધીસર મેળવી ધતુરાના પાનના રસમાં મર્દન કરી મરીજેવડી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાન :** છાસ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : સંત્રહણી, ઝાડા, પાંડુ, પેટનો દુખાવો અને પેટનાં છુનાં દરદ ને મટાડે છે.

૨૩ ચંદ્રામૃતરસ

ઘનાવટ :	ચંદ્રોદય	માસા ૬	પીપર	માસા ૪
	અક્ષકરો	,, ૪	અંબર	,, ૪
	કસ્તુરી	રતી ૧૨	સુવર્ણવરખ	રતી ૧૨
	મુક્તાપિષ્ટ	તો. ૦૧	અરીસુ શુદ્ધ	તો. ૦૧

વિધી : બધી ચીજોને ખરણમાં વિધીસર મેળવી તેને નાગવેણના પાનના રસમાં મર્દન કરી મગજેવડી ગોળી કરી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન : ગાયનુદ્ધપ લાઇ તેમાં સાકર નાંખી તે સાથે.

સમય : સવાર માંજ બે વખત.

ઉપયોગ : ક્ષય, જીર્ણીકર, મંદાગ્નિ, ધાતુક્ષીણતા, મગજની કમજોરી, ખાસી, શ્વેષ્મ અને નબળાઇ મટાડી તાકાત વધારે છે.

૨૪ તન્નવટો (૧)

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
 શુદ્ધ વસ્ત્રામ „ ૨ તામ્રભરમ „ ૪
 પીપર „ ૧૬ મંકુરભરમ „ ૧૬

વિધી : પ્રથમ પારદ ગંધકની કળ્મશી કરી તેમાં ભરમે
 મેળવી બાદ બીજી ચીજોને ચૂર્ણ મેળવી સર્પ તેને શાદશ્યાના
 કપાથની સાત ભાવના આપી બરાબર ઘુટી રતીભારની ઝોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર. અનુપાન : છાશ.

ઉપયોગ : સંઘ્રહણી, સોજા, મંદામિ, પાંડુ અને ઉદરરોગને
 મટાડે છે.

૨૫ તન્નવટો (૨)

ચનાવટ : શુદ્ધ દિયુજ તો. ૧, અરીજ તો. ૧, શુદ્ધ વસ્ત્રામ
 તો. ૧ ત્રણેને બારીક વાટી વડનાદ્વયમાં ઘુટી મરીજેવડી ઝોળી
 કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ઝોળી. સમય : સવાર સાંજ.

ઉપયોગ : સંઘ્રહણી અને સોજા માટે આ દવા રાખવાજી છે.

૨૬ ત્રિપુરમૈશ્વરસ

ચનાવટ : શુદ્ધ વસ્ત્રામ તો. ૧, મરી તો. ૪, શુક તો. ૨
 પીપર તો. ૨, તામ્રભરમ તો. ૫, શુદ્ધ દિયુજ તો. ૬, સર્વ બારીક
 વાટી ૧૫દ્વિમા ઘુટી રતીભારની ઝોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ઝોળી. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : વ.૫ અને કાનેનાર મટે છે.

૨૭ દુર્જલ્જેતાંસ

ઘનાવટ : શુદ્ધ વચ્છનાગ તો. ૨, પીળાકાઠીનીભરમ તો. ૫, કાળાંમરીનુંચૂર્ણ તો. ૯, બધાને સાથે મેળવી કપડછાણ કરી લેવું. અને પછી તેને આદુનારસમાં ધુંટી મરી નેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. **અનુપાત :** પાણી.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : આ દવા નિયમિત લેવાથી દેશપરદેશનાં ખરાબ પાણીનો વિકાર લાગતો નથી. તથા તાવ, અજીર્ણ, ખાંસી, શરદી, શ્વાસ કબજાઅન, શુળ, આફરો વગેરે મટે છે.

૨૮ દુર્લભરસ

ઘનાવટ : રસસિંદુર તો. ૦૧, પીપર તો. ૦૧, આમળા તો. ૦૧, રૂક્ષાદ્ધ તો. ૦૧. સાથે મેળવી ધુંટી ગાખવું.

પ્રમાણ : ૩ સ્તીભાર. **અનુપાત :** મધ અને ઘી સાથે.

ઉપયોગ : મસુરીકા, શીતળા, ઓરી વગેરેમાં વાપરવા યોગ્ય દવા છે.

૨૯ દેવકુસુમાદિવટી

ઘનાવટ : કસ્તુરી તો. ૦૧ સફેદ ચંદન તો. ૦૧

લવંગ „ ૦૧ કેસર „ ૦૧

શુદ્ધ રસકપુર „ ૦૧

ચિષ્ટી : બધી ઝીળેને બારીક વાટી મેળવી ગુલાબગળમાં ધુંટી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળા.

અનુપાત : ગાયના તામ્બાકીમાં લપેટી ગોળા ગળા જતી. દિને ૧ લગાડવી. તેવીજ રીતે કાળાંકાપત્તી વચ્ચે રાખીને ગળા જતી

ઉપયોગ : શીરંગરોગ, ઉપદંશ, ગરમી, ચાંદી મટે છે.

પથ્ય : ચણાનાભોટની રોટલી અને ઘી ખાતું. ૨૧ દહાડાએ
આ પ્રયોગ કરવો. તેજ, ખટાશ, મરચાં, મીઠું ન ખાતું.

૩૦ પ્રદરરિપુ

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક એ બેની કલ્મલી કરી
લેવી તે તો. ૪, નાગભસ્મ તો. ૨, તથા રસવંતી (રસાંજન)
તો. ૬ અને લોદરનુંચૂર્ણ તો. ૧૨ એ સર્વ બારીક કરી ખરલમ
મેળવી તેને અરકુસી (વાસા) ના રસમાં મર્દન કરી સુકવી રાખી લેવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : મધ સાથે, સવાર, સાંજ લેવાય.

ઉપયોગ : પ્રદર ગમે તેવા પ્રકારનો હોય તો આ દવા તરત
ફાયદો બતાવે છે. અત્યંતગ્રાવ અથવા ઘણા દહાડા બહુગ્રાવ આવતો
હોય તેમાં પણ ફાયદો કરે છે.

સૂચના : દર્દી જીવું હોય તો દવા વધારે વખત લેવી અને
રોગ વધારનાર અપખ્ય પદાર્થો ન લેવા, સાથે બ્રહ્મચર્ય પાલન કરવાથી
આરો ફાયદો થાય છે.

૩૧ પિત્તમંજીરસ

ચનાવટ : અમ્લકમરમ નિશ્કંદ કરેલી તો. ૪૦ લેવી. તેને
કરીઆનાના કચાચની રોજ એક ભાવના આપવી તેવી ૭ ભાવના
રેવી, પછી ગરમાગાનોપ્રોગ સાવી તેના કચાચની ૩ ભાવના આપવી.
પછી મેળના ઉશગાતી ૩ ભાવના આપવી, પછી કડુના કચાચની
૨૦ ભાવના આપવી, એ રીતે ૩૩ ભાવના આપવા બાદ એક ગજા
પુટનો બિંદુ આપવો (કીડી કરી સુકવી પછી ગજાપુટ આપવો) બી
રીતે ૩ મંદગાર જુદીજુદી ભાવના આપવી પછી એક ગજાપુટ મંદ
ગાર ગજાપુટ આપવાથી દવા તૈયાર થશે.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાત : પીપર સાથે દવા લઈ ઉપર પાણી કે દૂધ આપવું.

ઉપયોગ : પિત્તવાળોતાવ, પિત્ત વિશેષ હોય તેવો વિષમજ્વર (ટાઢીઓતાવ), ગર્ભિણીનોતાવ, તાવનીનબજાઈ, પિત્તનોપ્રકોપ, બાળકોનોતાવ, નબજાઈ વગેરે મટાડનાર ઉત્તમ ઔષધ છે. તાવ ઉતારે જ્યાં નબજાઈ આવતી નથી. પૌષ્ટિક આહાર આપવો જોઈએ.

૩૨ પીઝોજ્વરાંકુશ

યનાષ્ટ : શુદ્ધ હરતાલ તો. ૧ શુદ્ધ મનશીલ તો. ૧

મરી. „ ૧ શુદ્ધ મધક „ ૧

શુક્ર „ ૧ શુદ્ધ કનકબીજ „ ૫

વિધી : બધી ઓળેને બારીક વાટી ખરલમાં મેળવી તેને કારેલાનાપાનની ૩ ભાવના તથા તુલસીપાનનારસની ૩ ભાવના મમાસાના કચાથ કે રસની ૧ ભાવના આપી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. અનુપાત : પાણી કે ગળેનોરસ.

ઉપયોગ : જ્વર, સ્નાયુપાતજ્વર, અર્ધજ્વર, અને સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

૩૩ પંચવકત્રસ

યનાષ્ટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૨ શુદ્ધ વજનામ તો. ૨

શુદ્ધ ટંકણ „ ૨ શુદ્ધ મધક „ ૨

મરી „ ૨ પીપર „ ૨

વિધી : બધાને બારીક લઈ વિધીસર મેળવી લઈ ધનુરાના તાલ પાનનારસમાં મહાન કરી એક દીવસ ધુન્ધી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. અનુપાત : પાણી.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોળો, ન્યુમોનીઆ, દરદનીપીડાં, અક્ષકો વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

૩૪ પંચાનનવટી

ચનાવટ : રસસિન્દુર તો. ૧ અમ્લકમરમ તો. ૧
લોહમરમ „ ૧ તામ્રમરમ „ ૧
શુદ્ધ ગંધક „ ૧ બીલામ „ ૫

વિધી : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી ધુંટી તેમાં બીલામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જંગલી મુઝબુનારસમાં ત્રણ દલાડા ધુંટી રતી જેવડી ગોળા કરી મુકવી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. અનુવાન : ધૂન સાથે, સવાર સાંજ.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં અર્થરોગ, કુષ્ઠરોગ, વાનરોગ અને મંદામિ તથા નજગાઇ મટી જાય છે, અર્થ માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના : આ દવામાં બીલામ આવે છે માટે બનાવતી વખતે મંજાગ રાખવી.

૩૫ વ્રહ્મવાતર્ચિતામણીરસ

ચનાવટ : સુવર્ણમરમ તો. ૩, રૌપ્યમરમ તો. ૨, અમ્લકમરમ તો. ૨, લોહમરમ તો. ૫, પ્રવાણમરમ તો. ૩, મોનીમરમ તો. ૩, રસનિદુર તો. ૭ બધાને બારીક મર્દન કરી કુંવારનારસમાં ધુંટી ત્રણ રતીજેવડી ગોળા કરી મુકવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળા. અનુવાન : માખણ કે મધ મ.થે.

ઉપયોગ : મ.પૂનં વ.નરે મ. નજગાઈ અને વાનપિનનાં જે મ. છે તેવું જવડાં રતીજેવડી ગોળા કરી મુકવી.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોળો, ન્યુમે
દરદનીષીડા, ચસકો વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

૩૪ પંચાનનવટી

ચનાવટ : રસસિન્દુર તો. ૧ . અમ્લકજરમ
લોહજરમ „ ૧. તામ્રજરમ
શુદ્ધ ગંધક „ ૧. બીધામ

વિધી : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી પુર્ણ
બીધામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જગલી મુરંજનારસ
દવાડા પુંડી રતી જેવડી ઝોળી કરી મુકવી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ ઝોળી. અનુવાન : પૂત સાથે, સવારે

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં અર્શરોગ, કુદરોગ, વાતરો
મંદામિ તથા નજાણ મટી જાય છે, અર્શ માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના : આ દવામાં બીધામ આવે છે માટે
વખતે સંજાગ રાખવી.

૩૫ વ્રહ્મવાતચિંતામણીરસ

ચનાવટ : સુવર્ણજરમ તો. ૩, ચૈત્યજરમ તો. ૨, અર્ણવ
તો. ૨, લોહજરમ તો. ૫, પ્રવાલજરમ તો. ૩, મોતીજરમ
મસ્તુર તો. ૭ બધાને જુદીક મઈન કરી પુવારનારસમાં પુ
રવું તેવી રીતે કરી લેવી.

૩૬ વાલજ્વરાંકુશ

ઘનાઘટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
 શુદ્ધ હિંગુલ „ ૧ શુદ્ધ કનકખીજ „ ૧
 શુદ્ધ વજનાગ „ ૧ ખેરસાર „ ૧

ધિષી : બધી દવાઓ વિધીસર સાથે મેળવી લીંબુનારસમ
 ધુંટી બાજરીનાદાણા પ્રમાણે ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન : શરાનાપાણી સાથે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે, બાળકો માટે
 ખાસ વપરાય તેમ છે.

૩૭ વાલરસ

ઘનાઘટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, જળપ્રજા, જવંત્રી, લવીંગ
 સમભાગે લેવાં. પ્રથમની બે ચીજોની કળ્કલી કરી તેમાં આકીની
 ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી ધુંટી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર

અનુપાન : મધ અથવા માનાનુંધાવણ કે તુલસીનોરસ.

સમય : સવારે, સાંજ અથવા જરૂર પ્રમાણે.

ઉપયોગ : શરદી, ખાંસી, તાવ, આંત્રિકળવર, કફ અને વાયુન
 દરદો, દાંત નીકળતી વખતનાં દરદો તથા બાળકોને થતાં તમઃ
 દરદોમાં અમલકારીક દાપદો આપે છે.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : તાવ, રતવાનોતાવ, ચોરીઆનોસોળો, ન્યુમે
દરદનીપીણ, ચસકો વગેરે તાવના ઉપદ્રવોમાં ઉપયોગી છે.

૩૪ પંચાનનવટી

ચનાવટ : રસસિન્દુર તો. ૧ અબ્રકબરમ
લોહબરમ „ ૧. તામ્રબરમ
શુદ્ધ ગંધક „ ૧/ બીલામ

વિધી : પ્રથમની પાંચ દવા બરાબર મેળવી ધુંટી
બીલામ નાંખી વાટી લેવું અને પછી તેને જંગલી મુરંચનારસમાં
દવામાં ધુંટી રતી જેવડી ગોળા કરી સુકવી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. અનુપાન : ધૂત સાથે, સવાર.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં અર્ધરોગ, કુટરોગ, વાતરોગ
મંદામિ તથા નજગાદ મટી જાય છે, અર્ધ માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના : આ દવામાં બીલામ આવે છે માટે બ
વખતે સંજાગ રાખવી.

૩૫ વ્રહ્મવાતર્ચિતામણીરસ

ચનાવટ : મુરબ્જીબરમ તો. ૩, શૈષ્પબરમ તો. ૨, અબ્રક
તો. ૨, લોહબરમ તો. ૫, પ્રવાહબરમ તો. ૩, મોતીબરમ તો.
સિન્દુર તો. ૭ બધાને બ.રીઃ મર્દન કરી મુંબારનારસમાં ધુંટી
રસબરમની લેવું કરી જંબી.

ઉપયોગ : તાવને રોકવા તાવ આવ્યા પહેલાં આપી શકાય છે. તાવ ઉતારવા માટે તાવ ચડ્યો હોય ત્યારે આપી શકાય છે. પ્રસ્વેદ લાવી તાવ ઉતારે, ટાઢ મટાડે, ચક્રત અને પ્લીહાની વૃદ્ધિમાં કાયદો કરે. મંદાગ્નિ, અજીર્ણ, શ્વેત, કફ, ખાંસી, જ્વર વિગેરેમાં સારો કાયદો કરે છે.

પચ્ચ : દૂધ, ભાત આપી શકાય.

સુચના : નાનાં બાળકોને સંભાળીને યોગ્ય પ્રમાણમાં આપવું:

૪૧ મલ્લજ્વરાંકુશ (૨)

ઘનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	શુદ્ધ સોમલ	„ ૧	મરી	„ ૧
	શુદ્ધ	„ ૧	પીપર	„ ૧
	જાયફળ	„ ૧	લવંગ	„ ૧
	જાવંત્રી	„ ૧	શુદ્ધ ભાંગ	„ ૧

વિધી : બધી ઓગોળે ત્રણ દિવસ લગી બારીક વાટી કપડ-
ખાણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૧ રતી.

અનુપાન : સાકર અને મધ સાથે.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ (શીતજ્વર) તથા કફવાતજ્વર મટાડે છે.

૪૨ મસુરિકારસ

ઘનાવટ : રસસિન્દુર તોલા ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨ સાથે
ત્રેશરી તેને બીજપત્રનારસમાં એક બે દહાડા ધુતી વાટી લેવું, પછી
ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ રતીમાર.

અનુપાન : મધમાં હવે ત્રેશરી ચાટી તેના પર તલવણી
(દુધદુધ)નો રસ તો. ૧ પી જવો.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ રતીભાર. અનુપાન : માખણ સાથે.

ઉપયોગ : પ્રમેહ, ધાતુક્ષીણતા, નળગ્રાહ, ખાંસી, શ્વાસ, મૂત્રરોગ, ઉપદંશ, વગેરે મટાડી તાકાત લાવે છે.

૩૯ મદનકામેશ્વરસ

વનાયટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક અને અશીષ એ ત્રણે સમભાગે લેવાં.

વિધી : એ ત્રણે દવાને વિધીસર મેળવી, નામરવેરના પાનના રસમાં ઘુંટી, ચણાડી જેવડી ગોળા કરવી.

પ્રમાણ : દરરોજ સાંજે ૧ ગોળા લેવી.

અનુપાન : સાકર સાથે દવા લેવી, ઉપર ભેંસનું દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : શ્રીશ્વેત્રનની ઇચ્છા પ્રાપ્ત કરી, વધુ આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે.

૪૦ મલ્લજ્વરાંકુશ (૧)

વનાયટ : કળાયૂતો તો. ૫ ટંકજખાર તો. ૫

પીચીકાડી „ ૫ મુગખાર „ ૫

સેરેર ફટકડી „ ૫ સોમલ „ ૧

વિધી : આ ચાર નીચેને બારીક વાડી લીંબુનારસમાં ઘુંટી મેળવી ખતારી, મુકડી માત્રના ચંપુટમાં નાખી કપડામાંથી કરી દવામાં વળગુદના વનુ કણક અપરમ અમિ આપવી. કડું થરે કડી રેડું અને તેનું વજન થાક તેટલું જ વજનને અનિવિધ મારી લાડી તેનું મૂળું કરી મેળવા રેડું તથા ઉપરની દવાના વજનથી અનુપાતિત મલ્લજ્વરને પુરું કરવા માટેની જરૂર પડે તો તેને મેળવી લેવા.

પ્રમાણ : વનુ નાં ૮૩, વિવનના વનુ વનુ લેવા.

અનુપાન : વનુ નાં ૮૩, વિવનના વનુ વનુ લેવા.

ઉપયોગ : તાવને રોકવા તાવ આવ્યા પહેલાં આપી શકાય છે. તાવ ઉતારવા માટે તાવ ચડયો હોય ત્યારે આપી શકાય છે. રસવેદ લાવી તાવ ઉતારે, ટાઢ મટાડે, યકૃત અને પ્લીહાની વૃદ્ધિમાં રાપદો કરે. મંદાગ્નિ, અજીર્ણ, યજ્ઞ, કફ, ખાંસી, જ્વર વિગેરેમાં સારો રાપદો કરે છે.

પથ્ય : દૂધ, ખાત આપી શકાય.

સુચના : નાનાં બાળકોને સંભાળીને યોગ્ય પ્રમાણમાં આપવું.

૪૧ મલ્લજ્વરાંકુશ (૨)

ચનાચટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	શુદ્ધ સોમલ	" ૧	ભરી	" ૧
	શુક	" ૧	પીપર	" ૧
	જલપક્ષ	" ૧	લવંગ	" ૧
	જવંત્રી	" ૧	શુદ્ધ લાંગ	" ૧

વિધી : બધી ઝીંજીને ત્રણ દિવસ લગી બારીક વાટી કપડ-
છાણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦ા થી ૧ રતી.

અનુપાન : સાકર અને મધ સાથે.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ (યીનજ્વર) તથા કફવાતજ્વર મટાડે છે.

૪૨ મસુરિકારસ

ચનાચટ : રસસિન્દુર તોલા ૨, શુદ્ધ રંધક તો. ૨ સાથે મેગવી તેને ખીચપત્રનારસમાં એક બે દહાડા ધુંટી વાટી લેવું, પછી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ રતીમાર.

અનુપાન : મધમાં દવા મેગવી ચાટી તેના પર તલવણી (દહાડા)નો રસ તો. ૧ પી જવો.

ઉપયોગ : શીતળા-મસુરીકા નીકળેલા હોય તે તે બદુજ જોરમાં હોય તો આ દવા લેવાથી જલદીથી બહાર આવી શીથ આરામ કરી આવે છે.

૪૩ મહાવાલાર્કરસ

ચનાવટ :	શુદ્ધ દિગુલ	તો. ૨	પ્રવાલમરમ	તો. ૧
	જસતમરમ	" ૧	પ્રુલાવેલટકેલુ	" ૧
	અંબમરમ	" ૧	શૃંગમરમ	" ૧
	મુક્તાપિષ્ટ	" ૧	તમાલપત્ર	" ૧
	એલચીબીજ	" ૧	ઉપલેટ	" ૧
	મહેદમરી	" ૧	ગોરોચન	" ૧
	કપુરકાચડી	" ૧	પીપર	" ૧
	સોનાગેર	" ૧	બીમસેનીકપુર	" ૧
	કરુરી	" ૧	કેચર	" ૦

વિધી : બધી ચીજોને બારીક વાટી વિધીસર મેળવી તેમાં માખણ તો. ૨ નાંખી પછી મર્દન કરવું. ત્યારબાદ તેને લીંચુના રમમાં ૧૪ દલાલ ધુંડી લેવું અને પછી ચીકાચ મટનાં રતીમારથી મેળવી કરાવી.

પ્રમાણ : ૧ મેળવીસવાર, માંજ. **અનુપાન :** મધમધે.

ઉપયોગ : ખાંસી, તાવ, અર્પાજ્વર, કફ, ઠંડી, બાવડેર, નવરોઈ, કારગેલ અને બાળકોના તમામ રોગો મટાડે છે અને પેટિકા વગેરે ઉત્તમ છે.

નોંધ : ૧૦૦ કરુરી અને બીમસેનીકપુર નધા મેળવી આ મેળવી ૬૦ ૬૬ ૦ મેળવી ૨૪ ૨૪૧ ત્યારે મેળવી પછી મે. ૩ ૫૦.૫૬ ૪

૪૪ મહામૃત્યુંજયરસ

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભસ્મ, અમ્લકભસ્મ, શુદ્ધ મનશીલ, મોરચુયાનીભસ્મ, તામ્રભસ્મ, કાડીભસ્મ, સિંધાલુલુ, ખાખચી, ખીડલવલુ, ચંખભસ્મ, ચિત્રકમૂળ, હોંગ, કકુ, જવખાર, સાંજખાર, કાયફલ, રસવંતી, અરણી અને પુલાવેલટંકલુખાર બધી દવાઓ સમભાગે લધ ખારીક કરી સાથે મેળવી, તેને આદુ અને ગજોના સ્વરસમાં અડક દિવસ મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાત :** મધ સાથે.

ઉપયોગ : શુદ્ધ, યકૃતરોગ, બરણ, મંદામિ, અરૂચી અને ઉદરરોગ મટે છે.

૪૫ મહામૃત્યુંજયવટી

ચનાવટ : શુદ્ધ તો. ૪, સિંધાલુલુ તો. ૮, ટંકલુપુલાવેલ તો. ૪, મરી તો. ૪, શુદ્ધ વજનાગ તો. ૪, પીપર તો. ૪, હિંગ તો. ૧, કપુર તો. ૧૦, અજમો, તો. ૪, લોખાન તો. ૨, જીરું તો. ૪, ચંખભસ્મ તો. ૪, પારદ શુદ્ધ તો. ૨, ગંધક શુદ્ધ તો. ૨ બધાને વિધીતર મેળવી કોણુનારસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાત :** પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પ્લેગ (મન્યીભર), ત્રિદોષજ્વર મટાડે છે તથા આ દવા લેવાથી પ્લેગ થતો અટકે છે.

૪૬ મહારાંસવટી

ચનાવટ : પારદ, ગંધક, વજનાગ, લોહભસ્મ, ખંજભસ્મ, શુદ્ધ, મરી, પીપર, શુદ્ધ હિંગ, ચંખભસ્મ, પાંચે ભતનાં ઘણુ

(સિંધવ, બીડ, સમુદ્ર, વડાગર, કાચલવણ એ દરેક એકેક તોલો મળી તો. ૫ લેવા છે), આમલીનોફાર, એ સોળ ચીજ દરેક એકેક તોલો લેવા.

પિષ્તી : આ ચીજોને વિધીસર મેજવી લેવી પછી તેને ચણાનોખાર, લીંબુ કે બીજોરનોરસ, અથવા તથા ચિત્તોરનાચ આ ચીજોની ચાર ભાવના આપી ધુંડી ચણીઓર પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી સવાર, બપોર ને સાંજ

અનુગત : ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : મંદામિ, શ્વેત, ઝાડા, ઉલટી અર્થ, પાંડુ, અશ્વર્થ, સોળ, શુભ તથા ત્વર આદિ પેટનાં સર્વ રોગ મટાકે છે.

૪૭ માલિકરસાયન

ચનાવટ : સુવર્ણમાલિકમરમ તો. ૧, અમ્લમરમ તો. ૧, સાખરમુખમરમ તો. ૧, કમ્બલી (પારદ વંચકની) તો. ૧, બોરીગલીનાં કુલનાંતુ તો. ૧ આ બધાને બારીકવારી ખરસમાં ધુંડી પાનના રસમાં મહાન કરી સરમવનાદાખા જેવડી ગોળી બનાવી મુકી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ ગોળી.

અનુગત : આદુનો કે અરકુસીનોરસ અને તે માથે મધ.

સમય : સવાર અને સાંજ.

ઉપયોગ : શ્વેત, ખરસી, ત્વર, ન્યુમેલીઆ, જરાઈજિંદ, હરડી મુઝાં તા. ૫ ૧.૫ ૩૨ વનેરમાં ઉત્તમ ફાયદો આપે છે. ૨૦૦ મુકરે ત્વર દવા કરવી કરી આપવી.

૪૮ રમણીયમી

ચનાવટ : ૧.૫ ૫.૫ ૧. ૧ ૫.૫ ૫.૫ ૧. ૧

૫.૫ ૫.૫ ૧ ૫.૫ ૫.૫ ૧ ૫.૫ ૫.૫ ૧

પીપર	તો. ૧	અતિવિપ	તો. ૧
કાકડાચીંગ	„ ૧	નાગરમોથ	„ ૧
મોચરસ	„ ૧	જળપક્ષ	„ ૧
જવંત્રી	„ ૧	પુલાતેલટંકણ	„ ૧
નાનીપીપર	„ ૧	કસ્તુરી	„ ૦૧

વિધી : પારદ ગંધકની કળજલી કરી તેમાં કસ્તુરી મેળવી પછી ખીજ દવાઓનું ખારીક ચૂર્ણ કરી મેળવી પાણીથી ધુંટી મગના-દાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી સવાર સાંજ.

અનુપાન : દૂધ, મધ કે પાણી સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોના સર્વ રોગ માટે આ દવા પ્રસિદ્ધ ને કાયદાકારક છે. ચરદી, ખાંસી, તાવ, ઝાડા, નળગાઇ વગેરેમાં ઉપયોગી છે. આ દવા બિહારના વૈદ્યોમાં પ્રસિદ્ધ છે.

૪૯ રસમંડુર

ચનાષટ :	મંડુરભરમ	તો. ૧૦	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧૦
	શુદ્ધ ગંધક	„ ૧૦	દરડેનુંચૂર્ણ	„ ૨૦
	લાંગરાનોરસ	„ ૧૬૦		

વિધી : ખરસમાં પારદ ગંધકની કળજલી કરી તેમાં મંડુર મેળવી, પછી દરડેનુંચૂર્ણ મેળવી લાંગરાનારસમાં મર્દન કરી તમામ રસ પી ને મુકાઇ જળ એટલે કપડાંએ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૧૨ રતીભાર.

અનુપાન : ૦૧ તોલો ઘી અને ૧ તોલો મધ સાથે.

ઉપયોગ : અભ્વપિત્ત, પાંડુ, કમળો, પિત્તઃશ્વેદન, સંમહણી અને મંદાન્તિ મટાડી તાકાત લાવે છે.

૫૦ રાજવલ્લભરસ

યનાઘટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૩, ચિત્રકમૂળ તો. ૧, નવમાર તો. ૧૮ બધાને બારીક વાટી મેથરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર. અનુપાત : પાણી.

ઉપયોગ : યકૃતદોષ, જ્વર, લીવરનોસોજો, પિત્તનોજ્વાર અને પેટનાંદરદો મટાડે છે.

૫૧ રામવાણજ્વરાંકુશ

યનાઘટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧

શુદ્ધ મનથીલ „ ૧ શુદ્ધ સોમશ „ ૨

સુવર્ણમાક્ષીકમરમ „ ૧ અરીજ „ ૧

વિધી : બધાને ખરસમાં પુંડી તેમાં જાંબલી કારેલાના પાનનોરસ નાખી ૨૧ દલાણ મર્દન કરવું, પછી તેની અડધાનાળા પ્રમાણે બેળો કરી મુકરી બેળી.

પ્રમાણ : ૧ ગેળો પાણી સાથે.

ઉપયોગ : દરેક પ્રકારનાં તાર મટાડવા માટે રાખજન ૩૫૫ છે.

નોંધ : આ દવામાં સોમશ આવે છે માટે જરાજર સનકને ૩૫૫.૫ કરવો.

૫૨ લઘુમૃગાંકુરસ

યનાઘટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ બેનનાંવડખ તો. ૧

મુખ્યપિટ „ ૨ શુદ્ધ મેથરી „ ૧

શુદ્ધ રસ „ ૧

વિધી : બધાને નાખના બેનથી રિંદનાર પુંડી થઈ દેવ દોઢા નાખના બેન ૧૧૧ મર્દન કરી તેજુ પછી બેક લકડા

દવાને રાખી કપડમાટી કરી સુકવી લઈ એક માટીના હાંડલામાં મીઠું ભરી તેની વચ્ચે એ સંપુટ મુકી તેને ૩૬ કલાક ચૂલાપર રાખી તાપ આપવો. પછી ઠંડુ કર્યા બાદ એ હાંડલાને ખોલી અંદરથી સંપુટ કાઢી ખોલી દવા લઈ બારીક વાટી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાન : મધ અને પીપર અથવા ઘી ને પીપર સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષયરોગ માટે આ રસ બહુજ પ્રસિદ્ધ અને ઉત્તમ બનાવટ ગણાય છે.

૫૩ લઘુલોકનાથસ

બનાવટ : કોડીબરમ તો. ૨૫, મંડુરબરમ તો. ૨૫ બંન્નેને સાથે વાટી તેમાં ૫ તોલા ઘી નાંખી કડાઈમાં ધીમેતાપે પકાવી લઈ ઘી પચી જાય ત્યારે ઉતારી તેમાં ૫ તોલા મરીનુંચૂર્ણ મેળવી બારીક કરી પાનનારસમાં ઘુટી સુકવી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતી દિવસમાં ૩ વખત.

અનુપાન : મધ કે માખણ.

ઉપયોગ : ક્ષયમાં આ દવા સારું કામ આપે છે. ૪૦ દહાડા આપવાથી સારો લાભ બતાવે છે.

૫૪ લોકનાથસ

બનાવટ : શુદ્ધ પારક તો. ૨, શુદ્ધ ગંધક તો. ૨, કલજલી કરી તેને પીગાકાડી તોલા ૮ માં ભરી કોડીઓના મોઢાં ટંકણને દુધમાં વાટી તેથી બધ કરી લેવા. પછી ૮ તોલા ચંખના દુકડા લેવા અને બે ચરાવ લઈ તેમાં નીચે ચંખના દુકડા રાખી ઉપર કોડીઓ મોઢાંની તેના પર ચંખના દુકડા મુકી ચરાવ ઢાંકી તેનાપર ભરખાંધી કપડમાટી કરી સુકવી લેવું. અને પછી તેને ૧૦ શેર

પામાર્ગક્ષાર, પદ્માક્ષાર, વછનાગ આ કુદ્દે તેર દવાઓ અંકેક તોલો ઈ તેને વિધીઅર મેળવી લેવું.

વિધી : ધુંટેલી દવાને ચણાનોખાર, આદુનોરસ, હસ્તીશુંડી, વારનોરસ, આ ચીજોની અંકેક લાવના એ રીતે ૪ લાવના આપવી. ઈથી તે દવાને સંપુટમાં રાખી હલકો લઘુપુટ આપવો ને પછી તૈયાર વાને બારીક વાટી રાખવી.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. **અનુપાન :** મધ કે છાશ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : પેટનાં સર્વ દરદો, સંગ્રહણી, ગુદમ, શ્વળ, અને વાયુ મટે છે, પેટનાંદંદોમાં ઉત્તમ છે.

૫૭ વસંતતિલકરસ

ચનાવટ : મુવર્ણલસમ તો. ૧, અમ્બકલસમ તો. ૨, લોહલસમ તો. ૩, રસસિન્દુર તો. ૪, શુદ્ધ ગંધક તો. ૪, બંગલસમ તો. ૨, મોતીલસમ તો. ૪, પ્રવાલલસમ તો. ૪, બધાને ખરલમાં બારીક વાટી મેળવી લેવું પછી તેને ગોખડનાકવાચની, વાસાપત્ર સ્વરસની, શેરડીનારસની અંકેક લાવના આપી ધુંટી ગોળો કરી મુકવી સંપુટમાં રાખી બશેર છાણાનો હલકો અમ્બ આપી, સંપુટ ખોલી કરી એજ વધુ ચીજોની લાવના આપી બીજીવાર હલકો અમ્બ એજ રીતે આપવો. એવા સાત ગજપુટ પ્રથમ લાવના આપીને દેવા, પછી તેમાં દમ્પુરી તો. ૦૧ અને બીમસેનીકપુર તો. ૦૧ મેળવી પાણીમાં મર્દન કરી મુકવી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર.

અનુપાન : માખણ કે મધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, આસ, શ્વ, પાંકુ, સંગ્રહણી, ઇર્ણવર, મેમેલ, ધાતુક્ષીજ્વરા મટી બળ અને વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે

૫૮ વસંતમાલતી

વનાવટ : સદૈશ્વરીનુંચૂર્ણ તો. ૧૦ શુદ્ધ આપરીપુંતો. ૨૦

ગાયત્રીમાખણ „ ૨

ચિઘી : ખરલમાં પ્રથમની બે દવાઓને બરાબર મેશગી પડી તેનાં માખણ નાંખી બરાબર ધુંટી લેજું, અને ત્યારબાદ તેમાં રોજ લીંબુરોતાળેરસ ગાળીને નાંખવો અને ધુંટું. લગભગ ૧૫ દલાલ સુધી એવી રીતે ધુંટવાથી દવામાંની ગીકાચ દૂર થાય પડી તેની રતીમારની ગોળા કરી મુકી લેવી.

મમાન : ૨ થી ૩ રતીમાર

અનુવાન : મધ અને પીપરનાચૂર્ણ સાથે.

ઉપચોગ : ઇર્ષ્યા, ખાલયોગ, પ્રદ, રાગે વગેરે પડીને, મંદગ્નિ અને નવગ્રાસ મટાડે છે તથા સ્વપ્નમાંઆંત્રીને નાપાકથી તેને પગ શબ્દો કરે છે.

૫૯ વાતગજકેશરી

વનાવટ : અમરકતરન તો. ૧, માન્જીરમ તો. ૧, પેદર તો. ૧, જાલી તો. ૧, જાપરત તો. ૧, લવંન તો. ૧, કૌયળીજનુંદડ તો. ૧, દુષ્કીટનજર તો. ૮, જાગે પાગીઃ લઈ સાથે મેલઈ તેને અધુનાગ્રહ તથા દુષ્કીટનજનનના અઠા દલાલ પુરી કરવાપડેલાં એવજે તેવડે કરી મુકી લેવી

મમાન : ૧ થી ૨ ને ૩ અનુવાન : દુષ્કીટનજર

ઉપચોગ : અપાક અને અગ્રાસકરકે દુષ્કીટનજર

૬૦ વાતગજાંકુશરસ (૧)

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૮, શુદ્ધ ઝેરકુચનાં તો. ૮
 શુદ્ધ ગંધક „ ૮, શુક „ ૪
 પીપર „ ૪, મરી „ ૪

વિધી : પારદગંધકને ધુંટી તેમાં ખાકીની વસ્તુઓનું ચૂર્ણ મેળવી ધુંટી ખાટલી ભરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ રતીભાર. અનુપાત : ઘીમાથે ચાટવું.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં વાતવ્યાધિ અને વાસુનું રુગ સત્વર મટાડે છે.

૬૧ વાતગજાંકુશરસ (૨)

ચનાવટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, લોહભસ્મ, સુવર્ણ-ભાક્ષીભસ્મ, માણેકરસ, (હરતાલનો ખનાવેતો), હરડેછાલ, કાકડાશીંગી, શુદ્ધ વજનાગ, શુક, મરી, પીપર, પીપરીમૂળ, કુલાવેલટંકુ, આ ચીજો સમભાગે લઈ વિધીસર મેળવી ખારીક કરી તેને ગોરખમુંડી અને નગોડનાપાનનારસની એકેક લાવના દઈ બેરતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાત : લીમળનાકચાયમાં જરા પીપરનુંચૂર્ણ નાંખી સવાર, સાંજ દવા લેવી.

ઉપયોગ : વાતવ્યાધિ, ઉશ્ચંભ, કમરનુંદરદ અને સાંધાનુંદરદ વગેરેમાં સારો લાભ આપે છે.

૬૨ વાતનાશકરસાયન

ચનાવટ : રસસિન્દુર તો. ૦૧, લોહભસ્મ વા. ૪
 અમ્લકભસ્મ „ ૦૧, સુવર્ણભસ્મ „ ૨

પ્રમાણ : ૧ રતીભાર.

અનુપાન : રોગાનુસાર અથવા માખણ, મધ કે ઘી સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષય, પાંડુ, વાતવ્યાધિ, મંદાગ્નિ, શુગ્ર, પ્રમેહ,

સંઘ્રણી, રક્તપિત્ત, નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા સર્વ મટાડે છે.

૬૫ વિજયમૃગાંકરસ

ઘનાવટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૪ શુદ્ધ મધક તો. ૪

શુદ્ધ વજનાગ „ ૪ કોડીભસ્મ „ ૪

સંખલસ્મ „ ૪ શુક „ ૪

મરી „ ૪ પીપર „ ૪

વિધી : બધાને એકત્ર વાટી ખરલ કરી તેને લીંબુનારસની ૭ ભાવના આપવી પછી આદુનારસની ૭ ભાવના આપી અને રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન : રોગ પ્રમાણે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, આક્રોશ, અપરંમાર, કાલેરા, આમવાત, પ્રમેહ, વાતવ્યાધિ અને તેના ઉપદ્રવોને મટાડે છે.

૬૬ વિશ્વતાપહરણસ

ઘનાવટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ મધક, શુદ્ધ વજનાગ, કુલાવેલ-ટંકણખાર, તામ્રભસ્મ, શુક, મરી, પીપર, અકલકરો, એ ચીજો દરેક સરખેભાગે યાને એકેક તોલો મળી ૯ તોલા લઈ, વિધીસર મેળવી પછી તેને કારેલાનાપાનનારસની એક ભાવના આપી મરી જેવડી ગોળી કરી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાન : સાકર અને જીરાનાપાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ : વિપ્રમત્તવર, લુપ્તો અને હડીલો તાવ કે જે ફરી ફરી આવતો હોય તે તાવ મટી જાય છે.

૬૭ વૈતાલેશ્વરસ

ઘનાષટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૧
 શુદ્ધ વચ્છનામ „ ૧ મરી „ ૧
 શુદ્ધ દરતાલ „ ૧ સુવર્ણમાદ્મીકમરમ., ૧

વિધી : બધાને ખરસમાં બારીક વાટી આદુનારસમાં મર્દન કરી રતીમારની ગોળી કરી લેવી.

દ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાત : મધ અને પાનતોરમ.

વપયોગ : સન્નિપાતજ્વર, શ્વાસ અને મગામાં કફ બોધેલો દોષ તેથી ખરાબ દાહનમાં પશુ દરદીને રોકા આપે છે. ત્રિદોષજ્વર માટે સારી યનાષટ છે.

૬૮ શ્વાસકાઠેશ્વરસ

ઘનાષટ : ખંડતરમ, સેદતરમ, તામ્રતરમ, ગુરુનુંમ. સ્ફીક ખરન, શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અમ્લતરમ, શુદ્ધ ત્રિશુલ, શુદ્ધ પંચાંગ, શુદ્ધ કનાકાંગ, શુદ્ધ નેપથો તથા કચૂરો, દગદગ, નાનોચર, એલમી, તમ્બ, ધ્રુવન, મત્રાંગ, એ મર્દ કરવાએ બે બે તેડા મધ બારીક પૂર્ત કરી બુદ્ધ મખતુ અને પ્રથમ કબજો કરી તરબો નેપથો તેમજ પૂર્વેનું મધનું કરી ભદ્રાદીખરવમા પુદાણુ અને તેમાં કાંચરિનુપૂર્ત તાંબુદાણી નેપથો પછી તેને રેશ બોલ જાણ્ય જાણ્ય નેપથો કે તેના કાંચરિ બહારો. ૨૧ મરતા આપે પૂર્તિ પુરુષ નેપથો પુરુષ

દ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાત : અધુનામ અને મધ ૧ : ૧ નેપથો મધ ૧ : ૧

વપયોગ : શ્વાસનાશન પાન મર. ૧૫ બોલે કાંચરિ.

૧૫ બોલે કાંચરિ.

૬૯ શૃંગારાશ્રક

ચનાવટ : અશ્રકભસ્મ તો. ૧૬, શુદ્ધ પારદ, કપુર, જાવંત્રી, સુગંધીચાળો, ગજપીપર, તમાલપત્ર, લર્ચીંગ, જટામાંસી, તાલીસપત્ર, તજ, નાગકેશર, કુદ, ધાવડીનાંફૂલ, હરડે, બહેડાં, આમળા, શુકં, મરી, પીપર દરેક તો. ૧૧, એલચી, જાયફળ, શુદ્ધ ગંધક એ દરેક તો. ૧.

વિધી : પારદ ગંધકની કઠ્ઠાલી કરી તેમાં ભસ્મ મેળવી પછી બાકીની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી, મેળવી બારીક ધુંટી રાખવું. અને કપડાછાણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : મધ સાથે. સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : ક્ષય, શ્વાસ, ખાંસી, કફ અને છાતીનાંદરદો માટે ઉત્તમ છે.

૭૦ શિરશૂલારિસ

ચનાવટ :	શુદ્ધ પારદ તો. ૪	શુદ્ધ ગંધક તો. ૪
	લોહભસ્મ ,, ૪	તામ્રભસ્મ ,, ૪
	શુદ્ધ ગુગળ ,, ૧૬	ત્રીફળા ,, ૮
	જેડીમધ ,, ૧	ગોખરૂ ,, ૧
	વાવડીંગ ,, ૧	પીપર ,, ૧
	શુકં ,, ૧	દસમૂળ ,, ૧૦

વિધી : પારદ ગંધકની કઠ્ઠાલી કરી તેમાં બાકીની દવાઓનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ મેળવી તેને દસમૂળનાકવાયમાં ત્રણ દહાડા ધુંટી લેવું, અને પછી પીચાળો હાથ કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાન : બકરીકે ગાયનુદ્ધ.

તામ્રભરમ	તો. ૨	ભવંત્રી	તો. ૧
લોહભરમ	„ ૨	તજ	„ ૧
અબ્રકભરમ	„ ૨	લવંગ	„ ૧
રસસિંદુર	„ ૨	હળદર	„ ૧
સુવાળીજ	„ ૧	અતિવિપ	„ ૧
અસેળીઓ	„ ૧	સિંધાલુષ્ય	„ ૧
વજ	„ ૧	કાળીપાટ	„ ૧

વિધી : બધાને બારીક વાટી લઈ સાથે મેગતી તેને દેવ-દાર્વાદિકવાયની ૩ લાવના આપતી પછી નગોડનાપાનનોરસ લઈ તેની ૧ લાવના આપી ધુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાત : પાણી સાથે, દરમૂલકવાય સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : સુવાવડીનાંદરદો, સુવારોગ, તાવ, ખાંસી, ઝાઝા, મંદામિ, નબળાઈ તથા ગર્ભાશયનીકમજોરી મટાડી તાકાત આપે છે.

૭૪ હરગૌરીરસ

યનાઘટ :	રસસિંદુર	તો. ૧	અબ્રકભરમ	તો. ૧
	સુવર્ણભરમ	„ ૧	રૌપ્યભરમ	„ ૧
	બંગભરમ	„ ૧	સુવર્ણમાક્ષીકભરમ	„ ૧
	નાગભરમ	„ ૧	તામ્રભરમ	„ ૧
	કાન્તભરમ	„ ૧	અરીષ્ટ	„ ૩
	કૌચબીજ	„ ૩	એખરો	„ ૩

વિધી : ભરમોને બરાબર મેગતી તેમાં બીજી ચીજો મેગતી ધુંટી લેવું પછી તેને ગાયનુંદૂધ, સેમગાનાંમૂળનોરસ, તાડનાંમૂળનોરસ એ ત્રણેની એક લાવના આપી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી.

અનુપાન : સાકર અને ઘી સાથે.

ઉપયોગ : પ્રમેહરોગ મટાડી મનુષ્યને નવયુવાન બનાવે છે.

૭૫ કાયકેસરીસ

ચનાવટ : શુક્ર, મરી, પીપર, હરદેણાલ, બહેણાણાલ, આમળા, એલચી, જલ્પફળ, લવંગ એ દરેક એક એક તોલો મળી તોલા ૬ તથા લોહમરમ તો. ૯.

પિષ્ટી : બધાને બારીક વાટી બકરીનાદૂધમાં મર્દન કરી સજા જેવડી ગોળી કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. સમય : સવારે સંજ.

અનુપાન : દૂધ અથવા મધ સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષય અને તેના ઉપશ્ચ માટે આ યોગ્ય યુક્તિ ઉપાય છે તે સાથે તે વાંચકરુ પુખ્ત છે.

પ્રકરણ ૩ જું—કુપીસ્થાસ

૭૬ અમીરમ

ચનાવટ : સીંચ ૩૧ તે. ૨૫ બારીક વાટે કુંડું કુંડું તે. ૧૦
૧૫ તે. ૧૦ સીંચ ૩૧ એક ન કીચી તા. ૧૬૧૧૧ મરેક કંચની મરમ
૧૦૬ ૨૫૧૧ તે. ૧૦૬ ૧૦૬ બહીરજીન. ૨૨ તે. ૧૦૬ ૧૦૬
૧૦૬ અને તે. ૧૦૬ ૧૦૬ તે. ૧૦૬ ૧૦૬ તે. ૧૦૬ ૧૦૬
૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬
૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬
૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬
૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬ ૧૦૬

ઢાંકી આપો ને બાકી રહેલ સીધાલુણ તો. ૧૦ ને પાણીમાં વાટી વાટકાને તાવડીની સાંધપર લેપ કરી સંધી બંધ કરી સુકવી હોય, પછી એ તાવડીને ચૂસાપર રાખી ૯ કલાક સાધારણ તાપ આપો. અંદર રહેલ રસ ઉડીને વાટકામાં લાગી જશે. આ વેળા વાટકાપર બીનું કપડું ઠંડક માટે ચાલુ રાખશો. ઠંડુ થતાં સંભાળથી વાટકા ખોલી તેમાં લાગેલ ચમકદાર રસ-પુષ્પ હરો તે કાઢી હોય. આનુંનામ અમીરરસ છે.

પ્રમાણ : ૧ રતી.

અનુપાત : કાળીદ્રાક્ષની લુગદી વચ્ચે દવા રાખી ઢાંતને ન લાગે તે રીતે દવા મળી જવી, સાત કે નવ દહાડા રોજ એ વખત લેવી.

ઉપયોગ : આંદી, ઉપદંશ, વીરજોટક, ગડીઓવાયુ, સાંધા-ઝંઝાઈજવા, સાંધાપરસોજોથવો, ગરમીકુટીનીકગવી તથા આંદી હોવી વગેરે મટે છે.

પથ્થ : ધડુંતીરોટલી, ભાત, દૂધ, સાકર ને ઘી લેવું બીજું સર્વ બંધ કરવું.

સૂચના : દવા લેવાથી કદાચ મોઢું આવી જાય તો દવા બંધ કરી બાવળ અને ખેરડીનાછાલનો કવાચ કરી તેનાં કામળા કરવા જોઈએ તો મટી જશે. ગલરાવું નહિ. દવા રાખ્યાણુ છે ને તુરત લાલ કરે છે માટે સમજીને કરવી જોઈએ.

૭૭ નવગ્રહરાજશિરોમૂષણ

યનાઘટ :	પીશુંસોમલ તો. ૨	શુદ્ધ દિગ્મો તો. ૨
	શુદ્ધ ગંધક „ ૨	શુદ્ધ પારદ „ ૨
	ગોદંતીમરમ „ ૨	શુદ્ધ મોરચુષો „ ૨
	શુદ્ધ મનદીવ „ ૨	શુદ્ધ અર્પર „ ૨

પ્રકરણ ૪ થું—પર્પટી

૭૯ પ્રાણદાપર્પટી

વનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	અમ્લકભસ્મ	તો. ૧
	લોહભસ્મ	,, ૧	નાગભસ્મ	,, ૧
	ખંડભસ્મ	,, ૧	શુદ્ધ વચ્છનામ	,, ૧
	કાળાંબરી	,, ૧	શુદ્ધ ગંધક	,, ૭

વિધી : બધી દવાઓને ખરસમાં વિધીસર મેળવી થુંટી રાખવું. પછી એક લોહનાવાટકાને લઈ તેમાં જરા ઘી લગાડી ધીમે તાપે એ દવા ગરમ કરી કેળનાપાન નિચે ઊણુ મુકી તેનાપર ૫૫૬ની વિધીએ ઢાળી લેવું અને પછી થુંટી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. અનુપાન : મંધ સાંધે.

ઉપયોગ : અતિસાર, પાંડુ, સંગ્રહણી, જ્વર, ખાંસી, ક્ષય, પ્રમેહ, મંદાગ્નિ અને નબળાઈ મટે છે. તથા અનુપાનમેદથી અનેક રોગમાં વપરાય છે.

૮૦ ચાલપર્પટી

વનાવટ : ગૌદંતીદરતાલભસ્મ તો. ૨૫, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧૦ સાથે મેળવી બારીક વાટી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ રતીભાર.

ઉપયોગ : તાવ, અજીર્ણ, ઝાડા, કબી અને બાલરોગ જેવા દરોમાં સારો ફાયદો બતાવે છે. પાચનશક્તિ સુધારી ઢાઢકને મજબૂત કરે છે.

મું — લોહ

મ્યપર્પટી

નાચટ : મુરાખાર તો. ૨૦ નવસાર તો. ૨
ફટકડી " ૨

વધી : બધાને પ્રથમ જુદાજુદા વાટી લેવા પછી એ
ક માટીના વાસણમાં નાંખી ધીમે તાપે ગરમ કરવું અને
જલ પછી તેને એક ચીનાઈમાટીનીચાળીમાં ઢાળી આપવું
એવેતપર્પટી બનશે.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૧૧ તોલા સુધી.

અનુપાત : ૧૦ તોલા કંડા પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પેશાબ છુટ લાવે છે તથા અમ્લપિત મટાડે છે.

સૂચના : પેશાબ છુટ લાવવા એક એક કલાકે દવા આપવી.

પ્રકરણ ૫ મું—લોહ

૪ ગઢુચીલોહમ્

વનાચટ : ગજોસત્ત્વ તો. ૧, ઘુકં તો. ૧, મરી તો. ૧,
પેર તો. ૧, હરડે તો. ૧, બહેડા તો. ૧, આમળા તો. ૧, તજ
તો. ૧ તમાલપત્ર તો. ૧, નાગકેશર તો. ૧, લોહમરમ તો. ૧ સાથે
મેગવી રાખવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧. અનુપાત : મધ અને ઘી સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : વાતરકત મટાડે છે.

જડું થાય ત્યારે તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ તૈયાર હોય તે મેળવી ગોળા વાળવા જેવું કરી લેવું અને ચણા જેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાત : દર્ભનારસ સાથે કે ચોખાનાધોવણુ સાથે.

ઉપયોગ : શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર, ગર્ભાશયમાંથી પાણી વહેતું હોય, કટીશ્વળ, મસ્તકશ્વળ, નબળાઈ વગેરેમાં ફાયદો આપે છે અને પાચનશક્તિ સુધારે છે.

૮૮ વાલ્યકૃતહરલોહ

ઘનાઘટ : હળારપુટીઅબ્રકભરમ, લોહભરમ, રસસિંદુર, અતિવિષ, સરપુંખાનામૂળ, રક્તચંદન, લીંબુનાંબીજ, પાપાચુભેદ આ આઠ ચીજો સમભાગે લેવી, બારીક વાટી ગજોનારસમાં ઘુંટી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાત : દૂધ કે ગૌમૂત્ર સાથે.

ઉપયોગ : જ્વર, વક્રત, સોજા, બરહ, પાંડુ, ખાંસી, મુખરોગ અને હિરરોગ મટાડે છે.

૮૯ મહાશ્વાસારિલોહ

ઘનાઘટ : લોહભરમ તો. ૨૧, અબ્રકભરમ માત્રા ૭૧, સાકર તો. ૨૧, મધ તો. ૨૧, ત્રીફલા તો. ૨, જેડીમધ, પીપર, બોરડીનાંડડીઆનીમીઝ, તાલીસપત્ર, વંસલોચન. વાવડીંગ, એલચી, પુષ્કરમૂળ, નાગકેશર, કાળીદ્રાક્ષ આ દરેક ચીજ દરેક દરેક આની-ભાર લઈ લેવી અને બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી સાથે મેળવી લોહનાખરહમાં ઘુંટી મધમાં ગોળા વાળવી.

પ્રમાણ : બે આનીમાર.

અનુપાન : મધમાં વાળેલી ગોળી પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ : શ્વાસ, ખાંસી, રક્તપિત્ત અને સન્નિવાતચ્ચન્ન
મહાશ્વાસ પણ મટાડે.

૧૦ રોહીતકલોહ

વનાવટ : રગતરોહીડાનીલાલ, યુકં, મરી, પીપર, દરડેજા,
ખદેરાલાલ, આમળા, વાવડીંગ, નાગરમેઘ, ચિત્રકમૂલ, એ હોઠે મોઢો
નેત્રો ઉપ આરીકચૂર્ન કરી લેવું તેમાં ઉત્તમ સોદમરમ તે. ૧૦
મેગલી ૨૦ તેણા થાવ તેને આરીક રીતે ઘુંટી લેવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતી. અનુપાન : મધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : ખરલ, સોળ, પાંક, મૂત્રમેઘ, તથા શીઠ
મટાડી લેવી જપારે છે.

૧૧ વિડંગાદ્યલોહમ્

વનાવટ : વાવડીંગ, દરડે, ખદેરા, આમળા, યુકં, મરી,
પીપર, દરડેજા, મધુમરમ અને સોદમરમ આ હોઠે મોઢો નેત્રો
તેને નેત્રો, લગ્નલિંગુ આરીકચૂર્ન કરી લેવા તરનો મેગલી મળે.

પ્રમાણ : જે આરીક. અનુપાન : મધ અને પીપર.

ઉપયોગ : રક્ત, કમળ તથા તપાસી મટે છે.

૧૨ તિપ્પમન્નગંતરુદ્રોદ

વનાવટ : રક્ત, કમળ, તથા તપાસી મટે છે. આ
પ્રમાણ : જે આરીક. અનુપાન : મધ અને પીપર.
ઉપયોગ : રક્ત, કમળ તથા તપાસી મટે છે.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતીભાર. અનુપાન : પાણી કે મધ સાથે.

ઉપયોગ : વિષમજ્વર, મંદાગ્નિ, ગુલ્મ, ખરસ, નખળાઇ, પાંડુ, કમળો, ફીકાશ તથા અત્યંત નખળાઇ સાથેનો તાવ મટાડે છે.

૧૨ સર્વજ્વરહરલોહ

ચનાષટ : ચિત્રક, હરડે, બહેડાં, આમળા, શુકં, મરી, પીપર, ચાવડોંગ, નાગરમોય, ગજપીપર, પીપરીમૂળ, વાળો, દેવદાર, કરીઆતું, કકુ, બોરીંગણી, સરગવાનાળીજ, કાળીપાટ, જેડીમધ, ઇંદ્રિજ્ય એ દરેક સ્ત્રીજ એકેક તોલો મળી તો. ૨૦ તુલ્યારીક ચૂર્ણ લઈ તે સાથે ઉત્તમ લોહક્ષરમ તો. ૨૦ મેળવી સાથે ધુંદી તુલસીપત્રના રસમાં મર્દન કરી બે બે રતીભારની ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

અનુપાન : મહાસુદર્શનચૂર્ણના ફાંટ સાથે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારના તાવ, વિષમજ્વર, શુલ્કજ્વર તથા તાવના દરેક ઉપદ્રવો, ખરસ, ઉદરરોગ, પાંડુ અને ગુલ્મ તથા કલેમ્બની-આધિ સાથેનો તાવ આ દવાથી અવશ્ય મટે છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું—વટી-ગોઝી-ગુડીકા

૧૪ અજમોદાદિવટી

ચનાષટ : અજમોદ તો. ૧. મોંઢીઆવળ, તો. ૦૧, ગોળ તો. ૧ બધાને સાથે મેળવી, બેાર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : તો. ૦૧. અનુપાન : મરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : શીતપિત્ત (જેને સીંગસ કહે છે તે) મટે છે.

૧૫ અતિવિપાદિગુટીકા

ઘનાષ્ટ : અતિવિપાદો. ૧ કાંચનાં જીરૂઓં તે.

ગણોસલવ „ ૧ કડાણસનું પન „

વિષી : પ્રથમની તથા સીંગેનું બારીકચૂર્ણ કરી, તેમાં કડાણસનું પન મેળવી, રતીમારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળા. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : ચાર, ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : તાવ, ઇર્ષ્યવર, જુનોતાવ, મંદામિ, ઉદરો. અષ્ટર્ષ, ઝડા, મરડો, આંતરડાની નળગાઈ તથા બાગોળાદિ. મરડો, ટૂંમિ અને તાવમાં ખાસ ઉપયોગી છે.

૧૬ અતિસારનાશકવટી

ઘનાષ્ટ : અતિવિપાદ, બીલીનો જરમ, શુક, લોચ, તથા મોચરમ, આંજનીગોટલી, એમની, કાકમનીકાળી, અરીંગ, એ સમજાને સીંગે લેવી.

વિષી : પ્રથમની સીંગે લઈ બારીક કરી તેમાં મરડો અને કાકમનીકાળી, શુકી મેળવી કરી લેવી. એક રતીમારની મેળવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ મેળા. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : મધર, જાંબર અને મંજ.

ઉપયોગ : ઝડા, મરડો, શુક, જુનાદામ, આમિ, તથા અષ્ટર્ષ, મરડો અને તાવમાં ખાસ ઉપયોગી છે. મરડો અને તાવમાં ખાસ ઉપયોગી છે.

અનુપાન : પાણી, જાંબર અને મંજ.

૧૭ અતિનાશકગેયટી

ઘનાષ્ટ : ૧૦૦ થી ૧ મરડો અને તાવમાં ખાસ ઉપયોગી છે.

વિધી : મીઠુને જરા ગરમ કરી તેમાં બીજ ચીંને મેળવી
ધુંટી ગોળી રતીમારની કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : લુલાખ-ઝાડા બંધ કરવા માટે ઉત્તમ છે.

૯૮ અપસ્મારનાશકવટી

ચનાવટ :	સોનાનાવરખ	તો. ૦ા	અંબર	તો. ૦
	ચાંદીનાવરખ	,, ૦ા	કરતુરી	,, ૦
	લોહભરમ	,, ૨	તામ્રભરમ	,, ૨
	અબ્રકભરમ	,, ૨	મંકુરભરમ	,, ૨
	રસસિદ્ધ	,, ૨	મુક્તાપિષ્ટ	,, ૪
	ગોરાચન	,, ૨	વજ	,, ૮
	અકલકરો	,, ૪		

વિધી : બધી ચીંનેને ખરલમાં બારીક વાટી પછી તેને
પાણીનારસમાં કે કવાચમાં ૨૧ દહાડા ધુંટવું (૨૧ ભાવના આપવી)
પછી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : પાણીનારસ અને મધ

ઉપયોગ : અપરમાર, આંચકી, ઉન્માદ, જ્વર, યૃષ, ખાંસ
આસ વગેરે મટે છે.

અપચ્ચ : ખાટું, તેલવાળાપદાર્થો, ગરમચીંને અને વાપડ
પદાર્થો ખાવા નહિ.

૯૯ અપસ્મારહરવટી

ચનાવટ :	કરતુરી	તો. ૦ા	પીપગાનીજટા	તો.
	ભવંત્રી	તો. ૨		

વિધી : બધાને બારીક વાટી, ચુલાખજળમાં ધુંટી, મ
જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાન : ઠંડા પાણી સાથે.

ઉપયોગ : અપરમાર, વાધ, આંચકી, શીટ મટે છે. થોડા દવામાં આ દવા આપવાથી રોગ થતો અટકી જાય છે.

૧૦૦ અમ્લપિતહરીવટી

વનાવટ : બસાનુંમૂળ તો. ૧૦, છતાવરી તો. ૧૦ એરંડાવરી તો. ૧૦, ગોળ તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૬૦ માં ક્વાથ કરી ૪૦ તે.માં રહે ઉતારી ગળી તેને ફરી લેદા જેવો જાડો કરવો ને તેમાં પીપર તો. ૪, છૂંદો તો. ૫, તજ તો. ૧, નાચોદાર તો. ૧ એવળી તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧, મંદુરજરમ તો. ૧૦. બધાને માથે મેળવી મેળવી વાજસા જેનું કરી રાખવું.

પ્રમાણ ૧ થી ૧૨ રતીભાર. અનુપાન : પાણી મટે.

ઉપયોગ : અમ્લપિત તથા પેટનુંતીવરણ દોષ તેને મટાડે છે.

૧૦૧ અર્શહરિવટી

વનાવટ : કુચ, વચ્ચ, લીંબે, ગ્લેબીફોળ, લોહીલોહ, પુલ પાંચી જેવો મધ તે વચ્ચ પાંચી મેળવી કરી લેતો. જેવો મધ જેવો કરી લેતો.

પ્રમાણ : ૧ થી ૧ તે.માં. અનુપાન : ઠંડા પાણી મટે.

ઉપયોગ : કુચ, વચ્ચ, તથા પેટનાંતરનાં વાદો અટકે તેવાં દવા કરે છે.

૧૦૨ કન્નાદનાશહરિવટી

વનાવટ : કન્નાદનાશ તો. ૧૦, મેળવી તો. ૧૦, એરંડાવરી તો. ૧૦, ગોળ તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૬૦ માં ક્વાથ કરી ૪૦ તે.માં રહે ઉતારી ગળી તેને ફરી લેદા જેવો જાડો કરવો ને તેમાં પીપર તો. ૪, છૂંદો તો. ૫, તજ તો. ૧, નાચોદાર તો. ૧, એવળી તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧, મંદુરજરમ તો. ૧૦. બધાને માથે મેળવી મેળવી વાજસા જેનું કરી રાખવું.

બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડછાણ કરી લેવું અને ગુલાબજળમાં વાટી અણીબોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાત : ગુલાબજળ સાથે અથવા લંબપુષ્પીના અર્ક સાથે.

સમય : સવાર, બપોર ને સાંજ.

ઉપયોગ : અપરમાર, ઉન્માદ, શીરોરોગ, કમળો, અનિદ્રા, તોફાનવાળી હાલતનું માંડપણ, અંડવૃદ્ધિ, નપુંસકતા, ખાલમહ, ઉદરરોગ વગેરેને મટાડે છે. મગજ ઉપર આ દવાની ખાસ અસર થાય છે વળી બ્લડપ્રેસરમાં પણ શુભકારક છે.

૧૦૩ ઉષ્ણવીર્યગુટીકા

વનાવટ : સારી હરડે લાવી દડીઆ કાઢી તેને આડંગણ પાણીમાં ઉકાળો કરી બાંધી લેવી. પછી તે હરડેને કાઢી કપડે ચાળી તેનો માવો અને કચાવ જુદા કાઢી ચૂલે ચડાવી ધન જેવું કરી લેવું એ ધનનું વજન તો. ૪૦ તથા ચંદ્રપ્રભા નં. ૧લાનો તૈયાર ભુકે તો. ૪૦ સાથે મેગરી છુંટી વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : પેટનોવાયુ, કબજાઅત, ધાતુક્ષીણતા, વાતપ્રકૃતિ અને નબળાઈ મટાડે છે.

૧૦૪ એલાદિવટી

વનાવટ :	એલચી	તો. ૨૥	પીપર	તો. ૨૫
	તમાચપત્ર	,, ૨૥	સાકર	,, ૫
	જેડીમધ	,, ૨૦		
	ખજુર (કળીયાવચરની)	તો. ૨૦		
	દડા (કળી)	સાકર જેટલી	,, ૨૦	

ઉપયોગ : હીસ્ટ્રીરીઆને મટાડે છે, શીટ આવતી અટકાવે છે. પ્રથમ જીવાળ આપી પેટ સાફ કરાવી આ દવા આપવી જોઈએ. ઘોડાકે દહાડા આ દવા આપવાથી શીટ આવતી અટકી જાય છે.

૧૦૭ કડાપાકનીગોળી

ઘનાવટ : કડાછાલ તાજી લાવી તેનો રસ કાઢવો તે તો. ૧૫, (રસની અવેજીમાં કડાછાલ તો. ૩૦, પાણી તો. ૨૪૦ માં કવાથ કરી તો. ૬૦, રહે ઉતારી ગાળી તેનો ફરી પાક કરી ઘટ્ટ થાય ઉતારીને તે વાપરવું.) છૂંક તો. ૦ા, જવંત્રી તો. ૦ા, ઈન્દ્રિય તો. ૦ા, ખીલફળ તો. ૦ા, પીપર તો. ૦ા, પીપરીમૂળ તો. ૦ા, અતિવિષ તો. ૦ા, માયાફળ તો. ૦ા, ધાવડીપુષ્પ તો. ૦ા, શુદ્ધભાંગ તો. ૦ા, કાંટાસેરીઓ તો. ૦ા, જાયફળ તો. ૦ા, રક્તચંદન તો. ૦ા, ધાણુ તો. ૦ા, મરી તો. ૦ા, આમળા તો. ૦ા, નાગરમોચ તો. ૦ા, મોચરસ તો. ૦ા, શુદ્ધ અશીષુ તો. ૧. બધી ઓળેને સાથે મેળવી ધુંદી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

જનુરાન : સાકર તો. ૦ા ને છાસ તો. ૪ સાથે લેવી.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : સંમંદણી, કાડો, મરડો અને રક્તાતિસાર મટે છે.

પથ્ય : છાસ અને સાડીઓખા લેવા.

૧૦૮ કન્યાલોહાદિગુટીકા

ઘનાવટ :	એળેઓ તો. ૧૦	શુદ્ધ લીંગાકથી તો. ૭ા
	તજ " ૫	એલચી " ૫
	શુક " ૫	ગુલકાંદ " ૨૦

વિધી : પ્રથમની પાંચ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કર. બારીક વાટેલ ચુલકદં તે. ૨૦ મેળથી ગોળા બનાવવા જેવું લેવું અને વાલ વાલની ગોળા કરી લેવી અથવા એમજ રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી અથવા બેઆનીઆર.

અનુગાન : પાણી સાથે. સમય : સવાર સાંજ બે વખત

ઉપયોગ : ઝાડુ સાફ લાવે છે, પાંડુ, નળગાંઠ, કચ્છ અને દિરેડીરોવાચાળા માટે આ દવા વધુ માફક આવે છે.

१०९ कफघ्नवटी

પનાયટ : અમુલકરો તો. ૧ કાળાંમની તે.
 કુટુંબી " ૧ જાવળનોમુંદી " ૧
 બદેશાંતીજાલ " ૧ મેનચંદનનોમુંદી " ૧
 કાકાચીન " ૨ લાલો " ૨
 જેમીમખેનોચીરો " ૪ સુદેશાંતી " ૪
 જાવળનોજાલ તાજી તો. ૮૦

[illegible][illegible]

11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1044-10

21509: 23. 10. 1941. 18. 10. 1941. 18. 10. 1941.

કફનોશકવટી

ચનાવટ : શુદ્ધ એરકુચલાં તો. ૧ અક્કલકરો તો. ૧
 જાવંત્રી „ ૧ લવંગ „ ૧
 કેસર „ ૧ શુદ્ધ ધતુરખીજ „ ૧
 તજ „ ૧ જાયફળ „ ૧

વિધી : બધાને બારીક વાટી, નાગરવેલનાપાનનારસમાં ન કરી મરી જેવડી ગોળી બનાવી, સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાન : દૂધ અથવા ચઢા સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત લેવી.

ઉપયોગ : શરદી, શબ્દખમ, છોકો આવવી, માથાનું દરદ, યક જલ્ડ, મંદાગ્નિ, નળજાઈ વગેરે મટે.

૧૧ કરંજવટી

ચનાવટ : કાંકચનાંખીજ લાવી તેને જરા રોકી લઈ બારીક થઈ કરી લેવું. અને તે તો. ૧૫ હોય તો તેમાં પીપરનું ચૂર્ણ તો. ૫ મેગરી મધમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન : પાણી સાથે, પશુ દવા લેતાં પહેલાં દરદીએ ચઢા કે દૂધ લેવું, પછી દવા લેવી.

ઉપયોગ : મસેરીઆતાવ મટાડવા, તાવ અટકાવવા માટે રામબાણુ છે ને કવીનાઈનથી પશુ ઉત્તમ અસર બતાવે છે, સેંકડો વૈદ્યો, કાંકટરોએ વાપરેલી દવા છે.

૧૧૨ કરંજાદિવટી

ચનાવટ : કવીનાઈનસૂત્ર તો. ૧, કાંકચનાંખીજ તો. ૧, (સોલાં લેવાં) કુલાવેચકટકટી તો. ૧. બધાને બારીક વાટી જરા પાણી મેગરી બે બે રતીઆરતી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાત : પાણી સાથે.

સમય : તાવ આત્મા અગાઉ આ દવા લેવી, તારનો સમય દોષ તેથી પડેલાં છ કલાક અગાઉ એકવાર ને ત્રણ કલાક અગાઉ બીજવાર એમ બે વખત લેવાથી લાભ થાય.

ઉપયોગ : મતેરીઆતાવ, ત્યાં બીજી દવા ગુરત ધાત્રન આપે ત્યાં આ દવાથી પુરો લાભ થાય.છે.

૧૧૩ કલ્પલતાવટી

વનાયટ : ૧ થી ૨ તો. ૨૫ ભવંત્રી તો. ૨૫
 પીપર „ ૨૫ પીપરીનૂળ „ ૨૫
 શ્રોત્રમરી „ ૨૫ ભવંત્રી „ ૨૫
 મુક અરીજી „ ૧૬ મુક પંખામ „ ૧૬
 મુક કુચલા „ ૧૦

વિષય : અધી અગ્નિને તિથિમર મેળવી ખગલમાં પુરી રહે ત્યારે સ્વસ્થતા પામવા અને અપુત્રતામાં મર્દન કરી પુત્ર જેવી ને. ૩ કરી મેળવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ને. ૩ સમય : મર મર ૧ કો.

અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : વામદ્યુતે ભુતકાળ, વિદ્યુત્કાળ, ચિત્તે પડે પુત્ર-પાત્ર ને અને તરત જ પડેલી પુત્ર-પાત્રી મુજબે જ અને પુત્ર-પાત્ર ને વામદ્યુતે મરે આપવા જે.

૧૧૪ સમૈશ્વર્યટી

વનાયટ : ૧ થી ૨ તો. ૨૫ ભવંત્રી તો. ૨૫
 પીપર „ ૨૫ પીપરીનૂળ „ ૨૫
 શ્રોત્રમરી „ ૨૫ ભવંત્રી „ ૨૫
 મુક અરીજી „ ૧૬ મુક પંખામ „ ૧૬
 મુક કુચલા „ ૧૦

કચૂરો, મિટોળ, બપરૂળ, મિંધાલુણુ, ભારંગી, કાકડાઈંગી, શુદ્ધ, મરી, પીપર, છરં, શાહછરં, ચિત્રક, તજ, એલચી, તમાકુપત્ર, નાગકેચર, સાટોડીનુંમૂળ, મજપીપર, કાળીદ્રાક્ષ, કપુરકાચલી, સુગંધીવાળો, સેમળાનું-મૂળ, હરડે, બહેડા, આમળા, કૌચબીજ એ દરેક ચીજ એક એક તોલો. શુદ્ધ ભાંગ તો. ૪૫, સાકર તો. ૧૮૦.

વિધી : સાકરની થોડા પાણીમાં ચાસણી કરી, તેમાં ઉપલી બધી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ નાખવું. અને મધ તો. ૧૦, તથા ઘી તો. ૫, નાખી ગોળી વાળવાજેવો પાક કરી લેવો. અને તો. ૧૧ ની ગોળી વાળવી.

પ્રમાણ : તો. ૧૧ થી ૧૦૧. **અનુપાત :** દૂધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા, ક્ષય, ખાંસી, શ્વાસ, અતિશ્વાસ, સંગ્રહણી, પ્રમેહ, શીઘ્રપતન અને નસોનીકમળોરી મટાડવા માટે રામબાણુ છે.

૧૧૫ કામોત્તેજકવટી

ઘનાઘટ : કસ્તૂરી તો. ૧, મોતીવીલરમ તો. ૧, સોનાના-વરખ તો. ૧, ગંગલરમ તો. ૨, ચંદીનાવરખ તો. ૪, લોહલરમ તો. ૪, આ બધી ચીજોને ખરતમાં ધુંટી તેને શુદ્ધ રીંધાજીવ તો. ૪. સાથે મેળવી ધુંટી, રતીભારની ગોળાઓ કરી, તેના ઉપર સોનાનોવરખ ચડાવી દેવો. આ વરખ ઉપર લખેલ વગ્ન સિવાય લુદાજ લેવા. ગોળી હાથમાં મુકવી પછી સંભાળી રાખવી.

પ્રમાણ : એક ગોળી સવારે તથા એક સાંજે દૂધ સાથે લેવી.

ઉપયોગ : વીર્ય વધારી નબળાઈ મટાડે છે. ખાંસી, ચરદી, મજબનીકમળોરી, મંદામિ તથા ધાતુક્ષીણતા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને કામસક્તિ વધારે છે.

વધ્ય : પૌષ્ટિક ખોરાક લેવા, ગરમ તથા ખાટી ચીજો ન લેવી.

૧૧૬ કાલમેઘવટી

વનાવટ : કાલમેઘ તો. ૫, તજ તો. ૨ા, એલચી તો. ૨ા, સફેદછૂં તો. ૫, લવંગ તો. ૨ા, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી કાલમેઘનારસમાં કે તેના અભાવે તેના કવાચમાં ત્રણ દહાડા મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : બાળક માટે ૧ ગોળી. મોટા માણસ માટે ૪ ગોળી.

અનુપાન : સહેજ ગરમ પાણી.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : યકૃતરોગ, અર્થજ્વર, પાંકુ, બરણ, કમલો, કૃમિ, મંદામિ, શીકામ, મુસ્તી, અરુચી વગેરે મટાડે છે. કટુપૌષ્ટિક છે.

નોંધ : કાલમેઘ બંગાળમાં પુષ્કળ મળે છે, મરાઠીમાં તેને એલેકીરાત પાને લીકુંકરીઆનું કહે છે તે કરીઆતાનો એક પ્રકાર છે. યકૃત માટે ઉત્તમ વનસ્પતિ છે.

૧૧૭ કાસિસાદિવટી

વનાવટ : હીરાકસી, હોમ, ફટકડી, દેવદાર, બધી ચીજોને સમભાગે લઈ બારીક વાટી, પાણીમાં ગોળી બનાવી લેવી.

ઉપયોગ : આ ગોળી મોઢામાં રાખવાથી દાંતનોદુઃખાગે, નેમજ દાંતકમિનો નાશ થાય છે.

૧૧૮ કુવેરણવટી

વનાવટ : સોલકાંચનમાંથી તો. ૫, શુક તો. ૫, મંચી તો. ૨ા, એલેચી તો. ૨ા, બધાને બારીક વાટી, લવંગનારસમાં પૂડી. ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી

ઉપયોગ : શ્વળ, પરિશુભશ્વળ, પેટનોવાયુ, દુઃખાવો, તેમજ ઉદાવર્તરોગ મટે છે.

૧૧૯ કેશવટી

ચનાઘટ : કેશર, જાવંત્રી, જાયફળ, ચંદ્રોદય, લવંગ, કુષ્ઠ, ભોરીંગણીનાંકૂલનુપીણુ કેશર બધાને બારીક વાટી લેવું. પછી તેને ગૌમુત્રમાં ૭ દિવસ લગી ઘુંટી લેવું. ત્યારબાદ તેની મગ જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત.

અનુપાન : ગાયના તાબદૂધમાં ધસીને પાવી.

ઉપયોગ : તાલુકંટક (તાળવામાં ખાડો પડવો તે) બાલશોષ, ઝાડા, નળજાઇ, તરસ, આંખોદુઃખવી, ગળાનોપાક, મુખપાક, કાકડાનું વધવું વગેરે ઉપદ્રવયુક્ત બાલશોષ નામનો લયંકર વ્યાધિ આ દવાના ઉપયોગથી મટે છે. દવા અનેક વર્ષોની અનુભવી છે. આ દવાની સાથે મહામરિચ્યાદિતેલ શરીરપર મર્દન કરવું જોઇએ.

૧૨૦ કાંકાયનવટી

ચનાઘટ :	૭૩'	તો.	૪	ધાણા	તો.	૪
મરી	„	૪	ગરણીનાંબીજ	„	૪	
અજમોદ	„	૪	શાહજીરું	„	૪	
રોકેલીદોંગ	„	૬	જવખાર	„	૮	
સાજખાર	„	૮	સીંધાકુણુ	„	૮	
સંચળ	„	૮	બીડલવણુ	„	૮	
મીકું	„	૮	વડાગરુંમીકું	„	૮	
નસોતર	„	૮	દંતીમૂળ	„	૧૬	
કચૂરો	„	૧૬	પુધરમૂળ	„	૧૬	

વાવડીંગ તો. ૧૬ દાડમનાંખીજ તો. ૧૬

હરડેહાલ „ ૧૬ ચિત્રક „ ૧૬

અન્નલેપ્ત „ ૧૬ શુક્ર „ ૧૬

વિધી : બધી ઘીએને ખારીક વાટી, કપડછાથ ચૂર્ણ કરી, લીંછુનારસમાં અથવા ખીન્નેરાનારસમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી,

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **સમય :** દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ : પેટનાંદરદો, વાયુ, શ્લેષ્મ, શુક્રમ, હૃદયરોગ, અર્થ, મંદાગ્નિ, કબજાઅત વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

૧૨૧ સ્વાંત્રલીવટી

ઘનાવટ : શુદ્ધ વજનાગ તો. ૦૧, શુદ્ધ અરીષ્ઠ તો. ૦૧, તમાકુનાખાણેલાડાંખજાનાકોલસા તો. ૦૧, શુદ્ધ કનકખીજ તો. ૦૧. બધાને ખારીક વાટી પાણીમાં મર્દન કરી સરસવનાદાણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાત :** પાનનારસ સાથે.

સમય : સવાર, બપોર, સાંજ.

ઉપયોગ : ઉઠાંટીઓ, મોટીખાંસી અને ખાજકો ૩ મોટા માણસને થતી ખંત્રી-ખાસને રોગ મટે છે.

૧૨૨ ગુડમારવટી

ઘનાવટ : જાંબુનાડીઆનુંચૂર્ણ તો. ૧૦, શુક્ર તો. ૧૦, ગુડમારવટીનુંચૂર્ણ તો. ૨૦. બધાને ખારીક વાટી કુંવારનારસમાં ઘુંટી મોટા બે.૨ જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાત : મધમાં મેવડી મોટી જેવી અથવા પાણી સાથે લેવી.

ઉપયોગ : મધુપ્રમેહ જેમાં પેશાબમાં સાકર જતી હોય તે રોગમાં બહુજ સારો ફાયદો આપે છે.

૧૨૩ ગુડાષ્ટકમ્વટી

ચનાવટ : શુક્ર, મરી, પીપર, ચિત્રક, દંતીમૂળ, નસોતર, પીપરીમૂળ એ સાત ચીજો એકેક તોલો ભુનોગોળ તો. ૭, બધાને મેળવી ગોળી સોપારી જેવડી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. સમય : દરરોજ સવારે લેવી.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ, પાંકુ, કબજિયાત, વાયુ, શ્વેત, ખરબ, ઉદાવર્તવાયુ વગેરે સર્વ રોગો મટી અગ્નિ પ્રદિપ્ત કરે છે.

૧૨૪ ગોરોચનગુટીકા

ચનાવટ : ગોરોચન તો. ૧, કસ્તુરી તો. ૦૧, ખીરુશુદ્ધી તો. ૧, કેશર તો. ૧, ઉપલેટ તો. ૧. બધાને બારીક વાટી નાગર-વેલનાપાનના રસમાં મર્દન કરી બાજરીનાદાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન : ધાવણ સાથે.

ઉપયોગ : સસણી, ખાંસી, વરાધ, આંચકી, બરાધજતું, અને નબળાઈ મટાડે છે. આ દવા બાલરોગ માટે ઉત્તમ છે.

૧૨૫ ગોરોચનવટી (૧)

ચનાવટ : ગોરોચન તો. ૦૧, કુસાવેલટંકણખાર તો. ૦૧, કાપકળ તો. ૦૧, દૂધીઓવજ તો. ૦૧. બધાને બારીક વાટી પાનના-રસમાં એક દહાડો ધુટી અડદનાદાણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૧ ગોળી.

અનુપાન : પાનનોરસ અથવા ધાવણ સાથે.

ઉપયોગ : બાળકનું ભરાઈ જવું, શ્વાસ, પેટનું કુદરું, તાવ, શરદી, ન્યુમોનીઆ, કળાજીવિત વગેરે ઉપદ્રવો સાથે જે બાળક શરદીથી કે વરાધથી બિમાર હોય તે માટે ઉત્તમ છે.

સૂચના : દવાની માત્રા બે બે કલાકે એક બે વખત આપતાંજ દરદ ઘટે છે, પછી દવા મોડેથી આપવી જોઈએ.

૧૨૬ ગોરોચનવટી (૨)

વનાવટ : ગોરોચન રતી ૬ અતિવિષ તો. ૧
રેવતરસ તો. ૧ વંસલોચન તો. ૧

વિધી : બધાને બારીક વાટી પાનનારસમાં ઘુંટી મગજેવડી ગોળી બનાવી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. **અનુસાન :** ધાવણ અથવા દૂધ સાથે.

સમય : દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ : બાળકોનું ભરાઈ જવું (વરાધ) શરદી વગેરે માટે અક્ષીર છે.

૧૨૭ ગોરોચનવટી (૩)

વનાવટ : ગોરોચન તો. ૧, કર્તુરી રતી ૩, ડેચર તો. ૧, પીપ્પલાનીચટા તો. ૨ બધાને બારીક વાટી ખરસમાં ઘુંટી તેમાં મૌમુત નાંખી મોઝ વાગવા જેવું કરી રતીનારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી, બાળકોમાટે ૦૧ ગોળી.

અનુસાન : મધમાં મેગલી ચટાટી દેવી.

ઉપયોગ : અશ્મતી, અસંખી, દીરડીરીઆ, ધનુર્વાન, શંઢી, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮ (૧૨૫-૧૨૮) નામના ઘ વગેરે બાળકોમાં ઉપયોગી છે.

૧૨૮ ચન્દ્રકળાવટી

વનાવટ :	એલચી	તો. ૧	કપુર	તો. ૧
	શીલાજીત	„ ૧	આંખળા	„ ૧
	જાયફળ	„ ૧	નાગકેશર અસલી	„ ૧
	સેમળાતુંભૂળ	„ ૧	રસસિન્દુર	„ ૧
	અબ્રકલરમ	„ ૧	અંગભરમ	„ ૧
	લોહલરમ	„ ૧.		

ધિધી : બધાને વિધીસર મેળવી ખરલમાં ધુટી પકડી તેને ગળોનારસની તથા સેમળાનામૂળનાકવાયની એક એક લાવના આપી ધુટી રતીભારની ગોળા કરી મુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળા. અનુપાન : મધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : પ્રમેહ, મુત્રરોગ, ધાતુક્ષીણતા, નયગાદ, ઉપ્શ્વવાત અને સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

૧૨૯ છર્દીનાશકવટી

વનાવટ : શુદ્ધ ચંધક, કમગકાકડીનાંખીજ, શીલાજીત, જેડીમધ, રાસ, કુલાવેલટંકણ, મૃગશૃંગમરમકાળી, વંસલોચન, ચંદનચૂરો, ગોરોચન બધી ચીજો સમભાગે લઈ તેને ખારીક વાટી ખરલમાં મેળવી ધુટી લેવું. અને તેમાં ખીલાંનાંમૂળનોકવાય નાંખી ધુટી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : બધી જાનની ઉપદ્રવવાળી દિલ્લી આ દવા બે ચાર વખત લેવાથી તુરંત મટી જાય છે.

૧૩૦ જ્વરસ્ત્રીવટી

ઘનાઘટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧ શુદ્ધ ગંધક તો. ૪
 એળીએ. " ૪ પીપર " ૪
 દરડેનીઝાલ " ૪ અક્ષતકરો " ૪
 ઈદ્રવર્ણનાફળનોગર્ભ તો. ૪

વિધી : પારદ ગંધકની કળ્મલી કરી, તેમાં ખીછ વસ્તુઓનું ખારીક ચૂર્ણ મેળવી, ઈદ્રવર્ણનાફળનારસમાં બરાબર ઘુંટી રતીભારની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા.

અનુવાન : મધુચ્ચાદિકવાય અથવા ગળેનોરસ.

ઉપયોગ : નવા અથવા જુનાતાવ, કબજીઆત, મળવિકાર અને સર્વ તાવમાં વપરાય છે.

૧૩૧ જ્વરશત્રુવટી

ઘનાઘટ : શુદ્ધ પારદ, શુદ્ધ ગંધક, અક્ષતકરમ, તામ્રકરમ, શુદ્ધ મરી, પીપર, મોટીદરડેઝાલ, શુદ્ધ નેપાળો એ દરેક બીજો એક એક તોલો.

વિધી : પ્રથમ પારદ ગંધકની કળ્મલી કરી તેમાં ખીછ બીજોનું ખારીક ચૂર્ણ મેળવી, તેને દ્રોણપુષ્પીની ત્રણ બાવના આપી રતીભારની ગોળા કરી મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા.

અનુવાન : પાણી અથવા દોઢાનુમાર થોડા વસ્તુ સાથે.

ઉપયોગ : વાયુ, પિત્ત, કફ, જે દોષ, ત્રણદોષ, અને આયંતુકળ્મર મારે ઉગમ કામ આપનાર હવા છે. દરેક પ્રકારના તાવમાં વાપરી શકાય છે.

૧૩૨ જ્વરહર્યટીકા

ઘનાઘટ : ૧ પારદશરદાદીતો. ૧, મોટી દરડેઝાલતો. ૧.

કુલાવેલટંકણખાર તો. ૧, સોનાગેર તો. ૧, કાળાંમરી તો. ૧,
કાંકચનાંખીજ તો. ૧, ગજોસત્ત તો. ૧, તુલસીપત્રચૂર્ણ તો. ૧.

વિધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી તેને કરીઆતાનાકવાયની
તથા લર્વાગનાકવાયની એક એક લાવના આપી ચણા જેવડી ગોળી
કરી લેવી. અને જો બની શકે તો એ ગોળીપર સાકરની ચાસણી
નાંખી કથકવાળા વાસણમાં ખૂબ ફેરવીને ૫૩ ચડાવી પોલીશદાર,
સફેદ ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી અથવા દૂધ.

સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત લેવી.

ઉપયોગ : તાવ ઉતારે તથા આવતો તાવ અટકાવે છે. જે
દિવસે તાવ આવતો હોય તે દહાડા પહેલાં તથા તે દહાડે ત્રણ વખત
થોડા થોડા સમયને અંતરે લેવી તો તાવ અટકી જશે.

૧૩૩ જ્વરાન્તકવટી

યનાવટ : કાંકચનાંશેકેલાંખીજ, કરીઆનાનીપાંદડી, સફેદમરી
એ દરેક બેબે તોલા, છૂંદ, ગજોસત્ત, પીપર, કુલાવેલટંકડી, નવસાર
અને શેકેલીઅતિવિષનીકળી એ દરેક એક તોલો, બધાનું બારીક
ચૂર્ણ કરી તેને તુલસીનાપાનનોરસ, સહદેવીનોરસ, કુઝાનોરસ, ખડ-
સલીઆનોરસ, બોંયઆમલીનોરસ એ દરેકની એકે લાવના આપી
મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન : દૂધ, આદુનોરસ, કમળનું ચરબત કે મધ એમાંથી
રોપના વિચાર પ્રમાણે.

ઉપયોગ : જ્વર, ટાઢીઓતાવ, વાત પિત્ત કે કફજ્વર
તથા મોક્ષમીતાવ મ.રે અકસ્તીર છે.

૧૩૪ જાતિપત્રીગુટીકા

વનાવટ : અશીષુ, જયફળ, જવત્રી, લવંગ, નાગરોધા પાંચ વસ્તુ સમભાગે લઈ બારીક વાટી પાણીમાં અશીષુનોઝમુંબો તેમાં ઘુંટી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાન : શુક્ર કે શરનાચૂર્ણ સાથે.

ઉપયોગ : સર્વપ્રકારનો ઝાડો, મરડો કે અતિસારને મટાડે

૧૩૫ જાતિફલાદિવટી (૧)

વનાવટ : શુદ્ધ પારદ	તો. ૪	શુદ્ધ મધક	તો.
જયફળ	" ૪	મોચરસ	"
નાગરોધા	" ૪	દુધાવંતટંકબુ	"
અતિરિષ	" ૪	શર	"
મરી	" ૪	શુદ્ધ વજનાગ	"

વિધી : બધાને બારીક લઈ સાથે મેગલી પડી તેને આંબાનાપાન, વાંસનાંપાન, પ્રસારણીપાન, નગોડનાંપાન, જાંબુનાપાન, દાડમનાંપાન, જાંજરાનાપાન, કાળીપાટનોઝરાય, જાંબનાંપાન, ઉંદવારે પીનાપાન એ દરેકના રસ કે કરાધની એકે બારના આપવી. પછી શુક્રી સ્વપ્ના પ્રનાલે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **સમય :** સવાર, બપોર, સાંજ.

અનુપાન : પાણી સાથે

ઉપયોગ : મરડો, નામરડો, ઝાડો, પેટનુકાળ, ખંડી, પેન, અને પેનનાં નામરડો આ દવા બહુ જ મારી છે. મુખ્યત્વે મરડો અને પેનનાં નામરડો

૧૩૬ જાતિફલાદિવટી (૨)

વનાવટ : જાવક ૧ ભાગ, અરીસુ ૧ ભાગ, અજમોદ ૧ ભાગ, કપુર ૧ ભાગ, વંસલોચન ૩ ભાગ, ગોળ ૫ ભાગ. બધાને સાથે મેળવી ધુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે.

સમય : સવારે તથા સાંજે લેવી.

ઉપયોગ : શુક્રનું સ્થંબન કરે છે.

૧૩૭ જીરકાદિમોદક

વનાવટ : છૂંં તો. ૨૦ શુકં તો. ૫ ધાણા તો. ૧૦ વરેઆરી તો. ૫ અજમો તો. ૨૥ શાદછૂંં તો. ૨૥ મરી તો. ૨૥ પીપર તો. ૨૥ તજ તો. ૨૥ તમાલપત્ર તો. ૨૥ વાવડીંગ તો. ૨૥ ચવક તો. ૨૥ ચિત્રક તો. ૨૥ નાગરમોચ તો. ૨૥ લવંગ તો. ૨૥ આ બધાનું ચૂર્ણ કરી રાખવું. સાકર તો. ૧૪૦ અને દૂધ તો. ૧૪૦ લઈ એની પાક જેવી ચાસણી કરી લેવી. પછી તેમાં ઉપરની ઝીંજોનું ચૂર્ણ નાંખી પાકનાં ચોસલાં કરવાં કે ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૦૥ થી ૧ તોલો. અનુપાત : પાણી કે દૂધ સાથે

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : સુવારોમ, સંમંદણી, મંદામિ અને મુખપાક સાથેનાં ઝાડા તથા છૂર્ણતાવ મટે છે.

૧૩૮ જુલાવનીગોઠી (૧)

વનાવટ : ઝિંજોઆ. તો. ૨૥, શુકં તો. ૨૥,
રેશીઆણુન „ ૨, લીંમ „ ૦૥.

વિધી : બધાને ખારીક કરી પાણીમાં વાટી રતીઆરતી મેળવી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાન : પાણી સાથે
 સમય : રાત્રે સુતી વખતે.
 ઉપયોગ : કબજિયાત મટે, પેટ સાફ થાય અને આ
 સાફ રાખે છે.

૧૩૯ જુલાવનીગોળી (૨)

ચનાવટ : શુદ્ધ દિયુલ તો. ૧ યુકે
 મરી " ૧ રેવચીનીનોદારો
 હરેહાલ " ૧ આમળા
 બહેડાહાલ " ૧ તજ
 સિંધાકુલુ " ૧ સાંજખાર
 શુદ્ધ નેપાળો " ૮

ચિર્ષી : બધી ચીજોને બારીક વાટી ખરલમાં મર્દન કરી
 ભાંગનારસમાં એક બે દહાડા ઘુંટી વટાણા જેવડી ગોળી
 સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાન : સાકર તથા મધ સાથે
 ઉપયોગ : જુલાબ સાવવા માટે ઉત્તમ છે. કફ અને વાત
 છુટા કરે છે. નાનાં મોટાં બાળકોને કફ છુટા કરવા યોગ્ય
 નાનામાં આપી શકાય છે.

૧૪૦ ટંકણાદિવટી

ચનાવટ : કુંવારેસટંકજખાર, તો. ૨, એળીઓ તો. ૨,
 મરી " ૧, ચોલીડીય " ૧,
 માંજખાર " ૧.

ચિર્ષી : બધાને બારીક વાટી, કુંવારેનોરસ તો. ૨૦ બધા
 નાના પુત્રી સહુને જેવડી જેવડી કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : એક ગોળી. અનુપાન : પાણી સાથે લેવી.

સમય : સવારે તથા સાંજે.

ઉપયોગ : વાયુ, ગોળો, અને પેટનીગાંડ (ગુદમ) મટે છે.

૧૪૧ તાવનીચુનાનીગોળી

ચનાવટ : શેકેલાંકચનાંભીજ તો. ૨, પીપર તો. ૧, શર્કે તો. ૦૧, ખાવળનાંકુમળાંપાન તો. ૦૧. બધાને ખારીક વાટી પાણીમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : તાવ આવવા અગાઉ ત્રણ કલાક પહેલાં આ દવા લેવી. અથવા તો દર ચાર ચાર કલાકે લેવી.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ, વિષમજ્વર, મલેરીઆ કે એકાંતરીઓતાવ આ દવાથી મટે છે.

૧૪૨ દરદાદિપુટપાકવટી

ચનાવટ : શુદ્ધ દિંગુલ તો. ૦૧, શુદ્ધ અરીસુ તો. ૦૧, કુલાવેલટંકણ તો. ૦૧. બધાને સાથે વાટી લેવું. એક સાઈ જળપ્રજ્જ સર્ધ તેમાં ખાડો કરી તેમાં આ દવા ભરવી ને બંધ કરી રેવું અને તેના પર ઘડુનોસોટ લગાડી ઘોડા તાપમાં લાલ થતાં લગી પકાવો ઢાઢી લેવું અને જળપ્રજ્જ સહીત આ દવાને વાટી મગ જેવડી ગોળી કરી લેવી. ગોળી બનાવવા માટે તેમાં જરા પાણી નાંખી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાન : ગાયત્રુંદ્ય.

ઉપયોગ : જ્વરતિસાર, ખાંસી, નિદ્રાનાશ, મંદાગ્નિ, અરૂગ્ની, મરડો વગેરે મટે છે. અને સરીરને પુટ કરે છે.

૧૪૩ દાઢીમચતુષ્ટકવટી

ચનાવટ : જળપ્રજ્જ, લવંગ, શર્કે, કુલાવેલટંકણખાર એ ચારે

ચીજ એકેક તોલો લઈ ખારીકચૂર્ણ કરી લેવું. પછી એક સારું પોકું દાડમ લઈ તેમાં ડગળી આપી ખાડો કરી આ ચૂર્ણ તેમાં ભરી મોઢું બંધ કરી ઉપર લીંસુ કપડું લપેટી તેના પર માટી ચોપી જરા સુકવી લઈ પછી મંદાસિ જેવા તાપમાં પકાવી લેવું અને કાચ થાય કે બહાર કાઢી લઈ ઠંડું કરી ખારીકવાડી લેવું અને તેમાં બકરીનુંદૂધ નાંખી વાટી રતીભારની ગોળી કરી લેવી અથવા મધમાં ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : અતિસાર, મરડો, કફ, ખાંસી વગેરે મટે છે. ખાસ કરી આળોકના આંતસાર માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૪૪ ધાતુવર્ધકવટી

ધનાવટ : રસમિંદુર તો. ૨ બંગલરમ તો. ૧૦
 સુવર્ણરમ " ૦૧ તામ્રરમ " ૦૧
 સુવર્ણકળીંગ " ૧ જનકળીંગ " ૧
 જાવંત્રી " ૧ વરધારાનાંખીંગ " ૧
 બીમસેનીકપુર " ૧ અમરકળીંગ નં. ૧ " ૨
 સુવર્ણમાક્ષીતરમ તો ૦૧.

ધિષી : બધી ચીજોને ખારીક કરી, ખરલમાં નાખી નાનરેસનાપાનનાસ્થમા સાત દિવસ સુધી ધુંટી ચણા પ્રમાણે ગોળી બનાવી સુકવી ગણવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાન : કૃષ માથે લેવી.

સમય : મરડો નથા મ.જી.

ઉપયોગ : પ્રમેહ, નળવધ, ધાતુહીનતા, મંદાસિ, કનકળીંગ અતિસાર, અનુપાન : પાણી સાથે, ખાંસી વગેરે મટે છે.

વળ : રીંછ બે ૩ મેલા.

૧૪૫ નવચેતનવટી

યનાવટ :	શુદ્ધ કુચલા	તો. ૧	તજ	તો. ૧
	અકલકરો	" ૧	કેસર	" ૧
	મરી	" ૧	રૂમીમસ્તકી	" ૧
	એલચીબીજ	" ૧	ચંદન	" ૧

વિધી : બધાને બારીક વાટી કપડાથી ચાળી, ખરલમાં નાખવું. અને તેને મરી, તજ, લવંગ એ ત્રણ ચીજ બે બે તોલા લઈ પાણી તો. ૫૦ માં કવાય કરતાં તે બ્યારે તો. ૮ રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં ઉપરની દવા ધુંટી મરી જેવડી ગોળી કરી, મુકાલી રાખી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી સાથે લેવી.

સમય : જમ્યાબાદ.

ઉપયોગ : વિપ્વવિકાર, સંધીવાયુ, પેટનીકમજોરી, મંદામિ તથા નબળાઈ મટાડે છે. વાયુ મટાડનાર અને પૌષ્ટિક છે.

૧૪૬ નાગવલાવટી

યનાવટ :	નાગબલાનીજડ	તો. ૧	મદેદમુચલી	તો. ૧
	આસગંધ	" ૧	મોટાંગોખરૂ	" ૧
	સાટોડીનીજડ	" ૧	રસસિંદુર	" ૧
	અકલકરો	" ૧	ચતાવરી	" ૨
	સેમજમુચલી (સેમજાનુંમૂળ) તો. ૧.			

વિધી : બધાને બારીક વાટી, કપડાવડે ચાળી, ચૂર્ણ કરી, બે બે રતીનારની ગોળી મધમાં કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૩ ગોળી. **અનુપાન :** દૂધ સાથે લેવી.

સમય : રાત્રે સુતી વખતે લેવી.

ઉપયોગ : વીર્યાશય થીપ્તપતન અને સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

૧૪૭ નિદ્રાપ્રદવટી

વનાઘટ :	શુદ્ધ દિગ્લોક	તો. ૧	શુદ્ધ મધક	તો. ૧
	અકકલકરો	" ૦૧	શુક	" ૦૧
	લવંગ	" ૦૧	કેસર	" ૦૧
	પીપર	" ૦૧	જાયફળ	" ૦૧
	જામનાંકુલ	" ૦૧	અરીસ	" ૨

વિધી : મુઠ્ઠી વસ્તુઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી, સાથે મેઘાઈ, અરીસનાકુણામાં ઘુટી રતીભારતી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. અનુપાન : દૂધ સાથે.

સમય : જરૂર જણાય ત્યારે.

ઉપયોગ : એક થી બે ગોળી લેવાથી, ચાર ૭ કલાક સુધી સારી ઉંઘ આવે છે. એ સિવાય જીવાળ બંધ કરવા તેમજ શુક્રસ્થંભ માટે પણ વપરાય છે.

૧૪૮ નિમ્બાદિવટી

વનાઘટ : લોખંડનાંપાનનુચૂર્ણ તો. ૫, જરૂરિયાત મુજબ તો. ૫, લીલીનાંલોખંડનીમળો તો. ૫, તથા દળદર તો. ૫ આ બધાને બારીક પાટી, પાણીથી ઘુટી મુઠ્ઠાવાદ રતીભારતી ગોળી રૂંદે તેવી નોળી બનાવી હાથે મુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : એક અથવા બે ગોળી.

અનુપાન : તાજા પાણી સાથે. સમય : મહાન, મધ્ય.

ઉપયોગ : આ દવા લેટી સુધારે છે. રક્તની ઉચ્ચતાને ઓછું કરે છે અને તેથી રક્તના વનેરે રક્તની ઉચ્ચતાને ઓછું કરે છે. આ દવા ૨૫૦-૩૦૦ મિલીગ્રામ દરરોજ લેવા ત્યારે અત્યંત ફાયદાકારક છે.

સૂચના : દરરોજ શીતળાની ઋતુમાં લેવાથી શીતળા નીકળતા અટકી જાય છે. તેવીજ રીતે ઝોરી, અજાડા, માટે પણ ફાયદો કરે છે.

૧૪૯ નિશાદિવટી

ચનાવટ : હળદર તો. ૧, શુકં તો. ૩, તુવરકખીજ તો. ૫, મુવર્ણમાક્ષીકભરમ તો. ૭, પીપર તો. ૨, વાવડીંગ તો. ૪, ચિત્રકમૂળ-છાશ તો. ૬. બધાને સાથે મેળવી ધુટી લેવું અને ગૌમુત્રમાં મર્દન કરી ચણીબોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. **સમય :** સવાર, સાંજ.

અનુપાન : ગૌમુત્ર સાથે અથવા પાણી સાથે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં કુષ્ઠરોગ મટે છે. અને વાતરક્ત (પ્રેક્ષી) પણ મટે છે.

નોંધ : તુવરક મુંઝઈની બળરમાં ગાંધીઓને ત્યાં મળે છે, વરકનુંતેલ પણ મળે છે, તુવરક કુષ્ઠરોગ માટે પ્રસિદ્ધ દવા છે.

૧૫૦ પથ્યાદિગુટીકા

ચનાવટ :	હરડેછાશ તો. ૩૦	દંતીમૂળ તો. ૪
	નસોતર „ ૧	ચિત્રકમૂળ „ ૪
	પીપર „ ૧	ગોળ „ ૩૨

ધિષી : બધાનું બારીકચૂર્ણ કરી, ગોળમાં ગોળી વાળી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૧૫ તોલો.

અનુપાન : ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : શીતપિત્ત (સીરસ) રક્તવિકાર, અને લુના-કાકા મટે છે.

૧૫૧ પ્લીહાસિટી (૧)

વનાવટ :	પંચલવણુ	તો. ૫	નસોતર	તો. ૧
	સાંઘખાર	„ ૧	ચિત્રકમૂળ	„ ૧
	જવખાર	„ ૧	અજમો	„ ૧
	એળાએ	„ ૨	હોંગ	„ ૧
	વાવડીંગ	„ ૧	ટંકણખાર	„ ૧
	દંતીમૂળ	„ ૧	સરપંખાનુંમૂળ	૨૦
	વરધારોમૂળ	„ ૧		

વિધી : બધાને ખારીક વાટી, કપડાથી ચાળી, લીંચુદામાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળા કરી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાન : ગરમપાણી દરે

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : ખરબ, કલેમનાંદરદો, ઉદરરોગ અને ગ્રામ્ય

૧૫૨ પ્લીહાસિટી (૨)

વનાવટ : એળાએ, અમરકમરમ, દીરાકસીમરમ, કલેષ એ ચારેને સમભાગે લઈ ખારીક વાટી કુના (રોબુપુષ્પી) નારકાંક ઘુંટી એક વાલની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળા. અનુપાન : તાપ્તપાણી સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : ખરબ, કલેમનીગંડ, સ્વેદને, મંદાગ્નિ, ખંડે, પ્લેગ, તરંગ, કાદ, ઉલટી અને મરે છે.

૧૫૩ પ્લીનાવટી

વનાવટ : કાકળાથી કાનું પેરિયુ લઈ તેને બધા વધુ તાપ ૧૦૦ થી ૧૨૦ સેન્ટીગ્રેડ કરી તેમાંથી નેતું બને

નું ચૂર્ણ કરી લેવું. એ ચૂર્ણ તોલો ૧૦, મરી તો. ૨, નવસાગર તો. ૨, સાંભરણુ તો. ૫ બધાને ખરણમાં નાંખી બારીક વાટી પાણીમાં ઘુંટી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી બાળક માટે, મોટા માટે ૪ થી ૮ ગોળી.

અનુપાત : પાણી સાથે. **સમય :** સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : અશ્ચર્ય, પેટનું દરદ, ખાટાએડકાર આવવા, મંદામિ અડવી, વાયુ વગેરે મટાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે. ખાસ કરી બાળકો માટે ઉત્તમ છે.

૧૫૪ પ્રદરવિનાશકવટી

વનાવટ : આસગંધ તો. ૨, આમળા તો. ૧, ગુલાબનાં-કુચ તો. ૧, વંસલોચન તો. ૨, શુદ્ધ શીલાજીત તો. ૨, મરી તો. ૨, એલચીનાંખીજ તો. ૨, મોટાગોખરૂ તો. ૨, વરધારાનુંમૂળ તો. ૨, ભોંડાનુંમૂળ તો. ૨, સરેદમુચલી તો. ૨, ચતાવરી તો. ૨, શેમળાનું-મૂળ તો. ૨, સાકર તો. ૧૦. બધાનું બારીકચૂર્ણ કરી એ દવાને એખરાનાકુઆખની ૩ લાવના આપવી, ચૂર્ણ જેવું થાય ત્યારે થોડું મધ નાંખી, ચણીએર જેવડી ગોળી બનાવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાત :** ગાયનું તાજું દૂધ.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : ઓએનોપ્રદર, સોમરોમ, નજગાષ્ઠ, અને મ્વેત-પ્રદરના બધા ઉપદ્રવો મટે છે.

૧૫૫ પ્રદરરિમોદક

વનાવટ : શીલાજી ૧ તો. ૪ સરેદમુચલી તો. ૨
ઓષધીજી ૧ " ૨ વંસલોચન " ૩

એકચી	તો.	૩	કાકડાચી	તો.	૨
તજ	"	૨	ભવંતી	"	૩
શુંક	"	૧	મરી	"	૧
કેશર	"	૧	ભોરીગણીયુગ	"	૩
પ્રવાલમરમ	"	૩	સોનાના વરખ નંબ	૫૦	
સાક્ષમ	"	૧૦	ચાંદીના વરખ નંબ	૫૦	
ધી	"	૪૦	ખદામનોમગજ તો.	૪૦	
સાકર	"	૧૦૦	આસગધ	"	૧૦

વિધી : પ્રથમની ચીજોનું ચૂર્ણ કરી તેમાં વરખ મેલશે લેવા, ખદામને ગરમ પાણીથી સાફ કરી છુટા કરી લેવો, અને એ છુટા તથા બીજી દવાને ઘીમાં જલા શેડી લેવું પછી સાકરની ચૂર્ણ કરી લેવો તેમાં એ સર્વ મેળવી લાકડું કરી લેવા.

પ્રમાણ : ૫ તોલા. **અનુપાત :** દવા ખાઈ ઉપર ૬૫ પીં.

સમય : દરરોજ સવારે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં પ્રદરરોગ અને નળગાઇ મદ્યો નિર્તાપને સારી પેઠે બળવાન બનાવે છે.

૧૫૬ પ્રમેહારીવટી

વનાયટ :	વંમતે.ચન	તો.	૧	એકચીનીજ	તો.	૧
	ચોરટી	"	૧	કાનાચીની	"	૧
	દિશ્વ	"	૧	નાનોસર સા.ચી	"	૧
	મંદેવનદી	"	૧	મંચપરા	"	૧

વિધી : નાનું ના.ગીક પડી શુદ્ધ ચંદનનેત્રમાં પુરી. ના.ગીક નેત્રી નેત્રી કરી લેવા અને તે ઉપર ૫.૬૨ (નળી) ના.ગીક નેત્રી નેત્રી કરી લેવા.

પ્રમાણ : ૧ તો. **સમય :** દરરોજ અને રાત્રે.

અનુપાત : ગોખર અને બહુફલીનાકવાથ સાથે.

ઉપયોગ : પરમીયો, પેશાબમાંદાહ તથા રસીનુંઆવૃત્તિ, સોજો, પીડા વગેરે મટાડે છે.

૧૫૭ પ્રવાહીકાવટી

ચનાવટ : માયાફળ તો. ૧, હરડેનીછાલ તો. ૧, કપુર તો. ૧, કેસર તો. ૦ા, આમળા તો. ૧. એ સર્વને બારીક વાટી ખરલમાં નાંખી ગુલાબગળમાં વાટી અડદનાદાણા જેવડી ગોળી વાળવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. સમય : રાત્રે લેવી.

ઉપયોગ : મરડો, જીનોમરડો આ દવાના સેવનથી તુરત મટે છે અને દવા લેનાંજ કાયદો બતાવે છે.

૧૫૮ પુત્રપ્રદાવટી

ચનાવટ :	પુત્રજીવકનાંફળ	તો. ૧૬	શીવલીંગીખીજ	તો. ૪
	પારસપીપળાનાંખીજ	„ ૪	નાગકેશર	„ ૪
	આસગંધ	„ ૪	સરપુંખમૂળ	„ ૪
	બલખીજ	„ ૪	જેડીમધ	„ ૪
	સુખડ	„ ૪	ત્રીફળા	„ ૧૨
	રતાંજળી	„ ૪	દેવદાર	„ ૪
	દારૂદગદર	„ ૪	ઉચ્છટકંબલ	„ ૪
	ખંજભરમ	„ ૪	કમળકાંઠી	„ ૪
	લોહભરમ	„ ૪	સુવર્ણમાદ્ધીકસરમ,	„ ૪
	વાંસકપુર	„ ૪		

પિષ્ટી : ભરમેને જુદી રાખી વનરખનિઓનું બારીકચૂર્ણ કરી સર્વ સાથે મેળવી તેને નિચેની ઢીળેનારસ કે કવાથની અંકે

૧૬૧ ફલાદિવટી

ચનાવટ : જયફળ તો. ૩૧, અશીષ તો. ૨, શુદ્ધ દિગ
૨. બધાને ખારીક વાટી પાણીમાં ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી (અકેક રતીભારની)

અનુપાન : પાણી સાથે. સમય : દિવસમાં તથા રાત્રીમાં.

ઉપયોગ : અતિસાર, ઝાડા, મરડો મટાડે છે. ને તુરંત
મળનું પાચન કરે છે.

પથ્થ : ઝાસ ને ભાત આપવા.

૧૬૨ વહુમુત્રાન્તકવટી

ચનાવટ : ખીજખંધ, એખરો, જેડીમધનોદીરો, એરળનુંસત્ત,
વંસલોચન, સાલમ, છીપનીભસ્મ, પ્રવાલભસ્મ, બહેડાનીમીઝ,
હરડેનીમીઝ, એલચીખીજ, ચીલાજીત, બંગમસ્મ એ સર્વ સમભાગે
૧૫ મધમાં મેળવી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ આનીભાર. અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : બહુમૂત્ર, વારંવાર પેશાબ આવવો અને વંધારે
પેશાબ આવતો અટકાવે છે.

૧૬૩ ચાલગ્રહનાશકવટી

ચનાવટ : રાષ, કરંજખીજ, ચક્રમર્દનાંખીજ, સરસડાનાંખીજ,
આકડાનાંખીજ, હળદર, દારૂદળદર, માલકાંગણી, હરડે, બહેડા, આમળા,
દેરદાર, હોંખ, શુંક, મરી, પીપર, લાલચંદન, મજીડ, વજ આ બધી
ચીજો સમભાગે લઈ બધાને ખારીક વાટી બકરીનામૂત્રમાં વાટી બોર
જેવડી ગોળી કરી લેવી.

ઉપયોગ : બાગેલાને નડતા મરડો તથા વ્યાધિઓને દૂર કરવા
મટે વાપરી રહ્યા છે.

ભાવના દેવી અશોકકાંઠા, પુત્રજીવકનાંદિયો, સદેહોર્મોરીંગણી, સતાવ
પછી મર્દન કરી વાલ વાલની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : બે બે કે ચાર ચાર ગોળી.

અનુપાન : દૂધ સાથે લેવી. સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : વંધ્યતા, ગર્ભશ્રાવ, ઝાતુસાદ ન આવવું, ગર્ભ
રહેવો વગેરે મઠી ગર્ભધારણ થાય છે, શકવંધ્યા, મૃતવસ્તા માટે ઉત્તમ છે

૧૫૯ પુષ્પવર્તનોવટી

ઘનાયટ : કુસાવેશટકંબુ તો. ૧ શુદ્ધ દીપ તો. ૧

શુદ્ધ દીપાક્ષી „ ૧ જંગલીકારેલાં „ ૧

વિધી : બધાને ખારીક વાટી, કુંવારનારસમાં પુરી, ચણા
પ્રમાણે ગ્રાહ્ય કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગ્રેની સમય : સવાર સાંજ.

અનુપાન : પાણી સથે અથવા રોગનારસ સાથે.

ઉપયોગ : ગમે તે કાળે બધે મળેલ ઝાતુ સાદ પુરતીને
આને છે અને ફેડું ફેડું આવતુ દોષ તો સાદ આને છે, પીડા
પણ મટાડે છે.

૧૬૦ ફલ્યર્તિ

ઘનાયટ : બોદિયનુલ, પીપર, કુટ, વજ, મોરનગ
વગરને ખારીક વાટી ફેડક દેવના મેગણે મર્દન કરી પકક કરી તે

ઉપયોગ : રોગનાં પુરુષ માટે આ રોગનાં રાગનાં
ઉ. મળી આ રોગને ઉપકર કરે છે તે પુરુષે લઈ કરે છે

મુલ્યવા : આ રોગને રક મળાણે આટલે મેગણે રાગનાં
ઉ. રોગનાં મળે રોગનાં રાગનાં રાગનાં મળે કરે છે.

૧૬૧ ફલાદિવટી

ઘનાવટ : જયકુળ તો. ૩૫, અશીષ તો. ૨, શુદ્ધ દિગ તો. ૨. બધાને ખારીક વાટી પાણીમાં ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી (એકેક રતીભારની)

અનુપાત : પાણી સાથે. સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ : અતિસાર, ઝાડા, મરડો મટાડે છે. ને ગુરત મળતું પાચન કરે છે.

પથ્ય : ઊંસ ને બાત આપવા.

૧૬૨ વહુમુત્રાન્તકવટી

ઘનાવટ : ખીજખંધ, એખરો, જેડીખંધનોચારો, એરજાનુંસૂત્ર, વંસતોચન, સાલમ, છીપનીભરમ, પ્રવાલભરમ, બહેડાનીમીઝ, હરડેનીમીઝ, એલચીખીજ, ચોલાજીત, ખંજભરમ એ સર્વ સમજાએ હાથ મધમાં મેળવી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ આનીભાર. અનુપાત : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : બહુમૂત્ર, વારંવાર પેશાબ આવવો અને વધારે પેશાબ આવતો અટકાવે છે.

૧૬૩ ચાલગ્રહનાશકવટી

ઘનાવટ : રાધ, કરંજખીજ, એમરંડંગીજ, સરસડાનાંખીજ, આકડાનાંફૂલ, હળદર, દારૂદળદર, માલકંઠફૂલ, ફરડે, બહેડા, આમળા, રેવદાર, હોમ, મુંડ, મરી, પીપર, લાલવંત, મહુડ, વગ આ બધી ચીજો સમજાએ હાથ બધાને ખારીક વટી જેવીનામૂત્રમાં વાટી બોર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

ઉપયોગ : બાગીકોને નડના કેરુ, ત્રુચ્છા અધિજ્ઞાને દૂર કરવા માટે વાપરી શકાય છે.

વાપરવાની વિધી : ગોળાનું પાણી કરી તે વડે સ્નાન કરાય. ગોળાને પાણીમાં ધરી સરીરે મર્દન કરી સકાય. આંખ અંજન કરી સકાય, નસ્ય આપી સકાય, એથી સંપૂર્ણ બાધરૂ મટે છે. આ દવા ખાવા માટે વાપરવી નહિ.

१६४ चाल्पैष्टिकवटी

યનાવટ : શુદ્ધ દિગ્ગજો, પુલાવેલટંકબુખાર, ચણકભર
 પ્રવાચભરમ, કેસર, પીપર, કચૂરો, પડુંલા, પાનનીજડ, મરી, પીપરામ
 બેલગ્ની, ચાચીમ, જેલીમધ એ સર્વ આકેક તોલો.

વિષી : બધી રસાયણોનું ખારોક ચૂર્ણ કરી સાથે મેળવેલું, અને પાનનારસમાં ઘુંટી રતીનારતી મોચી કરી લેવી.

प्रमाण : १ गज. अनुमान : ६५ सापे.

समय : श्वरा. भांज.

અડચણ : ખંડેરી, તાવ, શુભ્રજ્વર, મિરોમ, યા.સુ. બાળકો
નબળાં અને મટાડી બાળકોના ઘસીએ કૌતુકાન બતાવે છે.

१६५ चालरोगान्तकव्यटी

[illegible]

अवतारः १ २ ३ भगवानः १ २ ३ ४ ५ ६

संज्ञा: ५१० नं० ५२४

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

૧૬૬ ચાલશોપનાશકવટી

ચનાવટ :	પ્રવાલભરમ	તો.	૧	કોડીભરમ	તો.	૧
	સાચીછીપભરમ	„	૧	કુઝાવેલકટકડી	„	૧
	ટંકણકુલાવેલ	„	૧	રસવંતી	„	૧
	પીપરઝીણી	„	૧૧	હળદરશેકેલી	„	૧
	અધેડાનાંપાન	„	૧૧	તુલસીનાંપાન	„	૧૧
	કોડા (સંખની જાત)	ભરમ	તો.	૧.		

ધિધી : પ્રથમની ચીજો ખારીક મેળવી પછી તેમાં તુલસી તથા અધેડાનાંતાજ પાન વાટેલા લાઘ ધુંટી ચણીભોર જેવડી ગોળી બનાવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી અથવા વચ પ્રમાણે.

અનુપાન : શિયાળામાં મધ સાથે, ચોમાસામાં દાડમ ચરખત સાથે અને ઊનાળામાં ચરખત કાસની સાથે આપવી.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : ખાજકોને થતો તાલુકંટક રોગ, હાથપગ સુજાવા, પેટ મોટુંથવું, શુર્ણતાવ, ખાંસી, ઝાડા અને ખીજ જે જે લક્ષણ હોય તે સર્વ ખાલશોપ નામે રોગ આ દવાના સેવનથી મટે છે. દવા બને તો ૪૦ દહાડા આપવી.

વિશેષ સૂચના : કાળીગાયનું ગૌમુત્ર તો. ૪૦, કેસર તો. ૧, સાથે મેળવી તેના અનુપાનમાં આ દવા રોગ ત્રણ વખત અપાય તો બહુ જલદી લાભ કરે છે.

૧૬૭ ચાલાર્કવટી

ચનાવટ :	શુદ્ધ ખાપરીયું	તો.	૧૦	પીપર	તો.	૫
	શુદ્ધ દિગુધ	„	૫	કપુરકાચડી	„	૫
	હીરાદખણ	„	૫	કેસર	„	૨
	કુલાવેલકટકણ	„	૫	સફેદમરી	„	૫

વિધી : બધી દવાઓ બારીક લઈ, સાથે મેળવી તેમ
૨ તોલા માખણ મેળવી ઘુંટી લેવું અને પછી તેને ૨૧ દિવસ
લીંધુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાન : મધ સાથે.

સમય : સવાર, બપોર, સાંજ.

ઉપયોગ : તાવ, ખાંસી, કમી, ઝાડા, શરદી અને નળગાઈ
વગેરે બાલરોગ માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૬૮ મલ્લાતકરસાયન

ચનાવટ : બીલામ તો. ૪૦ હરડેઝાલ તો. ૪૦
કાગાતલ ૪૦ ગોળ ૧૨૦

વિધી : પ્રથમની ત્રણ ચીજોને સાથે મેળવી બારીક ખંડી
તેમાં ગોળ મેળવી લેવા અને બેાર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાન : તાજા પાણી સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : અર્થ, વાતચાપિ, પ્રમેદ, નળગાઈ અને મંદગ્રિ
મટાટે છે. અર્થ માટે ઉત્તમ છે.

૧૬૯ મસ્મેશ્વરવટી

ચનાવટ : મેદાતરમ તો. ૦૧ બંધતરમ તો. ૦૧
ચનાતરમ .. ૦૧ ખેરચાર .. ૦૧
શુદ્ધ ચીત્તાઈન .. ૦૧ એલચીનાંતીજ .. ૦૧
જીનિયરોગ .. ૦૧ કાંચીચરી .. ૦૧
તેલચરી .. ૦૧ પ્રવાહચરમ .. ૦૧
તેલચરી .. ૦૧

વિધી : બધી દવાઓ બારીક લઈ, સાથે મેળવી તેમ
૨ તોલા માખણ મેળવી ઘુંટી લેવું અને પછી તેને ૨૧ દિવસ
લીંધુનારસમાં મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાન : મધ સાથે.

અનુપાન : પીપર અને મધ સાથે અથવા સરખત બનફસા સાથે લેવી જોઈએ.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : રાજ્યક્ષમા, સર્વ પ્રકારનો તાવ, ખાંસી, અર્ધજ્વર, ઉરઝૂલ, ક્ષય, નબળાઈ વગેરે મટે છે. યોગ્યરીતે વાપરવામાં આવે તો સારો ફાયદો આપે છે.

૧૭૦ મૂનિમ્વાદિવટી

ચનાવટ : કરોઆતું, નાગરમેથ, પટોલપત્ર, લીંબડાનીછાલ, કડું, દારૂદગ્ધર, વાવડીંગ, ગળો, વાસાપત્ર, બહેડાછાલ, આમળા, હરડેછાલ, દેવદાર, પીપર, શુંક, ખડસલીઓ, ચિત્રકમૂળનીછાલ, લોહભરમ આ ચીજો દરેક એકેક તોલો લઈ બારીક વાટી લોહભરમ મેળવી આદુનારસમાં ધુટી અથવા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. **અનુપાન :** મધ સાથે.

ઉપયોગ : પાંડુરોગ, અર્ધજ્વર, ખરલ, યકૃત અને નબળાઈ તથા મંદાગ્નિ મટે છે.

૧૭૧ મોગપુરંદરીવટી

ચનાવટ :	શુદ્ધ દિગુલ	તો. ૧	લવંગ	તો. ૧
	તમ્બ	„ ૧	તમાલપત્ર	„ ૧
	એલચી	„ ૧	નાગકેશર	„ ૧
	સફેદચંદન	„ ૧	શુંક	„ ૧
	ભયફળ	„ ૧	કેસર	„ ૧
	પીપર	„ ૧	અકલકરો	„ ૧
	અરીસ	„ ૧	કસ્તૂરી	„ ૧
	કપુર	„ ૧	સાકર	„ ૭૧
	શુદ્ધ જાંઘ	„ ૭૧		

ચિષ્ઠી : બધી દવાઓ બારીક વાટી સાથે મેગલી મધમાં ઘુંટી ચણીબોર જેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. અનુપાત : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : આ દવા અત્યંત વાછકડણુ છે અને માંસ, બળ તથા શુક્ર વધારનાર છે અને સ્થાનસક્તિ પણ આમાં ઉત્તમ છે.

૧૭૨ મધુપ્રમેહારિવટી

ચનાવટ : બંધનમરમ તો. ૧, સીંધાજીત તો. ૧, લોદમરમ તો. ૧, મુરખંભાક્ષીકમરમ તો. ૧, ઉંદુનરસાર તો. ૪, ભંબુનાં દડીઆ તો. ૪, દારૂદગદર તો. ૪, દગદર તો. ૪, લોદ્રાનીજાલગું-પન તો. ૪, બધાને સાથે મેગલી ચણા જેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. સમય : સવાર, સાંજ.

અનુપાત : ત્રીણાનોઝવાથ તથા સોપાસવ સાથે.

ઉપયોગ : મધુપ્રમેહ, પેશાબમાં જલ્દી સારર બંધ કરે અને તેના ઉપદ્રવને મટાડે છે.

૧૭૩ મધુપ્રમેહનાશીનીવટી

ચનાવટ : મુરખંભાક્ષીકમરમ ૧૫૫ ૧ સીંધાજીત તો. ૩

બીજામરમ તો. ૧૧૩ મુઝામરમુડી .. ૩

બીજામરમુડી .. ૩

ચિષ્ઠી : બધાને માથે મેગલી સીંધાજીતમાં માર્બન કરી ૩૦૦ સે. સે. કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ સે. અનુપાત : ૧૫૫ ૩ ૧૫૫ ૧૫૫

સમય : ૧૫૫, ૧૫૫ ન ૧૫૫

ઉપયોગ : મધુપ્રમેહ, પેશાબમાં જલ્દી સારર બંધ કરે અને તેના ઉપદ્રવને મટાડે છે.

પથ્ય : જવનીરોટલી, ભૂસાની કે ઘડુંનામડાતોટની રોટલી, માખણ, બાજરીનોરોટલો, મગનીદાળ, દૂધ, ઘી, સોયાબી-સનોલોટ મેળવી બનાવેલ રોટલી, પાનવાળી શાકભાજી, મગ ને બાજરાની-ખીચડી વગેરે લેવું.

૧૭૪ મરહાનીગોળી

બનાવટ : અરીણુ તો. ૧, કેશર તો. ૧, બપડુંજ તો. ૧, જાવંત્રી તો. ૧. બધાને બારીક વાટી અરીણુમાં મેળવી તેમાં ઉમરડાનું દૂધ નાંખી મેળવી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : આમ, લોહી અને ૫૩ યુક્ત મરડાનો રોગ આ ગોળીથી ત્રણ દહાડામાં મટી જાય છે, અને એકજ ગોળી લેતાં કાયદો દેખાય છે.

૧૭૫ મલચંદ્રોદયવટી

બનાવટ : ધુટેલામલચંદ્રોદય તો. ૨૥ પીપરોમૂળ તો. ૨૥
અકકલકરો „ ૨૥ કેશર „ ૨૥
બપડુંજ „ ૨૥ શુકે „ ૨૥
એલચી „ ૨૥ પીપર „ ૨૥
હવેગ „ ૨૥ મરી „ ૨૥

પિષ્ટી : બધી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી, કપડાથી ચાળી લેવું અને તે ધુટેલામલચંદ્રોદયમાં મેળવી દેવું. ૫૩ી તે સર્વને ધુટી તેમાં નાગરચેડનાંપાનનોરસ નાંખી, ધુટી વટાણા જેવડી ગોળી બનાવી અને મુકતી રાખવી

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે.

પ્રકરણ ૬ કું — વટી-ગોળી-ગુટીકા

દરદી કુશીઆરીમાં આવે અને એ કલાક શુદ્ધિમાં રહે. વાતચિત કરી શકે અને જાગૃતિ રાખે. એ શિવાય શ્વાસ, કફ, ત્રિદોષજ્વર વગેરેમાં સમજીને વાપરી શકાય છે.

૧૭૮ માળેકરસાદિવટી

વનાવટ : માણેકરસ તો. ૪, (શુદ્ધદરતાલના ટુકડાને અક્ષરનાં પતરાપર રાખીને બનાવાય છે તે) એળાઓ તો. ૪, હીરાળોળ તો. ૨, શુદ્ધ હિંગળો તો. ૪, કેશર તો. ૧, પીપર તો. ૪, મરી તો. ૨, શુકે તો. ૨, જળધ્વજ તો. ૧, જાવંત્રી તો. ૧, અકલકરો તો. ૨, એલચીખીજ તો. ૧, તમાલપત્ર તો. ૧, સિંધાકુણુ તો. ૪, સંચળ તો. ૪, જવખાર તો. ૨, કુલાવેલટંકણુ તો. ૨, અજમો તો. ૨, વાવડીંગ તો. ૨, ઇંદ્રવત તો. ૪, રેવતચીનીનોસીરો તો. ૧, ગરણીનાં ખીજ તો. ૪, શુદ્ધ મનશીલ તો. ૨. બધી ચીજો બારીક લઈ પ્રયત્ન શુદ્ધ ચીજો મેળવી પછી તેમાં દવાઓનું ચૂર્ણ નાંખી કેશરનું પાણી મેળવી નાગરવેલનાપાનનારસમાં ૩ દહાડા ધુંટી મગજેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : બાજક માટે ૧ થી ૨ ગોળી, મોટા માણસ માટે ૨ થી ૪ ગોળી.

અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોનાતાવ, શરદી, સસણી, વરાધ, અર્થતાવ અને મોટા માણસોનાતાવ આ દવાથી મટે છે.

૧૭૯ મારકંડેયવટી

વનાવટ : સુવર્ણભરમ, મુક્તાપિટ, રસવંતી, ગેર, કાથો, રેવતચીનીનોસીરો, રેવતચીનીનીલાકડી, રક્તચંદન, સફેદચંદન, અજમો, શુક, હીમચનાંપાન, ગોરખમુંડી, અમરવેલ, અનિરિય, ધમાસે,

કરીઆતું, મોડીદરડે, લીમજ, મોડીઆવળ બધાને સમભાગે લઈ વિધીકર
મેજરી લીમડાના પાનનારસમાં સાત ભાવના આપી બરાબર ચૂંચા
જેવડી ગોળી કરી લેવી, અને છાંયે મુકવી બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાત : તાજા પાણી સાથે.

ઉપયોગ : ગર્ભ રહ્યા પછી આ દવા સવાર સાંજ આપવાની
છે, એથી ગર્ભનું પોષણ થાય છે, બાળક નિરોગી જન્મે છે તથા
ગર્ભપાત વગેરે રૂઢિચઢ થવા પામતી નથી. જે સ્ત્રીને બાળક જન્મે
મરી જતાં દોષ તેરી સ્ત્રીઓ માટે પણ આ અકસીર ઉપાય છે,
બધા વૈદો બનાવીને વાપરે છે. દવા અત્યંત ખાતરીવાળી તથા અનેક
વર્ગોની અનુમતિ કરેલી છે. આ ગોળી સાથે પૌષ્ટિક દવાઓ પણ
આપી શકાય છે.

વધ્ય : અથોઝ સ્ત્રીને ન ખાતરી.

૧૮૦ માલકાંગળીનીગોળી

વિનાયક : માલકાંગળી લો. ૮, મુક લો. ૮, અગરમે ૫૬
કેડ લો. ૨, અને પચુનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં જોડે
તેડેલા નરમ રેગ જેવડી અર્જુનનાર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૪ થી ૮ ગોળી.

અનુપાત : પી. સ. થે. સ. ડી. જલી.

ઉપયોગ : અપચત, વાતજનિ અને અદ્યત્તીવગત
નર નરો ૧-૨ ગોળી અને ૩.

૧૮૧ મુન્તાવટી

વિનાયક : મે. ૮, મે. ૮, મે. ૧, મુક ૫૫, મે. ૧
મ. ૫૫, મ. ૧, મે. ૫૫, મ. ૧
મુક ૫૫, મ. ૧, મે. ૫૫, મ. ૧

માયાફળ શેકેલાં તો. ૨ ચાંદીનીભરમ તો. ૦
કુલાવેલ ટંકણુખાર તો. ૧.

ધિષી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ ખરલમાં મર્દન કરી લેવું.
પછી તેને ગુલાબજળમાં બે દિવસ, ચંદનનાચર્કમાં બે દિવસ,
કેવડાનાચર્કમાં બે દિવસ, એવી રીતે ૭ દિવસ ધુંટી, ચણા પ્રમાણે
ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. સમય : સવારે અને સાંજે.

અનુપાત : ઉંબરાનુંચૂર્ણ તો. ૦૧, ગોળી સાથે લઈ ઉપર
અંબરનોચર્ક પીવો. (ન મળે તોપણ ચાલે).

ઉપયોગ : શ્વેતપ્રદર, રક્તપ્રદર, સોમરોગ, ધાતુશ્વાબ, નબળાઈ
વગેરે મટે છે.

૧૮૨ ચક્રતશોધકવટી

ઘનાવટ : કનજીલી (પારદ અને ગંધકની) તો. ૧, લોહભરમ
તો. ૧, સુવર્ણમાઢીકભરમ તો. ૦૧, આ ચીજોને ખરલમાં ધુંટી
તેને કાકમાંથી એટલે પીણુડીનારસની ત્રણ લાવના આપી સરસવનાદાણા
જેવડી ગોળી કરી સુકવી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ ગોળી. સમય : સવાર, સાંજ.

અનુપાત : મધ અને પીપરનુંચૂર્ણ.

ઉપયોગ : પાંડુ, સોજો, કમજો, હલીમક, પાનકી, યકૃત અને
ખરલનીરુદ્ધિ, હૃદયરોગ, કમી, શરીરપીશુંથવું, માટી ખાવાથી થયેલ
વિકાર, ઝાડો, ખાંસી વગેરે બાળકોનારોગ મટાડે છે.

૧૮૩ યોગવાહીવટી

ઘનાવટ : શુદ્ધ વજનાગ, કાળીપાટ, આસગંધ, વજ,
તાલીસપત્ર, મરી, પીપર, લીમડાનીછાલ આ આઠ ચીજો સમમાત્રે

સમય : રૂતુ આવવાના ટાપમથી અગાઉ આઠ દહાડા પહેલાં આ દવા લેવી.

સમય : સવાર, સાંજ લેવી.

ઉપયોગ : ઋતુ સાફ આવે ને બાંધ પડેલ ઋતુ ખુલે છે અને પીડા થતી નથી.

૧૮૬ રામવાળવટી

વનાવટ : મલ્લચંદ્રોદય તો. ૧ આંખાનીગોટલી તો. ૦૧
અશીષુ „ ૦૧ શેફલીઉંચીહીંગ „ ૦૧
કપુર „ ૦૧ અમ્મનાંકુલ „ ૦૧
બીજવગરનાં લાલ મરચાં તો. ૧૧

વિધી : પ્રથમ મરચાંને ખરલમાં બારીક વાટી તેમાં થોડો આદુનોરસ નાંખી પછી તેમાં મલ્લચંદ્રોદય શિવાયની બીજ દવાઓ નાંખી ઘુંટવું ને કંકણ થાય ત્યારે તેમાં લસણનોરસ નાંખી એક દિવસ ઘુંટી લેવું, ઉદ્ભવે મલ્લચંદ્રોદય નાંખી પછી લીંબુનોરસનો પુટ આપી ઘુંટી બે રતીબારની ગોળા કરી લેવી અને તેને સુકવી બાટલીમાં ભરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. **અનુપાત :** પાણી સાથે.

સમય : દર બે બે કલાકે આપતા જવું.

ઉપયોગ : કોલેરાની શરવાતની અવસ્થા મુકયા પછી (આડા થઈ ગયા બાદ) આ દવા આપવાથી ગમે તેવા ઉપદ્રવવાળો કોલેરાનો રોગી આ દવાથી સારો થાય છે.

૧૮૭ ઋતુરોધાવટી

વનાવટ : એગીઓ તો. ૨, હીરાબોગ તો. ૨, કેચર તો. ૧, મુદ્દ દિત્ર તો. ૦૧. બધાને બારીક વાટી પાણીમાં મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુવાન : સુઆ, વાંસનીઝાડો, લુનોગોળ એ ત્રણેનો પાક કરી તે સાથે લેવી.

ઉપયોગ : ઝગુ સાફ લાવે છે.

૧૮૮ કતુશૂલહરવટી

પનાવટ : હીરાકશી, એગીઓ, અરીજી, બંગતરમ, ચનાચ, કેચર, બધાને સમજાવે ઘર્ષ વાટી ગુલાબગળમાં પુંડી રતીજારની બોળી કરી મુકી લેવી.

ઉપયોગ : ઝગુ સમયે ચતી પીડા મટાડવા માટે દવાની ૩ થી ૪ માત્રા આપવાથી ઝગુ સાફ આવે, કમર પેડું તો માથાનું દરદ મટે છે અને દરદીને સત્વર આરામ થાય છે.

પ્રમાણ : ૨ થી ૩ બોળી. અનુવાન : મરમપાણી મેરે

સમય : ઝગુ સમયે પીડા હટ થાય કે આ દવા આપવી હોય.

પૂરવના : એ ઝગુ મારે ન આપવું તેવો નોંધી લીધેલું મુલ્ય ૧૫ એ રૂા નીચે આપેલું હોય, દાખ. અપ.વ.વંદ્ય. ૧૧૦ ની આ નોંધેલું મુલ્ય ને ૩૨૧ ની દરદ વધારી તે. ના આપવી જાય.

૧૮૯. વાજીકમ્બવટી (?)

પનાવટ : ઝગુ, ... પીડા, મુકા બદીજી ...
અનુવાન : ... મુકા ...
ઉપયોગ : ...

૨૫' ૬ ફુ. — વટી-ગોળી-ગુટીકા

નારસની, ચંખપુષ્પીનારસની, નાગરવેલનાં પાનનારસની, દરેકની
કે બાવના આપી છુટી, ચણા જેવડી ગોળી કરી સુકાવી દેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે.

સમય : સવારે તથા સાંજે.

ઉપયોગ : વિર્યશ્રાવ, નસોનીકમજોરી, ઇદ્રિયનીશિથિલતા,
પ્રાપ્તિમાં આતુરતા વગેરે મટાડી પુરુષાતન આપે છે.

પથ્ય : પૌષ્ટિકપદાર્થો, દૂધ અને નિયમિત ખોરાક લેવો.
ઠંડાશ, ગરમ કે તેલવાળા પદાર્થો ઓછા ખાવા અથવા ખાવા નહિ.

૧૦ વાજીકરણવટી (૨)

મનાવણ : બુન્દેદસ્તર	તો. ૬	કેથર	તો. ૮
કરતુરી	„ ૧	અંબર	„ ૧
લવંગ	„ ૧	ભવંત્રી	„ ૧
ખંચલરમ	„ ૧	ચંદ્રોદય	„ ૦૧
સોનાનાવરખ	„ ૦૧	હીનાનું અતર	„ ૧

ધિષ્ટી : ચંદ્રોદયને ખારીક વાટી લેવો. પછી ખરલમાં
બુન્દેદસ્તર વાટવું અને તેમાં મધ નાંખી છુટવું પછી તેમાં ચંદ્રોદય
અને ખીજ ચોળે મેળવી, વરખ મેળવી વટાણા જેવડી ગોળી કરી
લેવી. ગોળી કરતી વખતે હીનાનું અતર મેળવી દેવું કે હાથ વડે
લગાડતા જવું.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : માખનું દૂધ.

સમય : સવાર સાંજ.

પથ્ય : ઘી, મધ, સાકર, માખણ, દૂધ.

ઉપયોગ : શરીરમાં જગ અને વીર્ય વધારનાર ઉત્તમ
ઉપાય છે.

૧૧૧ વાતનાશકવટી

વનાવટ :	આસનંધ	તો. ૪૦,	પાણી	તો. ૫
	સેમરમુચલી	„ ૨,	ગોપનીની	„
	ચતાવરી	„ ૨,	મલો	„
	રાસ્ના	„ ૨,	ગોખર	„
	અજમોદ	„ ૨,	કનુરો	„
	પીપર	„ ૨,	શુક	„
	શુક યુગળ	„ ૧૦,	મરી	„

વિષ્ટી : પ્રથમ આસનંધ ખાંડી, તેમાં પાણી નાખી કાઢેલા. ત્યારે ૧૦૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી, કપડાએ તેમાં યુગળ સાથે કસે દોષ તે નાખી, ત્વડો કાચાકરી તેમાં પાણી ચીલેજું ચૂર્ણ કરી મેળવી આપજું. અને પછી પદ્ધતિ જેવડી નેત્રો પાંચ મુકી ગણા.

પ્રમાણ : બે મોટી અનુવાન : મરમદધ મા.ધે.

સમય : સવારે તથા સંજે.

ઉપચાર : પાનગોળ, આમરાવ અને મુળી ૧૫ મો

૧૧૨ વાતશૂઘ્નાશકવટી

વનાવટ : કિન્નરિવતે ૧ અજમોદે ૧ મલેવતે
 મેલાકાંડુવતે ૧ મલેવતે અજમોદે ૧ મલેવતે
 મેલાકાંડુવતે ૧ મલેવતે અજમોદે ૧ મલેવતે

પ્રમાણ : ૧ મોટી અનુવાન : ૧૦ મોટી

સમય : ૧૦ મુકી ગણા

ઉપચાર : ૧૦ મુકી ગણા અને અજમોદે

પ્રમાણ : ૧૦ મોટી અનુવાન : ૧૦ મોટી

૨ વિજ્યાગુટીકા

વનાવટ : રાતાકમળનુંમૂળ, ભાંગને ઉકાળીને કાઢેલું ધન, કાનુંમૂળ, એળીઓ, બધાને બારીક વાટી પાણીમાં મદન કરી રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

ઉપયોગ : ઋતુ સાફ લાવે છે તથા ગર્ભાશયમાં અને ઋતુ મેય જે કમર વગેરેમાં દરદ થાય છે તે પણ મટી જાય છે.

૧૪ વિપમજ્વરઘ્નીવટી

વનાવટ : કાંકચનાંખીજ તો. ૫ પીપર તો. ૨૧ દ્રોણપુખ્તી-કાંચનાંપાન તો. ૨૧ મરી તો. ૨૧, લાલકટકડીનીભરમ તો. ૨૧ બધાને ખરલમાં બારીક કરી તેને તુલસીપત્રનારસની ૩ લાવના માપી ચણા પ્રમાણે ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

સમય : તાવ આવ્યા અગાઉ એકેક કલાકે દવા લેવી અને તે પણ વખત લઈ લેવી.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆતાવ આવતો અટકે છે. તાવ અટકાવવા માટે અકસીર છે.

પણ્ય : તે દીવસે ખોરાકમાં માત્ર દૂધ આપવું.

૧૫ વિપ્લવિકાવટી

વનાવટ : શુદ્ધ ચંધક, કુલાવેલી દિવંજ, ચિત્રકમૂળનીલાલ, મરી, છંદ, અજમોદ, વાચડીગનુંમગજ, સિંધાતુલ્ય. તમામ ગીને સમભાગે લઈ, બારીક કરી તેને લોખંડાનાપાનનારસમાં ખુબ વાટી ચણીબેર જેવડી ગોળી કરવી.

૧૩ વિજ્યાગુટીકા

વનાવટ : રાતાકમરનુંદર હાંચે મુજબ
ધેડાનુંમૂળ, એળીઓ, બધાને મુજબ મુજબ
રતીભારતી ગોળી કરી લેવી

પ્રમાણ : ૨ ગ્રામ

ઉપયોગ : મધુ મધુ હાંચે મુજબ મુજબ
મધુ ને કમર વગેરેમાં લઈ રાંધે મુજબ મુજબ

૧૪ વિપમજ્વરખીચરી

વનાવટ : કાંચેમુજબ મુજબ મુજબ
કુખ)નાંપાન તો ૨૫ મરી મુજબ મુજબ
ધાને ખરલમાં બારીક કરી મુજબ મુજબ
માખી ચણા પ્રમાણે મુજબ મુજબ

પ્રમાણ : ૨ મુજબ મુજબ

સમય : મુજબ મુજબ

ઉપયોગ : મુજબ મુજબ

પણ : મુજબ મુજબ

૧૫ વિહિરિયો

વનાવટ : મુજબ મુજબ

ઉપયોગ : મુજબ મુજબ

૪
ગોળી

૧૮ છ.

૧૧. ૨૧

ખીજી
સારખાદ
ભાવના
તી.

કે દૂધ.
શ્વાસ,

તો. ૩

" ૩

" ૧

" ૫

૭

પ્રમાણ : બે ગોળા. અનુપાન : થોડા ગરમ પાણીમાં.

સમય : દર અંકે ૩લાકે.

ઉપયોગ : કાલેરા-વિપુચિકા માટે અત્યંત આસીર ના અનુભવી ઉપાય છે. તેનાથી ઉલટી, ઝાડા બધે થાય છે. ૧૨ આપતાં અંકર ઠીક જાણાય તો પછી દવાનું પ્રમાણ ઓછું કરવાનું.

સૂચના : આવા દરદીને સર્વોચ્ચ, વરીઆળા અને કુલિને પાણીમાં નાખી, ઉમાળા તૈયાર કરેલું પાણી પીવા માટે આપવું. જેથી ગુરુત્ર કાપડો થાય છે. પાણી ગમે તેટલું માગે તો આપવું રહેવું. તેને બધે ન કરવું.

૧૨૬ વીર્યવર્ધકગુટીકા

પનાયટ : કસ્તુરી તે. ૦૧ ડેયર તે. ૧

જાવણ .. ૧ યુવાનમાં પીત્તેશ મે.તી. .. ૧

જાવણી .. ૧ ગા.અકાશકરો .. ૧

એકમ્બીલી .. ૧ બીમ્બેલીકપુર .. ૧

કન્દમ્બીલી .. ૧ મેનાનારખ નાંદ ૨૦

કુક કુમ્બા .. ૧ ગા.અ.દીનારખ નાંદ ૧૦

અંકર .. ૧ ગા.કુક જામ્બીજ તે. ૧૦

વિષય : જાંબી ઓળે જા.રીક લી મેલી (સાત વિધાએ) અને તેને જા.કમા નાખી યુ.ક.મજામાં ખુબ જા.રીક વડાદી પડી તેના ૧૦૦ મે.તી યુ.ક.મજામાં ખુબી ૨૬ મે.તી તે. ૧ ગા.ક. ૧૦૦. ૧૦૦. ૧૦૦. ૧૦૦.

વિધા : ૧. ૨. ૩. અનુલભ : ૩૧ મે.તી.

સમય : ૧૦૦. ૧૦૦.

ઉપયોગ : ૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

ઉપયોગ : ધાતુનીઉપ્પુના, કમઝઅત, દાહ, સ્વપ્નદોષ, પિત્તનોદોષ તથા વીર્જનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

૨૦૨ શુક્રસંબનવટી (૧)

ચનાવટ : પારદ, ગંધક, જયફળ, લવંગ, ઉંટીમણનાંશીજ, અશીષુ, કેસર, રૂમીમસ્તકી, કપુર, જવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

વિધી : પારદ, ગંધકની કલ્મલી કરી તેમાં ખીજ ચીજોનું ખારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી અશીષુનાકમુંખામાં ઘુંટી લઈ ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાન : મધમાં ચાટી જતું કે નાગરવેલનાપાનમાં ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : સ્થંભન ગુણુ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-રોગ મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનબળાઈ વગેરે મટે છે.

૨૦૩ શુક્રસંબનવટી (૨)

ચનાવટ :	જયફળ	તો. ૧	જવંત્રી	તો. ૧
	કેસર	.. ૧	એલચીખીજ	.. ૧
	લવંગ	.. ૧	તજ	.. ૧
	બદમનસાલ	.. ૧	ચકાકુલમીત્રી	.. ૧
	કુલોજન (કચ્છીજડો),	.. ૧	કસ્તુરી	રતી ૧૬
	અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	.. ૧૬
	સુવર્ણખંચ	તો. ૨	મુદ્દ અશીષુ	તો. ૨
	દેલીસાકર	.. ૪		

વિધી : પ્રથમ દાઢાદિક દવાઓને જુદી જુદી લઈ ખાંડી, ખારીક કપડાં.જુ કરી તેમાં ખીજ દવાઓ મેળવી ઘુંટી લેવી અને

ઉપયોગ : ધાતુનીઉપ્પુના, કમજબત, દાહ, સ્વપ્નદોષ, પિત્તનોદોષ તથા વીર્જનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

૨૦૨ શુક્રસંભનવટી (૧)

વનાવટ : પારદ, ગંધક, જાપફળ, લવંગ, ઉંટીગણનાંબીજ, અશીણુ, કેસર, રૂમીમસ્તકી, કપુર, જાવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

વિધી : પારદ, ગંધકની કળગલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી અશીણુનાકમુંબામાં ઘુંટી લઈ ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાત : મધમાં ચાટી જવું કે નામરવેલનાપાનમાં ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : સ્થંભન ગુણ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-રોગ મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનબળાઈ વગેરે મટે છે.

૨૦૩ શુક્રસંભનવટી (૨)

વનાવટ :	જાપફળ	તો. ૧	જાવંત્રી	તો. ૧
	કેસર	„ ૧	એલચીબીજ	„ ૧
	લવંગ	„ ૧	તમ્બ	„ ૧
	બદમનલાલ	„ ૧	ચક્રાકુલમીત્રી	„ ૧
	કુલ્લોજન (કચ્છીગડો),	„ ૧	કસુરી	રતી ૧૬
	અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	„ ૧૬
	મુરખુંબંગ	તો. ૨	મુદ્દ અશીણુ	તો. ૨
	દેહીસાકર	„ ૪		

વિધી : પ્રથમ કાષ્ટિક દવાએને જુદી જુદી લઈ ખાંડી, બારીક કપડાંબાંધી કરી તેમાં બીજી દવાઓ મેળવી ઘુંટી લેવી અને

પિષ્ટી : મુક્ટી દવાઓ ગારીક વાટી તેમાં સ્ત્રીવાણ્ત મે અને નોંધએ તેટલું ચંદનનું તેલ નાંખીને ચણા જેવડી ગોળા ગતારી લે.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. **અનુપાન :** તાજા દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : પ્રમેહ, પરમીયો, પ્રદર, ઉપ્પચાત, પૂષ્પવ્યવધાન મટાડે તથા દાહનું શમન થાય છે.

૨૦૦ શીતજ્વરશત્રું (મલેરીઆક્યોર)

ચનાવટ : પીતપાપડાનાં બીજ (ખાખરાનાંબીજ)ને લા તેની છાલ ઉતારી સાફ કરી લેવા. તથા કાંકડાનાંબીજ (અંદર સફેદ મગફળી) આ બે બીજ સમભાગે એટલે પાંચ પાંચ તોલા દવા ગારીક ચૂર્ણ કરી તેને ખરલમાં નાંખી ઘોડું તુલસીપત્રસ્વરસ નાંખી મુક્ટી લઈ ગોળા કરી લેવી. ગોળા ચણા જેવડી કરી મુક્ટી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

સમય : તાવ આવ્યા અગાઉ ૭ કલાક પ્રથમ દવા લે અને બંને કલાકે બે બે ગોળા તથા વખત લેવી નોંધએ.

ઉપયોગ : ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆતાવ અને વિષમજ્વર મટાડે છે. સ્વચ્છતા કપીનાર્ધનની જગાએ વાપરી શકાય છે.

સૂચના : તાવ આવવાનો હોય તેને આગલે દિવસે ભુજાવ લઈ પેટ સાફ કરી પછી દવા લેવી.

૨૦૧ શીતવૌર્યવટી

ચનાવટ : ત્રીફલા જ્વરા કરી તેને ૮ ગણા પાણીમાં ઉકાળી ૪ થોડા બાગ જાડી રહે ઉતારી ગાળી લેવું પછી તેના ધન-ધીરા જેવે પાક કરી તોલાનાં ૪૦ તોલા થાય તો તેમાં ચંદ્રચંદ્રા નં. ૧ નો તૈયાર બુકો નો ૪૦ મેગરી અંદરે વાસની ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળા. **અનુપાન :** દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : ધાતુનીઉધ્ધુના, કમળઅત, દાઢ, સ્વપ્નદોષ,
દોષ તથા વીર્જનીગરમી મટાડી ધાતુ ઘટ કરી સ્વપ્નદોષ મટાડે છે.

શુક્રસંભનવટી (૧)

વનાવટ : પારદ, ગંધક, જ્યૈષ્ઠ, લવંગ, ઉંટીગણનાંબીજ,
કેસર, રૂમીમસ્તકી, કપુર, જાવંત્રી આ ચીજો સમભાગે લેવી.

વિધી : પારદ, ગંધકની કળમલી કરી તેમાં બીજી ચીજોનું
ક ચૂર્ણ મેળવી પછી અરીથુનાકમુંબામાં ઘુંટી લઈ ચણા
બી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાન : મધમાં ચાટી જતું કે નાગરવેલનાપાનમાં ખાધ
૨ દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : સ્થંભન ગુણ માટે ઉત્તમ છે તથા શીઘ્રપતન-
ન મટાડે છે સ્વપ્નદોષ, ધાતુનીનગળાઈ વગેરે મટે છે.

૦૩ શુક્રસંભનવટી (૨)

વનાવટ :	જ્યૈષ્ઠ	તો. ૧	જાવંત્રી	તો. ૧
	કેસર	„ ૧	એલચીબીજ	„ ૧
	લવંગ	„ ૧	તમ	„ ૧
	બદમનલાલ	„ ૧	ચકાકુલમીત્રો	„ ૧
	કુલોજન (કચીગડો),	„ ૧	કસ્તુરી	રતી ૧૬
	અંબર	રતી ૧૬	સોનાનાવરખ	„ ૧૬
	સુવર્ણખંત	તો. ૨	શુદ્ધ અરીજ	તો. ૨
	દેહાચાકર	„ ૪		

વિધી : પ્રથમ કાટલિક દગ્ગાને બુટી બુટી લઈ ખાંટી,
પારીક કપાડાણ કરી તેમાં બીજી દ્રવ્યો નેગલી ઘુંટી લેવી અને

તેને ખરલમાં નાંખી વડનાદૂધની એક લાવના આપી ધુંટી લેવી અને ચાર રતીભારની ગોળી કરી મુકવી લેવી પછી રોપર બાટલીમાં ભરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી.

સમય : શ્રી સેવનની ઇચ્છા થાય તે પહેલાં ૪ કલાક અગાઉ દૂધ (સાકરચુકત) સાથે લેવી.

ઉપયોગ : વીર્ય સ્થંભન કરવા, નસોમાં બળ લાવવા, તથા ઈન્દ્રિયનીકમજોરી-શિથીલતા દૂર કરવા મર્દાંત્ર કાયમ રાખવા અતિ ઉત્તમ છે. હંમેશાં વાપરવાથી અદ્ભુત બળ બતાવે છે.

સૂચના : દસ્તની કબજાઆત થાય તો દૂધ, ઘીવાળો ખોરાક વધારે લેવો જોઈએ.

૨૦૪ સ્થંભનવટી (૧)

ચનાવટ : અરીણ ૧ ભાગ, તજ ૧ ભાગ, કેસર ૧ ભાગ, જવવાર ૧ ભાગ, બદામનાંખીજ સાફ કરેલા ૩ ભાગ, જાયફળ ૨ ભાગ, સાલમ ૨ ભાગ, શુદ્ધ ભાંગ ૧૩ ભાગ, બધાને બારીક વાટી તેને ખસખસના ડોડવાનોકવાય કરી તેમાં ધુટી ચણીઓર જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ ગોળી. **અનુપાન :** દૂધ સાથે લેવાય.

સમય : સાંજે ૬ વાગે લેવી.

ઉપયોગ : સીધાપતનરોગ મટાડે તથા શુદ્ધ સ્થંભન-રોગ વટ કરે છે.

૨૦૫ સ્થંભનવટી (૨)

ચનાવટ : શુદ્ધ પાંદડ તો. ૧, શુદ્ધ મંધક તો. ૧, શુદ્ધ ધનુનાંખીજ તો. ૨ એ મરવને મેળવીને ધતુરાનાંખીજનાતેલમાં ધુટીને ગોળી કરી લેવી. અથવા ધુટીને બાટલીમાં ભરી રાખવું.

૨૦૯ સિંદુરાદિવટી

વનાવટ :	રસસિંદુર	તો. ૪	શુક	તો. ૧
	પીપરીમૂળ	„ ૧	પીપર	„ ૧
	તાલીસપત્ર	„ ૧	મરી	„ ૧
	ઉપલેટ	„ ૧	ભવંત્રી	„ ૧
	સવંગ	„ ૧	ભયફળ	„ ૧
	અકલકરો	„ ૧	કાકડાસીંગ	„ ૧
	ભારંગમૂળ	„ ૧	કેશર	„ ૧

ધિષી : બધાને ખારીક વાટી ખરલમાં બરાબર ઘુંટી પછી નાગરવેલનાપાનનારસમાં મર્દન કરી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે કે મધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને શરદી માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને તાકાત વધારે છે. શ્વાસરોગ માટે સારી છે.

૨૧૦ સોથશત્રુવટી

વનાવટ :	હીમેજ	તો. ૪૦	આંબળા	તો. ૨૦
	સુરાખાર	„ ૧૦	મોરધુથો	„ ૫

ધિષી : પ્રથમ હીમેજ, આંબળા અને સુરાખારને વાટી ખારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી મોરધુથાને વાટી એમાં થોડુંક પાણી નાંખી મેગવી લેવું અને તે પાણી ઉપલી ત્રણ ચીનેના ચૂર્ણમાં નાંખી ખુબ ઘુંટવું ઘટે તો બીજું સાદું પાણી નાંખી ઘુંટી રાખી લેવું. પછી બીજે દહાડે ફરી ઘુંટી બોર જેવડી ગોળી કે સોગડી કરી લેવી.

ઉપયોગ : આ દવાની ગોળી કે સોગડીને પથરપર જરા પાણી નાંખી તે પર પસી લઇ પછી તે દવાના ધસારાને સોજનપર લગાડવી. વાગવાથી, કરડથી, સાંધાનાદરદથી, રસથી કે બીજા કોઇ શરણથી આવેલો સોજો તુરત મટી જાય છે.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. **સમય :** સવાર, સાંજ.

અનુપાન : ગોળીનેા બુકો કરી દૂધ સાથે લેવો.

ઉપયોગ : રક્તવિકાર, ઉપદંશ, ગરમી, વાતફીરંગ, સ્ત્રી
ઝંઝાઈ જવા અને ખીછ પછુ એવીજ ફરીવારો, માંડો વગેરે મર્યાદા
છે, લોહી સાફ કરે છે.

પથ્ય : રોટલી, દૂધને ભાત તથા સાકર ને ઘી.

સૂચના : આ દવામાં પારદ આવે છે, રક્તશોષક તરીકે
ઉત્તમ છે. દવા ૧૫ દહાડા આપી પછી બંધ કરી, જરૂર હોય તે
થોડા દહાડા બાદ ફરીને આપવી.

૨૦૮ સર્વરોગહરીવટી

ચનાવટ :	શુદ્ધ દિંગળો	તો. ૧	હરડેછાલ	તો. ૧
	આમળા	" ૧	બહેડાછાલ	" ૧
	લવંગ	" ૧	સોનાગેરે	" ૧
	બાળેલએલચી	" ૧		

ચિઘી : બધી ચીજો ખરલમાં વાટી લીંબુનારસમાં ૩ દહાડા
મર્દન કરી રતીભારની ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી.

અનુપાન : રોગાનુસાર લેવાય, વાયુના દરદમાં મધને પીપર
સાથે, પિત્તના રોગમાં સાકર, એલચી અને શુદ્ધ સાથે, કફના રોગમાં
આદુનારસ સાથે આપવી. એ ધિવાય ગમે તે અનુપાન થોડુંક
પછુ રોગમાં આપી શકાય તેમ છે.

ઉપયોગ : વાયુ, પિત્ત અને કફવિકારના તમામ રોગમાં
૧૫૦.૫ એવી આ યોગવાદી દવા છે.

૨૦૯ સિંદુરાદિવટી

ચનાવટ :	રસસિંદુર	તો. ૪	શુકં	તો. ૧
	પીપરીમૂળ	„ ૧	પીપર	„ ૧
	તાલીસપત્ર	„ ૧	મરી	„ ૧
	ઉપલેટ	„ ૧	ભવંત્રી	„ ૧
	લવંગ	„ ૧	ભવફળ	„ ૧
	અકલકરો	„ ૧	કાકડાસીંગ	„ ૧
	ભારંગમૂળ	„ ૧	કેશર	„ ૧

ચિઘી : બધાને બારીક વાટી ખરલમાં બરાબર ઘુંટી પછી નાગરવેલનાપાનનારસમાં મર્દન કરી મરી જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે કે મધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને ચરદી માટે ઉત્તમ ઉપાય છે. અને તાકાત વધારે છે. શ્વાસરોગ માટે સારી છે.

૨૧૦ સોયશત્રુવટી

ચનાવટ :	હીમેજ	તો. ૪૦	આંબળા	તો. ૨૦
	સુરાખાર	„ ૧૦	મોરચુથો	„ ૫

ચિઘી : પ્રથમ હીમેજ, આંબળા અને સુરાખારને વાટી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી મોરચુથાને વાટી એમાં થોડુંક પાણી નાંખી મેગવી લેવું અને તે પાણી ઉપલી ત્રણ ચીન્નેના ચૂર્ણમાં નાંખી ખુબ ઘુંટવું ઘટે તો ખીણું સાફ પાણી નાખી ઘુંટી રાખી લેવું. પછી ખીજે દલાડે ફરી ઘુંટી બોર જેવડી ગોળી કે સોમડી કરી લેવી.

ઉપયોગ : આ દવાની ગોળી કે સોમડીને પથરપર જરા પાણી નાંખી તે પર ધસી લઈ પછી તે દવાના ધસારાને સોળપર લગાડવી. વાતચાથી, કરડથી, સાંધાનાદરદથી, રસથી કે ખીજા કોઈ કારણથી આવેલો સોળો તુરત મટી જાય છે.

૨૧૧ સૌરાષ્ટ્રવટી

ઘનાવટ : કુલાવેલકટકડી, શુદ્ધ હિંગળો, કાઠીભસ્મ, ગૌંદ
ભસ્મ, નવસાર, શુદ્ધ વછનાગ, એ સર્વ ગીળે એકેકે તોલો.

વિધી : બધાને સાથે વાટી, લીંબુનારસમાં ઘુંટી રતીભર
ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળા.

અનુપાત : પાણી અથવા સુદર્શનના ફાંટ સાથે.

ઉપયોગ : વિષમજ્વર, જીર્ણજ્વર, મલેરીયા, ધાતુગત
અને ત્રિદોષજ્વરમાં મારો ફાયદો આવે છે.

૨૧૨ સંકોચનવટી

ઘનાવટ : માયાફળ તો. ૧ ભાંગનાંખીજ તો.

દીરાકરસી „ ૧ કડાગોગુદ „

બાવળનાંપાન „ ૧

વિધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી જોષ્ઠતા પ્રમાણમાં દીસાર
લપ્ત તેમાં મેળવી ચણા પ્રમાણે ગોળા કરી રાખવી.

ઉપયોગ : આ ગોળા સ્ત્રીઓને ગુલ્મભાગમાં રાખવા મા
આપવાથી પ્રદર બંધ થાય છે, અવાજ થતો બંધ થાય છે
યોની સંકોચન જરાજર થઈ તાકાત આવે છે.

૨૧૩ હરસનારાકવટી

ઘનાવટ : લીંબોળીનોમગજ તો. ૨, એળાઓ તો. ૨
રસવંતી તો. ૨, મજક તો. ૨, સાકર તો. ૨, બધાને એકેક વા
રસવંતીમાં મેળવી, જરૂર પડે તો પાણી નાખી, ચણીનેર ને
ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાન : પાણી પાચે.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : લોહીવાળા કે મુકકા હરસ માટે સારો ઉપાય છે.

૨૧૪ હરીતક્યાદિવટી

વનાવટ : હરડે, વજ, કુટ્ટ, પીપર, બહેડા, મરી, લોદર, હળદર, રક્તચંદન, કરંજબીજ, શંખભસ્મ, મનસીલભસ્મ, મુવર્ષુભસ્મ, રસસિંદુર, સફેદસુરમાનીભસ્મ, કાકડાચીંગ, પદાણીલોદરં, આમલીનાંબીજ, રસવંતી, શુદ્ધ ગંધક, શુદ્ધ વચ્છનાગ, બધાને સાથે મેળવી બારીક મદન કરી રાત્રીગાયના મુત્રમાં થુંદી ૩ રતીભારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : ગલગંડ, કંઠમાળ, ઉપદંશ, પ્રણ, વીરફોટક,

રક્તવિકારનીગાંડો વગેરે મટે છે.

નોંધ : ખોરાક સાદો લેવો, અને જરૂર પડે તો આ દવાની ગોળી પાણીમાં ધસી કંઠમાળની ગાંડોપર લગાડવી.

૨૧૫ હિતપ્રભાવટી

વનાવટ :	હરડેછાલ	તો. ૩	તજ	તો. ૧
	તમાલપત્ર	„ ૧	એલચી	„ ૧
	નાગકેસર	„ ૧	પીપરામૂળ	„ ૧
	શુકે	„ ૦૧	મરી	„ ૦૧
	પીપર	„ ૦૧	નાગરમોચ	„ ૦૧
	શુદ્ધ ગંધક	„ ૨	શુદ્ધ પારદ	„ ૧
	ચિત્રકમૂળછાલ	„ ૩	શુદ્ધ વચ્છનાગ	„ ૧
	ગજોનુંધન	„ ૧૭		

વિધી : પારદ ગંધકની કલગલી કરી તેમાં ખીછ ચીજોનું

બારીક ચૂર્ણ મેળવી પછી ગળોનાધનને નરમ બનાવી તેમ
આ ચીજો મેળવી મર્દન કરી ચણા જેવડી ગોળી કરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પાંડુરોગ માટે આ દવા ઉત્તમ છે.

૨૧૬ હિસ્ટીરીઆહસ્વટી

ચનાવટ : શુદ્ધ કુચલા તો. ૦૧ એળાઓ તો. ૨
તજ " ૨ કુચબો " ૨
કડુ " ૪ શેકેલીદિંગ " ૧

વિધી : બધાને બારીક વાટી, કપડા વડે ચાળી, બીજોરા
નારસમાં ધુંટી, ચણા જેવડી ગોળી બનાવી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગોળી. અનુપાત : પાણી સાથે.

સમય : દિવસમાં બે વખત.

ઉપયોગ : અપરમાર તથા હિસ્ટીરીઆ માટે છે.

૨૧૭ હિંગ્વાદિવટી

ચનાવટ : શેકેલીદિંગ, કપુર, શુદ્ધ હિંગ્વો, અશીષુ, કેસર,
બયફળ બધી ચીજો સમભાગે સમ બરસમાં આદુનારસમાં ધુંટી
રતીભારતી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળી. અનુપાત : વરેઆરીનાઅર્ક સાથે.

સમય : સવાર, બપોર ને સાંજ.

ઉપયોગ : મરડો, આમાતિસાર, રક્તાતિસાર માટે ઉત્તમ
ઉપાય છે.

પ્રકરણ ૭ મું—ગુગળ

૨૧૮ ત્રિફલાગુગળ

• **વનાવટ :** હરડે, બહેડા, આમળા, પીપર આ ચાર ચીજો સમભાગે લઈ-સાફ કરી તેનું ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી એ ચૂર્ણ તોલા ૨૦ હોય તો શુદ્ધ ગુગળ તોલા ૨૦ લેવું ને તે ગુગળનો પાક નરમ કરી તેમાં આ ચૂર્ણ મેળવી ગોળા વાળવા જેવું કરી ઘી વાળો હાથ કરી ચણા જેવડી ગોળા કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ થી ૮ ગોળા.

અનુપાન : રક્તશોષક દવાના કવાથ સાથે કે પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પ્રણ, નાડીવણ, ભગંદર સોજા, ગુસ્સા અને હરસ મટાડે છે.

૨૧૯ રસેન્દ્રગુગળ

વનાવટ :	શુદ્ધ હિંગુલ	તો. ૪	શુક	તો. ૨
	મરી	„ ૨	પીપર	„ ૨
	શુદ્ધ ગુગળ	„ ૧૦		

ધિષ્ટી : વનસ્પતિનુંચૂર્ણ કપડાછાણ કરી તેમાં શુદ્ધ હિંગુલ મેળવી પછી શુદ્ધ ગુગળના શીરામાં આ દવા મેળવી ઘૂંટી ચણા પ્રમાણેની ગોળા બનાવી સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ગોળા. **અનુપાન :** આદુનારસ સાથે.

ઉપયોગ : સાંધામાંદરદ, વાયુનુંગુગળ (વાતરોગ) વગેરે મટી તાકાત વધારે-લેવી હરે છે.

૨૨૦ લોહગુગ્ગલ

ઘનાવટ : લોહહસ્તમ તો. ૧ શુદ્ધ ગુગ્ગલ તો. ૩ ત્રીકુટ તો. ૫ ત્રીકુટ તો. ૬ બધાને સાથે મેળવી પાણીમાં વાળી ચણા જેવડી ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૨ ધી ૪ ગોળી. અનુપાત : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : વાતરોગ, સોજા, પાંકુરોગ, કંઠમાળ, હૃદયરોગ, ધાતુક્ષીણતા, વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઈ, સ્ત્રીઓની નબળાઈ વગેરેમાં ઉપયોગી છે.

પ્રકરણ ૮ મું—ક્વાથ

૨૨૧ અતિવિપાદિક્વાથ

ઘનાવટ : અતિવિપનીકળી તો. ૫ લીમડાની ગળો તો. ૫ લીમડાની અંતરજાલ તો. ૫.

વિધી : બધી ચીજોને ખારીક ખાંડી, ક્વાથ જેવો બને બુકો કરી લેવો. અને તેમાંથી ૨ તોલા ક્વાથનો બુકો લઈ, ૫૦ તો. ૪૦માં ઉકાળી, દર તોલા ૨ડે. ઉનારી કપડાથી ગાળી લેવું. અને તેના ચાર ભાગ કરવા. અને દર ચાર ચાર કલાકે એકે ભાગ આપવો. ઉપયોગ : વિપમનર, અર્જુનર, દાહ, તરસ, પિત્તરોગ, મંદાસિ અને નબળાઈ મટાડે છે.

૨૨૨ અનૃતાદિક્વાથ

ઘનાવટ : નંદા, કરીઆતું, દરેક, બટેકા, આમળા, દાહર, અને ક્વાથ વિધીનું કરી તેમાં ગળા નાખી પીવો. ૩૦ કલાક

ચીજો તો. ૨, પાણી તો. ૨૦, બાકી પાણી તો. ૫, ગોળ તો. ૧
બે ભાગ કરવા જોઈએ.

ઉપયોગ : માથાનોદુખાવો, કાનનુંદરદ, નેત્રનીપીડા, દાંતનો-
દુખાવો અને ગળાથી ઉપરના ભાગમાં થતા ગમે તેવા દુખાવાને
મટાડે છે.

૨૨૩ અશોકાદિક્વાથ

ઘનાવટ :	અશોકાદિક્વાથ	તો. ૧૦	દારુહળદર	તો. ૧૦
	દર્શનુંમૂળ	„ ૧૦	લોદર	„ ૧૦
	રસવંતી	„ ૧	આંબળા	„ ૧૦
	અનંતમૂળ	„ ૫	હીમજ	„ ૫
	ભોંઆંબળા	„ ૧૦	શુક્ર	„ ૫
	ગોખરૂ	„ ૧૦	ચંદન	„ ૫
	જામુંદીનાપાન	„ ૫	સતાવરી	„ ૧૦

ધિષી : બધાને ખાંડી જાડો લુકો કરી લેવો. ૨ તોલા ક્વાથ
૨૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળો કરી તો. ૫ રહે ઉતારી ગાળી તેનાં બે
ભાગ કરવા.

સમય : સવાર સાંજ પીવો.

ઉપયોગ : પ્રદર, રક્તપ્રદર અને ગર્ભાશયનીજિભારી મટાડી
ધરીરમાં તાકાત લાવે છે. ગરમીને મટાડે છે.

૨૨૪ આરોગ્યપંચક

ઘનાવટ : હરડેજાથ, કકુ, ખરમાગાનોગે.ગ, નસોતર તથા
આંબળા એ પાંચ ચીજો સમભાગે ઘર્ષ જાડો લુકો કરી લેવો અને તે
દવા ૧૦ તોલા દધ તેને ૮૦ તોલા પાણીમાં ક્વાથ કરી બાકી ૧૦
તોલા રહે ઉતારી તેમા મધ નોવા ૫ નાંખી જાટલીમાં ભરી લેવું

પ્રમાણ : ૨ તોલા દવા, ૨ તોલા પાણીમાં નાંખી લેશે.

સમય : દર ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ : નવોતાવ, વિપમજ્જવર અને પેટનાગમણી આવતા કોષપણુ તાવને પેટ સાફ કરી મટાડે છે. આ દવાની ત્રણ થી ચાર માત્રા એકજ દહાડામાં લેવાથી તાવ ન મટે તો બીજો દહાડો બે ચાર માત્રા આપવાથી જલદી કાયદો થશે.

૨૨૫ ઉપદંશનાશકક્વાથ

ચનાવટ :	ઈંદ્રવાણીમૂળ	તો. ૨૦	ભોંરીગણી	તો. ૨૦
	કાંચનારજાલ	„ ૨૦	હોળડાનીજાલ	„ ૨૦
	આવળનીજાલ	„ ૨૦	વાવડોળ	„ ૨૦
	સીસમનુંચૂર્ણ	„ ૨૦	હરડેકાણુલી	„ ૨૦
	ગોળ	„ ૨૦		

ધિધી : પાણી તો. ૪૦૦ માં પ્રથમ ત્રણ દહાડા પચાવે રાખવું પછી તેને ફક્ત એક ઉભરો આવે તેટલું ઉકાળી લેવું અને ઉતારી ગાળી લઈ ખાટલીમાં ભરી રાખવું. આસરે ૩૦૦ તોલા રાખવું.

સમય : જમવા અગાઉ બે કલાક પ્રથમ લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૫.

ઉપયોગ : ઉપદંશ, રક્તવિકાર, ચાંદી, વાતરક્ત, સંધિવત્ત, વજ્ર, થુમકા વગેરે મટાડવામાં ઉત્તમ છે.

પચ્ચ : ચણાનોરોટલો મગનીદાળ ને ઘી એ સિવાય બીજામાં કંઈ લેવું નહિ.

૨૨૬ ઉષ્ણતાશામકહીમ

ચનાવટ : ખડમલીઓ, બગીચાનાંમૂળ, ફરીઆર્ત પદ્મકાંડ, સનળ પૂત, રક્તમંદન, હીમડાનીજાલ, અરુણાનીજાલ, આ એકરેડું

નકું ચૂર્ણ કરી લેવું. તેમાંથી જે તોલા ભુક્ષો લઈ પાણી તો. ૪૦ માં રાત્રે પલાળી રાખવું. સવારે હાથથી ચોળી, કપડાવડે ગાળી રાખવું.

પ્રમાણ : તૈયાર થએલ પ્રવાહીમાંથી, પાંચ તોલા દવા બળ્બે કલાકે લેવી, આખા દિવસમાં જે તોલા ભુક્ષામાંથી તૈયાર થયેલી દવા પુરી કરવી.

ઉપયોગ : માસિકસ્ત્રાવ પ્રમાણથી વંધારે થતો હોય અને તેથી શરીરમાં નબળાઈ, શીકણ અને દાહ જથ્થાતે બંધ કરવા આ દવા વાપરવાથી સ્ત્રાવ સત્વર બંધ થઈ કાયદો કરી પ્રમાણસર સ્ત્રાવ આવે છે.

૨૨૭ કફહરક્વાથ

વનાવટ : કાયફળનીંછાલ, ભારંગમૂળ, ભોરીંગણી, કાકડાશીંગ, શુંક, આકડાનામૂળનીંછાલ, હરડેછાલ, બહેડાછાલ, જેઠીમધ, અરકુ-સીનાંપાન, પુષ્કરમૂળ, નાગરમોચ અને ગજો આ તેર ચીજો સમભાગે લઈ કુટી લેવી.

વિધી : રાત્રી તોલા ક્વાથ પાણી રતલ ૧ માં ઉકાળો કરી ૧૦ તોલા બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેનાં ૪ ભાગ કરી લેવા.

પ્રમાણ : ત્રણ ત્રણ કલાકે એકેકલાગ.

અનુપાન : દવા મધ મેળવીને પીવી.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, શરદી, કફ, કફજ્વર, ગળાનો-વરમ અને ગુસ્તી વગેરે કફવિકારનાં બધા ઉપદ્રવો મટે છે.

૨૨૮ કંટકાર્યાદિક્વાથ

વનાવટ : ભોરીંગણી, ગજો, ભારંગમૂળ, શુંક, ઈદ્રિયવ, વાસાપત્ર, ફરીઆતું, ચંદન, નાગરમોચ, પટોલપત્ર, કડુ આ ૧૧ ચીજો સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો જાડો ભુક્ષો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૨ તોલા ક્વાથનો ભુક્ષો લઈ ૩૦ તોલા પાણીમાં ક્વાથ કરી લેવો અને ૮ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી બે ભાગ કરવા.

સમય : સવાર સાંજ આપવો.

ઉપયોગ : કફ અને પિત્તનોત્તાવ, ખાંસી, દાહ, વૃષ્ણ અશ્મી, ઉલ્લટી, શુળ વગેરે મટાડે છે.

૨૨૯ શાંસીનોક્વાથ

ઘનાવટ : વરેઆરી, જેઠીમધ, નીલોદ્ર, વાસાપત્ર, મર માળાનોગોળ, કાળીદ્રાક્ષ, વડગુંદા, હંસરાજ આ ચીજો સમભાગે લઈ ભડો ક્વાથ જેવો જુકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો ક્વાથ, પાણી તો. ૨૦ માં ક્વાથ કરી ૧૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી બે ભાગ કરવા.

અનુપાન : એકેક ભાગ મધ નાંખી પીવો. **સમય :** સવાર સાંજ

ઉપયોગ : ખાંસી, સુકીખાંસી, અને વારંવાર આવતી ખાંસી મટે છે.

૨૩૦ ગહુચ્યાદિક્વાથ

ઘનાવટ : ગળો, કડુ, જેઠીમધ, કાળીદ્રાક્ષ, વાસામૂળ, કીરીઆતું, ભેંડીગણીમૂળ, ભેંડીઆમળા, બધી ચીજો સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવી કુરી લેવી. અને ૨ તોલા દવા ૪૦ તોલા પાણીમાં પાચી ૧૦ તોલા રહે ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં ૧ તોલો મધ નાંખી ચાર ભાગ કરવા.

પ્રમાણ : ૨૧૧ તોલા તૈવાર ક્વાથ લેવો.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : આ ક્વાથના સેવનથી અર્ધજીવર મટે છે, ખાંસી દાહ, કમ્બજ અને છુનોતાવ સ્થિતિમાં મટે છે.

૨૩૧ જ્વરનાશકક્વાથ

વનાવટ : લીંબડાની અંતરજાત, ગળોનાતાળવેલા, વાસાનાં-પાન, પટોલપત્ર ભોંરીગણીનુંમૂળ, કરીઆનું, ધાણા, કકુ, ખડસલીઓ, મહદેરી, ભોંયઆમળાં, કાંકયનાંકુણાંપાન, આ ચીજો સારી તાછ ને સાફ લઈ સમભાગે લેવી, કુટ્ટી ક્વાથ જેવો બુકો કરી લેવો. પછી તો. ૫ બુકો પાણી તો. ૮૦માં ઉકાળી ૨૦ તોલા બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેમાં કાંકયનાંખીજનુંચુર્ણ તો. ૧ મેળવી ૬ ભાગ કરી લેવા.

સમય : દર ચાર ચાર કલાકે, રોજ ત્રણ ભાગ.

પ્રમાણ : તૈયાર ક્વાથ ૨૫ તોલા.

ઉપયોગ : નવો કે જુનોતાવ, ટાઢીઓતાવ, મલેરીઆ અને દર્શતાવ આ દવાથી ત્રણ દલાડામાં મરી જાય છે.

૨૩૨ ધાન્યાદિપંચકહિમ

વનાવટ : ધાણા, કાળીદ્રાક્ષ, ખડસલીઓ, આમળા અને વાસાપત્ર સમભાગે લઈ અધકચર્ણ કરી તોલા ૨૫ લેવું. પાણી તોલા ૧૦ માં રાત્રે પલાળી રાખવું. સવારે તેને હાથવડે ચોળી પાણી ગાળી તેમાં સાકર તો. ૧ નાંખી તૈયાર કરી એકજ વખતે સવારનાં પી જવું.

ઉપયોગ : રક્તપિત્ત, જ્વર, દાહ, તરસ ઇત્યાદિને મટાડે છે.

૨૩૩ વ્રહ્મકટફલાદિક્વાથ

વનાવટ : કાચરજ, મેંથ, વજ, કાળીપાટ, પુષ્કરમૂળ, છંદ, ખડસલીઓ, કાકડાસીંગ, ઉદ્રવ, ધાણા, કચૂરો, તજ, પીપર, કકુ, વાળો, હરડેજાત, ભારંગી, કરીઆનું, બઝામૂળ, પીપરામૂળ અને દધમૂળ આ ચીજો સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો બુકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : તો. ૧૫, પાણી તોલા ૧૦માં ક્વાથ કરી ૨૫ તોલા રહે ઉતારી કપડે ગાળી તેમાં હીંચ તથા આદુનોરસ નાંખી પીવા આપવો.

સમય : આ પ્રમાણે ચાર ચાર કલાકે પાતું.

ઉપયોગ : ઉપદ્રવે સાથેના ત્રિદોષજ્વર (સન્નીપાતજ્વર) માટે અકસીર ઉપાય છે.

૨૩૪ મારંગ્યાદિક્વાથ

વનાયટ : ભારંગીનાંમૂળ, અરકુસીનાંપાન, દેવદાર, જેડીમધ, મોય, પુષ્કરમૂળ, બધાને સરખે ભાગે લઈ, બધાનો ક્વાથ જેવો બાંડો બૂકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૨ તોલા ક્વાથમાં ૪૦ તોલા પાણી નાખી ૧૦ તોલા બાકી રહે ગાળી લેવું અને તેના ૪ ભાગ કરવા, અને ત્રણ ત્રણ કલાકે અંકેક ભાગ આપવો.

ઉપયોગ : જ્વર, કફ, ત્રિદોષ, સસણી, તંદ્રા, બ્રમ, દમ, શ્વાસ, ખાંસી વગેરે મટાડે છે.

૨૩૫ રક્તશોધકક્વાથ

વનાયટ : ચતાવરી તો. ૮, લવંગ તો. ૧૦, એલચો તો. ૧૦, બપડાં તો. ૧૦, જટામાસી તો. ૧, મોપચીની તો. ૧, મહાં તો. ૨, ગોખર તો. ૨, અનંતમૂળ તો. ૨, નાગેશ્વર તો. ૧, ઉપલેહ તો. ૧૦, ખેરછાલ તો. ૪, પુંચાટીઆનુંમૂળ તો. ૮ બધાનું ભાંડું ચૂર્ન કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલા બુકા ૨૦ તોલા પાણીમાં ક્વાથ કરી ૫ તોલા રહે ઉનાગી ગાળી રોજ સવારે પીવો.

ઉપયોગ : તમામ પ્રકારનાં રક્તદોષ મટાડે છે.

૨૩૬ લઘુમંજીષ્ઠાદિક્વાથ

વનાયટ : નંદક, કડુ, વજ, દારૂડાદર, મેંદા, લીંગદાની, બાજ,

હરડા, બહેડા, આમળા એ નવ ચીજોનું જાડું ચૂર્ણ કરી ક્વાથ માટે તૈયાર કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો, પાણી તોલા ૨૦માં ક્વાથ કરી ૫ તોલા રહે ઉતારી ગાળી સવાર સાંજ બે વખત પીવો.

ઉપયોગ : વાતરક્ત, રક્તવિકાર, કુષ્ઠ, ખસ, ખરજતું અને આમડીનાંદરદો માટે ઉત્તમ ગણાય છે.

૨૩૭ વરુણાદિક્વાથ

ઘનાવટ : વાયવરણાનીછાલ, અગધીઆનાંકુલ, બીલાંની-છાલ, અધેડાનુંપંચાગ, ચિત્રક, અરણીછાલ, અરણીમૂળ, સરગવાનીછાલ, ભેંરીગણી, ઉભીદીંચણી, કાંટાસેળાઓ, મૂર્વામૂળ, મરડાદીંચ, કરીઆતું, કાકડાદીંચી, કરંજનીછાલ, શતાવરી, એ સર્વ સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો જાડો છુકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૨ તોલા ક્વાથ ૪૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી ૫ તોલા રહે બે જાગ કરવા ને સવાર સાંજ બે વખત આપવું.

ઉપયોગ : ગુદમ, પેટનોડુખાવો, માયાનુંથળ, પેટનીઅંદરની ગાંઠ વગેરે ઉદરરોગ મટે છે અને મેદરોગ તથા કફરોગને પણ મટાડે છે.

૨૩૮ વૃષાદિક્વાથ

ઘનાવટ : વાસા, દેવદાર, હળદર, કરીઆતું, બીલામ, રસવાંતી, નાગરમોચ અને બીલાંતોગરલ સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો છુકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો, ૧૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી ૨૧૧ તોલા રહે ઉતારી ગાળી એકધાર મધ મેગરીને પીવું.

ઉપયોગ : પ્રદર, રક્તપ્રદર મટાડે છે.

૨૩૯ વાસાદિક્વાથ -

વનાયટ : વાસાપત્ર, ગળો, કકુ, પટોલપત્ર, કચૂરો, ભેલી-ગણીમૂળ, ધાણા, હળદર, શુક, ભારંગી સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવું કુટી લેવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો ક્વાથ ૧૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળો કરી ૨૥ તોલા રહે ઉતારી ગાળીને પી જવું.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, કફ અને જ્વરને મટાડે છે.

૨૪૦ સારિવાદિક્વાથ

વનાયટ : અનંતમૂળ, ચોપગીની, પટોલપત્ર, ઉનાજ, ગરો, લીમડાનીઅંતરછાત, દિવ્યર્ણાનુંમૂળ, આ દરેક સ્ત્રીજ સમભાગે લઈ ક્વાથ જેવો જાડો બુકો કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૨ તોલા ક્વાથના બુકાને ૪૦ તોલા પાણીમાં ઉકાળી લેવું અને ૧૦ તોલા ખાટી રહે, ઉતારી ગાળી તેના ૪ ભાગ કરવા.

ઉપયોગ : સ્ત્રિવા, વિરોધાટક, ઉપદંશ, ગરભીનાંશુભર્મ, આમળીનાંદંદો, પેશાબનીગરમી, અર્ધતાવ, વગેરેમાં વાપરેલા.

પ્રકરણ ૯ મું—ચૂર્ણ

૨૪૧ અતિમારસુધાચૂર્ણ

વનાયટ : કંકણ, શીતલજ, તામ્ર, તમાકુપત્ર, એકમી, ધાત્રીકુટ, જાંબુ, ગરંગી, ગરો, કેલર, નાતરમોથ, સમભાગે લઈ ૧૫ તોલો ભાથે ભેળા નાઈ ૬ કલ્હણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતી ખાળક માટે.

અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : સવાર, અપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : ખાળકોનાં દરેક પ્રકારનાં ઝાડા-અતિસાર મટાડે છે.

૨૪૨ અપસ્મારનાશકચૂર્ણ

ચનાવટ : વાવડીંગ તો. ૨, ત્રિકુલા તો. ૬, સિંધાલુલુ તો. ૨, ધાણા તો. ૨, અજમેા તો. ૨, શાહજીં તો. ૨, મરી તો. ૨, ખીડલવણુ તો. ૨, માલકાંકણા તો. ૨, ત્રિકટુ તો. ૬, પીપરીમૂળ તો. ૨, ચિત્રક તો. ૨. ઉપરની બધી ચીજોને ખારીક વાટી, કપડાથી ચાળી લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ અનુપાન : દશમૂળનાકવાય સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત. પચ્ચ : દૂધ અને ભાત.

ઉપયોગ : અપસ્માર રોગ મટે છે.

સૂચના : આ દવા એક માસ સુધી આપવી.

૨૪૩ અશ્વગંધાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : આસગંધ તો. ૨૦, વરધારાનુંમૂળ તો. ૨૦. બંને સાથે લઈ ખાંડી ખારીક ચૂર્ણ દરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૧૧ તોલો. અનુપાન : ગાયના દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : શરીરની નબળાઈ મટાડે, વાયુને ઓઠા કરે અને તાકાત વધારે છે.

૨૪૪ આમાતિસારનાશકચૂર્ણ

ચનાવટ : મુંક, વરીઆળો, મોટીદરડેનીઝાલ, નાચોથર, સર્વ ઓક તોલો લેવા. પછી બધાને અષકચરં કરી, તરામાં થોડાં

થોડાં થોડી લેવાં. અને તેનું ખારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં તેલલાજ વગ-
નની સાકર મેળવી તેનું ચૂર્ણ ખાટલીમાં ખરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦ થી ૦૦ તોલો. અનુપાત્ર : પાણી સાથે.

સમય : ત્રણ ત્રણ દલાકે.

ઉપયોગ : રક્તાતિસાર, આમાતિસાર અને આડાવાટે પડતું
લોહી બંધ કરે છે.

૨૪૫ દાદિચૂર્ણ

યનાવટ : એલચીખીજ, પાપાણુમેદ, શીલાઈત, પીપર,
કાકડીનોમગજ (ખીજ), સીંધાણુ, ફેર આ સાત ચીજોનું ખારીક
ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૬ થી ૧૨ રતીભાર. સમય : સવાર બપોર ને સંજ.

અનુપાત્ર : ચોખાના ધોવણુ સાથે.

ઉપયોગ : પેશાબનીઅગતરા, પેશાબનીમુસેલી, મૂત્રપ્રસ્રાવ,
સંધિવા, નગ્નલા, સોમવાલો નવાં પડમીયો, ગુસ્સા, ઇન્ફેક્શન
વગેરેમાં ઉપયોગી છે. કફને છુટો કરી પેશાબ સાફ લાવે છે.

૨૪૬ કકુંભાદિચૂર્ણ

યનાવટ : અણુંનહાલ, વજ, રાસનામૂળ, ખરેંટીનુંમૂળ,
નાગજાનનુંમૂળ, દરેડેહાલ, કચૂરો, પુષ્કરમૂળ, પીપર, શુક, આ
ચીજોને ખારીક વાટી કપડાંબાંધી કરી લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧

અનુપાત્ર : પાણી સાથે અથવા ધીમાં ચટવું.

ઉપયોગ : ઘરેલો, ગુલાબ અને એલેન્ડી જેવું જાડું
તે ને ખાત્ર ઉપયોગી છે.

૨૪૭ કટુરોહીણીચૂર્ણ

યનાવટ : કકુનાંમૂળીઆં લાવી સાફ કરી તવાપર જરા શેકી બારીકચૂર્ણ કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧૨ થી ૨૪ રતીભાર.

અનુપાત : દૂધ કે પાણી સાથે.

પિશેષઅનુપાત : કલેઝનાદરદ માટે નવસાર સાથે અને મંદામિ વગેરેમાં સ્વર્ણકાક્ષાર (સોડાબાયકાર્બ) સાથે લેવાય છે.

ઉપયોગ : લુલાબ લાવે છે, મંદામિ, પિત્તજ્વર, કમળો, કલેઝનાંદરદો, ઝીણા તાવ બાળકોની કબજીઅત અને પેટનાંકૂમિ માટે ઉપયોગી બનાવટ છે. જ્વર વગેરેમાં પ્રથમ આ દવા આપવાથી સારો લાભ થાય છે.

૨૪૮ કહુમર્જીતચૂર્ણ

યનાવટ : કકુ તો. ૧૦ લાઇ તેને લોખંડના તવામાં, સગડી ઉપર મૂકી શેકી લેવું. બરાબર શેકાઇ રહે ત્યારે બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી તેમાં સાકર તોડા ૧૦ મેગવી લેવી.

પ્રમાણ : બાળકો માટે રતી ૩ થી ૬ મોટા માણસ માટે ૧૦ તોડો.

અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : કબજીઅત, તાવ, યકૃતનોરોગ, પાંકુ, કમળો, સોજા, વગેરે મટી ઝાડો સાફ આવે છે.

૨૪૯ કફજ્વરનાશકચૂર્ણ

યનાવટ : મુંક, સોંધાલુણ, મરી, બપૃથ્થ પીપર, નવસાર, પુષ્કરમૂળ, ટંકલુખાર, એ સર્વ એકેક તોડો લેવાં અને બધાને બારીક વાટી ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : તોલો ૦૧ અનુપાત : આદુનારસ સાથે.

સમય : ત્રણ ત્રણ કલાકે.

ઉપયોગ : ખાંસી, કફજ્વર, સળેખમ, તાવ અને ગળાનો તથા ફેફસાનો કફ મટે છે.

૨૫૦ કફનાશકચૂર્ણ

ઘનાઘટ : ચણકખાખ તો. ૧, એલચી તો. ૧૧, પીપર તો. ૩, જેડીમધ તો. ૩, મરી તો. ૪, શુકં તો. ૪, તજ તો. ૩, ભારંગીમૂળ તો. ૪, લવંગ તો. ૨, સાકર તો. ૫૦ બધાનું આરીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ થી તો. ૦૧૧ સુધી.

અનુપાત : મધ કે દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, કફનોજ્વર, પડખાનુંશુગ, કફજ્વર, શામ વગેરે કફવિકારનાં દરદો મટે છે. ને કફ છુટે છે.

૨૫૧ કમલેપુરસાયન

ઘનાઘટ : આંખળા, શુકં, મરી, પીપર, દળદર અને ઉત્તમ લેહનમ આ ૭ દવાઓ ચુરબેતાને ગર્હ આરીક કરી કપડાખે કરી રાખવું.

પ્રમાણ : બે આવીતાર.

અનુપાત : માકર, મધ અને પીલાયે આ દવા મેગલીને લેવી.

સમય : ત્રણ, ચાર ને માંજ.

ઉપયોગ : કમળાનો જનનનો કે ન આ દવા ૩ થી ૩ દરમિયાન ને.

મેત્તેજકચૂર્ણ

પટ : સાલમ	તો. ૨	સફેદમુસલી	તો. ૨
કાળીમુસલી	" ૨	સકાકુલમીશ્રી	" ૨
બહમનસફેદ	" ૨	બહમનલાલ	" ૨
ભાવંત્રી	" ૧	તજ	" ૧
શુકે	" ૧	પીપર	" ૧
કુર્ચીજન	" ૧	ભયકેળ	" ૧
શતાવરી	" ૧	એખરો	" ૨
ગોખરૂ	" ૧	વિદારીકંદ	" ૩

ધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી કપડાવડે ચાળી અને ભરી દેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ થી ૦૨.

અનુપાન : સાકરવાળા દૂધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : નબળાઈ, ક્ષીણતા, ધાતુક્ષીણતા, કામશક્તિની પ્રમેદ વગેરે માટે છે અને બળ, વીર્ય વધે છે.

કુષ્ઠાદિચૂર્ણ (૧)

વનાવટ : કુષ્ઠ તો. ૧, અતિવિષ તો. ૧, કાકડાધોગ તો. ૧, તો. ૧, જવાસો તો. ૧. બધાને બારીક વાટી, કપડા વડે રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતીભાર. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોની ખાંસી, તાવ, ચરદી માટે ખાસ સાર છે.

२५४ कुष्ठादिचूर्ण (२)

યનાવટ : કંઈ દ્વંધીઓવાળા, અકલકતરો એ તરેનું ખારીક
ચૂણું કરી લેવું.

प्रमाण : १ थी ३ रती. अनुपात : मध साधे.

समय : श्रवार सांख व्यापाय.

ઉપયોગ : બાળકોને થતી આંચકી, મૂર્છા અપરમાર વગેરે માટે ઉત્તમ છે.

२५५ केसरीचूर्ण

ચનાવટ : તજ તો. ૪, બપરજ તો. ૩, લગીજ તો. ૧૧
એલચીનાંખીજ તો. ૧, કેલર તો. ૩, ચાક તો. ૧૧, સાકર તો. ૨૫
ખધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી, ખરલમાં વાટી, કપડાંજી કરી બાટલીમાં
ભરી રાખવું.

प्रमाण : २ थी ६ २तीभा.र.

અનુરાન : ધારણ, પાણી અથવા ધી સાથે.
સમય : મગરના પાણી સાથે.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.
 ઉપયોગ : ...

ઉપયોગ : જાણ, પેટનો વાયુ, અશ્મર્જ, પેટની નિર્મળતા,
પાણી જેવા કાચા દ્રવ્ય વગેરે મટાડી પાચન સુધારે છે.

२५६ गडुच्यादिचूर्ण

યનાયક : મોડા, અનિચિત, શુંક, કરીઆનું, ઉદવત, નામરમે, ય,
 પીપર, મરુદા, રીગકસી, અપાનકુલ આ રસ મીઠો મધન.
 યજ્ઞ પરીક નૂત કરી લેજું.

अनुमान : लगभग ५५० अ.वे.

अनुमान : लगभग ५५० अ.व.
उत्पत्ति : ५६-५७ परत, आर्या, मं.मि, अर्जुना,

૫૭ ગુડમારાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ : ગુડમારજીરી તો. ૫, બાંધુનાડળીઆ તો. ૫, મળીનાંખીજ તો. ૨૫, ઉંઝરાનીછાલ તો. ૫, અભુનછાલ તો. ૨૫, ધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ થી ૦૫ અનુપાત : પાણી કે છાસ.

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : પેશાબમાં જતી સાકર બંધ કરે છે.

પથ્થ : બનેતો એકલી છાસ પરજ રહેવું ને પેશાબમાં જતી સાકર બંધ થાય પછી પથ્થ બોજન લેવું.

૫૮ ગુલ્મનાશકચૂર્ણ

ઘનાવટ : એલચી તો. ૧, પાંચલવણ તો. ૫, શેશચુંદર તો. ૧, પથરચટી તો. ૧, કાકડીખીજ તો. ૧, ચિત્રક તો. ૧, જટામાસી તો. ૧, ત્રીફલા તો. ૩, દેવદાર તો. ૧, મવક્ષાર તો. ૧, કપીતો તો. ૧, ગોખરૂ તો. ૧, ચીલડાનાંખીજ તો. ૧, હીંગ તો. ૧, અજમે તો. ૧, બધાને સાફ કરી બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ અનુપાત : દ્રાક્ષના સુરકા સાથે.

ઉપયોગ : ગુલ્મ, પેટનાંબાંક તથા પથરી મટાડે છે.

૫૯ ગોક્ષુરાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ : ગોખરૂ, એખરો, ચતાવરી, કૌચખીજ, ખરેંટી-નાંખીજ, બધી ચીજો પાંચ પાંચ તોલા સરખે ભાજે લેવી અને તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી ચાળી લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ અનુપાત : દૂધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ડાયોગ : ધાતુક્ષીણતા, સ્વપ્નેદોષ, ધીમ્રપતન, નયગ્રાહ, અને વીર્ણનું પાતળાપણું મટાડી સ્થંબનચક્તિમાં વધારો કરે છે.

२६० गंडमालचूर्ण

વનાવટ : અમરકંદ નામની એક વનસ્પતિ થાય છે અને તે કોઠણ દેશમાં વધુ મળે છે (મુંબઈમાં મળ્યા શકે છે) તે લારી દેને સાફ કરી કાતરી જેવું કરી લાઇ છાંયામાં સૂકવી ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૪ થી ૮ સ્તીઆર. અનુપાત : ૫૫ થી ૬૫.

સમય : ત્રણસાર લેનાય.

ઉપયોગ : આ દવા ખાવાથી કંકમાળ અને મજાનીરો
ખરાખર મટે છે.

નોંધ : આ વનસ્પતિનો કંઈ થાય છે અને તે સોપારીથી નોટા અને લોશુ જેવડા દોષ છે એ કંઈ ખાસ ઉપચાર તેને ૧૫૨ પર પાણી સાથે ધસીને ચાંડોપર લગાડવાથી કંઈમાળ મટે છે.

સચના : આ દવા કેટલીક કાર્મીસીમાં પેટ'ટ રૂપમાં જ
દર મળવા લાગી છે.

२६१ चोपचिनीआदिचूर्ण

પનાવટ : ચોપડીની, મહેમુદાલી, ગોખર, નાગોડ,
એખરો, મનપરી, કોચની, નાનપલાનુનુ, ખરેડી (કાંમતી) ત્રી
જાડી સીમે મર્યાદાને સહ ચૂકું ખરીક કરી લેજું.

श्याम : ने. ६॥

सन १९५५-५६ में अनुपात : १५.५५ वं.

उपयोग : लोहा, मैंगनीज, सल्फर आदि
लोहा आदि उच्च धातुओं के मिश्रणों में प्रयुक्त है।

૨૬૨ ચંદનાદિચૂર્ણ (૧)

ચનાષટ : રક્તચંદન, શ્વેતચંદન, જટામાસી, વાળો, પદ્મકેશર, નાગકેશર, ખીલીનોમગજ, શુક, મોચ, ચણકઆમ, તેજપત્ર, આંબાપાટ, ઈન્દ્રજવ, કડાછાણ, અતિવિપ, રસવંતી, ધાવડીફૂલ, આંબા-નીગોટલી, મોચરસ, નીલોદર, એલચી, દાડમછાણ, જાંબુનાકળીઆનાં-મીઝ, બધી ચીજોને સમલાગે સર્પ ખારીક વાડી ચૂર્ણ કરી કપડાથી ચાળી લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ થી ૦૩

અનુપાન : ચોખાનું ધોવણ તથા મધ મેળવીને તે સાથે લેવું.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : પ્રદર, રક્તપ્રદર, દાહ, રક્તપિત્ત અને અતિસાર મટાડે છે.

૨૬૩ ચંદનાદિચૂર્ણ (૨)

ચનાષટ : શ્વેતચંદન, સેમળાનાંફૂલ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, હળદર, દારૂહળદર, અનંતમૂળ, નાગરમોચ, વાળો, જેડીમધ, આંબળા, મીઠીઆવળ, ભારંગી, દેવદાર, હરડેછાણ, લોહભસ્મ બધી ચીજોને ખારીક કરી મેળવી કપડાણું કરી લેવી.

પ્રમાણ : તો. ૦૧

અનુપાન : પાણી કે દૂધ સાથે અથવા મળોનારસ સાથે.

ઉપયોગ : શુક્રમેહ, પ્રમેહ, ખાંસી, શ્વાસ, શૂર્ણજ્વર, અર્શ,

કમળો વગેરે મટાડે છે.

૨૬૪ ચંદનાદિચૂર્ણ (૩)

ચનાષટ : શ્વેતચંદન, વાળો, કુટ, મોચ, આમળા, ચોરક નીલોદર, જેડીમધ, મદુકાનાકુલ, દાણકાળી, ખજૂર એ દરેક એકેક તોલો

મળી ૧૧ તોલા તથા સાકર ૧૧ તોલા અનાનું ચૂર્ણ કરી ખારી
આળી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત : કંકુ પાણી.

ઉપયોગ : રક્તપિત્ત, શ્વાસ, દાહ, શીરોદાહ, ચક્રીઆચી
કમળો, પ્રમેદ, પિત્તજ્વર અને ગરમી મટાડે છે.

૨૬૫ ચંદનાદિચૂર્ણ (૪)

ચનાચટ્ટ : રક્તચંદન, કડાચોડુંદ, દુલ્લમિયંચુ, જાંબુનાડીયા,
આંખાનીગોટલી, દિવચ, અગ્નિમો, અગ્નિમોદ, મળો, મોચરસ, લોહમરમ,
આ ચીજો એકેક તોલો હાથ ખારીક કપડાજાળ કરી ભેરી.

પ્રમાણ : ૧૨ રતીઆર. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : મુખક (પરમીયો), ઉત્તરા, પ્રમેદ, મંદામિ, તરસ,
અરુચી, તાવ અને ઉષ્ણ સાથેનો પરમીયો મટે છે.

૨૬૬ ચન્દ્રકચ્છાચૂર્ણ

ચનાચટ્ટ : કંકુ, કરીઆનું, નાગરમોચ, દિવચ, મુંક, મરી,
પીપર, એ ચીજો એકેક તોલો. ચિત્રક તો. ૨, અને કડાજાહ તો. ૪.
એ સર્વનું ખારીક ચૂર્ણ કરી ભેરું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો.

અનુપાત : યેગમાં ચૂર્ણ મેગરી ઉપર ૬૫ પીંડ.

ઉપયોગ : પાંડુ, કમળો, જ્વર, અતિમાર, અંમડળી, અંબો,
ગુરમ અને પ્રમેદને મટાડે છે.

૨૬૭ જીર્ણજ્વરાચિચૂર્ણ

ચનાચટ્ટ :	ચન્દ્રકચ્છા	તો. ૧	પ્રત્યક્ષપિટ	તો. ૧
	અંતર્યોગ	.. ૧	મ. ૩૨	.. ૪
	અ. ૩૨	.. ૨		

વિધી : પ્રથમ ચારે દવાઓને વાટી બારીક ચૂર્ણ કરવું.
માં ખાકસીરે સાફ કરી મેળવી આપવી.

પ્રમાણ : ૬ થી ૧૨ રતીભાર.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

અનુપાન : મધમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું. અને ઉપરથી
મધે બનકસા આપવો.

ઉપયોગ : જે તાવ સતત ચડ્યાજ રહે છે, જેમાં ખાંસી,
નળગાઈ વધુ હોય છે, તેવા ક્ષયના તાવ માટે આ ચૂર્ણ ઠીક ફાયદો
આપે છે. શુદ્ધિજ્વર માટે વધુ ઉપયોગી છે.

૨૬૮ ત્રિપદચૂર્ણ

ઘનાવટ : ચિત્રકમૂળનીછાલ તો. ૨, વાવડીંગનીમળ તો. ૨,
નાગરમોય તો. ૨, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૪ થી ૮ રતીભાર. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

ઉપયોગ : વાતહરનાર, ઉતેજક અને ખોરાક પચાવનાર
તરીકે આ ઉત્તમ ઉપાય છે. આધેલા ખોરાકને પચાવી, લોહી
બનાવી શરીરમાં ગરમી વધારે છે.

૨૬૯ દ્રાક્ષાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ : દ્રાક્ષ, ચોખાનીધાણી, નીલોદર, વાલો, જેઠીમધ,
ખારેક, તગર, વંસલોચન, આંબળા, નાગરમોય, સદૈદ્યંદન, ચલુકબાજ,
બપફળ, તજ, તમાલપત્ર, એલચીબીજ, નાગકેદાર, પીપર, ધાણા,
અનંતમૂળ એ દરેક એકેકે તોલો, સાકર ૨૦ તોલા, બધાનું બારીક
ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

ઉપયોગ : દાહ, પિત્ત, ઉલટી, અરૂચી, પ્રદર, મૂર્ચ્છા, પાંડુ,
કમળો, ક્ષય, તરસ, શ્વાસ, રક્તપિત્ત અને મંદાગ્નિ મટાડે છે.

२७० दाहशामकचूर्ण

વનાવટ : વસંતોચન તો. ૧, એકચીખીજ તો. ૧, સાંઠ તો. ૧, ચાક તો. ૧, સાથે મેળવી ખારીક ચૂર્ણ કરવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ સ્તીભાર. અનુપાન : મધ સ.યે.

સમય : સવારે બુદિન.

ઉપયોગ : તાર, તૃષા, દાઢ, પાતળાદસ્ત, પિત્તવિઝાર, મુખપાત્ર
મટાડી શક્તિ વધારે છે.

२७१ दिनदयाळचूर्ण

ચનાવટ : મીઠીઆવળતાંપાન તો. ૪, અગ્રભો તો. ૪,
સંચળ તો. ૨, સર્વ સાથે મેળવી બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

प्रमाण : ०१५१०॥ तोडो. अनुमान : गरम पालीस.ये.

સમય : ગંગે મુતી વખતે અથવા જરૂર હોય ત્યારે.

उपयोग : कण्डूजन मन्त्रो, हस्त शास्त्र शास्त्रे.

२७२ दुग्धशोधकचूर्ण

યનાયક : પીપર, પીપગવળ, ચણક, મુકે, બજમેદ, ટરે,
 ઇદર, દગર, દરદગર, વાગીન, ચાંચાર, પીતપાપાનાંપ્રજ,
 કીનાવ, કાંચી, કાંચી, કાંચી, કાંચી, આ પાંચી દરદગર મનમને
 વધે તેનું મુજ કી બાદલી બી નાબલી.

प्रमाण : १५/११/२०१८. अनुमान : १५/११/२०१८.

समय : १३.०० से १५.००

उत्तरांग : १-१३ ६५१ ३६ ५०० १३०३ ६५१ ३.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

૨૭૩ ધાન્યાદિસ્વાદિષ્ટચૂર્ણ

વનાવટ :	શેકેલાધાણુ તો. ૨૦	શેકેલીવરેઆરી તો. ૧૨૥
	શુંક , ૫	શેકેલજીરું , ૭૥
	બમફળ , ૧	કાળાંમરી , ૨૥
	સિંધાલુણુ , ૨૥	દારદરીકએસીક , ૫
	શંખભસ્મ , ૨૥	પીપરમેન્ટકુલ , ૦૥
	સાકરતુંચૂર્ણ , ૬૦	નાગકેસરસાચી , ૫

વિધી : બધી ચીજો બારીક વાટેલી લેવી પછી સર્વને સાથે મેળવી ચાળી લેવું અને બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૥ તોલો.

ઉપયોગ : મંદાસિ, અશ્ચી, અજીર્ણ, પેટનોવાયુ અને પેટનાદુખાવા માટે ઉત્તમ છે તે સાથે સ્વાદિષ્ટ પણ છે.

૨૭૪ નઢવંધચૂર્ણ

વનાવટ : કિરમાણીઅજમે, કાંકચનાશેકેલાંબીજ, કાળીજીરી, કલબો, કકુ, ડીકામાળા, સિંધાલુણુ, સંચળ, દંદ્રવવ, વાવડોંગ, કચુરો, કાકડાચોંગ, લીબોળીનાંબીજ, મરી બધા સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી કપડાણુ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતી બાળકને તથા ૬ થી ૧૨ રતીમાર મોટા માણસને.

સમય : સવાર, બપોર, સાંજ. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : તાવ, કબજાબળ, કમી, ઉલટી, ઝાડા, પેટનો-દુખાવો, વાયુ અને એવી દરેક ફરીવાદ નાનાં મોટાની દોષ તો તે મટાડે છે.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

અનુપાન : ચોખાનું પાણી અથવા મધ સાથે.

ઉપયોગ : રક્તપ્રદર, લોહીવા, રક્તાતિસાર તથા રક્તાર્થ વગેરેમાં લાભદાયક છે.

પથ્ય : ગરમ ખોરાક ન લેવો.

૨૭૮ પાચકચૂર્ણ (૧)

ઘનાવટ : શુકં, મરી, પીપર, ઉંચીહોંગ, છૂં, ચિત્રક એ દરેક એકેક તોલો. ટાઈટ્રીકએસીડ તો. ૧૧, સિંધાહુણુ તો. ૨૧, સાઈટ્રીકએસીડ તો. ૦૧, નવસાગર તો. ૧, પીપરમેન્ટનાંકુલ તો. ૦૧, સાકર તો. ૫, સોડાબાયકાર્બો તો. ૨૧. બધી ચીજોને બારીક વાટેલી લેવી અને બાકી ચાળણીથી ચાળી રાખવી. ચૂર્ણ કરા દાણાદાર બનાવવું.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ, અશ્મી, કળશ્મ્યાત, પેટનો વાયુ વગેરે મટાડે, બૂખ લગાડે અને પાચન કરી દસ્ત સાફ લાવે છે.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ સમય : જમ્યા પછી કે જમવા પહેલાં લેવું.

૨૭૯ પાચકચૂર્ણ (૨)

ઘનાવટ : શુકં તો. ૫, પીપર તો. ૪, અગ્નિમોદ તો. ૩ અગ્નિમો તો. ૨, સિંધાહુણુ તો. ૧, મોટીદરડેનીઝાલ તો. ૧૫, એ સર્વનું ચૂર્ણ કરી, કપડાંએ કરી બાટલીમાં બરી રાખવું.

પ્રમાણ : તોલો ૦૮ અનુપાન : ગરમ પાણી સાથે

સમય : બેઝન કર્યા બાદ લેવું.

ઉપયોગ : પેટનો વાયુ, અશ્મી, આશ્મરો, યજ્ઞ, આમરોગ શુક્રમવાયુ, વગેરે મટાડી, ખોરાકને પચાવી, દસ્તને સાફ લાવે છે.

૨૮૦ પૌષ્ટિકચૂર્ણ

ઘનાવટ : વસતોત્તન તો. ૧, પીપરીનુ તો. ૧

સંદેહમુશલી તો. ૫, કાળામુશલી તો. ૩ કાકડાશીંગ તો. ૧, એખરો તો. ૧,
તકમરીઆં તો, ૨, સાકર તો. ૧૪, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ચાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૧૧ તોલો. અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : વીર્યવધારે, શક્તિ હાવે અને શરીરને મજબુત
બનાવે છે.

પથ્ય : તેલ ખટાસ ન ખાતું જોઈએ.

૨૮૧ ફલત્રિકાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : હરડે, બહેડા, આમળા, યુક, મરી, પીપર,
વવણાર આ સર્વનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : સ્વરમંત્ર મટાડે છે.

૨૮૨ ફીરંગરોગનાશકચૂર્ણ

ચનાવટ : ચોપનીનો તો. ૧૬, સાકર તો. ૪, પીપર,
પીપરામૂળ, કાળાંમરી, સરીંગ, અકકલકરો, ખોરાસાખીઅગમો, યુક,
વાવડીન, તમર એ દરેક અંકક તોલો તથા મગ્ગલચંદ્રોદય તો. ૧, એ
સર્વ સાથે મેળવી બારીક કરી, ચાળી સહ બાટલીમાં ખરવું.

પ્રમાણ : તો. ૧૧. અનુપાન : ગરમ પાણી કે દૂધ.

સમય : સવાર, સંજ.

ઉપયોગ : ઉપશ્વેદ, ઇર્ષ્યામેદ, સધિરત્વ, બુદ્ધિભ્રાંતિ,
કે. ૧, સ્વપ્નાદિ, અને સ્વપ્ન દૂર તથા પેટાગમ તાલીફ પડે
કે. ૧ ને સર્વ મરી પુરુષીકરક, ગર, અને પીરંગીરિક કરે છે.
તથા યુક કરે એ મગ્ગલચંદ્રોદય મટાડે છે.

પથ્ય : નરો ખેડેલ શાક. દા. ૧, જાત, રેલવી, શી, દૂધ
અને દાહ એ નાં પથ્ય છે.

૨૮૩ વાલપુટીચૂર્ણ

ચનાવટ : તજ, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, તાલીસપત્ર, કુદ, ઘુંઠ, મરી, પીપર, ચવક, પીપરામૂળ, જીરું, વંસલોચન, આસં-ગંધ આ ચૌદ ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી સેવું. અને તેમાં ૨૮ તોલા સાકર મેળવી લેવી.

પ્રમાણ : ૬ રતીભાર. અનુપાન : ઘી સાથે.

ઉપયોગ : અજીર્ણ, આંસ, ખાંસી, નખગાંધ બાલરોપ વગેરે બાળકોનાં રોગ મટાડી પુષ્ટી આપે છે.

૨૮૪ વાલવિલ્વાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : જોડીમધ સાફ કરેલી તો. ૧, અતિવિષ તો. ૧, ખીલીનાંફળનોમગજ તો. ૧ સાથે લઈ વાટી, બારીક ચૂર્ણ કરવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર. અનુપાન : મધ સાથે.

સમય : સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : લીલા, પીંગા અને પાણી જેવા જાંડા, મરડો, લોહીનોજાડો, તૃષ્ણ, દાહ વગેરે મટાડે છે. તથા ગુદપાક વગેરે દોષ તો પણ મટે છે.

૨૮૫ વાલવિરેચન

ચનાવટ : ઘુંઠ તો. ૧૧, રેવતચીનીનીલાકડી તો. ૧, લોહા-બાપકાર્ણ તો. ૧, કુલ્લવેલટકંબુખાર તો. ૧૧ બારીક વાટી બાટ-લીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતીભાર બાળકને માટે.

અનુપાન : જરા રેરમ પાણી અથવા માતાનું પાચણ લઈ તેમાં દવા મેળવી પાષ્ટ દેવી. (જરૂર જણાવ ત્યારે)

તેવા બાળકો માટે પેટ સાફ કરી જીજ્ઞાસુ લાવે છે અને શરીર શુદ્ધ કરે છે.

૨૮૯ મારંગ્યાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ : ભારંગમૂળ તો. ૫, ચવક તો. ૫, તાલીસપત્ર તો. ૫, પીપરામૂળ તો. ૫, મરી તો. ૫, તમાલપત્ર તો. ૨ા, નાગકેસર તો. ૨ા, સાકર તો. ૧૦, કાકડાર્ચીંગ તો. ૫, શુક તો. ૧૫, પીપર તો. ૫, ગજપીપર તો. ૫, તજ તો. ૨ા, એલચી તો. ૨ા, વાળો તો. ૨ા, બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો.

અનુપાન : ગરમ પાણી કે મધ સાથે.

ઉપયોગ : જ્વર, ત્રિદોષજ્વર, ખાંસી, શ્વાસ, સોજો, શ્વેત અને આફરો તથા ઉદરરોગ મટાડે છે.

૨૯૦ મુંગરાજચૂર્ણ

ઘનાવટ : ભાંગરો તો. ૫૬, જાપહળ, વાવડોંગ, તજર, કાગાતણ, તાલીસપત્ર, રક્તચંદન, શુક, ચિત્રક, લવંગ, કપુર, દરડેછાલ, બહેડાછાલ, આમળા, મરી, પીપર, તજ, વંસલોચન, એલચી, તમાલપત્ર, નાગકેસર, આ બધી ચીજો બખ્ખે તોલા લઈ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું, અને તેમાં એકસો તોલા સાકર મેગવી આપવી.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૨ તોલો. અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વેતજ્વર, વાયુ, દરૂણ, સંમદહ્મી, અન્નપિત્ત, મદામિ, મનજ તથા રાગનાંદરદો મટાડવા ઉત્તમ ઉપાય છે.

૨૯૧ મધુકાદિચૂર્ણ

ઘનાવટ : જેડીમધ, દરડે, બહેડા, આમળા, લેદર,

ઉત્કંઠરાનાંમૂળ, કુલાવેલ રૂટકડી આ સાતે ચીને સમભાગે લઈ ખારીક કપડાણ કરી રાખી લેવું.

પ્રમાણ : ૦ થી ૦૧ તોલો. અનુપાત : મધ સાથે.

ઉપયોગ : શ્વેતપ્રદર, ઓઝોને થતો ધાતુશ્રાવ આનાથી મટે છે.

૨૧૨ મહાતાલીસાદિચૂર્ણ

વનાવટ : તાલીસપત્ર, ચિત્રકમૂળઝાલ, શુક, મરી, પીપર, દાડમખીજ, કોકમ, એ ચીને બે બે તોલા લઈ અજમેદ, મગપીપર, અજમેદ, અન્નવેલસ, વાવડીમ, પીપરીમૂળ, ચવક, નામ્હેસર, દાડિનેર, હરે, ધાણા, જળપૂળ, લવંગ, તમ્, એલચી, તમાલપત્ર, પીપર, વંસલાચન, એ દરેક અર્ધ અર્ધ તોલો તથા સાકર તોલા ૪૬ સુરનું ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડાણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦ થી ૦૧ તોલો. અનુપાત : મધ સાથે.

ઉપયોગ : યજ, પીતમ, ઉદરરોગ, મૂત્રમૂઝ, પાંડુ, નેવરોગ, દર્શીમક, વાન, પિત અને કફના સર્વ રોગો, જ્યાર, અર્ધ, રવરમંત, ખાંસી વગેરે મટાડે છે.

૨૧૩ મહામરસ્વતિચૂર્ણ

વનાવટ : અમરપ્પ અજમેદ, વજ, કુંડ શુક, મરી, પીપર, વગેરેની નિશ્ચિત અને ઉત્કંઠરાનાંમૂળ ને દરેક બે તોલા લઈ અજમેદ, મગપીપર, અજમેદ, અન્નવેલસ, વાવડીમ, પીપરીમૂળ, ચવક, નામ્હેસર, દાડિનેર, હરે, ધાણા, જળપૂળ, લવંગ, તમ્, એલચી, તમાલપત્ર, પીપર, વંસલાચન, એ દરેક અર્ધ અર્ધ તોલો તથા સાકર તોલા ૪૬ સુરનું ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડાણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦ થી ૦૧ તોલો. અનુપાત : મધ સાથે.

પાન : મધ અને ઘી સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.
ધુ દૂધ ને બાત લેવાય.

યોગ : મુંગાપણું, યાદશક્તિની ખામી, બુદ્ધિની મંદતા
હી બુદ્ધિ અને સ્મરણશક્તિ તેજસ્વી બનાવે છે.

માલતીચૂર્ણ

પનાવટ : લીંબુનારસમાં શોષેલ ખાપરીયું તો. ૫, કાબુલી-
નું ચૂર્ણ તો. ૫, એલચીનાં છોતરાં તો. ૫, આ ત્રણેને ખારીક
પડાણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ગ્રામ.

અનુપાન : જાથનું નીતરેલું પાણી.

ઉપયોગ : ખાલશોષ, ઝાડા, ઉલટી, તાવ, મુખપાક, સુકતાન
જાઈ સાથે જીર્ણવર માટે ઉત્તમ દવા છે.

નોંધ : જરૂરપડ્યે અનુપાન બદલાવીને આપી શકાય છે.

૧ મુક્તાદિચૂર્ણ (૧)

પનાવટ : ખસરામોલી તો. ૦૧, અકીકપથર તો. ૦૧,
લનીકાંડી તો. ૦૧, સંગેવશ્ય તો. ૦૧, જહેરમોહરો તો. ૦૧,
લનીગડ તો. ૦૧ આ જ ચીજ લઈ ખારીક વાટી તેમાં કેસર
૪, કસ્તૂરી વાલ ૧ મેગરી ઉંચી જાતની લીસી ખરલમાં નાંખી
કાનાઅર્કથી ઘુટવું અને તેમાં ૫ તોલા અર્ક મળી જાય પછી
દાય ત્યાં લગી ઘુટવું. ત્યારબાદ તેમાં વંસસોચન તો. ૦૧, એલચી-
ગ તો. ૦૧ મેગરી ખારીક કરી ખાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. સમય : સવાર સાંજ બે વખત.

અનુપાન : દાઝમનું ઘરબન અને મધ સાથે.

ઉપયોગ : મગગ અને હૃદયની કમજોરી, ધાતુક્ષીણતા, મંદાસિ

નામરમોય, એવચી, સાદપણી, યુંક, મુખ, અગ્રમોદ, ડુંદ
અને પુનર્ના એ ચીજો મમજાત્રે ૬૪ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.
પ્રમાણ : ૧ તોલો.

અનુપાત : ૫૧ સાથે ચાટી ઉપર મરમ ૫૫૦ પાંડુ.
ઉપયોગ : સંધિયા માટે આંધીર ઉપાય છે.

૩૦૪ લઘુસુદરસનચૂર્ણ

વનાવટ : મગો, પીપરામૂળ, પીપર, ૧૬, દરેકઃ૪, યુંક, સર્વત્ર, લીમડાનીઝાડ, સોદ્યંદન આ નવચીજો એક નેલો, કરીચરુ
૪૦૦ તોલા બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાત : મરમ ૫૫૦ સાથે
ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

૩૦૫ લોખાદિચૂર્ણ

વનાવટ : પડાણીલોદર, મોચરસ, સોનાગર, યુંક, પાવડીપુષ્પ,
કેરજાનીપિટ્ટી, માયારૂળ, સોદ્યંદન, રસવંતી, વાસાપત્ર, સમજાને
૬૪ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં તેટલાજ વજનને સાદર
મેગલી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧૦૦ તોલો. અનુપાત : ચોખાના ધોરણ સાથે
સમય : સવાર સાંજ બે વખત
ઉપયોગ : રક્તાપ્પર, પ્રદર, રક્તાતિસાર અને વધુ દહાડા

મુખી ચાલનો અત્યર્થવ રોગ મટે છે.

૩૦૬ લોલીમ્બરાજચૂર્ણ

વનાવટ : યુંક તો. ૫, પીપર તો. ૪, અગ્રમોદ તો. ૩,
સોદ્યંદન તો. ૧, દરેકઃ૪ તો. ૧, અગ્રમો તો. ૨. બધાનું બારીક
ચૂર્ણ કરી લેવું.

તથા નખજાઈ મટાડી તાકાત વધારે છે. શ્રીમતો અને નાલુક પ્રકારના
વાળા માટે ઉત્તમ બનાવટ છે.

૨૧૬ મુક્તાદિચૂર્ણ (૨)

ચનાચટ : મોતીપિષ્ટ તો. ૧, અંબર તો. ૦૧, સોનાન
વરખ તો. ૦૧, કર્ણુરી જે આતીભાર, વસંતોચન તો. ૦૧, એક
ખીજ તો. ૦૧, પીપર તો. ૦૧, બધાને લુદા લુદા બારીક વાટે
લઈ સાથે મેગની શુદ્ધાબજ્જમાં મર્દન કરી મુકવી લેજું

પ્રમાણ : ૩ રતી.

અનુપાત : માખણ તો. ૧ તથા મધ તો. ૦૧ માં મેગ
વીને દવા આપવી.

ઉપયોગ : ક્ષયમાં આ દવા ઉત્તમ ફાયદો કરે છે.

૨૧૭ મુસ્તાદિચૂર્ણ

ચનાચટ : મેાય, અનિષિય, કાકડાલીંગ, મોડીએકમ્બેન-
ખીજ, સમતાને લઈ બારીક ચૂર્ણ બનાવી લેજું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૩ રતીભાર.

અનુપાત : મધ અથવા માતાનુધાવણ.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : તાવ, અતિમાર, ખાંસી, શ્વેત, ઉત્તરી અને તુષ
તથા દ.દ મટાડે છે.

૨૧૮ મૂત્રવિરેચનચૂર્ણ

ચનાચટ : શુદ્ધ મુગેખાર, રેવતી-પીપ્પલી, મેડીએકમ્બેન,
૧૧૫.૨ તથા ૧૧૫.૨, આ દવાએક નવનવને લઈ ૧ રતી ચૂર્ણ મુજબ
કરી લેજું.

પ્રમાણ : ૧ રતીએ બપોર ૬ રતીએ

અનુપાન : દૂધ તો. ૫, તથા પાણી તો. ૧૦ સાથે મેળવી તેમાં ઉપરની દવા નાખી પી જવી. ફક્ત એકજ વખત સવારમાં લેવી. તે પ્રમાણે ચાર દિવસ ચુધી લેવાય.

ઉપયોગ : નવોપરમીઓ (પેશાબમાં રસી તથા બળતરા થતી હોય તેવા દર્દીમાં) ઉબ્બવાત, તથા મૂત્રાશયનાસોજનમાં આ દવા વાપરવાથી મૂત્રાશય સાફ થાય છે.

પથ્ય : ફક્ત દૂધ અને ભાત લેવાય બીજું કંઈ પણ નહિ.

૨૯૯ મેદરોગનાશકચૂર્ણ

ઘનાઘટ : લોહભરમ તો. ૦૧, મરી તો. ૧, શુક તો. ૧, હરડેંગાલ તો. ૧, પીપર તો. ૧, ચંદક તો. ૧, આંબળા તો. ૧, ચિત્રક તો. ૧, બીડણુલુ તો. ૧, સિંધાલુલુ તો. ૧, સંચરં તો. ૧, વાવડીંગ તો. ૧, સોડાબાયકાર્બ તો. ૧. બધાને ખારીક કરી તેમાં લોહભરમ મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : તો. ૦૧ **અનુપાન :** મધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : મેદરોગ, પેટનોઆફરો, શ્વાસ, પેટનોવાયુ, પસીનો આવવો, હાંફ અને ચરબી વધતી હોય તે મટે છે.

૩૦૦ રક્તપ્રદારિચૂર્ણ

ઘનાઘટ : ડુલાવેલીફટકડી તો. ૨૧૧, સોનાગેર તો. ૦૧, ખરાખર ખારીક ધુંટી, કપડછાણકરી શીશીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૬ થી ૧૨ રતીભાર. **અનુપાન :** બકરીનુંદૂધ.

સમય : સવાર, ખપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : પ્રવાહની માફક વહેતું લેહી બંધ કરે છે ખાસ કરી રક્તપ્રદરમાં સારી અસર બતાવે છે.

નાગરમોચ, એલચી, શાકપર્ણી, શુકં, સુઆ, અન્નમોહ, કુષ્ટ અને પુનર્નવા એ ચીજો સમભાગે લઈ બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો.

અનુપાત : ધી સાથે ચાટી ઉપર ગરમ પાણી પીવું.

ઉપયોગ : સંધિવા માટે અકસીર ઉપાય છે.

૩૦૪ લઘુસુદરસનચૂર્ણ

યનાવટ : ગળો, પીપરામૂળ, પીપર, કકુ, હરડેછાલ, શુકં, લવંગ, લીંબડાનીછાલ, સફેદચંદન આ નવ ચીજો એકેક તોલો, કરીઆતું ૪૧૧ તોલા બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત : ગરમ પાણી સાથે.

ઉપયોગ : સર્વ પ્રકારનાં તાવ માટે ઉત્તમ છે.

૩૦૫ લોધ્રાદિચૂર્ણ

યનાવટ : પકાણીલોદર, મોચરસ, સોનાગેર, શુકં, ધાવડીપુષ્પ, ફેરજાનીપિટ્ટી, માયાફળ, સફેદમુરમો, રસવંતી, વાસાપત્ર, સમભાગે લઈ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને તેમાં તેટલાજ વજનને સાકર મેળવી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧૧ તોલો. અનુપાત : ચોખાના ધોરણ સાથે.

સમય : સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : રક્તપ્રદર, પ્રદર, રક્તાતિસાર અને વધુ દહાડા મુધી ચાલતો અત્યાર્થવ રોગ મટે છે.

૩૦૬ લોલીમ્બરાજચૂર્ણ

યનાવટ : શુકં તો. ૫, પીપર તો. ૪, અન્નમોહ તો. ૩, સોષાકુષ્ઠ તો. ૧, હરડેછાલ તો. ૧, અન્નમો તો. ૨. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત્ર : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : વાયુ, મંદામિ, શ્વેત, આમ, શુદ્ધ અને અન્ય
મટાડી બોરાક પાચન કરવા માટે ઉત્તમ છે.

૩૦૭ વડવાનલચૂર્ણ

વનાયક : સીંધાકુબ્જ તો. ૧, પીપર તો. ૩, ચિત્ત તો. ૫,
દરેડેડાલ તો. ૭, પીપરામૂળ તો. ૨, ચરક તો. ૪, શુક તો. ૧.
બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત્ર : ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : અશ્મરિ, વાયુ, મંદામિ વગેરે માટે છે અને
શામિ પ્રદિપ્ત થાય છે.

૩૦૮ વિડંગતંદુલચૂર્ણ

વનાયક : ચારડીચંદીમળ, દરેડે, ખરેડ, આમળા, જાખર,
પીપર એ ૭ સીમે બોરક તોલો, વનેવર તો. ૩, ગંધાનું બારીક
ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત્ર : મધ કે પી સાથે.

ઉપયોગ : શુદ્ધ, ખરેડ, ખાલી, દર્શનક, અન્યની વધારા
અને રુચિના અનેક કરો માટે છે.

નોંધ : ઉપર બધાં જ વડે વડમૂળો છે ત્યાં બોરક તોલે
અન્યને ૧૩ તોલે છે.

વનાયક : વડાંબળ તો. ૪, મેડીબક તો. ૪, વનેવર
તો. ૩, ગંધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાત્ર : મધ કે પી સાથે.
ઉપયોગ : શુદ્ધ, ખરેડ, ખાલી, દર્શનક, અન્યની વધારા
અને રુચિના અનેક કરો માટે છે.

૩૦૯ વિઙ્ગાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : વાવડીંગ, પીપર, એલચી, તજ, મરી, શુક, અગ્રમેદ, ચિત્રક, દેવદાર, સાટાડીમૂળ એ ચીન્નેનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાન : ગૌમૂત્ર સાથે.

ઉપયોગ : બરધ, પાંડુ, જવર, શ્વાસ, ખાંસી, સોમ, મંદાગ્નિ, પેટનાકૃમિ વગેરે મટે છે.

૩૧૦ વિદાર્યાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : વિદારીકંદ, ગોખર, સરેદમુથલી, આમળા, સીધાકુલુ, પીપર, મળોમૂત્ર, એ દરેક એકેકે તોલો, સાકર તોલો ૮ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : સ્વપ્નદોષ, ધાતુક્ષીણતા તથા નબળાઈ મટાડી કૌવત વધારે છે.

૩૧૧ વિશ્વમેપજચૂર્ણ

ચનાવટ : શુક, શેકેલીદીંગ, પુલાવેતટંકજીખાર, પીપર, સંચર સરખેભાગે લઘુ બારીક ચૂર્ણ કરી તેને સરખવાનાઝાઝનીજાલનારસમાં ઘુટી મુકવી બારીક વાટી રાખવું.

પ્રમાણ : બે આનીમાર. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પેટનોવાયુ, યજ અને મંદાગ્નિ મટાડી મારી મૂખ લગાડે છે.

૩૧૨ શતાવર્યાદિચૂર્ણ

ચનાવટ : ચંદાવરી, કીચબીજ, ગોખર, બલદાણા, નાત્ર-બધાનુંમૂળ, એખરો આ ચીન્ને સમભાગે લઘુ ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાન : ગાયત્રું દૂધ.

ઉપયોગ : નજગાઈ, સ્વપ્નદોષ, શુક્રમેહ, પ્રદર, લીધાવત
અને વીર્યની ક્ષિયાદ મટાડે છે.

૩૧૩ શુક્રવર્ધકયોગ

વનાયટ : સતાવરી તો. ૧, ગોખરૂ તો. ૧, કાંસકીનુંફૂલ
તો. ૧, અવ્રકમરમ તો. ૬, સાકર તો. ૧૫, વિદારીકંદ તો. ૧,
એખરો તો. ૧, ખરેડીશીંગ તો. ૧, રસસિંદુર તો. ૧૧, શુદ્ધ ચંદ્ર
તો. ૧૧, અપાને વીધીસર મેગવી બારીક કપડાંબાંડી કરી બાંધવીનાં
નરી લેવું.

પ્રમાણ : બે આંગીત્રાર. અનુપાન : દૂધ સાથે

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : વીર્યવધારનાર, રૂપ તથા વાંછકરૂ પ્રયોગ છે
હાથો વખત લેવાથી નવોન્તીકમલેરી મટી જાય છે. અને રંગવત
કુનુ બનાવે છે

૩૧૪ શંખપુષ્પીચૂર્ણ

વનાયટ : શંખપુષ્પી તો. ૧૦, દૂધ.બો.ત્ર. તો. ૫, જેલીવં
તો. ૫, અગવ-૫ તો. ૫, વરંધાનુદય તો. ૫, સતાવરી તો. ૬
તો. ૬, અશ્વી તો. ૧૦ તથા નારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧૦ તોલો. અનુપાન : ગાયત્રું દૂધ

સમય : સવાર તથા સાંજ

ઉપયોગ : નજગાઈ, સ્વપ્નદોષ, શુક્રમેહ, પ્રદર, લીધાવત
અને વીર્યની ક્ષિયાદ મટાડે છે. અને રંગવત કુનુ બનાવે છે.

૩૧૫ શંખાવલીચૂર્ણ

ઘનાવટ : શંખપુષ્પી, વાવડીંગ, અથેડાનુંપંચાગ, ગળો, વગ. હરડેજાણ, શુકં, પ્લાહી, સનાવરી, સમલાગે લઈ ખારીક વાટી ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાન : ઘી સાથે.

ઉપયોગ : સ્મરણશક્તિ વધારનાર અદ્ભુત ઉપાય છે બળરમાં આ ચૂર્ણ ઘણાતોડા પેટનું કરી વેચે છે.

૩૧૬ સ્યંભકચૂર્ણ

ઘનાવટ : માયાફળ તો. ૨, આથમીચૂર્ણ તો. ૦૧, આમળા તો. ૦૧, દાડમનીજાણ તો. ૦૧, બધાનું ખારીક ચૂર્ણ કરી તેમાં ગોદંતીહરતાલસરમ તો. ૦૧, મેળવી ધુંટી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ.

ઉપયોગ : રક્તપ્રદર મટાડે છે.

૩૧૭ સ્વાદિષ્ટપાચન

ઘનાવટ :	શુકં	તો. ૪	મોટીએલચીનાંગીઝ	તો. ૧
	ધાણા	.. ૪	શોલુસંદેહચૂર્ણ	.. ૪
	ચાહચૂર્ણ	.. ૧	મરી	.. ૧
	લવંગ	.. ૧	ત્રિપાતુલ	.. ૧
	સાંછખાર	.. ૪	ફીનો	.. ૧
	શોલીફીંગ	.. ૧	ટાટરીકએસીડ	.. ૧
	આકર	.. ૫	સાઈટ્રીકએસીડ	.. ૧

વિષય : બધાને ખારીક વાટી ચાન્દે રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૧૧ તેલો,

સમય : ભોજન સાથે, જમતી વખતે, અથવા જમ્યા પછી લેવાથી રૂચી વધે, પાચન થાય.

ઉપયોગ : પેટનાંદરદો, વાયુ, અરૂચી, મંદામિ વગેરે મટાડવા માટે સારો ઉપાય છે.

૩૧૮ સર્જરસચૂર્ણ

બનાવટ : મોચરસ તે. ૫, રાગસરદે તે. ૫, સોપારી શેલી તે. ૫ ખસખસનાડોડરા તે. ૫ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ભેળું.

પ્રમાણ : તે. ૦૧ અનુપાત : દદો સાથે.

સમય : ચાર ચાર કલાકે.

ઉપયોગ : મરડો (આત્માતિસાર) મટાડવા માટે ઉત્તમ છે.

૩૧૯ સરલવિરેચન

બનાવટ : જેનીમ તે. ૧, મુદ્દ મધેક તે. ૧, વરીબારી તે. ૧, સિષેવ તે. ૧, દરેનેનાની તે. ૨, પીપર તે. ૧, મુકે તે. ૧, માકર તે. ૮. બધાને બારીક વારી ચૂર્ણ કરવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૦૧૧ તેલો. અનુપાત : ૪૨૫ ૫૫૦ ૫૫૦

સમય : મધે મુતી વખતે.

ઉપયોગ : સામાન્ય રોગની કબજિયાત, વિનયુ અને ૩૦૦૨.૪ મટે છે.

૩૨૦ મુધાચૂર્ણ

બનાવટ : રાગસરદે તે. ૫, મુદ્દ મધેક તે. ૫, વરીબારી તે. ૫, સિષેવ તે. ૫, દરેનેનાની તે. ૨, પીપર તે. ૧, મુકે તે. ૧, માકર તે. ૮. બધાને બારીક વારી ચૂર્ણ કરવું.

એકેકે તોલો. દરેક ચીજ જુદી જુદી ખારીક લેવી. પછી ખરલમાં મર્દન કરી, ગાયનાદૂધમાં પાંચ દિવસ સુધી ધુટવું અને તેની નાની દીકડી કરી લેવી. દીકડીને સુકવી, સપુટમાં બંધ કરી, ગજપુટનો અમ્મિ આપવો. કંડુ થયે ખારીક વાટી લેવું, અને તેનું જે વજન થાય તેનાથી અમણા વજને અસલ વંસજોચનનું ચૂર્ણ મેળવી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીમાર.

અનુપાન : દૂધમાં મેળવીને કે ઝાસનામઠમાં મેળવીને.

સમય : સવાર, સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : મુખપાક, સંમ્રદણી, પાંકુ, ક્ષય, આંત્રક્ષય, યકૃતરોચ, ગુદમ, રક્તપ્રદર, જીર્ણજ્વર, પ્રમેહ, સુવારોગ, સોજો, મંદામિ, નબળાઈ, શીકાચ વગેરે મટે છે.

સૂચના : રોગાનુસાર પથ્ય અને જુદી જુદી દવાઓના અનુપાનથી આ દવા વાપરવામાં આવે તો શરીરમાં યુનો ધટી જવાથી જેટલી ભયંકર ખિમારીઓ થાય છે, તે સર્વ આ દવાથી મટી જાય છે. અને કેલધીપમના ઇન્જેક્શન લેવા પડશે નહિ.

(૧૫ પુતાસા માટે વાંચો “આરોગ્યસિન્ધુ” જાન્યુઆરી સને ૧૯૩૪ના અંક ૫૯ ૧૭ થી ૨૩)

૩૨૧ ક્ષારચૂર્ણ

વનાવટ : અપામાર્ગક્ષાર, વજૂડાર, નાગરમોચ, અતિવિષ, ૧લાવેલટંકજખાર, મોટીદરડેનીઝાલ, બધાનું ખારીક ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતી.

સમય : સવાર, બપોર અને સાંજ તથા જરૂર પડે તો ૧૧ રતી ઝોરોચન તથા થોડા આફુનારસમાં ઘુટીને રાત્રે ચટાડી દેવું.

ઉપયોગ : ખાગોતુ જરાઈ જવું, (વરાધ અને સમણી) માટે અકરીર છે.

પ્રકરણ ૧૦ મું—અરિષ્ટ-આસવ

૩૨૨ એલાઘરિષ્ટ

ચનાવટ : મોટીએલચી તો. ૧૦૦, વાસાનાંમૂળ તો. ૪૦, મજક, કડાજાલ, ગોળ, દંતીમૂળ, દળદર, દારૂદળદર, રાસ્ના, વાલો, જેડીમખ, સરસડો, ખેરનીજાલ, અર્જુનજાલ, કરીઆનું, લીમડો, કુટ્ટ, ચિત્રકમૂળ, વરેઆરી એ દરેક ચીજ ૨૦ ચીસ તોણા, પાણી તો. ૪૦૦૦ માં ઉકાળો કરવો, ત્યારે બાકી પાણી તો. ૫૦૦ રહે ત્યારે ઉતારી મન લેવું અને તેમાં મધ તો. ૨૫૦ નાંખવું તથા નિચેની ચીજોનું મધ ચૂર્ન નાંખી બે માસ બધે કરી આસવ તૈયાર કરી માન્યને ૫ઝી વાપરવું. ધાવડીકુચ તો. ૩૨, તજ, તમાકુપત્ર, એલચી, નાથોઘર, મુકે, મરી, પીપર, રક્તચંદન, ચંદન, મોરચેલ, જટામરતી, ખે.ષ, દમકુચ, અનંતમૂળ આ ચીજો દરેક બે બે તોણા થેલી ને તેનાં નાંખવી.

પ્રમાણ : ૧ લે.ચો. અનુપાત : ૫૫ઝી સાથે.

સમય : સુદર સુ.જ જળ્યા ૫ઝી.

ઉપચોગ : રતજા, યોગે, એ.રી, અગ્રમ, વિરોધક, યોગ્ય, તિપ્પણર અને મદાદે જે.

૩૨૩ કાન્દમેયઆમવ

ચનાવટ : કાન્દમેય ૮૦, કાન્દીજીર ૪૦, વતે. ૧૦, બજમે

તો. ૧૦, બજમે તો. ૧૦, વતે તો. ૧૦, કુકુતો તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૦૦૦, અગ્રમ, વિરોધક, યોગ્ય, તિપ્પણર અને મદાદે જે.

ત્રીકટુ તો. ૨, ચાતુર્ગત તો. ૨, અતિવિષ તો. ૧, ધાવડીપુષ્પ તો. ૧૦નું જાડું ચૂર્ણ નાંખી બંધ કરી બે માસ પછી ગાળીને વાપરવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પાંડુ, શુભ્રજ્વર, ક્ષેજનાદરદો, તાવ અને ઉદરરોગ મટાડી નવું લોહી વધારે, ભુખ લગાડે ને દસ્ત સાફ લાવે છે આ દવા કટુપૌષ્ટિક છે.

૩૨૪ કુમાર્યાસવ

વનાવટ :	કુંવારનારસ	તો. ૫૦૦	ગોળ	તો. ૧૫૦
	ધાવડીપુષ્પ	„ ૩૨	મધ	„ ૧૦૦
	તજ	„ ૨	ધુંક	„ ૨
	મરી	„ ૨	પીપર	„ ૨
	તમાલપત્ર	„ ૨	એલચી	„ ૨
	નામકેશર	„ ૨		

વિધી : કુંવારનારસમાં મધ તથા ગોળ મેળવી પછી તેને એક વાસણમાં ભરી ખમીર આવી બેસી જાય ત્યારબાદ બીજી ચીજોનું ચૂર્ણ નાંખી બંધ કરી બે માસ રાખી પછી કપડે ગાળી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧૧ થી ૧૧૧ તોલો મોટી ઉમરના માટે તો. ૨.

અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : મંદામિ, દરમ, ખાંસી, શ્વાસ, આંધરો, વાતુ, શ્વેત, શુભ્ર વગેરે મટાડે છે. ખાગસો માટે આ આસવ ઉત્તમ બનાવટ છે.

૩૨૫ સર્જુરાસવ

વનાવટ : ખલુરસારો તો. ૫૦૦, પાણી તો. ૧૦૦૦ કરા. ૫ કરો. ૫૦૦ તે. ૫૦ પાણી રહે ઉનારી કપડે રાખી લેવું. અને તેના

ધાવડીનાંકુલ તો. ૧૦ અને ચાતુર્માત તો. ૫, નાંખી બરણી બધે કરી રાખવી. પંદર દહાડાખાદ ગાળી કામમાં લેવું.

પ્રમાણ : ૧૧ થી ૨૧ તોલા. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષય, સોજા, પ્રમેહ, પાંકુ, કમળો, ગુફમ, સંમંદણી વગેરે મટે છે.

૩૨૬ ચિત્રકાદ્યરિષ્ટ

ચનાચટ : ચિત્રકમૂળ, હરડે, બહેડા, આમળા, કાળીપાટ, ચરક, પીપરામૂળ, વાવડીંગ, દેવદાર એ દરેક વીસ વીસ તોલા, કુટ, બીલામ, એગીઓ, વજ, મરી, પીપર, કુકુ, ઈલામણાંનુંમૂળ, નાચરમોચ, આ ચીજોને પંદર પંદર તોલા, બધાનો જલકો છુકો કરી પાણી તોલા ૪૦૦૦માં ક્ષાય કરવા. ત્યારે બાકી પાણી તો. ૫૦૦ રહે ત્યારે માગીને તેમાં મધ તો. ૧૦૦ નાખવું અને ઝોળ તો. ૧૦૦ નાંખવે પછી બમીઝ આવી બેસી જાય ત્યારે તેમાં નીચેની ચીજોને પ્રત્યેકમાં નાંખવી. પીપર, પીપરામૂળ, ચરક, ચિત્ર, ગુફ, મરી, હરડે, બહેડા, આમળા, તજ, તમાલપત્ર, નાચોર, એગમી, આ ચીજોને બે બે તોલા ૯૯ તેનું બાકી જલકો ચૂર્ન કરી મેગલી બે મામ રાખી પછી ચાટ મામમાં લેવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તેલ. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : નમદણી પાંકુ કમળો, નાચ. ગુફમ, સોજા, ક્ષય, વગેરે મટે છે બહુ જીવન લાંબી કરે છે.

૩૨૭ ત્રિત્રકાનર (સ્પેશીયલ)

ચનાચટ :	૧૦૦	૧૦૦	૫૦૦	૧૧
	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦	૬
	૧૧	૧૦૦	૧૦૦	૬

વાયવરજ્ઞાનીછાલ તો.	૮	ખેરંછાલ તો.	૮
કાંટાસેળીઆનુંમૂળ	,, ૮	તગર	,, ૮
દારૂહળદર	,, ૮	નાગરમોથ	,, ૮
અર્જુનછાલ	,, ૮	હરડેછાલ	,, ૮
કાચફળછાલ	,, ૮	શુકં	,, ૮
સંદેહ્યંદન	,, ૮	સરખુંઆનુંમૂળ	,, ૮
રાસ્ના	,, ૮	હળદર	,, ૮
મજક	,, ૮	દંતીમૂળ	,, ૮
આંબળા	,, ૮	અનંતમૂળ	,, ૧૬
જેડીમધ	,, ૧૬		
ચિત્રકમૂળખારીક	,, ૪૦૦		

ચિઘી : કવાય જેવો જડો લુકો કરી લેવો અને તેમાં પાણી તો. ૧૦૦૦૦ નાંખી કવાય કરવો બાકી પાણી તો. ૨૦૦૦ રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ તો. ૨૦૦, સાકર તો. ૩૦૦, ગ્રાણ તો. ૩૦૦ નાંખી ખમીર આવી જાય પછી તેમાં નીચેની દવાઓનું જાડું ચૂર્ણ નાંખી બે માસ રાખી આસ્રવ તૈયાર કરી ગાળીને કામમાં લેવો. ચીજોનાં નામ ધાવડીકુચ તો. ૪૦, તથા તજ, તમાલપત્ર, એલચી, નાગેચર, શુકં, મરી, પીપર, શીવજીરૂળ, જાયફળ, કપુર-કાચડી, લવંગ, જવંચી, વારાલીકંદ, નીંબજાલ, કાળીમુચલી, ચણક-જાખ, ગ્રામર, કૌચખીજ, અજમો, ખડસલીઓ, હળદર, ધડુંલા આ ચોવીસ ચીજો દરેક ચાર ચાર તોલા લેવી અને તેનું જાડુંચૂર્ણ કરી ઉપલા દ્રવ્યમાં નાંખવું. બે માસ પછી આસ્રવ તૈયાર થએ ગાળીને વાપરવો.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. **અનુપાત :** ઘેણ પાણી સાથે.

સમય : જમ્યા પછી લેવો, સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : વાનરો, ઉદરરોગ, આંધ્રો, સોજા, ઇર્ષ્યજ્વર,

સમય : જમ્યા પછી પીવાય.

ઉપયોગ : પાંડુ, કમળો, ફિકારા, નળગાઈ, અર્શ, મંદાગ્નિ, નિતર, મધુમેહ મટાડી લોહીને વધારે છે.

૨૯ તામ્બુલાસવ

ચનાવટ : નાગરવેલનાંપાન સારા લાવી તેનો રસ કાઢવો રસ તો ૫૦૦, મધ તો. ૨૫૦, ધાવડીપુલ તો. ૩૦, કાચો તો. ૧૦, કછીસોપારી તો. ૧૦, ચણકગાળ તો. ૫, પીપર તો. ૫, લાચૂર્ણ તો. ૨૧, જાયફળ તો. ૨૧, એલચી તો. ૨૧, લવંગ તો. ૨૧, આસવનું ચૂર્ણ કરી મેળવી સારી બરછીમાં ભરી આસવની તૈયાર કરી લેવું. જે માસ પછી ગાળી કામમાં લેવું.

નોંધ : નાગરવેલનાંપાન નંગ ૧૦૦૦, લેવા અને તેને કચરી નાંખી જોઈતું ખીજું પાણી નાંખી કુલ્લે રસ તો. ૫૦૦ કાઢી લેવો.

પ્રમાણ : ગાળી ૧ તોલો. અનુપાન : તાગ પાણી સાથે.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ, કફ, ખાંસી, પથરી, હરસ, નળગાઈ જેરે મટાડી બલ તથા વીર્યની વૃદ્ધિ કરે છે અને ઉત્તમ રસાયનરૂપ ગોવધ છે અને રવાદ, રૂપ, રંગમાં પણ ઉત્તમ છે.

૩૦ ત્રાયમાણાસવ

ચનાવટ : ત્રાયમાણ, કાયફળ, હંતીમૂળ, પુષ્કરમૂળ, જોંડી-મહાસો, કાળોસુરમે, ઉબીરીંગણી, પીપરામૂળ, વાચકોત, ભારંગી, ગળાપાટ, એળાઓ, હરડેલાલ, કચૂરો અને દિવારૂંજીમૂળ આ ૧૬ ચીજોને ૨૦ વીસ તોલા મગ્ગ ૩૨૦ તોલા, પાણી રતલ ૬૪માં કચાચ કરી ૧૬ રતલ પાણી રહે ઉતારી આગે તેમાં મધ તોલા ૩૨૦ નાંખી બમ્બીર આવી બેસીજાય ત્યારે તેમાં ધાવડીપુષ્પ તો. ૪૦, નસોતર તો. ૪, એલચી, તમાકુપત્ર, તજ, નાગોદર આ ચીજો જે જે તોલા નાંખી બપો હરી જે માસ રાખી ચાગે લેવું.

પ્રમાણ : ૨ તોલા. અનુપાન : તેટલાજ પાણી સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, ક્ષય, શ્વાસ, ગળાનાં દરદો, કબજિયાત તથા નબળાઈ મટાડે છે.

૩૩૩ ધાત્ર્યારિષ્ટ

બનાવટ : લીલાઆમળાનોરસ તો. ૫૦૦, મધ તો. ૫૦, પીપર તો. ૧૬, સાકર તો. ૧૦૦, બધાને એકત્ર કરી, થોડું ગરમ કરી ઉતારી બરણીમાં ભરી રાખવું અને બે માસ પછી ગાળી કામમાં લેવું.

પ્રમાણ : તો. ૨. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : નેત્રરોગ, રક્તવિકાર, રક્તપિત્ત, અમ્લપિત્ત, નબળાઈ, પાંડુ, ખાંસી, સ્વપ્નદોષ, હાથપગનોદાહ, પિત્તનીઉલ્લેખ, યુગ્માં લોહી આવવું વગેરે મટાડે છે.

૩૩૪ ધાન્યકદ્ધરિષ્ટ

બનાવટ :	ધાણી	તો.	૫	પદમક	તો.	૧૦
	વાળો	"	૫	કુદ	"	૧૦
	મોચ	"	૫	લીમડાનીજાલ	"	૫
	ગજો	"	૪૦	મધ	"	૧૬૦
	દરડેજાલ	"	૪૦	આમળા	"	૪૦
	પાણી	"	૨૦૦૦			

ધિષી : બધી ચીજોને ખાંડી કવાય કરી લેવેલ ૫૦૦ તોલા પાણી બાકી રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ મેગરી અને પછી તેમાં ૫ તોલા દારૂગરનુંચૂર્ણ નાંખી આશ્રવ માટે ભરી રાખવું ને બે માસ પછી વપરવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલા. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : સર્વપ્રકારનાંજ્વર, દાહ, તથા વગેરે મટાડે છે.

૩૩૭ પાપાણમેદઆસવ

ચનાવટ :	પાપાણમેદ	તો. ૧૦	દર્ભનુંમૂળ	તો. ૧૦
	અર્જુનછાલ	„ ૧૦	ગોખરૂ	„ ૨૦
	શ્વેતકોળાનુંમૂળ	„ ૫	નરવેલ	„ ૨
	ભેરવેલ	„ ૨	મરડાર્દીંગ	„ ૨
	અપામાર્ગમૂળ	„ ૪	કમળપુષ્પ	„ ૪
	ધાહી	„ ૪	કુલ્થી	„ ૨૦
	વાસામૂળ	„ ૪	ધમાસો	„ ૨
	દારૂહળદર	„ ૧૦	હરડેછાલ	„ ૧૦
	જહેડાછાલ	„ ૪	આંબળા	„ ૧૦
	શીવલુમૂળ	„ ૧૦	પહાડમૂળ	„ ૪
	હીમજ	„ ૨૦	પલાસપુષ્પ	„ ૨૦

વિષી : બધાને જડા કુટી પાણી તોલા ૧૫૦૦ માં કવાય કરવો ને બાકી પાણી તો. ૪૦૦ રહે ઉતારી ગાળી તેમાં મધ તો. ૧૦૦ સાકર તો. ૧૦૦ નાંખી આસવની રીતે તૈયાર કરી પછી વાપરવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો.

અનુપાત : થોડું મધ તથા થોડું પાણી નાંખીને પીવો.

ઉપયોગ : મુત્રકૃન્ધ, મુત્રાશ્મરી, ઉષ્ણવાત, પથરી અને મૂત્રમાર્ગનાં દરદો મટે છે.

૩૩૮ પુષ્કરમૂલાસવ

ચનાવટ : પુષ્કરમૂલ તો. ૧૦૦, ધમાસો તો. ૫૦, ધાણા તો. ૩૦, ગ્રાંઠ, મરી, પીપર, મજક, કુટ્ટ, મરી, કપિત્થ, દેવદાર, લેદર, વાવડીજ, ચવક, પીપરામૂળ, વાલો, અંબારી, બારબી, રાસ્ના, એ દરેક બીજ દર દર તોલા લેવી. પાણી રતલ ૮૦ લઈ તેમાં

કચાય કરવો, ત્યારે ૨૦ રતન પાણી રહે ત્યારે તેમાં ગોળ તોલા ૪૦૦
નાંખવો અને ધાવડીનાંકુશ તો. ૪૦ તથા પીપર તો. ૧૦ અને ઝરી,
નામોચર, એલચી, નસોતર, તજ અને તમાકુપત્ર આ ૭ વસ્તુઓ
બે બે તોલા નાંખી બરછી બધે કરી લેવી. બે માસ પછી માણી વાપરવું.
પ્રમાણ : ૧૧ તોલા

પ્રમાણ : ૧૧ તોલા. અનુમાન : ૫૫૫૫ સાથે.
 ઉપયોગ : ૨૫૫૫ સાથે.

ઉપયોગ : અનુરાગ : પાણી સાથે.
વજેરે મટાડે છે. દાઘ, અપરમાર, ખાંસી, સોજા, ગુદમ, અગાં

३३९ फल्यारिष्ट

યનાયટ : દરરોજાસ તો. ૮૦. આમળા તો. ૮૦, દિ-
 ચામ્પીરિય તો. ૧૦, કપિત્થ તો. ૧૦, કાળીપાટ તો. ૧૦, ચિત્ત-
 મૂળ તો. ૧૦, પાણી રતલ ૪૦ માં કાચા કરી ૧૧ રતલ પાણી રહે
 ઉતારી તેમાં ૫ રતલ ગ્રેગ મેગની ખબીર આને ૫ણી નષ્ટ કરી
 બે માસ રાખી આસત્તી રીતે માગ્ય રાખજ.

प्रमाण : ११ नं. ३६. अनुमान : ५.५१ स. ६.

अनुमान :
समय : १५ मिनट
उपयोग : १५ मिनट

કાર્યો : મહાનગર પંચાયતના કાર્યો, જેમાં સમાવેશ થાય છે તેવા વિષયો પર ચર્ચા કરી અને નિર્ણય લેવાયા છે.

३४० महाशक्तान्त.

[illegible][illegible]

ચૂર્ણ કરી તેમાં પાણી તો. ૪૦૦૦ નાંખી એક બરણીમાં ભરી બંધ કરી પંદર દહાડા ગરમ જગામાં રાખી મુકવું પછી તેને કાઢી નલીકાયંત્રમાં ભરી અર્ક જેથી લેવો. અર્ક કાઢતી વખતે બાટલીનાંમોઢાપર ગરણી રાખી તેમાં કેસર ને કસ્તૂરીની પોટલી રાખવી.

પ્રમાણ : ૨ા તોલા સુધી. અનુપાન : પાણી સાથે.

સમય : જમવા સમયે કે જમવાબાદ.

ઉપયોગ : બૂખલગાડે, પાચનકરે તથા લોહી, બળ અને વીર્ય વધારી કામોત્તેજક અસર બતાવે છે.

નોંધ : આ દવા વાપરનારે ખોરાક પૌષ્ટિક લેવો.

૩૪૧ માચિકાસવ

ઘનાવટ : મકાય (પીણી)તો. સ્વરસ તો. ૫૦૦, ગોળ તો. ૩૦૦, પીપરનુચૂર્ણ તો. ૮ તથા વાવડીંગ, તજ, એલચી, તમાલપત્ર, ગામોચર, મરી એ દરેકનું ચૂર્ણ તોલા ત્રણ ત્રણ મળી તોલા ૧૮ સાથે મેળવી બે માસ વાસણને બંધ કરી પછી કપડે ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ા તોલો. અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ, ગળાનાંદરદો, ઉરઃક્ષત, ક્ષય અને નબળાઇ મટાડે છે.

૩૪૨ મુસ્તકારિષ્ટ

ઘનાવટ : મોષ તો. ૪૦૦, પાણી તો. ૪૦૦૦, ગોળ તો. ૩૦૦, ધાવડીકુદ તો. ૩૨, અજમોદ, મુક, મરી, લવંજ, મેથી, ચિત્રક, છત્ર, એ સાત ચીજો દરેક ચાર ચાર તોલા મળી તોલા ૨૮ પ્રથમ મોષનું જાડું ચૂર્ણ કરી પાણીમાં ક્વાચ કરવો. અને ૧૦૦૦ તોલા રહે ઉતારી તેમાં ગોળ નાંખી વાસણમાં ભરી રાખવું, ખમીર

આજ્યા બાદ તેમાં બીજી દવાઓનું જાકું ચૂર્ણ હોય તે નાંખી આ
અને બંધ કરી એ માત્ર રાખી લેવું. પછી માળીને વાપરવું.

પ્રમાણ : ૧૫ થી ૨૦ તોલા. અનુપાત : પાણી ૫૦

સમય : સવાર માંજ જમ્યા પછી એ વખત.

ઉપયોગ : સંમંદથી, મંદાગ્નિ, કાશ, અશ્મન, પેટનો દાદ, મુખપાક વગેરે મટે છે.

૨૪૨ યોગરાજઆસવ

યનાયટ : કાચીદાણુ તો. ૫૦, દરડેજાલ તો. ૨૦, મે
તો. ૫, ખેરડીનીંજાલ તો. ૫, અર્જુનજાલ તો. ૫, ફેલાર તો.
સોદર તો. ૫, ચિત્તમુળ તો. ૫, સોપારી તો. ૫, પાવડીપુષ્પ તો.
મટું તો. ૧૦, પાણી રતલ ૨૪, કાચા કરેલા, બાકી પાણી રતલ
૨૦ તરફે ગણી લેવું. અને તેમાં નેત્ર રતલ ૨, સાકર રતલ ૨,
જાણ, જાંબી, એલચી, તજ, નમાચાલ, નાયબેલર, યુ. ૫,
પંચ, મેલ, જટાનની મોપ, કુટ્ટ ૧૫, આ ચોળે એ ને
લેણ અને જાનબી રીને તેલાર કરી એ માત્ર પછી માળી કેલેવવા

પ્રમાણ : ૧૫ તોલા. અનુપાત : પાણી મ.થે.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ, કાશ, પેટ અને વાતનાં રોગો
નવાં અને પાચકી નુબ વગેરે છે.

૨૪૪ રત્નગોવર્ધારિટ્ર

કાચીદાણુ	તો. ૧૦	જાનબી
કાચીદાણુ	તો. ૧૦	જાનબી
કાચીદાણુ	તો. ૧૦	જાનબી
કાચીદાણુ	તો. ૧૦	જાનબી
કાચીદાણુ	તો. ૧૦	જાનબી

સરપુખમુગ તો. ૨૦ બાવળનીછાલ તો. ૨૦
જવાઆમુગ „ ૨૦ ચતાવરી „ ૨૦
ચોપચીની „ ૪૦ હિદ્રાયણનાંમુગ „ ૨૦
પાણી રતલ ૯૬ સાકર રતલ ૧૦

વિષી : કવાયતી પ્રયમની બધી દવાઓને બધકચરી કરી તેમાં પાણી નાખી કવાય કરવો. જ્યારે પાણી રતલ ૧૬ બાકી રહે ત્યારે ઉતારો, ગાળી, તેમાં સાકર મેળવી, આસવનીરીતે ખમીર આવે ત્યાંમુધી ખુશ્કું રાખી, તૈયાર થતાં તેમાં નીચેની દવાઓનું ચૂર્ણ નાંખી, બધ કરી બે માસ રાખી ગાળી લેવું અને બાટલી ભરી રાખવી.

ચૂર્ણનીદવાઓ : ત્રીફલા તો. ૬, કકુ તો. ૨, કાથો તો. ૨, ઉન્નાગ તો. ૨, દ્રાક્ષ તો. ૨, લીમડાનાંફુલ તો. ૨, મેંદીનાપાન તો. ૨, ચંદન તો. ૧૦, રક્તચંદન તો. ૧૦, મુક્તજનકમા તો. ૨, ચતાવરી તો. ૨, વજ તો. ૨, ધાવડીફુલ તો. ૨૦, આમળા તો. ૫.

પ્રમાણ : ૧૧ થી ૨૧૧ તોલા.

અનુપાન : તેલલાજ પાણી સાથે.

સમય : સવાર સાંજ લેવું.

ઉપયોગ : રક્તવિકાર, ઉપદંશ, કુટ, ગડગુમડ, વતેરે મટાડી ઘરીર શુદ્ધ બનાવે છે.

૩૪૫ સપ્તરંગીઆસવ

ધનાષટ : સપ્તરંગીનાંમુગ તો. ૧૦૦, દારૂબદર તો. ૧૨, મથો તો. ૧૦, દરડેઝલ તો. ૧૨, નસેતર તો. ૪, જાંબુનાડંચીઆ તો. ૧૨, ઉંદુજરનીછાલ તો. ૨૫, કરીઆતું તો. ૧૨, પદ્મમુગ તો. ૫, બેરડાઝલ તો. ૫, પાણી તોલા ૨૦૦૦ માં કવાય કરી બાકી ૫૫૫ તો. ૫૦૦ રાખવું અને તેમાં આમળાનોરસ તો. ૨૫,

જાંબુનોરસ તો. ૨૫, મધ તોણા ૨૫૦ મેળવી બરછી બરી ખરીર
આવી બાથ પછી તેમાં નીચેની ચીજો નાંખી બરછી જમ કરી જે
માસ રાખી પછી ગાળાને વાપરવું. ત્રીફલા તો. ૧૦, ચાતુર્મૂલ
તો. ૧૦, ધાયટીપુષ્પ તો. ૧૦, જાંબુનાદડીઆ તો. ૧૦, જ્યાં
મેળવી આશ્રય તૈયાર કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૧૧ તોણા. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : હૃદયજ્વર, પાંકુ વૃત્તદોષ, મધુમેહ, દરમ,
પ્રદર, રૂતુદોષ, મંદામિ, નજાશાઈ વગેરે મટાડી મૂખ લગાડે છે.

નોંધ : મપ્તરંગી વનરપતિ રણિજમાં મળે છે. અને તે
નામ પળ મરાડી જાણવું છે. આ જનાપટ પશ્ચીમ સ્થાય છે.

૩૪૬ સારિવાદ્યાસવ

ચનાપટ : કાળીકાણ તો. ૧૦૦, પાણી તો. ૧૦૦૦, ૧૫૬
કરી અન્ન પાણી રહે ત્યારે ઉપરી કુંડ કરી એક બરખીમાં મળી
લેતાં. અને તેમાં કાણ એપર રહેતા હોય તથા નિચેની રહેતા
ચાણ કુંડાં ફેરવું દોષ તે નાખવું. અર્જુનચૂન, નાવરમેય, લેહ,
વડનીઝવ, પીપ્પલાનીઝવ, કમ્બો પદ્મક, રાગો, કાન્તેષ્ઠ, મેઘ,
આબરૂ મુખરૂ, મેઘવલ્લ, આશ્વત્થ, કુટું તમાચક, એલચ,
તે દિવેલચી, તેલમુષ્ણ, દરદેલચ, એકેશ્વરેલચ, જામે લેલ, મારી
તો. ૧૦૦, જ્યાં તે ૧૦૦ મળીને ૧૫૬ પાણી જમ કરી રાત્રી મુકું
જે મળે તે ૧૫૬ પાણી ૧૦૦૦.

પ્રમાણ : ૧૧ તોણા. અનુપાત : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : હૃદયજ્વર, મેઘ, આશ્વત્થ, કુટું તમાચક, એલચ,
તે દિવેલચી, તેલમુષ્ણ, દરદેલચ, એકેશ્વરેલચ, જામે લેલ, મારી
તો. ૧૦૦, જ્યાં તે ૧૦૦ મળીને ૧૫૬ પાણી જમ કરી રાત્રી મુકું
જે મળે તે ૧૫૬ પાણી ૧૦૦૦.

પ્રકરણ ૧૧ મું—અવલેહ-માલુન

૩૪૭ અમૃતપ્રાશાવલેહ

ઘનાઘટ : દૂધ તો. ૮૦, આમળાનોરસ તો. ૮૦, વિદારીકંદ-
નોરસ તો. ૮૦, શેરડીનોરસ તો. ૮૦, વડ, પીપળો, પીપરી, જાંબુ
અને ઉંખરો એ પાંચેનીછાલનો કવાથ કરી અષ્ટમાંસ રહે તે કવાથ
તો. ૮૦, ગાયનું ઘી તો. ૮૦ અથવા એક વાસણમાં નાંખી મંદતાપે પાક
કરવો અને તેમાં બે બે તોલા દ્રાક્ષ, રક્તચંદન, ચંદન, વાળો, નીલોદ્ધર,
પદ્મકાષ્ઠ, મહુડાનાંફુલ, અનંતમૂળ, ખંભારી, જોડીમધ, રોહીતાશ્વ-
નોકલ્ક કરી નાંખવો, ઘી સિદ્ધ થાય ત્યારે ગાળી તેમાં મધ તો. ૪૦
સાકર તો. ૨૪૦, નામકેશર, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, એ દરેક
બે બે તોલાનું ખારીક ચૂર્ણ મેળવી અવલેહ કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૨૥ થી ૫ તોલા.

અનુપાત : દવા ખાઈ ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : ક્ષય, રક્તપિત્ત, ખાંસી, શ્વાસ, હેઠ્ઠી, ઉઘડી,
તરસ, અશ્વિ, અર્જુનર, ધાતુક્ષીણા અને નમગાષ્ઠ મટાડે છે.

૩૪૮ આમલકયાદિઅવલેહ

ઘનાઘટ :	પીપર	તો. ૨૦	કર્ણદ્રાક્ષ	તો. ૨૦
	જોડીમધ	„ ૨	વંચલેચન	„ ૨
	મુકે	„ ૧	સાકર	„ ૮૦
	મધ	„ ૨૦		

લીલાઆમળાનોરસ તો. ૪૦૦

પિપ્પી : પ્રથમ એક કલ્પ કલ્પ વાસણમાં આમળાનોરસને
ખાવેલો જાંબુ થઈ સાકર મેળવી પડી કલ્પને વાટેલી હુરલીદાન

કરી તે મેળવવી ઉપર ચાર મુકી ચીજોનું ચૂર્ણ મેળવી અરવેલ કરી
નીચે ઉતારી કંકુ થતાં મધ મેળવી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તેલો. અનુપાત : ગૌમૂત્ર ૩ તા.કાચ.

ઉપયોગ : પાંડુરોગ માટે ઉત્તમ ઉપાય છે.

૩૪૯ આમલકીરસાયન

ચનાષટ :	સાકર	તો. ૮૦	પીપર	તો. ૨
	વંસીચન	" ૨	શુક	" ૧
	જેડીમધ	" ૧	એલચી	" ૧
	તજ	" ૧	ડેસર	" ૧
	તમાલપત્ર	" ૧	મધ	" ૪૦

આમળાનોખાફેલો માત્રો તો. ૮૦

વિધી : પ્રથમ સાકરની ચાનખી કરી તેમાં આમળાનો
ખાંદો નાખી પાક કરતાં પછી તેમાં ડેસર નાંખવું. પગપર ૧૩
તેજ ૬ થી આગે એટલે ઉતારી, કંકુ થયે તેમાં ઉતરની ચીજો
ખરીક ચૂર્ણ મેળવી આપવું. અને કંકુ થતા પછી તેમાં ૬૧
તજની રાખો મુકવું.

પ્રમાણ : ૧૦ પીપા તો. ૮૦. અનુપાત : ૧૫ તા.પે.

સમય : રાત્રી દરમિયાન લેવું.

ઉપયોગ : તબીબી જોગવાઈ, દેહ, કબજાના વધારા વગેરે

માટે લેવું.

૩૫૦ કટાલ્યાદિમરદેહ

ચનાષટ : ૧૦ પીપા તો. ૮૦. અનુપાત : ૧૫ તા.પે.

સમય : રાત્રી દરમિયાન લેવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો.

અનુપાત : દવા ચાટી ઉપર ગરમપાણી કે જરાક ગરમ-
દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : ખાંસી, પાર્શ્વશ્વળ અને કફ, ન્યુમોનીઆ જેવા
તાવમાં હોય ત્યારે આ દવા શીઘ્ર લાલ આપે છે.

૩૫૧ કળાવલેહ

ઘનાવટ : લીલાંઆમળા રતલ ૨૦ લઘ તેને પાણી રોર
૧૦માં ખાશી લેવાં કંડું ચતાં ઉતારી ઉકાળો જુદો કાઢી લેવો અને
આમળાનોમાવો જુદો કાઢી રાખવો. કીસમીસ દ્રાક્ષ તો. ૬૪ પીપર
ગ્રીણી તો. ૬૪, જેડીમધ તો. ૮, વંસલોચન તો. ૮, શુકં તો. ૮,
સાકર રતલ ૧૫.

ચિઘી : સાકર અને આંમળાનાકચાચના પાણીમાં ચાસણી
કરી જાડી ચતાં તેમાં આંમળાનોમાવો નાંખવો, જાડું ચતાં તેમાં
કીસમીસનીચટણી તથા ખીછ ચાર ચીન્નેનું ચૂર્ણ મેળવી પછી
મધ નાંખી રાખી આપવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ તોલા. બાગકમાટે ૦૧ થી ૦૩ તોલો
દવા ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : ખાંડુ, ઉદરોગ, સોજા, મુક્તાન (બાધરોગ)
મંદામિ, નખજાઇ, ખડસી વગેરે મરી તાકાન વધે છે.

૩૫૨ કફનાશકઅવલેહ

ઘનાવટ : પાસાઅરડુસીનાંનૂળ તો. ૨૦, દ્રાક્ષ તો. ૪૦,
જેડીરણી તો. ૪૦ સર્વનો પાણી તો. ૮૦૦માં કચાચ કરવો. ચોથા
બાગનું પાણી રહે ત્યારે આગ લેવું. અને તેમાં સાકર તો. ૮૦ નાંખી
ચાસણી કરવી. બપોરે તે જાડુ દવા આપે ત્યારે તેમાં આમળાંધ તો. ૧

ઉપયોગ : શ્વાસરોગ માટે રામબાળુ ઉપાય છે, કેટલાક દરદીને ત્રણ દહાડામાં અને કેટલાકને સાત કે એકવીસ દહાડામાં આ દવાના સેવનથી શ્વાસરોગ જડમૂળથી મટી જાય છે.

નોંધ : આ ઉપાય પ્રાચિન સંહિતાઓમાં આપેલો છે, ઉપાય તદ્દન સારો છે એટલે અવિશ્વાસ ન કરવો. પણ કરી જોવું તેમ આ દવા દરદીને કહેવી નહિ પણ બનાવીને વાપરવા આપવી, કેમકે ઉપાયનો બેદ બતાવવાથી દરદીની શ્રદ્ધા ધટી જાય છે.

૩૫૫ ગોક્ષુરાદિઅવલેહ

ચનાવટ : મોટાગોખરૂનું પંચાંગ ખાંડેલું તો. ૧૦૦, પાણી તો. ૮૦૦માં ક્વાથ કરી ત્યારે તો. ૨૦૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું પછી તેમાં સાકર તોલા ૫૦ મેગવી ચાસણી કરવી. ઘટ ચાપ ત્યારે નિચેની વસ્તુઓનું બારીક કરેલું ચૂર્ણ મેગવી અવલેહ બનાવી રાખવું. એલચી તો. ૧, જવખાર તો. ૨, નાગકેસર તો. ૧, વંસ-લોચન તો. ૪, પીપર તો. ૧, શુકં તો. ૧, ચલુક્યાજ તો. ૧, શીલાજીત તો. ૨, આ સર્વ મીઠે મેગવી દેવી. શીલાજીત જો લીલી હોય તો પાક ચૂકા પર તૈયાર થતો હોય ત્યારે મેગવી દેવી.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. **સમય :** દરરોજ સવારે લેવું.

અનુપાન : દૂધ સાથે

ઉપયોગ : પથરી, મૂત્રકૃમ્મ, પ્રમેહ, રાખદોષ, નવોપરમીયો, (કુબ્જ), મુત્રાસવનારોગ અને ધાતુક્ષીનુત્ત મટાડે, પેશાબ સાફ લાવે, ગુરદાનીબિમારી મટાડે છે.

૩૫૬ ચિત્રકાદિઅવલેહ

ચનાવટ : ચિત્રકમૂળ તોલા ૨૫૦, પાણી તોલા ૨૫૦૦ માં ક્વાથ કરી ૧૨૫ તોલા પાણી રહે ઉતારી ગાળી લેવું. પછી તેને

કરી ચૂકે ચઢાવી તેમાં ગોળ તો. ૮૦ નાંખી જાડો પાક કરેલ અને તેમાં નીચે લખેલ ઘીનેનું ચૂર્ણ નાંખવું. શુક્ર, મરી, પીપર, વરેઆરી, દરદે, કુટ. મોષ, તમ્બ, ચિત્રક, ચાવડીન, એકલી આ ઘીએ હરે ચાર ચાર તોલા લેવી અને તેનું બારીક ચૂર્ણ કરી મેળવી અતઃકે જેવું કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૫ થી ૧ તોલા. અનુવાન : ૭.૪ ગ્રામ.

ઉપયોગ : મંદામિ, કુટ. દરદ, યુક્ત, બરદ, ઉદરગત વગેરે મરી જાય છે.

૩૫૭ દાડિમાવલેહ

પનાપટ : દાડમોરસ તે. ૫૦, ચાકર તે. ૮૦, ચ.પગડી તે. ૪૦, એ ત્રણેને ગ્રામ મેળવી પીમે તાપે મંદ જેવે નરમ થાય ત્યારે તેમાં શુક્ર, પીપર, પીપર, પીપર, બાજમે, જાવરી જાવડી, મરી કુટ, વસંતેશ્વર, તમ્બ, પોષકલાંબ, મકક, કુટ. તે. ૫૦, આ કુક્ક, અનિરિષ્ટ, ક. ૨૦૦, વા. ૧, ૬૦૦ જેવું જાળે તેમાં પ્રજા પાત્રીક જુદો કરી કેવળ તેમાં મેલે પા જેવું કરી રાખી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ તો. અનુવાન : ૬૫ થી ૭૦ ગ્રામ.

ઉપયોગ : હાલ નિમ્બ, મરી, મિયાન, બાજડી, શુક્ર, મ. ૫, ૬૦૦, કુક્ક, ૫૦૦, વગેરે મંદ જેવું થાય ત્યાં સુધી.

૩૫૮ પુનર્નસાદિઅરવેહ

પનાપટ : પુનર્નસાદિ તે. ૫૦, અરવેહ તે. ૫૦, ચાકર તે. ૮૦, ચ.પગડી તે. ૪૦, એ ત્રણેને ગ્રામ મેળવી પીમે તાપે મંદ જેવે નરમ થાય ત્યારે તેમાં શુક્ર, પીપર, પીપર, પીપર, બાજમે, જાવરી જાવડી, મરી કુટ, વસંતેશ્વર, તમ્બ, પોષકલાંબ, મકક, કુટ. તે. ૫૦, આ કુક્ક, અનિરિષ્ટ, ક. ૨૦૦, વા. ૧, ૬૦૦ જેવું જાળે તેમાં પ્રજા પાત્રીક જુદો કરી કેવળ તેમાં મેલે પા જેવું કરી રાખી રાખવું.

પ્રમાણ : ૧ તો. અનુવાન : ૬૫ થી ૭૦ ગ્રામ.
ઉપયોગ : હાલ નિમ્બ, મરી, મિયાન, બાજડી, શુક્ર, મ. ૫, ૬૦૦, કુક્ક, ૫૦૦, વગેરે મંદ જેવું થાય ત્યાં સુધી.

શુક, મરી, પીપર, ચવક, એલચી, તજ, તમાલપત્ર, એ દરેકનું ચૂર્ણ સવા સવા તોલો મળી તો. ૮૥૫ તૈયાર થઇ અવલેહ ઠંડુ થાય ત્યારે મધ તો. ૪૦ નાંખવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાન : દૂધ.

ઉપયોગ : સોજા, ખાંસી, શ્વાસ, અરૂચી, નગજાઇ, વાયુ, કફ અને મંદાસિ મટાડે છે.

૩૫૯ પૌષ્ટિકઅવલેહ

ચનાચટ : કુહીંગન, જટામાસી, ભયફળ, અકકલકરો, તજ, કનાખચીની એ દરેક ચીજ અર્ધો અર્ધો તોલો, અગરસાચો, નાગકેસર, રૂમીમસ્તકી, લવંગ એ દરેક ૦૧ પા તોલો, કરતુરી ૬ રતીભાર અને સાકર તો. ૧૨ લેવી. સાકરની ચાસણી કરી તેમાં ઉપરની દવાઓનું ચૂર્ણ કરી મેળવી અવલેહ જેવું કરી દેવું. જરૂર હોય તો થોડુંક મધ મેળવી આપવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો, સમય : સાંજે.

અનુપાન : દૂધ સાથે લેવી.

ગુણ : વાજકરણ તથા રથંબક ગુણ મુખ્ય છે. નગજાઇથી થયેલ ઉપદ્રવ તથા વિપ્વિકારને તુરત મટાડે છે.

૩૬૦ ચાલકુટજાવલેહ

ચનાચટ : કઝાજાલ તો. ૨૦, પાણી તો. ૧૬૦ માં ઉકાળો કરી ૨૦ તોલા પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ કરી કપડે આગી લેવું અને હરી ધીમે તાપે જાડો લેહ કરવો અને તેમાં અતિવિષ, કાગીપાટ, છાં, ખીલીફળ, આંખાનીખોટલી, સોઆ, ધાવડીફૂલ, નાશરમોચ, ભયફળ એ નવ ચીજોનું તૈયાર કરેલ ચૂર્ણ દોષ તેમાંથી ૫ તોલા લઈ મેળવવું તથા અવલેહ રીતે અને મારે થોડુંક મધ મેળવી દેવું.

प्रमाण : ०। तोक्षे. अनुपान : ६५ साये.

ઉપયોગ : બાળકોનો જાડો, મરડો, આમ અને રાતની સાર તથા કબજામાં મરડો મટાડે છે.

३६१ चालपौष्टिकअवलेह

યનાયટ : સીતોપલાદિચૂર્ણ તો. ૧, જીમિપચૂર્ણ તો. ૦૦,
 શોદભરમ તો. ૦૩, જડામનુંમચ્છ જાદીક વારેણ તો. ૪, રસ તો. ૦૧,
 સોનાનાચરખ નંબ ૪ મોટા, ચાંદીનાચરખ નંબ ૧૨, ચોખ્ખું ૫૫
 તો. ૧, જીવન (ચિત્રવ્રાચ) તો. ૧૦, જપાને સાથે મેગી મળ
 કરી લેવું.

प्रमाण : १। तालिका अनुमान : २५५१५५ स.पे

उपयोग : अंगी, आम, हर, इक्षुमूल, कुरी, माधन, नर-
गंध, उग्रही नृष, चंद्र (रीमास), हस्त, निष्काम, रवेरे मद्रो
हनीर पुष्टि मनां छे. आम हरी नाया शुभता महे आ हय
प्रेमिक उपय तरीके उपन छे

વણ : બને તેટલું ૧૫ તારે આપું

३६२ रोहीतकायलेह

[illegible]

DATE: 9-6-00 PAGE: 10

સમય : સવાર, સાંજ લેવાય.

ઉપયોગ : બરફ અને યદૃતનાં તમામ દરદો મટાડી પાચન-શક્તિ સુધારે છે.

૩૬૩ વિરેચનચટ્ની

ચનાવટ : ગરમાળાનોગોળ તો. ૪૦, લીંણુનોરસ તો. ૮૦ રાત્રે એક ચીનીના વાસણમાં મેળવી પલાળી રાખો સવારે દાઢે ચાળી તેને કપડે ગાળી સત્ત કાઢી કચરો ફેંકીઆપવો પછી તજ, શુકં, મરી, પીપર, શેફલીહોંગ, મોટીએલચીનાંખીજ એ છ ચીન્ને અઢી અઢી તોલા, સીંધાલુણ સંચરલુણ, શેફલા કાળાદાણા, શેફલચૂરં, અજમોદ, એ પાંચ ચીન્ને પાંચ પાંચ તોલા લઈ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ઉપરના રસમાં મેળવો અને કાળીદાણ તો. ૪૦, પાણી તોલા ૮૦માં ઉકાળી તેનો રસ કાઢી પછી તેને જડો લેહ જેવો કરેલ હોય તે પદાર્થ સર્વ સાથે મેળવી ચટણી બનાવી લ્યો.

પ્રમાણ : ના થી ૧ તોલો. સમય : રાત્રે સુતી વેળા.

અનુપાન : ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : પેટ સાફ કરે છે, ખોરાક પચાવે છે ને કબજ-આત મટાડવા માટે આ સ્વાદિષ્ટ અને અકસીર દવા છે.

૩૬૪ સ્વાદિષ્ટચટ્ની

ચનાવટ : આમલીનોગર તો. ૧૬૦ અંગુરનોમુરો રતલ ૧૥

રાતાંમરચાં „ ૧૦ આદુ તો. ૧૦

તજ „ ૫ કીસમીસ „ ૩૦

સાકર „ ૮૦ સીંધાલુણ „ ૫

ધીમાંતળેલુંગ્રસલુ તો. ૧૦ શેફલચૂરં „ ૨૫

વિષી : પ્રથમ આમલીને દોઝાક પાણીમાંનાંખી માટીના વાસણમાં

પ્રમાણ : ૧ તેલો. અનુપાત : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોનોઝાડો, મરડો, આમ અને રક્તવિ-
ચાર તથા કષ્ટસાધ્ય મરડો મટાડે છે.

૩૬૧ ચાલપૌષ્ટિકઅવલેહ

ચનાવટ : સીંદોપલાદિચૂર્ણ તે. ૧, જીરીમધચૂર્ણ તે. ૧, બોહમરમ તે. ૦૫, બદામનુંમગ્ગ બારીક વાટેકું તે. ૪, ફેસર તે. ૧, સોનાનાવરખ નં. ૪ મોટા, ચાંદીનાવરખ નં. ૧૨, ચોખ્ખું મધ તે. ૬, જીવન (અવનપ્રાણ) તે. ૧૦, બધાને સાથે મેગરી ચાલક કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તેલો. અનુપાત : ચામનાદૂધ સાથે.

ઉપયોગ : ખાંસી, આમ, કફ, ફેફસાંનાંરોગો, સામાન્ય નમ-
ગાષ, ડિઝેરી તૃષ, પાંડુ (રીકાચ), દાદ, પિત્તવિચાર વગેરે મટાડી
સરીર પુષ્ટ બનાવે છે. ખાસ કરી નાનાં બાળકો માટે આ દુધ
પૌષ્ટિક ઉપાય તરીકે ઉત્તમ છે.

પચ્ચ : બને તેડકું દૂધ વધારે આપવું.

૩૬૨ રોહીતકાવલેહ

ચનાવટ : રત્નરોહીકાનીઝાડ તેલો ૪૦૦, કાજુદીદરી
તેલો ૧૦૦, પદ્મી તેલો ૪૦૦૦માં કચાચ કરેલો અને ૧૦૦ તેલ
રહે ત્યારે ઉચ્ચારી દરડે જુદી રાખી કચાચને ઇ.બી.લેવું અને હાથે
માથે કપાળી ચાગી કરી પાડો તે કચાચમાં નાખી મંદ લગે
અરોહ બનાવેલો અને તેમાં પીપર, પીપરાનૂન, ચરક, ચિત્રક, મુંગ,
દંદીદુગ એ દરેક ચીજોનું ચૂર્ણ તેલો પાંચ પાંચ તથા તેલ
તે. ૨૦૦ મેગરી અરોહ કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૧ લી. ૦ તેલો. અનુપાત : દૂધ સાથે.

સમય : સવાર, સાંજ લેવાય.

ઉપયોગ : બરલ અને યદૃતનાં તમામ દરદો મટાડી પાચન-શક્તિ સુધારે છે.

૩૬૩ વિરેચનચટ્ની

ચનાવટ : ગરમાળાનોગોળ તો. ૪૦, લીંબુનોરસ તો. ૮૦ રાત્રે એક ચીનીના વાસણમાં મેળવી પલાળી રાખો સવારે દાઢે ચાળી તેને કપડે ગાળી સત્વ કાઢી કચરો ફેંકીઆપવો પછી તજ, શુકં, મરી, પીપર, શેકેલીહોંગ, મોટીએલચીનાંબીજ એ ૭ ચીને અઢી અઢી તોલા, સીંધાલુણ સંચરલુણ, શેકેલા કાળાદાણા, શેકેલજીરું, અજમોદ, એ પાંચ ચીને પાંચ પાંચ તોલા લઈ બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી ઉપરના રસમાં મેળવો અને કાળીદ્રાક્ષ તો. ૪૦, પાણી તોલા ૮૦માં ઉકાળી તેનો રસ કાઢી પછી તેને જાડો લેહ જેવો કરેલ હોય તે પદાર્થ સર્વ સાથે મેળવી ચટણી બનાવી લ્યો.

પ્રમાણ : ૦૫ થી ૧ તોલો. સમય : રાત્રે મુતી વેળા.

અનુપાત : ગરમપાણી સાથે.

ઉપયોગ : પેટ સાફ કરે છે, ખોરાક પચાવે છે ને કબજી-અત મટાડવા માટે આ રવાદિષ્ટ અને અકરસીર દવા છે.

૩૬૪ સ્વાદિષ્ટચટ્ની

ચનાવટ : આમલીનોગર તો. ૧૬૦ અંશુરનોમુરડો રતલ ૧૫૫

રાતાંમરચાં .. ૧૦ આદુ તો. ૧૦

તજ .. ૫ કીસમીસ .. ૩૦

સાકર .. ૮૦ સીંધાડુખુ .. ૫

ધીમાંતએડુંચડખુ તો. ૧૦ રોડુંજીરું .. ૨૫

વિધી : પ્રથમ આમલીને પેટાક ૫.૫૬માંગાળી મારીના વડખુમાં

પક્ષાણી રાખી પછી હાથે ચોળી, ગાળી લેવી. પછી મરચાં, આલુ, લસણ, તજ, કીસમીસ વગેરેને સુરકામાં વાડી, સર્વને એક વાસણમાં નાંખી તેમાં સાકર મેળવી, ગરમ કરી બરાબર અવલેહ જે બનાવી અને પછી કાચની બરણીમાં ભરી રાખવું, બગડશે નહિ.

ઉપયોગ : જમવા સાથે લેવાથી બુખ લાગે, ખોરાક પચે દરત સાફ લાગે અને રૂચી પેદા કરે તેવી આ ચટણી છે.

૩૬૫ સપ્તામૃતઅવલેહ

ચનાવટ :	લોહમરમ	તો. ૨૫	હરડેબઝ	તો. ૨૫
	જેડીમધ	„ ૨૫	બહેડાંબઝ	„ ૨૫
	આમળા	„ ૨૫	મધ	„ ૨૫
	ગાયત્રીમૃત	„ ૧૦		

વિધી : બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. પછી તેમાં ઘી મેળવી દેવું. ત્યારબાદ તેમાં મધ મેળવી, આટણુ જેવું કરી રાખવું.

પ્રમાણ : બા તોલો. **સમય :** સવારે તથા સાંજે.

અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : માયાનુંદરદ, નેત્રરોગ, કબ્જારોગ, નાસારોગ અને મગાથી ઉપરનાં તમામ દરદો, સ્વપ્નદોષ તથા વિવર્ચિકાર મરી મરજ તથા સરીર પુટ થાય છે.

સૂચના : આ દવા સેવન કરનારે પપ્પમાં ઘી, સાકર, પકું, દૂધ અને સાદો ખોરાક લેવો. તીખું, ખાટું અને ખારું તથા ઉતેજક પદાર્થ ખાવાનું બંધ રાખવું તો બદુજ સારો ફાયદો થાય છે.

૩૬૬ હરિતકીઅવલેહ

ચનાવટ : હરડે સારી કાઢી તો. ૮૦, જવ તો. ૨૦૦, પાણી તો. ૨૦૦૦, ક્ષય કરી ૨૫૦ દેવ. પાણી રહે ઉપરી મેં

ને હરડે જીદી કાઢી તેનો માવો કરી કપડે છાણી લેવું, કવાય ગાળી લેવો પછી કવાયમાં ગોળ તો. ૧૦૦ નાંખી લેહ જેવું થતાં તેમાં હરડેનોમાવો નાંખવો તથા મનશીલ શુદ્ધ તો. ૨, રસવંતી તો. ૨, પીપર તો. ૧૦ મેળવી બરાબર પાક કરી અવલેહ કરી લેવો.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાન : દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : શ્વાસ, ખાંસી, નબળાઈ, કબજિયાત, મંદાગ્નિ, ધાતુક્ષીણતા તથા સ્વરભંગ વગેરે રોગ મટે છે.

પ્રકરણ ૧૨ મું—શરબત

૩૬૭ પ્રસૂતજ્વરનાશકશરબત

ઘનાઘટ : ગુલાબનાંફુલ, બનફસા, ભાંગ, સોઆ એલચી, આ ચીજો જે જે તોલા લેવી. પાણી તો. ૮૦માં કવાય કરવો પછી ૨૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી કરી તેમાં ૩૦ તોલા સાકર નાંખી શરબત તૈયાર કરવો. એક રતલ શરબત તૈયાર થશે.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાન : પાણી તો. ૪ સાથે.

સમય : દહાડામાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ : સુવાવડીભીનોતાવ આ ઉપાયથી પુરત મટે છે. ઈન્જા હોય તો એમજ કવાય ત્રણ આપી ચકાવ છે.

૩૬૮ વનફસાશરબત

ઘનાઘટ : ગરમપાણી તો. ૮૦ સાકર તો. ૧૨૦ બનફસાનાંફુલ તો. ૪૦.

પિપી : પ્રથમ બનફસાનાંફુલ સાફ કરેલાં લેવાં, અને એક કચ્છરાળી સાફ તપેલીમાં નાંખવાં અને તેમાં ઉકળતું પાણી નાંખી

૨૪ કલાક ઢાંચી રાખવું, સવારે તેને કપડાથી ગાળી ગઈ તે પાણીમાં સાકર નાંખી મંદતાપે શરબતની ચાસણી કરી ઉતારી કપડે ગાળી જાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : ઉનાળાની ગરમીથી બચવા માટે, બાળકોને પેટની પીડાઓ દૂર કરવા માટે તથા ખાંસી, શરદી, સળેખમ, ક્ષય, કફ અને ઇન્ફલ્યુએન્સા વગેરે દૂર કરવા માટે આ શરબત ઉપકારક છે.

પ્રમાણ : બાળક માટે એક ચમચી, મોટા માટે તો. ૨.

સૂચના : બનફસાનાંકુલ તો. ૧૦, પાણી તો. ૧૨૦માં ક્વાથ કરી ૪૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી તેમાં ૬૦ તોલા સાકર નાંખી શરબત કડક તારનો પાક કરી બનાવી રાખવું. આ શરબત ગર્ભ રક્ષા પછી ત્રીજે, પાંચમે અને સાતમે મહીને મહીનામાં એક જાટલી રોજ બે બે તોલા કરી પાતું એમ કરવાથી કેડામાંથી રતવાની અસર મટી જઈ બાળક નિરોગી જન્મે છે. આ ઉપાય રામબાબુ છે.

૩૬૯ વાલઅમૃત

વનાઘટ : વાસાપત્ર તો. ૨ પીપરીમૂળ તો. ૨
સનાબનાંપાન „ ૧ વાવડીંગ „ ૨
વરેઆરી „ ૧ કિંમબીઅમ્મો „ ૨
કુંબુજ „ ૨ જાઘદરડે „ ૨
પાણી „ ૧૨૦ પીપરમેન્ડનાંપાન „ ૧

વિધી : બધાનો ક્વાથ કરવો અને ૪૦ તોલા પાણી રહે ઉતારી માથા શીશ્વર કરી લેવું. પછી તેમાં ફેસર તો ૦.૫, સાકર તો. ૩૦ મેળવી કરી માથા બેઠેનો રંજ મેળવી જાટલી ભરી લેવી.

પ્રમાણ : ૦.૫ થી ૧ તોલો (નાની ચમચી).

અનુપાન : પાણી સાથે.

ઉપયોગ : બાળકોની શરદી, ખાંસી, મંદમિ, કબિરેત, પેટનો વાયુ અને નવજાત મટાડી પાચનશક્તિ સુધારે છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું—મલમલેશાનેર ।

૩૭૦ અકસીરમલમ (૧)

ચનાવટ : શેષશુંદર સારો પીળા રંગનો. તે. ૪ લઘ તેને ખરલમાં વાટી લેવો. પછી તેમાં ઘોડું પાણી નાખી બરાબર મર્દન કરવું. બે ત્રણ દિવસ વાટી મધ્યમ જેવું થાય ત્યારે તેની પટ્ટી મારવા માટે સારા કપડાપર દવા લગાડવી.

ઉપયોગ : જુના ત્રણ, યુમડાં ગડ કે પાકાપર અથવા ભરનીગળ ઉપર પટ્ટી મારવી, એની બે ચાર પટ્ટી મારવાથી ન રૂઝાતા યુમડાં મટી જાય છે. કંઠમાળને ગાળીને રૂઝાવી સાફ કરી આપે છે. કંઠમાળ જેવી બીજી ગાંઠો અને ન રૂઝાતા ચાકાં માટે અસીર છે.

૩૭૧ અકસીરમલમ (૨)

ચનાવટ :	સફેદકાથો	તે. ૧	સફેદરાજ	તે. ૧
	મોરચુથુ	„ ૦૧	ફટકટી	„ ૦૧
	તલનુંતેલ	„ ૧	પાણી	„ ૧

વિધી : એક ચીનીનું વાસણ લઈ તેમાં તેલ અને પાણી મેગરી અંશુલાવડે શીજ ઉત્પન્ન કરવાં. પછી તેમાં ઉપરની ચાર ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ મેગરવાં જવું અને અંશુલાથી દલાવતા જવું. આ પ્રમાણે બધું ચૂર્ણ તેમાં મેગરી આખ્યાખાદ થોડો વખત ધુંટી લઈ મોટા મોઢાની બાટલીમાં તેને ભરી રાખવું. મધ્યમ થી જેવો થશે.

ઉપયોગ : મમે તે પ્રકારનો જીભ (ત્રણ) દોષ તેને પ્રથમ ત્રયમ કરેલા પાણીમાં થોડા લીમડાનાં પાન નાખી તે પાણીવડે થોડ સાર કરી, થોડો મધ્યમ લઈ તેને કપડા ઉપર લગાડી તેની પટ્ટી મારી દેતી. વચ્ચે એક ઝિંઝ રાખવું કે જેથી ૫૩ નીચે હોય. આ મધ્યમની

૩૭૩ ઉપદંશારિમલમ (૨)

વનાવટ :	રસકપુર	તો.	૧	પારદ	તો.	૧
	ગધેક	„	૧	હિંગળોક	„	૧
	હરતાલ	„	૧	મનસીલ	„	૧
	એલચી	„	૧	કપીતો	„	૧
	બોદાર	„	૧	રાળ	„	૧
	સેદેદા	„	૨	ગાયનુંધી	„	૩૦

વિધી : પ્રથમની ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું અને પારદ ગધેકની કળગણી કરી તેમાં એ સર્વને મેળવી આપવું. પછી ઘી ને ગરમ કરી તેમાં એ સર્વ વસ્તુને મિશ્ર કરી, મધમ બનાવી બાટલીમાં ભરી લેવો.

ઉપયોગ : આ મધમની પદ્ધતિ ગરમીના જખમપર લગાડવી કે જેથી જખમ સાફ થઈ તુર્જા માંસ આવી રૂઝાઈ જાય છે. ગરમીની ચાંદી માટે ઉત્તમ છે.

૩૭૪ સ્વરજવાનોમલમ

ઘનાવટ : મધક, મરી, સિંદુર, હળદર, આંગાહળદર, જીરું, સંખજીરું, કેસર, મનસીલ, એલચી, કાચો બધી ચીજો લઈ, બારીક વાટી, ચૂર્ણ કરી, કપડાંબાંધ કરી લેવું. ઉપર લખેલું ચૂર્ણ તો. ૫, તથા એકરીસવાર પાણીથી ઘોળેલું આપવું ઘી તો. ૧૫, બન્ને સાથે મેળવી મધમ કરી લેવા.

ઉપયોગ : નવું કે જુનું તેમજ સૂકું કે લીધું ખરજતું મટાડવા માટે આ મધમ અકસીર છે.

૩૭૫ સ્વસનોમલમ

વનાવટ : શુદ્ધ પારદ તો. ૧, શુદ્ધ ગંધક તો. ૧, કુલાવે મોરધુધુ તો. ૦૧, શુદ્ધ મનશીલ તો. ૧, બધાને સાથે ધુંટી કલગલ કરી તેમાં સો વખત પાણીથી ઘોળેલું ઘી તોડા પાંચ મેળવી, હાથ વડે ધુંટી લઈ મલમ બનાવી બાટલીમાં ભરી રાખવો.

ઉપયોગ : છુની અથવા નવી ખસ (ખુજલી)માં ચામડીપર જ્યાં ફોડકી કે ખસનાં ચાકાં હોય, અથવા આવતી હોય, ઝીણું અને રસીવાળાં યુગ્મમાં ચર્તાં હોય ત્યાં દિવસમાં બે વખત મલમ લગાડવો અને સવાર સાંજ દવા લગાડ્યા પછી ૭ કલાક રૂઢીને માથુ કે બેંસના છાણુ વડે તે બાગ ઘોઘ સાફ કરવો તો ખસ ચાર દિવસમાં દૂર થઈ જાય છે.

સૂચના : દવા એરી છે માટે મોઢામાં ન જાય તેવી રીતે સંભાળીને લગાડવી જોઈએ.

૩૭૬ ચમત્કારિકમલમ

વનાવટ : લીમડાનાં પાન તો. ૪૦ લાગી તેમાં ઘી તોડા ૨ નાખી સાથે ચોપડી દેવું. પછી એ પાનને લોહાના તવાપર શેકર્ચ તે બગીને રાખ થઈ જાય ત્યારે ઉનારી તેને વાટી કપડાંબાંધી કરી રાખવું. અને તેમાં આંખાદગદર તો. ૦૧, અરીજુ ૩ રૂઢીતર, કાળાંમરી ૨૦ ઢાળા એ સર્વનું ચૂર્ણ કરી મેળવી આપવું. અને તે ચૂર્ણનું જોડવું વગળ સાય તેડવું આપવુંથી ઘડી તેમાં મેળવી મલમ બનાવી રાખવો.

ઉપયોગ : યુગ્મમાં, ફોડકા, ચરીપર ફની ઝીણી ફોડકીઓ, નજર, ઝીંકી કે ચાપુડી ફોડકા જાળે મટાડવા આ મલમ બાંધી ૭૫૫ છે.

સૂચના : છુતા વણમાં વણને સાફ કરી મલમ લગાડવો.
તથા વણમાં એમજ લગાડી શકાય છે.

૩૭૭ જાત્યાદિમલમ

વનાવટ : ચમેલીનાંપાન, લીંઝડાનાંપાન, પટોલપત્ર, કરંજનાં-
પાન, મીચ, જેડીમધ, કુદ, હળદર, દારૂદળદર, કકુ, મજીક, પદમક,
લોદર, હરડેલાવ, નીલોદર, અનંતમૂલ, કરંજખીજ, મોરચુથો આ
મીઝે સર્વ જે જે તોલા લઈ છુકા કરી પાણીમાં વાટી લુગદી કરી
લેવી પછી સરસવનુંતેલ તોલા ૮૦, પાણી તોલા ૧૬૦ સર્વ સાથે
એક મોટા વાસણમાં નાંખી ધીમે તાપે ફક્ત તેલ બાકી રહે ત્યાં
લગી પકાવી સિદ્ધ કરી કપડે ગાળી લેવું.

નોંધ : આ તેલ તો. ૪૦, તથા મીચુતો. ૪૦, (ફતુ ગરમ
હોય તો થોડું વધારે) સાથે મેઝવી થોડું ગરમ કરી પછી મોટા-
મોટાના ડબ્બામાં જરી લેવું તો તે જાત્યાદિમલમ બની જશે.

ઉપયોગ : વજ, નાડીવજ, પીરફોટક, ખસ, ખુગલી, રતવા,
જખમ, દાઝતું અને કાઠિયજી પ્રકારનાં ફોડા કુત્તી તથા ગુમડાને
મટાડે છે.

૩૭૮ તડકાનોમલમ

વનાવટ :	પારદ	તો. ૩	મધક	તો. ૩
	ગુગગર	„ ૩	ગુગળ	„ ૩
	કોટીએ.લે.આન	„ ૩	કપુર દેરી	„ ૧૮
	દસસ (ચેરીલાંબાન)	તો. ૩		

વિધી : પ્રથમ પારદ રંધકની કલગલી કરી રાખવી, પછી
કપુર સિરાયત દરેક સીજ છુદી છુદી બારીક વાટી રાખવી. ત્યાર
બાદ ખુબ રંધી પડતી હે.૫ ત્યારે તડકાનાં એક ખરબખં કપુરને

વાટનું અને તેમાં ધસત્ર (શિરીસોબાન) થોડે થોડે મેળવી ધુંટતા જવું પછી ગુલ્મર, પછી ગુગળ અને લોબાન તથા હેવટે કનગલી નાંખી મેળવી ધુંટતા જવું એટલે મલમ જેવો નરમ બની જશે એટલે સંભાળી ખરલમાંથી કાઢી ડબામાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ : આ મલમ કંપકાપર લગાડી પડી રૂપે લગાડવાથી ગાંઠો ગાળી નાંખે છે, પાકવા યોગ્ય હોય તેને પકાવી લે છે અને પકાવવા યોગ્ય વસ્તુને સાફ કરી રૂઝ લાવે છે. વજુ, નાડીવજુ કે નામુરને પણ મટાડવામાં ઉત્તમ છે.

૩૭૯ તુત્યાદિમલમ

વનાયક : કપીલાં

તો. ૧ સીંદુર

તો. ૧

મીણુ

" ૧ બોદાર

" ૧

રસકપુર

રતી ૧૨ કુષાવેલમોરગુપ્તો.. ૧

સોપારી બાલેલના કોલસા તો. ૧

ખારેકના બાલેલ કોલસા " ૧

માયનું માખણ સો પાણીએ ધોએલું તો. ૮

વિધી : પ્રથમ મુઠ્ઠી દવાએને બારીક કંપકાવવા કરી લેશે, પછી ધોએલું માખણ લઈ તેમાં મીણુ મરમ કરી મેળવી આપું અને પછી બીજી દવાએનું ચૂર્ણ દોષ તે મેળવી મલમ બનાવી લેશે.

ઉપયોગ : આ મલમ વજુ, મરમી ઉપાંચનીચંદી માટે ખાસીર છે.

૩૮૦ દરાજનોમલમ

વનાયક : ગેઆપડેર તો. ૪ મપાનું તો. ૪

દંકનપાનું " ૪ કપુર " ૨

વેનંદરન " ૪૩ મરમેલીએલી, ૧

ના.સં. ૧૫૫૫૫ તો. ૧

વિધી : બધી દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ લેવું. વેસેલાઇનને ગરમ કરી નરમ થાય ત્યારે તેમાં કારબોલીકએસીડ નાંખી હલાવી પછી બીજી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી ડબી ભરી લેવી.

ઉપયોગ : દરાજ, હંદરી, ચામડીનાં સામાન્ય દરદો વગેરે મટે છે.

૩૮૧ દાઝવાનોમલમ

ચનાવટ : લીમડાનુતેલ તો. ૮૦, લોહાની કઠાઇમાં નાખી ગરમ કરવું અને તેમાં રાળનું બારીક ચૂર્ણ તો. ૨૦ તથા ગધંબેરને તો. ૫, નાખી બરાબર મળી જાય એટલે નીચે ઉતારી લેવું અને એક માટીના કુંડામાં પાણી ભરી રાખેલું હોય તેમાં નાખી દેવું એટલે મલમ તરી આવશે. એ તરી આવેલા મલમને કોઇ મજબુત કપડાથી નિચોવી લેવો પછી તેને પાણીમાં સો વખત ધોઇ લેવો. આ રીતે તૈયાર થયેલા મલમને એક સારા વાસણમાં ભરી રાખવો.

ઉપયોગ : દાઝવાથી શરીરમાં ચાંદા પડ્યા હોય, દાઢ થતી હોય, ફેફલા પડ્યા હોય, બળેલ ભાગ સ્થામ થઇ ગયો હોય અને કદાચ આખાથે શરીરની ચામડી ઉઝરડાઇ ગઇ હોય તેવા નાના મોટા દરેક દાઝવાના દરદોમાં આ મલમ લગાડવાથી સિદ્ધ ફાવદો જતાવી સંપૂર્ણ રૂક વળે છે, અસાધ્ય એવા દરદીઓને કે જેની બચવાની આશા ન હતી તેમને આ મલમના વપરાશથી સારા થતા જોવા છે.

૩૮૨ પારદાદિમલમ

ચનાવટ : પારદ, ૭૨, ચાહ૭૨, દગદર, આંખાદગદર, મરી, સિંદુર, ત્રષક, મનઝીલ આ ચીજો સમતાએ લેવી. પ્રથમ પારદ ત્રષક અને મનઝીલની કચ્છલી કરી તેમાં બીજી ચીજો મેળવી બાપવી અને તે સર્વનું જે વજન થાય તેનાથી જમણા પ્રમાણમાં

ગાયત્રી ધી લક્ષ નેમાં આ ચીજને મેળવી ધુંડી મંત્રમ જેવું
ખાટલી બરી લેવી.

ઉપયોગ : ખમ્મ, ખરજતું, મડગુમડાં, માયામાં થતાં ગુમ
અને દાય પગનાં થતા ચાંદાપર આ મંત્રમ લગાડવાથી તરત રૂંધ
સાફ થઈ જાય છે.

૩૮૩ રાલાદિમલમ

વનાચટ : રાલનું અત્યંત ખારીક કાઢતું ચૂર્ણ તે. ૫, ૫
તો. ૧૧, કુલાવેલ મોરચુદા તે. ૧૧, બધાને ખારીક વાડી ખરજમ
ધુંડતું અને પછી તેમાં થોડુંક (મળી જાય નેટપુ) ધી નાંખી ધુંડ
રહેવું. બરાબર ૭ કલાક મર્દન કરવું ને જરૂર પડે તેમ ધી નાંખ
જવું, ચીકણો મલમ જતી જાય કે પછી સંભાળી ખરજીમાં ખી
સેવું. મલમ જાડો, ચીકણો રસદાર રહે.

ઉપયોગ : આ મલમને કપડાપર લગાડી મડ, ગુમડાં
મજાપર લગાડવાથી જખમ, ગુમડાં જલદી મટે છે. કપડાની પાંચ
વચ્ચે હેઠ મળીને લગાડવું જોઈએ. સામાન્ય સોજાને દશે તો ખેંચ
જાને ને પાકેવું દશે તો ગુમડાં સાફ થઈ બરાબર જશે. મલમ લગાડ
વેચા કપડે લગાડી જાને નમ્મ કરી મજાપર લગાડવું જોઈએ.

૩૮૪ લીમડાનોમલમ

વનાચટ : લીમડાના પુષ્ક પાન, શાંદગર, જેડીનપ, ૧.૫
એ મારે દરબા મળ્યા જાને લઈ, ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડા
ધી લેવું, પછી તેમાં ને ૧૦ ગ્રામ તેમા મધ તે. ૧૧ તથા જાડ
ધી તે. ૧૧ ને ચી ૧૦ ગ્રામ પુરી મલમ જેવું જનારી લેવું ને
ખાટલી બરી લેવી.

ઉપયોગ : - ને નપમ લીમડાનાં પુષ્ક પાન ૧૦ ગ્રામ

ઘોષ, સાફ કરી તેના ઉપર આ મધમને કપડાપર લગાડી તૈયાર કરેલી પટ્ટી ત્રણ ઉપર લગાડવી. તે ત્રણ રૂઝાઈ સાફ થઈ માંસ ભરાઈ આવે છે. જુનામાં જુનું અને નહિ રૂઝાતું ત્રણ આ મધમથી તુરત સાફ થાય છે.

સૂચના : દરરોજ એક વખત ઘોષ સાફ કરી પટ્ટી મારવી.

૩૮૫ સાદોમલમ

ચનાવટ : ગાયનું ઘી તો ૨૮ મીણુ દેશી તો. ૦૧
રાગનુચૂર્ણ ,, ૦૧ કાયાનોબૂકો ,, ૦૧
હીંગળોક ,, ૦૧ કપીતો ,, ૦૧

વિધી : પ્રથમ એક વાસણમાં ઘી નાખી તેમાં મીણુ નાખી ગરમ કરી કિતારી લેવું. પછી તેમાં બાકીની ચાર ચીજોનું આરીક કરેલું ચૂર્ણ મેગવી, દલાવી, ડબીમાં ભરી નખવું.

ઉપયોગ : જુનો ત્રણ હોય, પર જલુ આવતું હોય, ખરાબ વાસ નીકળતી હોય, જલદી રૂઝ ન વગતી હોય, પાકતું હોય, એવા ત્રણને માટે આ મધમ અકરસીર છે. આ મધમની પટ્ટી મારવી જોઈએ અને ત્રણને હીમડનાપાનના કચાથ વડે ધોતું જોઈએ.

૩૮૬ હરસનોમલમ

ચનાવટ : શુદ્ધ દરતાક તો. ૧, સારો કાથો તો. ૧, સો પાણીએ પેચેલ ઘી તો. ૮. પ્રથમની જે ચીજોને, આરીક વાટી, ઘીમાં મેગવી, મધમ જેવું કરી લેવું.

ઉપયોગ : દરમના મચા ઉપર આ મધમ લગાડવાથી મસા સુધારી જાય છે આમ જગતી નથી તેનજ પાકેલા મસાઓ રૂઝાઈ જાય છે.

प्रकरण १४ सुं—अंजन

३८७ दार्वार्द्यअंजन

ચનાવટ : દારૂબજાર, હરડે, બહેડા, આમળા, જેડીમખ
દરેક પાંચ પાંચ તોલા, પાણી તોલા ૨૦૦ માં કચાચ કરી પાણી
તોલા ૫૦ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કરી ઘટ કરતું અને ભડું
અંગૂળ જેતું થાય ત્યારે તેમાં મધ તોલા ૧૦ તથા બીમસેનીકડુ
તોલા ૧, સીંધાબુલુ તો. ૧ મેળવી કપડે ગાળી ઘીથીમાં બરી રાખતું.

ઉપયોગ : સગી ભગી આંખમાં આંત્રવાયી દ્રષ્ટિ સાધવાય,
પાણી વહેતું બંધ પડે, ખીલ, હારી અને રતાય મરી જાય છે.
તથા દાદ મરી કંડક થાય છે.

३८८ नेत्रांजन

पनायट : कुशांचलटकी तो. १। कुशांचलमेरुयुषो तो. १।
साकर .. १।

ସଂସ୍କୃତି (ଅ. ୧୫) ପୃ. ୪

ચિપ્પી : સાહેબીજી! પચાસની ખરવામાં આ ચારે કંઈ નહીં મુશ્કેલીઓના જ ન હતા ખરાબર મુઠી, ચર્ચાઓ, જોડા મેળો કરી કુશળિ.

પ્રમાણ : ને પાને મુદ્રાગતિ. પર્વતે આપનાં અંગે
 વિનય : મે ૨૦ ૧૯૭૧

उपयोग : यह एक अच्छा खाद्य पदार्थ है, जो कि शरीर को स्वस्थ रखने में मदद करता है।

૩૮૯ વવ્વુલાદિઅંજન (૧)

ચનાષ્ટ : ખાવળનાંકુણાંપાન તો. ૨૦, પાણી તો. ૧૬૦માં ક્વાથ કરવો. તો. ૪૦ બાકી રહે ઉતારી દાખી કપડે છાણી લેવું. પછી તેને ફરી ગરમ કરી જાડા શીરા જેવું થાય ત્યારે તેમાં તેલ-લાજ વગનથી કમળનુંમધ (કમળનું મધ ન મળે તો કોષ્ટ સારી જાતનું મધ ચાલે) નાખી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ : સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી આંખને સાફ રાખે, પાણી વહેતું બંધ કરે અને રોશની ચોકખી થાય તથા પ્રકાશ સામે ન જોઈ શકાય તેવો બાળકોને થનાર કુકુલુક નામનો રોગ ખાસ મટી જાય છે.

૩૯૦ વવ્વુલાદિઅંજન (૨)

ચનાષ્ટ : ખાવળનાંલીલાંપાન તો. ૪૦, પાણી તો. ૩૨૦ માં ક્વાથ કરવા પામણુ સાફ કલાષવાળું લેવું અને ક્વાથ ચડતો હોય ત્યારે તેમાં સિંધાલુણ તો. ૫, પાપડખાર તો. ૫ નાંખી આપવો. ત્યારે પાણી તો. ૧૬૦ રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ થતાં દાથે ચોળી ગાળી લેવું અને તેને ફરી ચૂલે ચડાવી જાડો રસ જેવો થયા પછી તેમાં મધ તો. ૪૦ નાંખી બરાબર જાડી ચાસણી કરી લેવી. અને કપડે ગાળી રાખવું. પાક મધ જેવો જાડો રાખવાં જોઈએ.

ઉપયોગ : સળી ભરી આંખમાં આંજવાથી આંખના અનેક રોગો મટે છે કુકુલુક નામનો બાળકોનો નેત્રરોગ, આંખ આવવી, રતાય વગેરે મટે છે.

૩૯૧ મહામુક્તાંજન

ચનાષ્ટ : મોતીપિટ, કપુર, કાચકરણ, અમરચાચો, મરી, પીપર, ત્રિપાપુન, સોદમરી, શુદ્ધ. ચંદુકાખ, કાસ્તરમ, નાર.મરમ,

ઉપયોગ : કાનનીરસી, ફેડીઓથળી, દરદ થવું, બહેરાપણું, નાનાદરદો મટાડે છે. દિવસમાં બે ત્રણવાર આ તેલનાં ટીપાં નાખવાં.

સૂચના : બે ચાર દિવસે કાનને જરા ગરમપાણી વડે ધોઈ લેવો.

અર્શનાશકતેલ

ચનાવટ : ચિત્રકમૂળનીછાલ, મીઠાળ, પીણુ, આદુ, હીરાકસી, સિંધવ, હંતીમૂળ, હરતાલ, મનસીલ, તાલીસપત્ર, કજોરનીજડ, લીમૂળ, વજ, નાગરમોચ, ફાફડીમૂળ, આ સોળ ચીજ બે બે આકડાનુંદૂધ તો. ૨૦, ચુદરનુંદૂધ તો. ૨૦, ગૌમુત્ર તો. ૮૦, તલ તો. ૮૦, બધાને સાથે મેજવી કડાણમાં નાંખી ધીમેનાપે તેલ સિદ્ધ કરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલનો ઉપયોગ દરરોજના મસાપર લગાડવામાં છે તેથી દરરોજના મસા સુકાઈ જાય છે અને લાંબો વખત સુધી ગ કરવાથી મસા બગી જત નાશ પામે છે.

૩. ઇરિમેદાદિતેલ

ચનાવટ : ઇરિમેદ (મધીલોખેર) તો. ૧૦૦, પાણી ૧૦૦ લાઈ કરાચ કરવા અને ૧૦૦ તોલા પાણીબાકી રહે ઉતારી લેવું અને તેમાં ૬૦ તોલા તલનુલિલ નાંખી પાક કરવો તથા ઘાઉં, લવચ, ગેર, પદ્મક, મહુડ, લોદર, જેલીમથ, લાખ, મોચ, વડનુંઝાલ, તજ જાણીય, કપુર, કંકોલ, સોદેખેરનીછાલ, ધાત્રીફુલ, એલંગી, નામોદર, કાપડીજાલ આ ચીજો અર્ધ તોલો લેવી અને તેનું રસ કરી એ તેલમાં નાંખી પાક કરી સિદ્ધ તેલ રવાં ઉતારી રાખી લેવું.

ઉપયોગ : દાંતનાદરદો, મોઢાનાંદરદોમાં આ તેલ મેંમાં લગાડવા માટે ઉત્તમ ઉપાય છે, અનેક પ્રકારનાં મુખરોગ અને દંતરોગ મટાડે છે.

૩૯૬ કુમારીતેલ

વનાવટ : કુંવારનોરસ શેર ૧, ધતુરનોરસ શેર ૧, ભાંજ-
રાનોરસ શેર ૨, દૂધ શેર ૪, તલનુંતેલ શેર ૧ તથા જોડીમધ, વાલો,
મજ્જા, નાગરમોચ, નખલા, કપુર, ભાંગરો, એલચી, છવતી, પદમક,
કુદ, વાસાપત્ર, તાલીસપત્ર, રાગ, તમાકપત્ર, વાવડીંગ, મુઆ, આમરગે,
એરંડમૂળ, અશોકાંબ્ર, ટોપરું. આ ચીજો એકેકે તોલો સઘ તેલ
કરક કરી તેલમાં નાંખી પાક કરી લેવા, અને તૈયાર થએ રાગી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની માલીસ કરવાથી માથાનો ભયંકરદુખાવો
મટે છે. તથા લકવો, અડદીઓવાયુ, શોષ, મૂર્ચ્છા, બહેરાપણ, કર્ણમાં
વગેરે સર્વરોગો મટે છે.

૩૯૭ ગંધકતેલ

વનાવટ : ૫૫૪, મનલીલ અને દળદર એ ત્રણનું જુદી
મૂલ્ય તો. ૧, ધતુરનાપત્રનોરસ તો. ૮, અને સરમનુંતેલ તો ૮,
જપાને પીને તાપે પકાળી અને તેવ બાકી રહે ઉત્તમી મળેલું લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલના કાનમાં દીપા નાંખવાથી કાનમાં
અરુણ વગવડી અને અન્ય રુખાંજર બુનો દોષ તેલ તે પૂર્ણ મટે છે.

૩૯૮ ચન્દનાદિતેલ (મહા)

વનાવટ : તોલચંદન ૭, વચંદન, પામ, અનર, કેલાર,
પામક, નેપાળી કપુર, કાંચુની, કેલર, ચન્દનાનુની ૧૦, ૨૦, ૩૦, ૪૦, ૫૦,
૬૦, ૭૦, ૮૦, ૯૦, ૧૦૦, ૧૧૦, ૧૨૦, ૧૩૦, ૧૪૦, ૧૫૦, ૧૬૦, ૧૭૦, ૧૮૦, ૧૯૦, ૨૦૦, ૨૧૦, ૨૨૦, ૨૩૦, ૨૪૦, ૨૫૦, ૨૬૦, ૨૭૦, ૨૮૦, ૨૯૦, ૩૦૦, ૩૧૦, ૩૨૦, ૩૩૦, ૩૪૦, ૩૫૦, ૩૬૦, ૩૭૦, ૩૮૦, ૩૯૦, ૪૦૦, ૪૧૦, ૪૨૦, ૪૩૦, ૪૪૦, ૪૫૦, ૪૬૦, ૪૭૦, ૪૮૦, ૪૯૦, ૫૦૦, ૫૧૦, ૫૨૦, ૫૩૦, ૫૪૦, ૫૫૦, ૫૬૦, ૫૭૦, ૫૮૦, ૫૯૦, ૬૦૦, ૬૧૦, ૬૨૦, ૬૩૦, ૬૪૦, ૬૫૦, ૬૬૦, ૬૭૦, ૬૮૦, ૬૯૦, ૭૦૦, ૭૧૦, ૭૨૦, ૭૩૦, ૭૪૦, ૭૫૦, ૭૬૦, ૭૭૦, ૭૮૦, ૭૯૦, ૮૦૦, ૮૧૦, ૮૨૦, ૮૩૦, ૮૪૦, ૮૫૦, ૮૬૦, ૮૭૦, ૮૮૦, ૮૯૦, ૯૦૦, ૯૧૦, ૯૨૦, ૯૩૦, ૯૪૦, ૯૫૦, ૯૬૦, ૯૭૦, ૯૮૦, ૯૯૦, ૧૦૦૦.

નાગકેસર, નેત્રવાળો, વાળો, તજ, જટામાસી, કચૂરો, છડીલો, નાગરમોચ, રેણુંકંકુલ, ધલુંદા, લોખાન, રાક્ષ, લાખ, નખલા, ધાવડીનાંકુલ, મચ્છક, તગર, મીણુ, ગુમળ.

વિધી : આ દરેક ચીજ અંકેક તોલો વાટી છુટા કરી લેવો અને તેમાં ૪ શેર પાણી નાંખી મંદતાપે કવાચ કરવો. ૩ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં ૨ શેર તલનુતેલ નાંખી મંદામિથી પાચન કરવું, તેલ માત્ર રહે ત્યારે ઉતારી લેવું.

સૂચના : કેસર, કપુર, મીણુ, રાક્ષ, શીશારસ, ગુમળ, લોખાન આ ચીજો તેલ તૈયાર થવા આવે ત્યારે નાંખી પછી ગાળી લેવું અને ત્યારબાદ તેમાં કસ્તુરી મેળવી દહાવાને બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલ શરીરે માલીસ કરવાથી શરીરમાં બળ આવે, ચામડીનાંરોગ મટે, ક્ષય, જ્વર, રક્તપિત્ત, ખરાબ પસીનો વગેરે મટે છે. શરીરે માલીસ કરી પછી નહાવાથી સારો લાભ થાય એ સિવાય માથામાં નાંખવાથી મગજને ઠંડક આપે છે અને ખરીપડતા વાળ અટકાવી વાળને કાળા બનાવે છે.

૩૯૯ નિર્ગુંડીતેલ

ઘનાઘટ : નગોડનાંતાળખાન તથા મૂળ લાવી તેને ખાંડણીમાં નાંખી છુદી લોંદા જેવું કરી કપડે ગાળી તેનો રસ કાઢી લેવો. આ રસનાં વજન જેટલુજ તેમાં તલનુતેલ નાંખી મંદતાપે તેલ પકાવી સિદ્ધ કરી કપડે ગાળી રાખવું.

ઉપયોગ : આ તેલ માથામાં નાંખવાથી વાળ કાળા અને તેજદાર થાય છે, શરીરે માલીસ કરવાથી ખસ, ખુજલી ચામડીનાંરોગ મટે છે તથા એ તેલની વાટ કે પોતું વજુ ઉપર બાંધવાથી મગજના ખરાબ વજુ મટી જાય છે તેમજ કાંઠામાં મગજનીશાંક, વજુ, ધાવ, વગેરે દરેક માટે સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

૪૦૦ મહામરિચ્યાદિતેલ

વનાવટ : મરી, નસેતર, નેપાથાનુંમૂળ, આકાનુંફળ, ડાહ્યુનોરસ, દેવદાર, હળદર, દારૂદળદર, જટામાંસી, કુણ્ડ, ચંદન, ઈંદ્રનારૂણીમૂળ, કણ્ણેર, હરતાલ, મનરીંધ, ચિત્રક, કલચારી, મેથ, વર-ડીંગ, કુંવાડીઆનાંખીજ, ઈંદ્રિય, લીમડાનાંપાન, સાતીન, ગળો, ઘેર, સામો, કરંજખીજ, ખેર, બાબચી, વજ, માલકાંગણી, આ ગીંતે ચાર ચાર તોલા લઈ કુરી લેવી, વછનાય તો. ૮, સરખવનું તેલ તો. ૨૫૬ અને ગૌમુત્ર તોલા ૧૦૦૦ એ સર્વ સાથે લોદાની મોટી કાદનાં નાંખી ધીમે તાપે પાક કરી તેલ સિદ્ધ કરી લેવું ને ગાળીને ખાક-લીમાં રાખવું.

ઉપયોગ : ખસ, દાદર, વિચરિંકા, ચિત્રી, જાંખ, ખમ્ખાં, મગ, અને આમડીનાંદરદો મટાડે છે તથા સંપુર્ણ વાનરોનમાં ૫૫ વપરાય છે સરીરમાં તાકાન વધારે, બાલરોગ મટાડે છે. આ તેલથી માલીસ કરવી ન્દેષજે.

૪૦૧ મહાવિપગર્ભતેલ

વનાવટ : મધુરાનાપાન, નગેડપાન, કડીનુંનડી, મરોડી, એરંડનું, બાલમંજ, કુંવાડીઆ, ચિત્રક, હરમલાલીંગ, પેડુડી, કાનુડીકા, લીનકાનુંઝાલ, કરેલાનુંમૂળ, કાનેલાનુંમૂળ, કાનુડાનુંકડ, ચંદન, જાતલી, અનનનું, ગેરવનુડી, તિલારીકડ, મુદર, બજા કાકડા, મરંડાનું, નાગકનું, મેલકનું, વજ, અરેડનુંમૂળ, કા-જાલ, બજા અનનનું, નવનવા, મેલીનું, મરંડાનું, બજા-નોડ, નવનનું, નાંખી નાંખી કાલ કાલ તેલ લેવી. અને તે-લ ૨૫૬ તેલ ૧૦૦૦ કાલ કરી ૧૦ દેવ ને કુડી નાંખે તેલ સિદ્ધ કરી તેલ વાળવું ને ગાળીને ખાક-લીમાં રાખવું.

ચટાણી બનાવી તેમાં નાંખી તેલ પકાવી સિદ્ધ કરી લેવું. શુક, મરી, પીપર, ઝેરકુચકા, રાસ્ના, કુક, અતિવિપ, નાગરમોચ, દેવદાર, વછનાગ, જવખાર, સાજખાર, સિંધાલુણ, સંચરલવણ, ખીડલવણ, કાચલવણ, મોચુધો, કાચકજાલ, કાળીપાટ, ભારંગી, નવસાગર, છરં, ત્રાયમાણ, ધમાસો, ઈંદ્રવારણીમૂળ આ ચીજો દરેક બે બે તોલા લેવી અને તેનું ચૂર્ણ બાકું કરી પાણીમાં વાટી કઠક કરી તેલમાં નાંખી પાક કરી લેવો.

ઉપયોગ : આ તેલ સ્ત્રવસ્ત વાતરોગને મટાડે છે. માયાનું ચ્ચન, કર્ણચ્ચન, સંધીચ્ચન, લકવો, વાયુ, મુન્યવાયુ, શરીર ઝંઘાઈ જવું વગેરે સર્વ વાતરોગ માટે રાખખાણ ઉપાય છે.

૪૦૨ મહાપદ્મિન્દુતેલ

વનાવટ : એલચી, તગ, તમાલપત્ર, દેવદાર, સિંધાલુણ, નાગરમોચ, કરંગખીજ, રાસ્ના, તગર. ગરમાગાનોગર્ભ, હળદર, એરંડમૂળ, મુખડ, વાળો, મરડાડીંગ, ધમાસો, વજ, બીજામ, કમળ-પુષ્પ, ચિત્રક, શુક, મરી, પીપર, ગળો, પીપરીમૂળ, મજક, ચંદન, હરડા, બહેડા, આમળા, ખેરનીજાલ, પહાડમૂળ, દ્રાક્ષ, વાવડીંગ, જોહીમધ, કગડી (કમુંખી), વિદારીકંદ, આસચંધ, શતાવરી, આ ચીજો એક તોલો લઈ પાણીમાં વાટી કઠક કરવો. પછી તેલનું તેલ તોલા ૨૦૦ ગાયનુંદૂધ તોલા ૪૦૦ બાંગરાનોરસ તોલા ૪૦૦ નાંખી મંદ તાપે તેલનો પાક સિદ્ધ કરી તેલ ચાળી રાખવું.

ઉપયોગ : આ તેલ માથામાં લગાવી શઘા છે તથા નાકમાં નરવને માટે વપરાય છે તેવી મગજ, આંખ, નાક અને મુખનાં તમામ દરો મટે છે. આંખને કાપડો કરે, રતાંધણાપણું મટાડી માપનોરોગ મટાડે છે, કર્ણચ્ચન મટાડે અને આંખનીરોટની વધારે છે.

૪૦૫ વિપગર્ભતેલ

ચનાવટ : વજ, કુટ, ધતુરાનાંબીજ, માલકાંગણી, કાયફલ એ ચીજો દરેક અઢી અઢીતોલા, વજનાગ ૧૨૧૧ તોલા, બધાને બારીક વાટી લુગદી કરી લેવી. તલનુતેલ શેર ૨૧, નગોડનાંપાનનોરસ તો. ૮૦, ભાંગરોનોરસ તો. ૮૦, ધતુરાનાંપાનનોરસ તો. ૮૦, ગૌમુત્ર તોલા ૮૦ બધા સાથે મેળવી મંદામિથી તેલનો પાક કરવો. પાણી બળી તેલ બાકી રહે ઉતારી ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની માલીસ કરવાથી તમામ પ્રકારનાં વાતરોગ મટે છે. દરદ મટાડી વાયુના ઉપદ્રવો મટાડે છે.

૪૦૬ વેજીટેબલહેરઓઇલ

ચનાવટ : નાગરભોય, છડીલો, કપુરકાયલી, પાનડી, શુભા-બનાંકુલ, શ્વેતચંદન, એલચી, લવંગ, મોટીએલચી, ધાણા, કંકાલ, દાઉબેર, બાલછડ, તજ, વાળો, કચુરો આ સર્વ સાફ કરેલ હોય તેમાંથી એક એક તોલો લઈ અર્ધકચરી કરી લેવી. પછી એક બરણીમાં ખોપરાનુતેલ અથવા તલનુતેલ તોલા ૮૦ લઈ તેમાં ઉપરનો મસાલો નાખવો. અને વાસણ બંધ કરી, મ્હોં બરાબર બંધ કરી રાખવું. વાસણને તડકામાં પંદર દલાડા રાખવું. ત્યારબાદ તેને ખોલી, હાથે ચોળી, કપડાથી ગાળી લેવું. આ ગાળેલું તેલ એક બાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ : મગજને ઠંડક આપે છે. વાગ કાળા તથા ચમ-કદાર બનાવે છે. મુત્રબંધમાં પણ ઉત્તમ જલ્પાય છે. મગજને પુટી આપી, આનંદ આપે છે.

સૂચના : બની શકે તો આ તેલની ચીકાક દૂર કરવા માટે પ્રથમથીજ ગરમ પાણીમાં ઉકાળી શુદ્ધ કરીને તૈયાર કરેલું તેલ લેવું, અને બરણી હમેશાં રાત્રે અને દિવસે બદારજ રાખવી.

આકડાનાપાનનોરસ તો. ૧૦

હીંબડાનાપાનનોરસ „ ૧૦

સરસવતુતેલ „ ૫૦

વિધી : બધી ચીજોના રસ સાથે તેલ નાંખી થોડા મોટા વાસણમાં રાખી મંદ આંચવડે તેનું પાચન કરવું અને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં કપુર તો. ૨૥ અને હરતાલ તો. ૧ નાંખી ઢલાની બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની શરીરે માલીસ કરવાથી મુકી ખુજલી અને ચામડીનાંદરદો મટે છે.

સૂચના : દરરોજ તેલ રાત્રે લગાડવું અને સવારનાં મેટ (મુઘતાની માટી) વડે સ્નાન કરવું.

૪૧૦ સુવાસિકઆમલાતેલ

ઘનાવટ : હીંબાઆમળા લાવી તેને કુટી તેમાંથી દસ રોર રસ કાઢવા. પછી તેને કલછ કરેલા વાસણમાં તલનુતેલ રોર ૨૦ નાખી ધીમી આંચે પકાવવું. તેલ માત્ર બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે ગાળી એક વાસણમાં કાઢી લેવું પછી તેમાં નીચે બતાવેલી ચીજો અપકચરી કરી, તેમાં નાખી કપડું બાંધ કરી સાત દિવસ તેને તડકામાં રાખવું. ચીજોનાં નામઃ—વેતચંદન, ઇડીતો, નખલા, કપુર-કાચલી, વાળો, પાનડી, અચર, તગર, તમાલપત્ર, કપુર, એલન્ડી, મોટીએલન્ડી, ધાણા, લવંગ, ગુલાબનાંફલ, જવંત્રી, ચલુકબાજ અંદરેક દોઢ દોઢ તોલો લઈ બાકું ચૂર્ણ કરી ઉપરના તેલમાં મેળવી દેવું. સાત દિવસ રાખ્યાબાદ ગાળી લઈ તેમાં ગુલાબ કે લીનાનું-ચતુર તથા એલન્ડી અને પીપરમેંટનું ધોડું ધોડું તેલ મેળવી બાટલી ભરી દેવું.

ઉપયોગ : માથામાં નાખવા માટે ઉચ્ચમ, મુઝંધીપુષ્પ અને

૪૦૭ પડવિંદુતેલ

વનાવટ : એરંડમૂળ, તગર, શતાવરી, હરડે, ઇંદો, સિંધાલુષ્ય, ભાંગરો, વાવડોંગ, જોડીમધ, થુકં, રાસના એ દરેક એક પાંચ પાંચ તોલા લઈ વાટી કલક કરવો. કાળાતણનુંતેલ તોલા ૮૦, ભાંગરાનોરસ તો. ૧૬૦ અકરીનુંદૂધ તોલા ૧૬૦ એ સર્વને કા. પે પકાવી તેલ સિદ્ધ કરી ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલ નાકમાં સુધવાથી માથાનાંદરે, દાંતનાંદરે નેવરોગ મટે છે, દાંત મજબુત અને છે તથા અંતર તેજ વધે છે.

૪૦૮ સિદ્ધનિમતેલ

વનાવટ : કોથોળીનુંતેલ તો. ૪૦ ગૌમુત તો. ૪૦
સરગવનુંતેલ „ ૪૦ ગાળની „ ૯
મધેક „ ૨૫ દારૂડીનુંતેલ „ ૯
કાપો „ ૨૫ રોડીનાકઝ.વ „ ૧૦
ગોમુધા „ ૫

વિધી : ગૌમુત અને તેલને નરમ કરી કઢઈમાં મારી ૫૫ મિ. અને તમા. બા.છ દાંતની પુરતી કરી ગાળી પાક કરી તમા. ૫૫ મિ. કપડે ઢાંકી બટકમાં ગાળી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલ ગાળની-દાંતને નરો ઉપયોગ કરી, નરમ પુરતી પુરતી અને તમા. ૫૫ મિ. બટકમાં ગાળી લેવું.

૪૦૯ સુવર્ગશીગેતેલ

વનાવટ : (સુવર્ગશીગે)ના રસનાંતેલ તો. ૪૦
સરગવનુંતેલ તો. ૪૦

આકડાનાપાનનોરસ	તો. ૧૦
લીંબડાનાપાનનોરસ	„ ૧૦
સરસવનુતેલ	„ ૫૦

વિધી : બધી ચીજોના રસ સાથે તેલ નાંખી થોડા મોટા વામણમાં રાખી મંદ આંચવડે તેનું પાચન કરવું અને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી તેમાં કપુર તો. ૨૥ અને હરતાલ તો. ૧ નાંખી હલાવી બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : આ તેલની શરીરે માલીસ કરવાથી મુકી ખુશ્કી અને ચામડીનાંદરદો મટે છે.

સૂચના : દરરોજ તેલ રાત્રે લગાડવું અને સવારનાં મેટ (મુલતાની માટી) વડે સ્નાન કરવું.

૪૧૦ સુવાસિકઆમલાતેલ

ઘનાવટ : લીલાઆમળા લાવી તેને કુટી તેમાંથી દથ શેર રસ કાઢવો. પછી તેને કલછ કરેલા વામણમાં તલનુતેલ શેર ૨૦ નાખી ધીમી આંચે પકાવવું. તેલ માત્ર બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું થયે ગાળી એક વાસણમાં કાઢી લેવું પછી તેમાં નીચે જતાવેલી ચીજો અષકચરી કરી, તેમાં નાખી કપડું બાંધ કરી સાત દિવસ તેને તડકામાં રાખવું. ચીજોના નામ:-^૧વેતયંદન, હડીલો, નખલા, કપુર-કાચલી, વાળો, પાનડી, અગર, તગર, તમાલપત્ર, કપુર, એલચી, મોટીએલચી, ધાણા, લવંગ, ગુલાબનાંફલ, જાવંત્રી, ચણકબાજ એ દરેક દે.૬ દે.૬ તોલો. લઈ બાકું ચૂર્ણ કરી ઉપરના તેલમાં મેળવી દેવું. સાત દિવસ રાખ્યાબાદ ગાળી લઈ તેમાં ગુલાબ કે દીનાનું-અત્તર તથા એલચી અને પીપરમેંટનું થોડું થોડું તેલ મેળવી બાટલી ભરી દેવી.

ઉપયોગ : માથામાં નાખવા માટે ઉત્તમ, મુરંધીયુક્ત અને

આવી જાય અને શીઝુ ન આવે ત્યારે પાકું થયું સમજી ઉતારી કુંકું કરી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. સમય : સવાર, સાંજ બોજન સાથે.

ઉપયોગ : સંઘ્રહણી, યુક્ત, હૃદયરોગ, સોજો, ગરબ, જ્વર, ખાંસી, શ્વાસ, અર્ધા, મંદાગ્નિ મટાડી જૂખ લગાડે છે. અને સંઘ્રહણીને સારો ફાયદો કરે છે.

૪૧૩ સ્વદિરાદિઘૃત

ચનાવટ : ખેરનીઝાડ તો. ૧૦૦, અર્જુનઝાડ તો. ૨૦, અનંતમૂલ તો. ૨૦, સીમ્રમનુંચૂર્ણ તો. ૨૦, નેનરનીઝાડી તો. ૨૦, કરંજઝાડ તો. ૨૦, નીંચઝાડ તો. ૨૦, કડાઝાડ તો. ૨૦, ખડ-સૂલીઓ તો. ૧૦, ચાવડીમ તો. ૨૦, મળો તો. ૨૦, ત્રિફળા તો. ૨૦, સાત્રીનઝાડ તો. ૨૦, દગદર તો. ૧૦, દાદગદર તો. ૧૦, ચતાવરી તો. ૨૦, પાણી તો. ૪૦૦૦માં કચાય કરી ૧૦૦૦ તોલા રહે ઉતારી ગાળી લેવું અને તેમાં ગાયનુંચી તો. ૪૦૦, આમગાનોરસ તો. ૪૦૦ નાખી નીચેની ઢીંગળેમાં કંઈક નાંખી મંદતાપે ઘૂન પકાવી સિદ્ધ કરી લેવું. ગરમાગાનોગોળ, અનિચિય, નામરમોય, કાચીપાટ, અંદન, ધમાસો, પટોલપત્ર પદ્મક, વગ, વાસા, દગદર, ચતાવરી આ દરેક બે બે તોલા ઘર્ષી કંઈક કરવા.

પ્રમાણ : ૧ તોલો. અનુપાત : સાડર કે દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : રક્તચક્ષુ, કુટંગેત્ર તથા જે ઓળે પાડે રતના દોષ, ચારંચાર કનુચવડ સગી દોષ તેને સારો લાભ આપે છે. અને રત્ન ચક્ષુદ તેનું અપાય છે.

૪૧૪ છાગલાઘૃત

ચનાવટ : મૂળપાંડમાં જાડાનું માંસ તો. ૪૦૦ છે ૫૫ તે જોને ન જોડએ તેને મનુરનીઝાડચળોદન તો. ૪૦૦ લેરી, દરદન

તો. ૪૦૦ પાણી તો. ૪૦૦૦માં ક્વાથ કરી ૫૦૦ તોલા રહે ઉતારી
કપડે છાણી તેમાં ગાયનુંદૂધ તો. ૨૫૦, ગાયનું ઘી તો. ૧૬૦, ચન્દ્ર-
વરીનોરસ કે ક્વાથ તો. ૧૬૦ તથા અષ્ટરસ અને છવ્વીસજળનાં
તમામ દ્રવ્યોમાંથી જેજે મળે તે તથા તેના અભાવે તેનાં પ્રતિનીધી
દ્રવ્યો સર્વ મળાને તો. ૮૦ લઘુ કુટ્ટી તેનો કંઠક કરવો, આ કંઠ-
નાંખી ઘી પકાવી લેવું. અને સિદ્ધ થયે ગાળી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૧ તોલો.

અનુગત : સાકર તો. ૧ માં આ ધૂત મેળવી ખાઈ શકું.

ઉપયોગ : દાઘ, વાતરોગ, શોષ, નળજાઇ. ખાગુડીવાળા,
વાયુના અનેક દરદો મટાડે છે. આ ધૂત દાઘ માટે ઉપયોગી તથા
વાતક્રમ્બ માટે મરમ રસાયન છે. જે પુત્તો શુભ વેગ દાઘ તો
માસ નાંખવું અને તે ન ખપે તેને મસુરનીરાગ તો ક્વાથ વાપરવો
તો ૫૫ ગાળે તાત્કાલ દાઘ છે.

૪૧૫ ત્રિફલાઘૃત

વનાયટ : દરેક ખરેડા આમળા એ લેવું તો. ૨૦ પા.

તો. ૧૬૦ કરાય કન્ઠ પાકી પાણી તો ૪૦ મળવું. તથા
વારન તો. ૪૦ તામરનોરસ તો. ૪૦, ખારીનુંદૂધ તો. ૪૦, તાલુ
ધી ન ૪૦ આ પાણી સ્થિતિ એક કાંચ કરેલા તોલમાં તાલુ
નર તો. ૧૦ ૩૦૦ અને તમા નીચેથી આમળા કંઠક ૧૫ તે તે
તથા આ તો. દરેક ખરેડા, આમળા, કાંચિયુ, પિંચ, વાંદ, ત્રિ-
ફલ, ત્રિફળ, દાઘ, શુક્ર, વરી, તાલુ, કમળ, કુટ્ટી, તાલુ,
દાઘ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ,
ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ,
ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ, ત્રિફળ,

પ્રમાણ : ૦૧ થી ૧ તોલો.

અનુગત : સાકર તો. ૧ માં આ ધૂત મેળવી ખાઈ શકું.

ઉપયોગ : દાઘ, વાતરોગ, શોષ, નળજાઇ. ખાગુડીવાળા,
વાયુના અનેક દરદો મટાડે છે. આ ધૂત દાઘ માટે ઉપયોગી તથા
વાતક્રમ્બ માટે મરમ રસાયન છે. જે પુત્તો શુભ વેગ દાઘ તો
માસ નાંખવું અને તે ન ખપે તેને મસુરનીરાગ તો ક્વાથ વાપરવો
તો ૫૫ ગાળે તાત્કાલ દાઘ છે.

૪૧૬ ભલાતકઘૃત

ચનાવટ : બીલામ શેર ૫, ચૂકાનીલાજી શેર ૧, લીંબુનો-
રસ શેર ૧, દહીંનુંપાણી શેર ૧, આદુનોરસ શેર ૧, પાણી શેર ૧૬,
આ ચીજોનો કવાચ કરી ઉતારી લેવો. પાણી શેર ૪ રહે ત્યારે
ગાળી લઈ તેમાં ગાયનુંધી શેર ૨ નાંખવું અને નીચેનું કલક (ચટણી)
કરી તેમાં નાંખી ધીમે તાપે પકાવવું. **કલકનીવિગત :** શુંદ, મરી,
પીપર, ચવક, ચિત્રક, પીપરામૂળ, મજપીપર, હિંગ, અજમોદ, હાઉ-
બેર, સાજીખાર, નિંધવ, વડાગરૂં, કાચલવણ, ખંડીખાર, સંચળ,
જવખાર એ દરેક ચીજ બલ્કમે તોલા લઈ કલક કરી લેવો, અને
વિધીસર ઘી બનાવી, ઠંડું થયે ગાળી લઈ ખાટલીમાં રાખવું.

પ્રમાણ : તોલો ૧ **સમય :** સવાર સાંજ, ભોજન પહેલાં.

ઉપયોગ : મંદાગ્નિ હરસ, ખરલ, જળોદર, ગોળો, અર્બુદ,
સોજા, કુષ્ઠ મેદરોગ, ખસ્તીરોગ અને ઉદરરોગ મટાડી જઠરાગ્નિ
પ્રદિપ્ત કરે છે.

૪૧૭ શંખપુષ્પાદિઘૃત

ચનાવટ : શંખપુષ્પીનોસ્વરસ તોલા ૧૬૨, ગાયનુંધી
તોલા ૬૪, ગાયનુંદૂધ તો. ૬૪ તથા જટામાસી, કુકુ, ત્રિદારીકંદ,
જેડીમધ, મુખડ, ઉપલસરી, વજ, દરડેઝાલ, ખદેઝાંઝાલ, આમળા,
શુંદ, મરી, પીપર, દળદર, દારૂદળદર, પટોલપત્ર, સિંધાલુલુ, એ
દરેક ચીજ ચાર ચાર તોલા લઈ વાટી પાણીનાં મર્દન કરી લુપટી
કરી ઉપરની ચીજો એક વાસણમાં નાંખી મંદ તાપે ઘી સિદ્ધ કરી
ઉતારી ગાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ તે.લો.

અનુપાન : પે.ડી સાકર સાથે મેગસીને લેવું.

ઉપયોગ : શુદ્ધિ, જ્ઞાન્તિ અને સ્મરણરૂઝિત વધારી મગજને અદ્ભુત તાકાત આપે છે તથા વાણી શુદ્ધ કરે છે. યાદરૂઝિત વધારે છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ ઉત્તમ છે.

४१८ क्षयामृतघृत

યનાવટ : એલમી, અન્નમોહ, હરડે, જાંદરા, આમળા,
 ખેરછાણ, નીંખછાણ, બીજાનીછાણ, બીજામ, ચિત્રક, વજ, યુકે,
 મરો, પીપર, ફટકડી, નાગરમોચ, વાવડીંગ, સાલરૂપ, એ અઘાર મીઠે
 ચાર ચાર તોંડા, પાણી તોડા ૮૦૦માં કરાય કરવો, ત્યારે ૫૫૦
 ૨૦૦ તોડા રહે ત્યારે ઉચારી તેમાં બકનીનું કે ગાયનું ધી તો. ૮૦
 નાખી મંદ તાપે પાક કરવો, ધી સીક ચાવ ત્યારે આગી લઈ તેના
 પંસેતોચન, તો. ૩૦, માકરનુંચૂન તો. ૧૨૦ મેગલી પછી તેના
 મધ તો. ૬૦ મેગલી અવલેદ રેનું કરી તેનું.

प्रमाण : २ श्री ४ तेषा. अनुपान : १५ भावे.

અનુવાન : રૂપ માય.
 ઉપયોગ : ઘર, દાકાનોપુષ, ગજવડા માં હે ઉર પાડે
 અને પંડુ રાગજન, શ્વેત, ખાંચી, અર્ધાંજાર, તરવર, જરવ, કાંચ,
 મરુપ્તી, ઘાવરોન વગેરેને મટાડે છે. ઘણેએ આ રસ પાંચ
 વાગ્યે તે તેના સાથે કરે છે.

प्रकरण १७ सुं—आर

४१३. ककलिंगे (आम-दमनी दवा)

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of contacts. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

ગાંજનીભરમ તો. ૨ જુનાવાંસનુંલાકડું તો. ૪
અધેડાનું સુકેલું પંચાગ તો. ૧૬૦

વિધી : એક લોઢાની કડાઇ લઇ તેમાં અરધું અધેડાનું-
પંચાગ ભાંગી નીચે રાખવું અને ઉપર બતાવેલી દવાઓ તેનાપર છાંટી
દઇ પાછું તેનાપર બાકી રહેલું પંચાગ નાંખી આપવું ને જરા
અંગાર લઇ સળગાવી દેવું. બધી દવા બળીને રાખ થાય તેમ કરવું.
વાંસનીલાકડી વડે હવાવતા જવું કે દવા ક્યાં કાચી ન રહે. બરાબર
બળી રાખ થાય કે સંભાળી કાઢી લઇ બારીક વાટી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ રતીભાર.

અનુગત : નાગરવેલનુંપાન કાચું લઇ તેમાં આ દવા નાંખી
દળવે દળવે ચાવતા જવું ને રસને ગળામાં ઉતારતા જવું.

ઉપયોગ : દમ-શ્વાસરોગ માટે ઉત્તમ છે બે ત્રણ માત્રા
લેવાથી દમનો દુમલો બેસે છે ને પછી રોજ ૩ માત્રા લેવાથી કફ
પાકીને છુટા કરી આપે છે. કફ નીકળી ખાલી થાય કે આ દવા
બંધ કરી આપવી.

સૂચના : કફ મટયા પછી અચક્તિ હોય તો અન્નકભરમ
તાકાત માટે પાછળથી આપવાનું ચર કરવું. આ દવાથી દમનો દુમલો
પાંચેક વર્ષ માટે તદન બેસી જાય છે.

નોંધ : ગાંજે ચલમમાં પીને લોઢા જે ફેંકી આપે છે તેની
રાખ હોય તે ગાંજનીભરમ આમાં લેવી છે. એક સાધુનો બનાવેલ
પ્રયોગ છે અને એક વૈદ આ પ્રયોગ વાપરી સર્વને વાપરવા લલામણ
કરે છે.

૪૨૦ નીમકસુલેમાની

વનાવટ : નવસાર
સ્વપાર

તો. ૧ સાઠપાર
" ૧ સોચાંદુણ

તો. ૧
" ૧

ઉપયોગ : શુભ્વૃન્વર, ક્ષયનોહડીલોતાવ, દાહ, રક્તવિકાર, અરૂગી, મંદાગ્નિ, બાલરોગ, બાળકોનોશુભ્વૃન્વર, ખસ, ખુજલી વગેરે મટે છે. ક્ષયના તાવ માટે રામબાણુ છે.

સૂચના : આ સત્વ સ્વાદમાં કડવું લાગે છે માટે બને તો સફેદ કેપસુલમાં ભરીને દરદીને આપવાથી ખરાબ સ્વાદ નહિ લાગે તથા ક્ષયમાં કોડીભસ્મ સાથે અને હૃદયનીનબળાધમાં વંસલોચન તથા એલગીનાચૂર્ણ સાથે આપવું જોઈએ.

૪૨૨ પ્લીહાનાશકક્ષાર

ઘનાઘટ : આકડાનાંપકિણાંપાન તો. ૪૦ લઘ દાઉએર યાને હપુયાનાં પાન તોલા ૪૦ બંનેને ખાંડી તેમાં ૪૦ તોલા પંચવ્રવણુ નાંખવું (પંચવ્રવણુ એટલે શિંધાત્રુણુ, મીઠું, સંચર, ખીડત્રુણુ, કાચત્રુણુ) એ સર્વને હાયવડે મેળવી એક માટીની હાંડલીમાં ભરી બંધ કરી કપડામાટી કરી લેવી. અને પછી તેને ગમ્મપુટનો અગ્નિ આપી દેવો. ભસ્મ જેવો અંદર પદાર્થ બની જાય તે સંભાળી કાઢી ખારીક વાટી કપડાણુ કરી રાખવો.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો.

અનુપાન : પીડુડીનાઅર્ક સાથે આપવો.

સમય : સવાર, સાંજ, ૨૧ દહાડા દવા લેવી.

ઉપયોગ : ખરબ, કલેબ્બનોસેન્ને, ગાંઠ ગમે તેવી લયંકર દોષ આ ઉપાયથી મટી જાય છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું—લેપ

૪૨૩ ગિરિકર્ણીકાદિલેપ

ચનાવટ : ગરમ્પીનાવેશાનુંમૂળ તો. ૫, ઉદરાવેશી તો. ૫, વજ તો. ૫. બધાને બારીક વાટી લેવું, અને ગોંધાલી કામમાં લેવું.

ઉપયોગ : કંઠમાળ, ગળાગંઠ માટે આ લેપ લગાડવાથી થાય છે.

૪૨૪ પીઢાશામકલેપ

પિષ્ટી : ગાજરલૂન, ઝેરોચલુ, મુકે, અરીજ તે નારંગી લેલી, તેમજ પીઢાશામલી અને ચીમીને પાચકરણ પાતી લેલી નારંગ તેમજ કરી લેલી અને તેમાં થેડુંક અરીજ તથા તેલ કરી લેવાથી આવડુ. તરી તેને થેડુંક નરમ કરી ઝાડી, પાંચ પેટ આ કાઠીનું મધ્યપર કંઠ દોડતા લગાડવાથી થાય છે.

મૂલવા : ગુનેડીના જેવા કંઠમાં પણ લગાડવાથી થાય છે. આ લેપ લગાડવાથી કંઠમાં થતાં પાંચકરણ પાતી લેલી નારંગ તેમજ કરી લેલી અને તેમાં થેડુંક અરીજ તથા તેલ કરી લેવાથી આવડુ. તરી તેને થેડુંક નરમ કરી ઝાડી, પાંચ પેટ આ કાઠીનું મધ્યપર કંઠ દોડતા લગાડવાથી થાય છે.

કાઠીજાતી : અરીજનું નરમ કરી લેવાથી કંઠમાં થતાં પાંચકરણ પાતી લેલી નારંગ તેમજ કરી લેલી અને તેમાં થેડુંક અરીજ તથા તેલ કરી લેવાથી આવડુ. તરી તેને થેડુંક નરમ કરી ઝાડી, પાંચ પેટ આ કાઠીનું મધ્યપર કંઠ દોડતા લગાડવાથી થાય છે.

પ્રકરણ ૧૯ મું—મંજન

૪૨૫ જાત્યાદિમંજન

ચનાચટ : ચમેલીનાંપાન, સાટોડીનુંમૂળ, ગજપીપર, કાંટા-
સેળીઓ, કુદ, વજ, શુંક, હરડેઝાલ, સરસવ, અજમેા, અને કાળાતલ
બધી ચીજો સમલાગે લઘુ ખારીક ચૂર્ણ કરી કપડાંજાણુ કરી લેવું.

ઉપયોગ : આ ચૂર્ણને દાંતમંજન તરીકે વાપરવાથી મોઢાની-
ખરાખરાસ, દાંતનીપીડા, દાંત ઢીલા પડી જવા, દાંતનાપેદાનો-
સોળો, પીડા અને પાક એ સર્વ મટે છે, દાંત સાફ થાય છે.

૪૨૬ દશનસંસ્કારચૂર્ણ

ચનાચટ : શુંક, હરડેઝાલ, નાગરમેાચ, કાથો, કપુર, મરી,
સોપારીને ખાળીને કરેલા કોણસાનોજુકો, લવંગ, તજ, આ નવ ચીજો
એકેક તોલો તથા ચાક સાફ કરેલો તો. ૯ બધાને ખારીક વાટી
કપડાંજાણુ કરી લેવું.

ઉપયોગ : આ ચૂર્ણ દાંતમંજન તરીકે વાપરવાથી દાંત
સાફ થાય છે, અને દાંતનાં તમામ દરદો મટાડી મજબુત બનાવે છે.

૪૨૭ મુલપાકનાશકગંડુપ

ચનાચટ : કપુર તો. ૧૦. ચમુકખાન તો. ૧, કાથો તો. ૧,
પાણી તો. ૪૦, બધાને સાથે એક ચાસણુમાં નાંખી થોડું ઉકાળી
કપડે ગળી લેવું અને ખાટલીમાં મરી રાખવું.

ઉપયોગ : સવાર સાંજ બે વખત આ દવાના કોષણ કર-
વાથી મુખપાક મટે છે, ખરેખરી આંતરું મેડું પત્તુ આના કોષણ
કરવાથી દીક થાય છે.

४२८ मुखपाकमाटेमंजन

ચનાવટ : કડવાલીમહાનાંપાન મુકાવી, તેને એક વ
રાખી બાળવાં. એવી રીતે બાળવાં કે તેની રાખ ન થાય પણ
જેવું થાય તે બળી રહે કે તુર્તજ તે વાસળુને બધે કરી
એટલે તેની કાળી રાખ થશે. તેને વાટી, કપડાબધ કરી,
તો. ૧૦ લેવું. ૫જી સિધાહુબુ બારીક હોય તે તો ૨ તેમાં
સારી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

ઉપયોગ : હાંત સડી, પેશ ઉપડી અંદરથી પડે તથા નીકળે અને ફાઇપબ્લુ દવાથી મટતું ન હોય ત્યારે આ મંજૂર સમય તબીબ મંડળે આરામ થાય છે.

પણ્ય : માંસ, મદિરાનું સેવન બંધ કરવું. તા.મ્નકષો,
અને લીંસોનરી ખાતી. તથા માદો ખોરાક લેતા.

મૂલના : અવાર, મંજ જે વખત મંજન વધારી
પાનથી મોં માફ કરી નાંખ્યું

४२९ मोल्सरोमंजन

[illegible][illegible]

નીકળવું, દાંત મેલા કે ખરાબ થવા, વગેરે મટી પૂર્ણ આરામ થાય છે અને મોઢામાંથી સારી ખુશબો આવે છે.

૪૨૦ સુવાસિકમંજન

ચનાવટ : કુલાવેલફટકડી તો. ૨ા, કપુર તો. ૨ા, તજ તો. ૨ા, અકકલકરો તો. ૨ા, કબાબચીની તો. ૧ા, નાગરમોચ તો. ૨ા, હરડેછાલ તો. ૨ા, રોકેલુંજીરું તો. ૨ા, મરી તો. ૧ા, બોલસ-રીનીછાલ તો. ૫, વાવડીંગ તો. ૨ા, સિંધાલુલુ તો. ૧ા, શુક તો. ૧ા, ચાક (સાફ કરેલો) તો. ૩૦. બધાનું બારીક ચૂર્ણ કરી, કપડછાલુ કરવું અને બાટલીમાં ભરી લેવું.

ઉપયોગ : દાંતનીપીડા, દાંતઢાલવા, મોઢામાંથી ખરાબવાસ આવવી, દાંતનાપારાસુઝીજવા વગેરે મટે છે અને દાંત સાફ રહે છે.

પ્રકરણ ૨૦ મું—પાક

૪૨૧ એસરાપાક

ચનાવટ :	એખરો	તો. ૧૦	ગોખર	તો. ૫
	કૌચબીજ	„ ૫	બલબીજ	„ ૫
	કાગીમુલલી	„ ૫	સતાવરી	„ ૫
	સાવમભિશ્રી	„ ૫	ચાપચીની	„ ૫
	બદામ	„ ૨૦	પીસ્ટા	„ ૨૦
	એલચી	„ ૨ા	મનવંદગ	„ ૧ા
	લવચ	„ ૧ા	કેસર	„ ૧ા
	મદવંચી	„ ૧ા	તજ	„ ૧ા

તજ, જાયફળ, લવંગ, તાલીસપત્ર, નાગરમોચ, પીપરીમૃગ નાગકેશર એ દરેક ચાર ચાર તોલા લઈ તેનું જારીક ચૂર્ણ કરેલું હોય તે મેળવી આપવું અને પછી જરા ઠંડુ થતાં તેમાં મધ રતલ ૬ નાંખી મેળવી રાખવું. આ વખતે તેમાં ઈચ્છા મુજબ ભસ્મો કે વરખ રૂચી પ્રમાણે મેળવી શકાય છે ખાસ કરી ચાંદીના મોટા વરખ ૪૦૦ નંગ મેળવી આપવાથી ફીક થાય છે. પછી તેને જરણીમાં ભરી લેવું. આ ચાટણ આત્રપાક કંઠણ લેહ જેવું યાને જરણી જેવું બની જશે.

પ્રમાણ : રાા થી ૫ તોલા ખાદ્ય ઉપર દ્વષ પીવું.

ઉપયોગ : મંદામ્નિ, ક્ષય, ધાતુક્ષીણતા, સંઘ્રદણી, ખાંસી, શ્વાસ, રક્તપિત્ત રોગેખમ, પાંકુ, જરણ, વદ્વંતરોગ અને નળગાદ મટાડી સરીર પુષ્ટ બનાવે છે.

નોંધ : આ પાક શ્રી સુખરામદાસ ડી. એઝા વૈદ્યરાજનો અનેકવારનો અનુભવેલ છે; અને અમોએ પણ બનાવી વાપરી જોયો છે તે સારી બનાવટ જણાયેલ છે.

૪૩૩ સારેકપાક

વનાવટ : છુવારીખારેક તો. ૪૦ લઈ ચૂર્ણ કરી લેવું તેમાં જીણીપીપરનુચૂર્ણ તો. ૨૫ નાંખી તૈયાર કરવું. આ ચૂર્ણને બેસનું-દ્વષ તો. ૨૦૦માં પાચન કરી માવો કરી લેવા એ માવાને ૪૦ તોલા પીમાં રોકી લેવું. પછી સાકર તો. ૧૬૦ની ચાસણી કરી પાક જેવી થાય ત્યારે આ રોકેલ કીટી તેમાં નાંખવી તથા નીચેની નીચેનુંચૂર્ણ પણ તેમાં નાંખી પાક લાગી લેવા.

કીનમીસ તો. ૨૫, બદામ તો. ૨૫, પીસ્ટા તો. ૨૫, અખરોટનળ તો. ૨૫, લવંગ તો. ૧, જાયફળ તો. ૧, સફેદમુચલી તો. ૧, રેહુ તો. ૧, જાયફળ તો. ૧, કાળીમુચલી તો. ૧, તમાકુપત્ર તો. ૧,

પ્રમાણ : ૨૫ તોલા. **સમય :** સવાર:સાંજ.

અનુપાત : ગરમપાણી કે ચોપચીનીનોકવાય.

ઉપયોગ : ઉપદંશ (ગરમી), નાડીનણ, ચાંદી, કુષ્ટ, ભગંદર, ત્રાતગ્યાધિ, ધાતુક્ષીણતા, ખાંસી, શરદી, ક્ષય અને નળગાઇ મટાડે છે.

વૃથ : જુનાચોખા, મગ, તુવેરનીદાળ, ઘી, મધ, ઘઉં, સીંધાલુણ, સરગવાનીસોંગ, ઘીસોડાં, આદુ અને સહેજ ગરમપાણી આ મીઠો વાપરી શકાય.

૪૩૬ તુલસીપાક

વનાઘટ : તુલસીનાંબીજ તો. ૧૦, ચોપચીની તો. ૨, એખરો તો. ૨, પીપરીમૂળ તો. ૨, નાગકેશર તો. ૨, અશ્વગંધા તો. ૨ એ બધી વસ્તુને ખાંડી કપડજીણ ચૂર્ણ કરી જુવું મધ તો. ૨૦ સાથે મેગલી એક દિવસ રાખ્યાબાદ સાકર તો. ૫૦ની ચાસણી કરી તેમાં ઉપરની વસ્તુ નાખી તેમાં કેશર, એલચી, જવંત્રીનું, એક એક તોલો ચૂર્ણ ઉપરથી નાંખી, મેગલી અરલેદના રૂપમાં બનાવી એક બરણી બરી રાખવી.

પ્રમાણ : તો. ૧ થી ૨. **સમય :** દંમેયાં સવારે આપવું.

અનુપાત : સાકર નાખી ગરમ કરેલું ગાયનુંદૂધ, પાચન થઈ શકે તેટલું લેવું.

ઉપયોગ : ધાતુક્ષીણતા મરી જાય છે અને નળગાઇ દરો તો ૫જી મટાડી કોરત આપસે.

૪૩૭ પુત્રદાસાયન

વનાઘટ :	નગોડનાંબીજ	તો. ૨૪	જવંત્રી	તો. ૨
	રીવાનબી	" ૧	જવંત્રી	" ૧
	ચોપચીનું	" ૧	સીંધાજીત	" ૨

વિધી : આમલીનાખીજને ગરમ રેતીમાં રોકી તુરત ગરમ-
 થીમાં નાખી દેતાં છાત્ર ઉતરી જાય એટલે તેને સૂકવી લેવાં,
 યાજ્ઞાદ ચૂર્ણ કરવું, અને ખીછ દવાઓનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું.
 સાકરની ચામણી કરી તેમાં બધી દવાઓનું ચૂર્ણ મેળવી,
 કરી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૩ તોલા. **અનુપાન :** પાણી સાથે.

સમય : સવાર સાંજ.

ઉપયોગ : પ્રદર, શ્વેતપ્રદર, સ્ત્રીઓનીનજગાઇ, વારંવાર
 થયેલ જવો, ગર્ભાશયનીગરમી તથા તેની નજગાઇ મટાડી
 આપે છે.

શતાવરીપાક

નાલક : શતાવરી	તો. ૧૦	શુક્ર	તો. ૨૫
આસમંથ	"	૨૫ કૌંચખીજ	" ૫
અંબલરમ	"	૪ પ્રવાલપિટ	" ૩
અંબલરમ	"	૨ લોહલરમ	" ૧
નામકેસરઅસલી,	"	૫	

કપાસીઆને ફેાડીને કાઢેલી અંદરની મીઠા તો. ૧૫
વિધી : પ્રથમ દરેકને છુદા છુદા બારીક વાટેલા લઈ સાથે
 લેવું, પછી તેમાં દંદણ મધ નાંખી મેળવી ચાટવું

પ્રમાણ : તો. ૧ થી ૨ સુધી. **અનુપાન :** દૂધ સાથે.

ઉપયોગ : સ્ત્રીઓનીનજગાઇ, પ્રદર, ગર્ભાશયનીખિમારી,
 નવા, શીશુ, ગર્ભાશય ન થતું વગેરે મટે છે.

થયું ગણાય) પછી તે અર્કમાં ૧૬મો ભાગ યાને બે રતલ અર્ક હોય તો ૫ તોલા સાજખારનું ચૂર્ણ તેમાં મેળવી ખાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ તોલા. અનુપાત : થોડા પાણી સાથે.

ઉપયોગ : પેટનો દુખાવો તુરત મટાડે છે. ઝાડો સાફ લાવે છે તે પાચનશક્તિ સતેજ કરે છે. પેટના શૂળ માટે ઉત્તમ છે.

૪૪૨ કુળ્માંડરસાયન

ચનાવટ : આશરે ૧૦ રતલ વજનનું એક મોટું એવું શ્વેતકાળું લાવવું તેમાં વચ્ચે ડગળી કરી તેમાં રહેલ ગર્ભ કે બીજાંને ચમચાથી દલાવી નાંખવું અને તેમાં ઉંચી હીરાદોંગ તો. ૨૦ નાંખી ડગળી બધ કરી ઉપર જરા હીક રીને કપડામાટી કરી તેને જમીનમાં કે ઉકરડાવાળી જગ્યામાં ખાડો કરી તેમાં રાખી એક માસ રાખી મુકવું. પછી તેને કાઢી અંદરમાં રસ થએલ હોય તેને સંભાળી ચમચા કે તેલ કાઢવાની પગીવડે દવારૂપ રસ હોય તેને કાઢી કપડે ગાળી રોટાપર ખાટલીમાં ભરી રાખવું. ખાડો તેનું ફગ રહે તેવડાજ માપનો નાનો કરવો.

પ્રમાણ : ૫ થી ૧૦ ટીપાં. અનુપાત : પાણી તો. ૨ સાથે.

ઉપયોગ : પેટનો વાયુ, લકવો, ઘરીર ઠરી જવું અને ઘરદી તથા વાયુની ગમેતે વ્યાધિમાં દુધીઆરી કે ગરમી લાવવા ઉપયોગી થીજ છે.

૪૪૩ ચિત્રકસાર

ચનાવટ : ચિત્રકમૂળની ડાલનું ચૂર્ણ તો. ૫

મધસાર (સંજવનીમુલા) „ ૬૦

વિધી : એક ખાટલીમાં ભરી સાત દલાલ રાખવું, દરરોજ એકવાર દલાવવું. અને પછી આંત્રે દિવસે કપડે ગાળી રાખી લેવું.

નાના ટુકડા કરી એક સારા રીઢા માટીના હાંડલામાં ભરી લેવાં અને તેના ગળામાં એક ચીનીનું વાસણ ખ્યાલા જેવું હોય તે રાખી દેવું. આ મૂળ પોણા ભાગમાં ભરી તેના પર અરાબર સ્થીર રહે તેમ ખ્યાલો રાખી દેવો અને પછી એ હાંડલીનું મોં ઢાંકણાથી બંધ કરી તેની સાંધ ધડુંનાલોટ વડે ચોડી આપવી. પછી તેને ચૂસે ચડાવી ત્રણેક કલાક અગ્નિ આપવો. ત્યારે અગ્નિ અપાય ત્યારે હાંડલીનાં ઉપરનાં ઢાંકણામાં પાણી ભરી લેવું અને તે ગરમ થાય ત્યારે કાઢી લઈ ફરી ઠંડુ પાણી ભરી લેવું આમ કરવાથી વરાળ રૂપે અર્ક ઉડી ઢાંકણા નીચે રાખેલા ખ્યાલામાં જમા થઈ જશે તે ભડી ઠંડી થતાં ખોલી સંભાળથી કાઢી લેવું અને ગાળી ખાટલી ભરી લેવી.

ઉપયોગ : અનેક પ્રકારનાં નેત્રરોગમાં સુગી ભરી આંજવાથી અજબ ફાયદો થાય છે તથા નાગરવેલનાપાનમાં નાંખી રોજ ખાવાથી સારી તાકાત લાવે છે.

૪૪૬ પાચકઅર્ક (૧)

ચનાવટ : લીઝોફૂદીનો શેર ૧ અજમો શેર ૦૧
 મોટીએલચી ,, ૦૧ લવંગ ,, ૦૧
 પાણી ,, ૨૦

વિધી : બધી ચીજોને પાણીમાં પલાળીને રાત્રે રાખી મુકવું. સવારે નલીકાચંત્રમાં ભરી અર્ક ખેંચી લેવો. અર્ક ૧૬ ખાટલી (૧૦ શેર) થાય છે.

પ્રમાણ : ૨૧૧ તોલા. **સમય :** ચાર વખત લેવું.

ઉપયોગ : પેટનોદુઃખાવો, વાયુ, મંદાગ્નિ, અરૂચી વગેરે મટાડે છે.

૪૪૭ પાચકઅર્ક (૨)

ચનાવટ : મોટીએલચી તે ૩૦, તજ તે ૪૦ એ બન્નેને

પ્રમાણ : એક દીપ્ત એક માસના બાળક માટે, ૭ માસના માટે ૩ દીપ્ત, એક વર્ષના માટે ૫ દીપ્ત, મોટા બાળક માટે ૫ થી ૧૦ દીપ્ત, મોટી ઉમરના માટે ૧૫ થી ૩૦ દીપ્ત લેવાય.

અનુપાત : પાણી સાથે મેળવીને આપાય.

ઉપયોગ : બાળકોને થતી શરદી, તાવ, ખાંસી, કફ, ન્યુમોનીઆ, વરાધ, નબળાઈ, બેહોશી, વગેરેમાં આપવાથી સત્વર કાયદો થાય, બે દરત સાફ લાવવાની જરૂર હોય તો તેમાં એળાઓ કે રૅવૅન્ડીનોશીરો મેળવીને આપવો. જેથી ઝાડો સાફ આવી જશે. વધુ પડતા ઝાડા થતા હોય તો આ દવામાં અશીણનોઅર્ક એકાદ દીપ્ત મેળવી, ઉમર પ્રમાણે થોડા માત્રા વિચારીને આપવી, તો તત્કાળ કાયદો થશે.

૪૪૯ રક્તશોધકઅર્ક (૧)

ઘનાઘટ : ગળોતો. ૨૦. ઈદ્રિવાણીનાંમૂળતો. ૧૦, ગોરખમુંડી તો. ૨૦, બાવળનાપરડા તો. ૨૦, કાંચનારછાલ તો. ૨૦. ત્રણ વર્ષનો છુનો ગોળ તો. ૨૦, મગરબીઉસબો તો ૨૦, ચોપચીની તો. ૨૦, કાંવાંપરવળનાંપાન તો. ૨૦, મધ તો. ૨૦ સરખુંખાનામૂળ તો. ૨૦, સીસમનોબૂકો તો. ૨૦, અંદનનોબૂકો તો. ૨૦, લીમડાનીઅંતરછાલ તો. ૨૦, આ બધી દવાઓને કચરી, એક વાસણમાં પાણી શેર ૩૦માં પલાળી, ત્રણ દિવસ રાખી પછી ઉકાળો કરવો. ત્યારે બાકી પાણી શેર પાંચ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી લઈ તેનું નલીકાચંત્રથી અર્ક બેન્ડી, બાટલીમાં ભરી દેવું.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ તોલા સુધી દવા તથા તેમાં થોડું દૂધ નાખીને આપવી.

સમય : દિવસમાં બે વખત લેવી

ઉપયોગ : રક્તવિકાર, ઉપદંડ, કુટરોત્ત, ખસ, ખરજીવું.

શ્રોત્તેલિયા ઇંગ વનાવણી ।

પ્રકરણ ૨૧ મું — અર્ક

ફોનિગ્રાફ

[૨૨૧]

કાકડાશીંગ તો. ૧ બારંગી તો. ૧

સ્પીરીટરેક્ટરીકાષ્ટક, ૧૦૦ ફેસર „ ૧

અરકુસીનાપાનનોસ્વરસ તો. ૧૦૦

વિધી : બધી દવાઓને કુટી, ખારીક કરી તેને સ્પીરીટ અને સ્વરસ સાથે એક મોટા મોઢાની સ્ટોપર બાટલીમાં ભરી એક માસ રાખી મુકવું અને ત્યારબાદ ગાળી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩૦ થી ૬૦ ટીપાં.

અનુપાન : પાણી તોલા બે સાથે.

સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ : શ્વાસ, ખાંસી, લુનીખાંસી, કફનોરોગ અને લુનો દમનોરોગ મટે છે.

૪૫૨ શંખદ્રાવ

વનાવટ : શંખનાદુકડાનુંચૂર્ણ તો. ૫ સુરાખાર તો. ૪૦

સીંધાલુણ „ ૨૦ ફટકડી „ ૨૦

હીરાકસી „ ૧૦

વિધી : આ ચીજોને ખાંડીને લુકા કરી લેવો. પછી કપડામાટી કરેલ એક માટીના ઢાંડલામાં ભરી ધીમે તાપે ચૂલાપર મુકી શંખદ્રાવની વિધી પ્રમાણે તૈયાર કરવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ ટીપાં.

અનુપાન : ૨ તોલા પાણીમાં દવા મેગવીને આપવી.

સમય : દવા જમવા પછી લેવી.

ઉપયોગ : ખરલ, વફતરોગ, મંદાસિ, પેટનુંગળા, અંજલું તથા પેટનારોગ મટે છે અને ખોરાક પચાવે છે.

યંત્રનીસમજણ : ખગ્ગરમાં કાચનાં વંત્રો તૈયાર મળે છે જેને " રિટાર્ડ " કહે છે તેમાં ખનાવી લેવું કે તિર્પકપાતનવંત્રથી બે

૪૫૫ અમૃતાસત્વયોગ

ચનાવટ : ગળાસત્વ તો. ૧ એલમ્બીનાંખીજ તો. ૧
જેડીમધ „ ૧ પ્રવાલભરમ „ ૧
વંસલોચન „ ૪ સાકર „ ૮
શ્વેતચંદનનો ભુક્કો તો ૨.

વિધી : સર્વને ખારીક વાટી, કપડાંવડે ચાળી લેવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ આનીભાર.

અનુપાન : મધમાં ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

સમય : દિવસમાં ત્રણ વખત.

ઉપયોગ : કુર્ચુજ્વર, નળજાઇ, ખાંસી, ક્ષયનોતાવ, ક્ષય, દાહ, શોષ વગેરે મટે, ભૂખ લાગે અને શરીરમાં બળની વૃદ્ધિ થાય.

૪૫૬ કમરનાશૂલનોઉપાય

ચનાવટ : કૌચખીજ તો. ૧, પીપરામૂળ તો. ૧૦, ખંન્નેને ખારીક વાટી લેવું, પછી દૂધ તો. ૪૦ લઇ એક માટીનાવાસણમાં ગરમ કરવું તેમાં સાકર તો. ૪ નાંખવી તથા ઉપરની દવા પણ નાંખી આપવી અને ધીમેતાપે તેનો ક્ષીરપાક કરવો. તૈયાર થાય ત્યારે તેમાં ઘી તો ૨ નાખવું. ઉતારી કંકું ચણે દલાવી ખાઇ જવું. એ પ્રમાણે દર દિવસ કરવું.

ઉપયોગ : કમરનો મટે છે, ધાતુવૃદ્ધિ થાય છે, કમરનું શ્વેત મટે છે, શરીરમાં લોહીનો વધારો થાય છે, દવા ચાલે ત્યાંધની ધ્રુવચર્ચ પાળવું.

૪૫૭ કાસીસાદિયોગ

ચનાવટ : દીરાકસીજરમ તો. ૧ વાવડીગનાંખીજ તો. ૧
અજમેઃદ „ ૧ સાંજખાર „ ૧

૪૫૯ ગઢુચ્યાદિયોગ

ચનાવટ : ગળોસત્વ, અમ્લકભરમ, લોહભરમ, ઝેલચી, પીપર, સાકર આ ૭ ચીજો સમભાગે લઈ ખારીક વાટી રાખવી.

પ્રમાણ : બે આનીભાર.

અનુપાન : મધ સાથે ચાટી ઉપર દૂધ પીવું.

ઉપયોગ : વીર્યવધારનાર, કામોત્તેજક તથા વાજીકરણ ગુણ માટે ઉત્તમ પ્રયોગ છે.

૪૬૦ ગર્ભાંકુશયોગ

ચનાવટ : ટંકણખાર, લોંડીપીપર, વાવડોંગ, ખાખરાનાં-ખીજ, તાંદળખનાંમૂળ, દાડમનાંમૂળ, સિંધાણુણુ, આ ચીજો સમભાગે લઈ ખારીકચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૬ થી ૧૨ રતીભાર.

સમય : સવાર, સાંજ. **અનુપાન :** પાણી.

ઉપયોગ : આ દવાનો ઉપયોગ કરનાર ઓને ગર્ભ રહેવા પામતો નથી.

સૂચના : આ દવા ધુરુનાનકર્પા પછી તે દિવસથી તે સાત દિવસ લગી પ્રત્યેક માસે લેવાથી લંબવા પ્રમાણે લાજ થાય છે.

૪૬૧ હર્દીનાશકયોગ

ચનાવટ : જાંબુનાપાન, અંબાનાંપાન, ખોર ખીજેરું, જવ, જેહીમધ, ચણો, પીપીમાટી, ચોખાનીપાણી, દાડમ આ દસ ચીજોના જાડા બુકાને પાણીમા પકવ્યા રાખવું. અને તેનો દીમ બનાવી રાખવો. ૫ તોલા દવા ૪૦ તોલા પાણી લેવું.

૩૬૫ દરાજનીદવા (૧)

[૨૨૭]

ચનાવટ : પારદ તો. ૧, ગંધક તો. ૧ કનજલી કરી લેવી
માં મોરચુથો તો. ૦૧ અને કુલાવેલટંકણુ તો. ૨, બધાને બારીક
મેગવી તેને લીંઝાનાપાનનારસમાં તથા કુવાડીઆનાંખીજના
થમાં એક એક દિવસ ધુટી દવાને સુકવી લેવી.

ઉપયોગ : આ દવાને જરા પાણીમાં મેગવી મલમ જેવું
દરાજપર લગાડવાથી ગમે તેવી નવી કે જુની દરાજ-દંદુ નણુ
દહાડમાં મટી જાય છે અને ફરી પાછી થતી નથી.

દરાજનીદવા (૨)

ચનાવટ : સિંધવ તો. ૧, ટંકણુખાર તો. ૧, આમલસારો-
૩, સાકર તો. ૫, બધાને બારીક વાટી રાખવું અને
થોડાક પાણીમાં આ દવા તો. ૧ મેગવી લેપ જેવું કરી
જગાપર લગાડવાથી દરાજ મટે છે. તે સિવાય ઉપરની
જુને લોજુનારસમાં નાંખી લગાડી ચકાય છે.

ઉપયોગ : દરેક પ્રકારની દાદર-દંદુ મટે છે.

દરાજાંગધૂપ

ચનાવટ : વજ, દોઝ, વાવડોઝ, ગજપીપર, સિંધાલુણ,
અનિરિષ, મુંકે મરી, પીપર આ દસ ચીજો સરખેમામે
૧૫૫ થી ૨૦૦ જેટલો કરી લેવા.

ઉપયોગ : આ ધૂપનો ઉપયોગ બાગકના બિજનાપાસે
બાગકને ફની રાખી અને આવમદરોજ દવા નથી
તો મટી જાય છે.

—

—

—

—

—

—

—

—

તેને શુક્લાખજ્જમાં ૨૧ દિવસ વાટી મર્દન કરી સુકવી બાટલીમાં રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : દૂધની મહાર્ધ સાથે.

ઉપયોગ : પાંડુ, દાહ અને મંદાસિ મટાડે છે.

૪૭૧ પ્રવાલદિયોગ

ઘનાઘટ : પ્રવાલભસ્મ, ચંપભસ્મ, હરડે, બહેડા, આમળા, પીપર અને સોનાગેડૂ આ સાત યીંજે સમભાગે લઈ ચારીક વાટી કપડાણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૬ રતીભાર.

અનુપાન : મધ અને ઘી સાથે.

ઉપયોગ : હેડકી મટાડનાર ઉત્તમ યોગ છે.

૪૭૨ ત્રાલઘુટી

ઘનાઘટ : અજ્ઞોદ તો. ૧, બાલહરડે તો. ૧, રેવંચીની-લાકડી તો. ૦૫, કુદીને તો. ૧, પલાસખીજ તો. ૧, ખીંજેરાનુંમૂળ તો. ૧, ડીકામાલી તો. ૧, સજ્જનનાંપાન, (રામતુલસી) તો. ૧, કુલ્બો તો. ૧, મીઠાકુડ તો. ૧, કમળકાકડી તો. ૧, કરીઆતું તો. ૨ મરગઢીય તો. ૧ બધી યીંજે સાફ કરી બુકો બાંડે કરી લેવો. તો. ૦૧ દવા પાણી તો. ૨ માં ઉકાળી ૧ તોલો રહે ઉનારી માગ્ય લેવું.

પ્રમાણ : ૧ ચમચી (૦૫ તોલો)

સમય : સવાર, સાંજ.

ઉપયોગ : બળોને બાલઘુટી તરીકે દબેલાં આપી ચકાવ તાર, ટરંદી, ખંતી, પેટનારોગ, કમળાન, નમળાષ, ઉલ્કી વગેરે મટાડી બળોને નીરોગી રાખે-દૂધનું પાચન કરાવે.

3

1

1

ગોળી બનાવી ત્યાં રાખવાથી ચોની મજબુત બને છે—કડણુ બને છે.

સૂચના : ઉપર બતાવેલ ચીજોનો ક્વાચ કરી નેની પીચ-કારી લેવાથી પણ ચોની સંકાય થાય છે, ને ગર્ભાશય સ્થાનપર આવે છે.

૪૭૬ રજઃપ્રવર્તકયોગ

ચનાવટ : કપાસમૂળ તો. ૪ બુનોગોળ તો. ૪
પીપળાનીજટા „ ૨ ગાજરખીજ „ ૧
સોઆદાણા „ ૧

વિધી : બધાને પાણી તો. ૪૦માં નાંખી ક્વાચ કરવો. પાણી તો. ૧૦ રહે ઉતારી કપડે ગોળી લેવું.

સમય : રાત્રે સૂતી વખતે આ બધી દવા (ક્વાચ) હોય તે પી જતી. ને સવારથી આખો દિવસ ખોરાક ન આપવો.

ઉપયોગ : લાંબા સમયથી બધે પડેલું રૂઘુ આ દવાથી ખુશ્કી બધે છે.

સૂચના : જો ૨૪ કલાકમાં શાપદો ન થાય તો એવીજ રીતે બીજી દવા બનાવી સવારનાં ખાલી પેટે બીજો દિવસે આપવી.

૪૭૭ રૌપ્યરસાયન

ચનાવટ : રૌપ્યમરમ તો. ૧, મુંઠ તો. ૧, અન્નકમરમ તો. ૧, મરી તો. ૧, તામ્રમરમ તો. ૧, પીપર તો. ૧, બધાને ખારીક વાટી કપડાબાંધી કરી બાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૩ રતીભાર. **અનુપાન :** મધ અને પી સાથે.

ઉપયોગ : કૃમિ, પાંડુ, ખાંસી, શ્વાત્ત, હરસ, નેત્રરોગ તથા પિત્તજન્ય વાતધિને મટાડે તથા પૌષ્ટિક છે.

1

2

3

4

5

6

7

થોડીજવારમાં કંઈને ખુલ્લો કરે છે. ખાસ કરી ખાગક ભરાઈ ગયું હોય તેને માટે ઉપયોગી છે. ખાંસી પણ મટે છે.

૪૮૧ વરાધનીદવા (૨)

ચનાવટ : અતિવિષ તો. ૨ ટાકડાદીંગ તો. ૨
 પીપર „ ૨ નવસાર „ ૧
 બહેડાંનીઝાલ „ ૨ ડુલાવેલટંકણ „ ૧

વિષી : બધાને બારીક વાટી કપડછાણ ચૂર્ણ કરી ખાટલીમાં ભરી રાખવું.

પ્રમાણ : ૨ થી ૪ રતીભાર. સમય : ચાર ચાર કલાકે.

અનુપાન : મધ અને ધાવણ સાથે.

ઉપયોગ : ખાગકોનીખાંસી, શ્વાસ, તાવ, કબજિયાત, ઉદરરોગ વગેરે મટી જાય છે.

૪૮૨ વાજીકરણયોગ (૧)

ચનાવટ : કુંગળીનોરસ આશરે તો. ૨૦.

ઘઉંનોલોટ „ „ ૪૦.

દિગ્ગજોકડ્ડી એક એક તોલાની કટકી નં. ૪ લેવી.

વિષી : પ્રથમ એક વાસણમાં ઘઉંનોલોટ લઈ તેમાં કુંગળીનોરસ મેગવી લોટને બાટી જોવો થાય છે તે તૈયાર કરવો. પછી તેની આડ બાટી બનાવી, જે બાટીની વચ્ચે દિગ્ગજોનો એક એક કટકો રાખી બંધ કરી, બાટી બનાવી લેવી. આ બાટીને ધીમા તાપમાં પકાવી લેવો. પરિપક્વ થાય એટલે બહારી, લોટના બાગને બુંસી, તુરંત બનાવ લેવું અને દિગ્ગજોના ગ્રંથકા છુદા કરીને રાખી લેવા અને તૈયાર થયેલ તુરંત લઈ તેના સાકર તથા ધી છૂટથી દોષ એ નેટલા મેગવા તૈયાર કરી, અડદનાદાળ, દરબ અને કાદાથી તૈયાર

211

અંબર	રતી ૪૨	બદામનુંતેલ	તો. ૩
જવફળ	નંબ ૩	મધ	,, ૫
સાકર	તો. ૩૦		

ધિધી : પ્રથમની દરેક ચીજોનું બારીક ચૂર્ણ કરી લેવું. સાકરની ગ્રુદાબજ્જમાં ચાસણી કરી લેવી. અને માણુન જેવી નરમ ચાસણી થાય ત્યારે ઉતારી તેમાં ઉપરની ચીજો મેળવી ઠંડું થયે મધ મેળવી રાખી મૂકવું.

પ્રમાણ : ૧૧ થી ૧ તોલો. **અનુપાત :** દૂધ સાથે.

સમય : સવાર સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : વાચકરુણ, પૌષ્ટિક તથા રથ'લન મુખ્ય માટે ઉત્તમ છે. ખાસ કરી નળજાઈથી થતા વિશરોને તુરત મટાડે છે.

૪૮૫ વાયુનાદમનોઉપાય

ચનાષટ : ધતુરાનાફળનીછાલ તો. ૧ લાવી તેને ધીમાં શેડી લેવી. બાદ તેને વાટવી અને તેમાં જવફળ તો. ૧, જવંત્રી તો. ૧૦, કેદાર તો. ૦૧, ખોરાસાનીઅજીમો તો. ૧, કવંચ તો. ૧, અરીણુ માસા ૨ એ બધી ચીજો નાખી, મેળવી, પાણીમાં મૂકી ન કરી ચણા જેવી ગોળી કરવી.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. **સમય :** સવાર તથા સાંજ.

ઉપયોગ : કફ તથા વાયુના દમનોરોગ મટે છે.

૪૮૬ વાઙ્માનોઉપાય

ચનાષટ : ઇશુવરનીદશર (વિષ્ટા) તો. ૧, ગોળ તો. ૧, કાળામરી નંબ ૧૦. બધાને બારીક વાટી બેઆર્દામારની ગોળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : બોઃ મેન. **સમય :** સવાર, સાંજ.

પ્રમાણ : ૧ ગોળી. સમય : સવારે અને સાંજે.

અનુપાન : મધમાં ચાટી જતી.

ઉપયોગ : શ્વાસ, ખાંસી, કફ અને શરદવાયુને મટાડે છે.

૪૮૯ શ્વાસહરયોગ (૨)

ચનાચટ : બહેડાનીછાલ તો. ૨૦ સોનાગેર તો. ૦૧
કુલાવેલ નવસાગર તો. ૧.

ચિષી : બહેડાનીછાલનું બારીક કપડછાણ ચૂર્ણ કરી તેમાં
ખીજ બે દવા મેળવી ધુંટી રાખવું.

પ્રમાણ : ૦૧ તોલો. અનુપાન : મધ સાથે.

ઉપયોગ : શ્વાસ, કાસ, દમ માટે અકસીર છે.

નોંધ : આ દવા થોડાક દિવસ નિયમિત સવારે સાંજ લેવી,
અને દરેક રોજ કરવા પહેલાં એક લુલાગ લઈ કોઠો સાફ કરી લેવો.

૪૯૦ શ્વેતશ્વાસકુઠાર

ચનાચટ : સફેદ સોમલ કાચો તો. ૦૧.

દૂધચર્કરા (દૂધનીસાકર) તો. ૩૧૧.

ચિષી : એક શુદ્ધ કરેલી ચાફ ખરલમાં પ્રથમ સોમલને
બારીક વાટવું અને પછી તેમાં ચર્કરા મેળવતા જવું. ત્રણ કલાકમાં બધું
મેળવી લઈ પછી તેને ખીજ છ કલાક બારીક વાટી બાટલીમાં બરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧ રતીમાર. અનુપાન : મલાઈ સાથે.

સમય : સવારે સાંજ બે વખત.

ઉપયોગ : શ્વાસ (દમ) ના રોગો માટે આ દવા રામબાણ
છે એક બે સપ્તાહ જરાજર આપી લાઝ થાય કે પછી થોડા દલાડા
ખખ કરી ફરી બે સપ્તાહ એજ દવા આપવી.

નોંધ : આ દવામાં મુખ્ય સોમલ છે. કફ પ્રકૃતિને મારક
નાથ છે, ખેરાક પૌષ્ટિક, દૂધ-વી આપવું અને દરેક સમયને કરવી.

હરી ગંગા સુધી પાણીમાં ઉભા રહેવું અને ત્યાંજ આ દવા ખાવી અને એક કલાક ત્યાં ઉભા રહી સસ્તવતીમંત્ર બોલવો. એક કલાક બાદ બહાર આવી દૂધ પીવું અને તે દહાડે દૂધ શીવાય બીજું કંઈ લેવું નહિ. પછી પણ ત્રણ દહાડા સાદા ખોરાકને ફળાહારપર રહેવું. (પાણીમાં ઉભા રહી દવા લેવાનો અર્થ એ છે કે કદાચ દવા લીધા પછી ઉલટી થાય તો તે ઉલટી શરીરપર પડતાં ત્યાં કુષ્ટરોગ થઈ આવવા સંભવ છે ને તે મટતો નથી).

નોંધ : આ પ્રયોગ વર્ષમાં ફક્ત એકજ દિવસે કરવાનો છે પણ તેની અસર બહુજ સારી રહે છે.

લાભ : આનાથી બુદ્ધિ તિવ્ર બને છે, યાદશક્તિમાં ખાસ વધારો થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે તેમજ વક્તા અને લેખક તથા કવિઓ માટે આ યોગ સર્વોત્તમ છે.

૪૯૪ સંતાનપ્રદયોગ

ચનાવટ : ચાહુકર, કાળાંમરી, નાગકેચરઅસલી, અગ્નિબો બધી ચીજો સમભાગે લઈ ચૂર્ણ કરી રાખવું.

પ્રમાણ : બા તોલો. **અનુપાન :** ગરમપાણી.

સમય : રત્ન આવે તેજ દહાડેથી આ દવા લેવી.

ઉપયોગ : રત્ન ગ્રાહ લાવવા ઉપરાંત ગર્ભ પારણ લાવક શક્તિ વધારવા માટે ઉત્તમ છે.

૪૯૫ ક્ષયનિવારકયોગ

ચનાવટ : સાચામોતીનીછીપનીપિછી તો. ૧, કાપડજનીઝાલ તો. ૩, બધાને ખારીક વાટી લેવું. અને તેને નાનીદરડેનાકચાથમાં મુઠી સ્ફોળેર જેવડી બેળી કરી લેવી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ મોળી. **સમય :** સવાર, ખેડારને સંજ.

અનુગત : અન્ડુસીનાકરબનસ.થે બેળી વાટી બેળીને આપવી.

ઉપયોગ : ક્ષયરોગમાં સારો લાભ આપે છે.

૪૧૧ શીતલામનિવંધકયોગ

ચનાવટ : આયુર્વેદ-૧૫૪ (૧૫૫) નામના ઘડવડાનું યવન-૨૯૧ ની જેવું.

પ્રમાણ : ૩ થી ૧ મી.મી. અનુપાત : ૧૬ : ૧૦

ઉપયોગ : આ દવા યોગ્ય-સેતીનું મે.સ.ન. ૨૩ દે.ના ભારે બળોને આપવાથી યોગ્ય-સેતીની નથી દવા રોગ એક વખત દેતી અને તે સાર રોગ થતી આપી.

૪૧૨ શૂલ્કયોગ

ચનાવટ : આયુર્વેદ-૧૫૪, અશ્વિનુ રતી ૮, સોલીડીયો તો. ૦૧, તામરમ તો. ૦૧, બધાને બારીક વાટી આપનાઃ૧૫૫ મર્દન કરી રતીમારની ઝાંઝી કરી લેતી.

પ્રમાણ : ૧ થી ૨ મી.મી. અનુપાત : મરમ પાણી સાથે

ઉપયોગ : ગુરદાનુરુદ, પેટનુરુદ મેનેતું હશે તો આ યોગથી મટે છે.

સૂચના : બોરોગબીમૂળ, પાપાબુનેર, ગોખર અને કળીયો કવાય કરી તેમાં થવડાર મેગવી આ દવા લેવાથી ગુરદાનુરુદમાં ગુરત લાલ આપે છે.

૪૧૩ સિદ્ધિદાતાપ્રયોગ

ચનાવટ : હગર, પાહી, બાગની, વજ, શુંક, આદુ આ ૭ ચીજો દરેક ૦૧ તોલો હર્ષ વાટી લેવું. અને તેમાં ગાળનુંથી તોલ ૫ મેગવી તૈયાર કરી લેવું.

વિધી : આ તૈયાર થએલી દવા એક વખતમાં ખાવાની છે. પ્રથમ જુઝાળ લઈ સરીરને શુદ્ધ કરી લેવું, અને માથમાસની મદાધીવરાતીને દિને સવારમાં સૌચાદિથી નિવૃત્ત થઈ સ્નાન

કરી સુકવી લેવું કે રતીભારની ગોળી કરી રાખવી.

પ્રમાણ : ૧ રતીભાર. અનુપાત : મધ અને પીપર સાથે.

ઉપયોગ : ક્ષય, સુવારોગ, પાંડુ, શ્વાસ, ખાંસી, શ્વેતજ્વર, મંદાગ્નિ, હૃદયની નબળાઈ, ધાતુક્ષીણતા વગેરે મટાડવા ઉત્તમ માત્રા છે અને જુદા જુદા અનુપાતથી આ દવા અનેક રોગોમાં વપરાય છે.

૪૯૮ વિમિતકવટી

વનાવટ :	બહેડાંછાલ	તો. ૨	કાળાંમરી	તો. ૦૧
	જેડીમધ	„ ૧	પીપર	„ ૧
	એલચીખીજ	„ ૦૧	કુલીજન	„ ૧
	વંસલોચન	„ ૧	કાથો	„ ૧
	સિંધાલુણ	„ ૧	વવક્ષાર	„ ૧

વિધી : બધી ચીજોને જુદી જુદી ખારીક વાટેલી લઈ ખરલમાં ઘુંટી તેમાં આદુનોરસ મેળવી ઘુંટી લેવું. અને ચણા જેવી ગોળી વાળી છાંયામાં સુકવી લેવી.

પ્રમાણ : ૬ થી ૧૨ ગોળી.

અનુપાત : અકેક ગોળી મેંમા રાખી ચૂસવાની છે.

ઉપયોગ : આ ગોળી ખાંસી માટે સારી છે, તેનાથી કફ છૂટે છે. શ્વાસમાં કાયદો ચાય છે ને ફેફસાંની ઘરદી તથા દુખાંચ પથ્રુ મટે છે. અકંદરે ખાંસી માટે ઉત્તમ છે.

૪૯૯ મૃત્યુંજયસ

વનાવટ :	શુદ્ધ પારદ	તો. ૧	શુદ્ધ ગંધક	તો. ૧
	સાજખાર	„ ૧	વવક્ષાર	„ ૧
	ત્રીકટુ	„ ૩	ત્રીફલા	„ ૩
	વાવડીંગ	„ ૧	મીઠાંજનાંખીજ	„ ૧
	શુદ્ધ નેપાલો	„ ૮		

પ્રકરણ ૨૩ મું—પરિશિષ્ટ

૪૧૬ સાંસીનોત્ત્રાય

• યનાયટ : મુખાનદુઃખ, મોડીઆવનનાંપાન, જેડીનપ, દરેકે-
કામ, બદેકાબા, અંબના, દેવનાનાંનન (મંદા) આ દરેકે નંદા જે જે
તોના મધ મળે તે કામ જે જે જુદા કરી તેની આજ પડીકી કરી દેલી.
એક પડીકી કામમાં એક દેર (૮૦ તોલા) પાણી નાંખી કામ કરેલ,
અને ૫ તોલા રેંદે ઉનારી નાંખે તેમાં થોડુંક મધ ને થોડીક આર
નાંખી દસ પાઈ દેલી.

ઉપયોગ : ખાંસી, શ્વાસ અને કફ મટાડે છે આ દવા મગાનાં-
નિકારોમાં ઉત્તમ છે. રૂબા ૭ દહાઝા લેવાથી આરો છાત્ર થાય.

સૂચના : દેશનગનાંનન (મંદા) આ નીજ દણિયુ દિંદુરથાનમાં
પુખ્ત થાય છે ને આ મરાઠી નામથીજ મુંબઈમાં મળે છે.

૪૧૭ વ્રહતસુવર્ણમાલિનીવસંત

યનાયટ :	સોનાનાંવરખ	તો. ૧૧૧	અંદ્રોદય	તો. ૨૧
	મુક્તાપિટ	„ ૧	પ્રવાણપિટ	„ ૧૧
	નાગભરમ	„ ૧	બંગભરમ	„ ૧
	અમ્મકભરમ	„ ૧૧૧	યચદભરમ	„ ૫૧
	ગોરોચન	„ ૧	અંબર	„ ૧
	કરતુરી	„ ૧	પીપર	„ ૧
	રૌપ્યભરમ	„ ૧	સફેદમરી	„ ૩૧
	કેસર	„ ૧	માખણ	„ ૨૧

વિધી : બધી ચીજોને ખારીક કરી તેમાં માખણ મેળવી
પછી બરાબર છુંટવું અને ત્યારબાદ લોણનારસમાં ૨૧ દિવસ મર્દન

તેમાં ૨૦ તોલા બીન્ડુડી (એક જાતનાં જીવડા) નાંખી ખુલ્લી જગામાં ચુલાપર મુકી તાપ આપી ભસ્મ કરી લેવી અને તે વેળા બરાબર દ્રશ્યવતા રહેવું. છેવટે બરાબર તૈયાર થયા બાદ ઠંડુ કરી તે ભસ્મ વાળી કડાઇમાં ફુંક મારી ઉડી જાય તેવો ભુકો ઉડાવી દેવો અને બાકી ભસ્મ રહે તે સલાળી લઇ ખરલમાં વાટી કપડાજાણુ કરી બાટલીમાં રાખી લેવું. આ ભસ્મ પાણીમાં તરે તેવી સુંદર બને છે.

પ્રમાણ : ૨ રતીભાર. અનુપાન : મલાઇ કે માખણ સાથે.

ઉપયોગ : નળજાઇ, પાંડુ, ધાતુક્ષીણતા, નસોનીકમળેરી, શીકાશ વગેરે મટાડી પીર્ષ-લોહી જલદી વધારે છે.

વશ્ય : સારો અને પૌષ્ટિક ખોરાક લેવો જોઇએ.

૫૦૧ શતાવરીઆસવ

ચનાવટ : લીલીશતાવરીનોરસ તો. ૪૦૦.

ધાવડીપુષ્પ તો. ૬૪ ગોળ તો. ૧૦૦

મરી „ ૪ લવંગ „ ૪

પીપર „ ૪ મોચરસ „ ૪

મુવા „ ૪ જીરું „ ૪

મહેદમુચલી „ ૪ જાવંત્રી „ ૪

અકલકરો „ ૪ કેચર „ ૧

વિષી : રસમાં ગોળ મેગરી પછી બાકીની ચીજોનું ચૂર્ણ મેગરી જે માત્ર ઠીક જાય કરી ગરમ જગાપર રાખી પછી ગાળી બાટલીમાં ભરી લેવું.

પ્રમાણ : ૧૧ તોલો. અનુપાન : પાણી.

સમય : સવાર સંજ જમ્યા પછી.

ઉપયોગ : ક્ષય, પ્રદર, ધાતુક્ષીણતા, જીર્ણીકર, ખાંસી, રક્તવિકાર, શ્વેત વગેરે મટાડી તાઝાગ વધારે છે

વિધી : જાંબી મંદિતે જમનાર જારીક કરી ખરડતું ધુંડી તેમાં નાનરોપનાપતનને. ૧૧ મેંદાસ મળ જેની મેંદાસ કરી મેંદાસ

પ્રમાણ : ૧ મેંદાસ. **સમય :** નાનર, મંદાસ.

અનુવાન : મેંદાસ માંડી ઉપર પાન ખાનું.

ઉપયોગ : જલ્દાસ, પાનપુષ્પ અને પાનદાસ તથા પ્લીકાસ મદાસે છે.

મૂલ્યના : મેંદાસ ખાખા પછી જુલાબ રૂપ લામના દોષ તે તાલનુંતે પ માયામાં નાંખનું તેમજ સરીરે મદાસ કરનું ને ધરમ પાખીવડે રનાન કરનું.

વધ્ય : ખીચડી અને ઘી આપી ચકાવ.

૫૦૦ વાજીકરણલોહમસ્મ

ચનાઘટ : ઉત્તમલોહનુંજારીકચૂર્ણ તો. ૨૦, સફેદસોમલ તો. ૪, દરતાલવરખી તો. ૪, પારદ તો. ૪, ગંધક તો. ૪, કપુર દેધી તો. ૨, આમાં કપુર ચિરાવની જાંબી મીંદાસે શુદ્ધ કરેલી લેવી જોઈએ.

વિધી : શુદ્ધ લોહચૂર્ણમાં સોમલ તો. ૧, કપુર બેઆની-ભાર મેળવી કુંવારનારમમાં ધુંડી ટીકડી કરી સુકવી સંપુટમાં રાખી ખાંધ કરી ગજપુટ અગ્નિ આપવો. જાણુ આશરે ૫ રોર જંગાલી તોલનાં લેવાં જોઈએ. પછી તેને કંઠી જારીક વાડી તેમાં દરતાલ તો. ૧ તથા કપુર બે આનીભાર નાંખી કુંવારના રસમાં ધુંડી ટીકડી કરી સુકવી સંપુટમાં રાખી ખીંદે ગજપુટ દેવો એવી રીતે ત્રીજવાર ગંધક અને ચોથીવાર પારદનો ગજપુટ આપવો. દરેક વખતે કપુર નાંખતા જવું. આ ચારપુટ પછી એવીજ રીતે ખીંદ, ત્રીજા અને ચોથા ચાર પુટો આપવા, આમ કુદ્દે ૧૬ ગજપુટ આપવા જોઈએ. અને પછી જે ભરમ તૈયાર થાય તેને કઠાઈમાં નાંખી

પ્રકરણ ૨૪ મું—વૈદ્યકપરિભાષા

દવાઓ તૈયાર કરવા બાબતની સમજણ.

કવાય—આપણી ભાષામાં ઉકાળો, કવાય, કાદો એ નામથી આ બનાવટ ઓળખાય છે. સુકી વનસ્પતિ ઘાવી તેને બઢી કુટી એક કલઈ કરેલા તપેલામાં કે માટીના વાસણમાં ૧ ભાગ દવા અને ૪ થી ૮ અથવા ૧૬ ભાગ પાણી નાખી ચોથો કે આઠમો ભાગ બાકી પાણી રહે ત્યારે ઉનારી માળી લેવું અને પછી તેમાં ઉપરથી નાખવાની કોઈ ચીજ બનાવેલી હોય તો તે મેજથી આપવી આનું નામ વૈધાર કવાય છે. તે લીલી વનસ્પતિનો પણ બનાવી શકાય છે. કવાય બનાવતી વખતે વાસણ ખુલ્લું રાખવું, સખત દવાઓ હોય તો સોળગણું પાણી, સામાન્ય દવાઓ માટે આઠગણું પાણી અને લીલી દવાઓ માટે ચારગણું પાણી નાખવું બરાબર હોય છે. કવાય માટે વનસ્પતિ ૧ થી ૨ તોલા લેવાય, પ્રવાહી તૈયાર ગએલા કવાયનુ પ્રમાણ એક વખત માટે ૨ થી ૪ તોલા લેવાય.

ચૂર્ણ—સુકી દવાઓને સાફ કરી લખેલા વજન પ્રમાણે લઈ તેને જરા તડકે સુકવી બારીક ખાંડી ચાળાની કે કપડાથી ચાળી લેવું તેનું નામ ચૂર્ણ છે. તેની માત્રા ૦ થી ૦૦ તોલા મુખીની ગણાય છે.

ગોઠ્ઠી : ગોળીને સુકી, ચી, વટક કે 'પીલ્ડ' કરેલામાં આવે છે. બારીક કરેલા ચૂર્ણને પાતળી સાથે, મધ સાથે, કોઈ વનસ્પતિના રસ-રત કે કવાય સાથે પુટીલઈ લખેલા પ્રમાણની ગોળી બનાવી ઊંચે મુકવી લેવી તેનું નામ ગોળી છે. જે બનાવટના ગુણ આવે તેનો પ્રથમ ગુણનો કવાય કરી તેમાં સુકી પરતુઓ નાખી લોહા જેવું કરી પછી ગોળી વાળવા જેવું થયેલા પાણી દ્વારા કરી ગોળી બનાવવી એવીએ કેટલીક બદલી ગોળી મુકવા માટે ૩૫૨ ૫.૩૬૨ વરીકે પાપાનુનરમનો બૂકે ઉદાહરણ આવે છે.

અગત્યની સૂચના

આ પુસ્તકમાં વપરાયેલા તોલ બાબત નીચેની બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

૧ બનતાં સગી વજન તોલાભાર વાને રૂપીઆ-ભારનાં વજનમાંજ બતાવેલ છે.

૨ રતલ લખેલ હોય ત્યાં ૪૦ તોલા અને શેર લખેલ હોય ત્યાં ૮૦ તોલા સમજીને હિસાબ ગણવાનો છે.

૩ ગુજરાતમાં ૪૦ રૂપીઆભારનો શેર ગણાય છે પણ અહિં ૮૦ રૂપીઆભારનો શેર ગણાય છે એટલે આ પુસ્તકમાં તો સર્વત્ર ૮૦ રૂપીયાનો શેર ગણવાનો છે.

૪ માસાનું વજન આવે ત્યાં ૮ રતીનો એક માસો અને ૧૨ માસાનો એક તોલો ગણી લેવાનું છે.

૫ પ્રવાહી માપમાં ૧૦૦ તોલાનો સવાશેર કે ૪૦ તોલાના ૧૬ ઑંસ ગણી ગમે તે સરળ રીતે માપ કરી લેવાનું છે.

૬ વિશેષ તોલ માપ માટે તથા દવાઓ બનાવવાની વિધી અને પરિબ્રાપાના શબ્દો માટે આ પ્રકરણની પાછડ આપેલા ૨૪ મા પ્રકરણની પરિભાષા વાંચી લેવી.

લેખક :

વગેરે નાખવાનું હોય તે નાખી ધીમે તાપે એક બે દહાડામાં પકાવી લેવું. જ્યારે તેલ માત્ર રહેલું જણાય ત્યારે ઉતારી ગાળી લેવું એને તેલ કહે છે. તેલ બનાવવા માટે વાસણ મોટું લેવું. એકજ દહાડામાં તેલ પકાવી ન લેવું અને તાપ બહુજ ધીમે રાખવો, પાક કરતી વખતે કામો પણ ન રહે તેમ અંદરનો કફક બળી પણ ન જાય તેવી રીતે મધ્યમ પાક કરવો અને તે કફકને અગ્નિપર નાંખતા તડ, તડ, અવાજ ન આવે તો પાક બરાબર તૈયાર થયો સમજી ઉતારી લેવું.

ઘૃત : ઉપર બતાવેલ વિધી પ્રમાણે તૈયાર થાય છે. આમાં તેલને બદલે ધૂન વાપરવું જોઈએ.

ફાંટ : દવાના જડા ભૂકાને—ગુણને ચાર કે આઠગણા બળ-બળતા ગરમ પાણીમાં નાખીને રોડીવાર પછી ઉતારી ઢાકી લેવું અને પછી ઠંડું થતાં જાળીને પીવામાં વાપરવું એને ફાંટ કહે છે.

અર્ક : લીલી કે સુકી દવાઓ, તાજાં ફુલ વગેરેને નલીકાચંત્રમાં આઠગણા પાણીમાં ૨૪ કલાક પલાળી રાખી પછી ચંત્રને બરાબર બંધ કરી ગુલા ઉપર મોઢવી અર્ક કાઢવામાં આવે છે. જે દવાઓમાં આકારા કે વાયુ તત્ત્વ હોય—તેલ દ્રવ્ય હોય તેનુજ અર્ક બને છે. જેમકે ગુલાબ-ફુલ, મુલા, વરેઆરી, અગ્નિમે વગેરે. આ દવાઓને સાફ કરી આઠગણા પાણીમાં પલાળી લેવી પછી તેનાથી દસ ચોર પાણી દોષ તો ૭ ચોર અર્ક કાઢવો તેમાં પૂર્ણ સત્ત્વ આવશે. ફેટલીકવાર દેરડી ઉઠાવ્યા કે મુદરરાગ જેવી સ્ત્રીઓના પત્ન અર્ક કાઢવામાં આવે છે. આ અર્ક ગુણમાં મૃદુ તથા પીવામાં સ્વાદિષ્ટ દોષાથી સ્થા વાપરી શકે છે.

પુદરાક : લીલી અથવા સુકી દવાને ખાદી ચઘતી જેવો હોંટો કરી તેને જીંદા કપડામાં લપેટી ઉપર ખાદી ચાપવી નેના જેવું કરી સામજ્ય કરેલા વાપ વચ્ચે રાખી તે નેવો હાલ થત્ર કાઢી દવાથી રસ કાઢી લેવો. આ રસમાં સનવાને નષ્ટ નેનાથી રાખી ઘડુ તેથી બનવડો નહીં. મારા ૭૫ થી ૧ નેવો.

અર્થસંહ-ગાટણ : લીલી કે મુઝી વનસ્પતિને પાણીના વાણી ઉપરથી કરી અમુક જાત પાણી રહે ઉતારી નાખી તેને ફરી મુઝાવર મુઝા મુઝાનિ પડે પાક કાપે. તે વખતે તેમાં મેઝા કે સાકર નાખવાની દેશ તે મેઝાની આપણી અને પાણી નહું. પાણી ત્યારે તેમાં ઉપરથી ત્યજવું મુજબ પાણી કરેલું દોષ ને મેઝાની આપણું. કંઈ પાણી ત્યારે મધ કે પાણી દોષ ને મેઝાની આપણું મેઝાને તે અર્થસંહ ત્યારે મધ કરેલું અર્થસંહ જાણતી ન પાણી તે ને જાણી નહીં છે માટે તેની પરિણામ કરી કે "પાણીના તેને નાખવા ત્યજીને બેસી નહીં અને મુઝા ન પડે તો સમજવું કે જાણતી છે." કેટલીકવાર મધમાં મુઝી દવાઓનું મુજબ મેઝાને પાણી નાખવું જનાવાય છે.

આસવ : મુઝી લીલી દવાઓને ખાંડી નહીં જુદા કરી તેમાં પાણી નાખી જરા નરમ કરી ઉતારી તેમાં સાકર, મેઝા કે મધ જે કંઈ નાખવાનું દોષ તે મેઝાની દવાની એક વાંચણમાં બરી બધ કરી જે માત્ર રાખી મુઝી પછી જાણીને વાપરવું તેનું નામ આસવ છે. આસવ માટે વાસણ રીડું દોષ તો માણીનું ઘેવાય, સીનીનું પાણી કે સાકરનું પાણી વાપરી સાકર.

અરિષ્ટ : દવાના બૂધનો ઉકાળો કરી અમુક જાત પાણી રહે ત્યારે ઉતારી જાણી તેમાં સાકર, મધ કે મેઝા મેઝાની યોગ્ય દવાઓ એક વાસણમાં બરી મોટે કપડું બાંધી તેમાં ખમીર આવી રાંત પડી નહીં ત્યજીની નિર્વાતરયાનમાં રાખી પછી જાણી તેમાં પ્રણેપની વસ્તુઓ મેઝાની બધ કરી જે માત્ર રાખી પછી જાણી લેવું તેને અરિષ્ટ કહે છે. પાણી ઉપર આસવમાં જતાવ્યા પ્રમાણે લેવાય.

શરબત : કોઈપણ લીલી કે મુઝી વનસ્પતિનો કવાય, રસ અથવા અર્ક કાઢી તેમાં સાકર નાખી આસણી કરી જાણી રાખવું. તેનું નામ શરબત છે. કેટલીકવાર આસણીમાં એસેસ મેઝાનીને શરબત જનાવાય છે.

તેલ : લીલી વનસ્પતિનો રસ, મુઝાનો કે લીલીનો કવાય કરી તે કવાયમાં તેલ તથા દવાઓનો કલક અને તે સાથે દૂધ, છાશ, ઝોમૂર

અંજન : આંખમાં આંજવાની દવાને અંજન કહે છે. સુરમા રૂપે, પ્રવાહી ટીપાં રૂપે કે સળી બરી આંજી શકાય તેવા મધમ રૂપે તે હોય છે. કેટલીકવાર ગોળી કે વાટ રૂપે હોય છે તેને ઘસીને આંજી શકાય છે.

નસ્ય : નાકમાં મુંઘવાની દવાને નસ્ય કહે છે, પછી તે સુર્ણ તેલ કે ધી રૂપે અને તે હોય પણ નસ્ય કહેવાય છે.

પોટીશ : હોઠ, સુર્ણ અથવા આંટશી જેવી ચીજના બહુ બૂકાને ગરમ પાણીમાં મેળવી, ખારીને કે મુકીજ સેકીને પોટલી વચ્ચે રાખી દરદવાળી જગ્યાએ રોક માટે વપરાય તેને પોટીશ કહે છે.

ધૂપ-ધૂમાઢી : અગ્નિ એક વાસણમાં રાખી તેનાપર દવા નાખવી અને તેનો ધુમાડો શરીરના કોઈ પણ ભાગમાં જ્યાં દરદ હોય ત્યાં આપવો અથવા રહેવાના મકાનમાં ધુમાડો કરવો તેને ધૂપ કે ધુમાડો કહે છે.

ધૂમ્રપાન : બીડી કે હોડા રૂપે અથવા મધમમા દવા બરીને ધુમાડો પીવાના કામમાં વાપરવો અથવા અંગારાપર દવા છાંટી તેનો ધુમાડો શ્વાસમા લેવો તેને ધૂમ્રપાન કહે છે.

વંધારણ : શરીરના કોઈપણ ભાગને નરમ કરવા, રોક આપવા કોઈ દવા કે વસ્તુ બાંધવામા આવે તેને બંધાણ-બંધારણ કહે છે.

વાટ : ચોની અથવા ગુદાના ભાગમા અથવા કોઈ જગ્યાની જગ્યામા દવા મુકવી દોષ ત્યારે દવાની વાટ કે રૂમા પદાર્થને તેની કરેલી વાટ મુકવામા આવે તેને વાટ કહે છે બીજુ નામ ફલવર્ગ કે સોગંદી પણ કહેવાય છે.

કોંગઢા : દવાના ગુર્ણને પાણી આદિ મેળવી અથવા મુકી દવાનો કવાય કરી તે દવા મોખા રાખી ફેરી ફેવામા આવે તેને કોંગઢા-ગુરુ કહે છે.

ચસ્તી-પીચકારી : પીચકારીમા પ્રવર્તી દવા બરી તેને મૂલ-માર્ગ કે ગુદામાર્ગે અદર મુકવામા આવે તેને એક પ્રકારની પીચકારી કે બરતી કહે છે. પોતી લાઈ કરવા કે દરદ દવામા મારા દવામા દવા બરી

સ્વમિત્યા : કોઈ પક્ષ દ્વારા કે સુખી વનરપતિને કોઈએ કહી પાળી તેને નાચી કરી તેને કરી પીમા તાપે સ્વીકારેલું વાવ-અવરોધેલું નમ્યાય ત્યારે કોઈની મુશ્કેલી જેવું તેનું નામ પત્ર કે સ્વમિત્યા કહેવાય છે.

સ્વરસ : કોઈની વનરપતિને કોઈ પાત્રી વાદ્યની કરી કેવી તેવી રીતે સુખી વનરપતિને ખાત્રી પાત્રી નાખી વાદ્યની વાદ્યની કેવી પાત્રી તેને કોઈની રસ કાઢી લેવા તેનું નામ સ્વરસ છે. તેની માત્રા ૧ થી ૩૩ તોલણની નમ્યાય છે.

દશર : જ્ય, અંતરો, વાગ્યા વગેરે વનરપતિઓમાંથી દશર કદં વામા આવે છે તેની રીત એવી છે કે પ્રથમ કોઈપણ વનરપતિ કોઈની કંચરી મુશ્કેલી લેતી, મુશ્કેલી જ્ય ત્યારે તેને નિર્વાતરયાનમાં ખાત્રી રાખ કરી કોઈકા જેવી કરી લેતી. પછી તે રાખને પત્તીચક્રાનુ પાત્રીમાં નાખી ખુબ દુઃખાવતી જ્યારે ક્ષાંતો રવાન પાત્રીમાં આવે જ્ય ત્યારે મુશ્કેલી જેવું. અને પછી તેને કપડાથી જરાજર ખાત્રી લેવું. આ કાળેલા પાત્રીને મૂકે મુશ્કેલી પીમા તાપે કહ્યું કરેલ તરેલામાં ખાત્રી. જ્યારે તમામ પાત્રી બધી જતાં તળીઆમાં સફેદ પદાર્થ દેખાય ત્યારે તેને મુશ્કેલી કરી કોઈની લઈ એક કાચની રેટોપર બાટલીમાં જરાજર બંધ કરી રાખી મુકવું. આ દશર બનાવવામાં ખાત્રીવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે તોજ સફેદ રંગનોદશર બનશે. દશરની દવા બગડતી નથી અને ઘુરત અચર કરે છે.

લેપ : કોઈની અથવા સુખી દવાને વાત્રીને કે તેના બૂકાને કોઈ દવા કે છાસ, પાણી, શુદ્ધાબજળ, સુરકો વગેરેમાં વાત્રીને દરકવાળી જગાપર અથવા સોજ, ત્રણ વગેરેપર લેપ કરવામાં આવે છે. લેપ જાડો લગાડવો જોઈએ, અને સુકાયા પછી તરત ઉખેડી નાખવો જોઈએ.

પંચાગ : કોઈપણ વનરપતિના મૂળ, છાલ, ફળ, ફુલ અને પાન લેવા તેને પંચાગ કહેવામાં આવે છે.

મંજન : કોઈને ઘસવાની દવાને મંજન કહે છે. તે ઘસેલાંજો સુખી બારીકસુખીના રૂપમાં દોષ છે.

કપડમાટી : કોઈપણ વારણ, યંત્ર કે બાટલીને ન્યારે લટ્ટીમાં મુકવાની હોય ત્યારે તેને કપડમાટી કરવામાં આવે છે, કપડાના એક ટુકડાને લીલી નરમ માટીમાં ચોળીને સરખી કરી લગાડી મુકવી લેવું. કેટલીકવાર સાત કપડમાટી આવી રીતે કરવાની હોય છે તે એક પછી એક મુકવીને કરવી જોઈએ.

તોલમાપ : પાઠમાં લખ્યા પ્રમાણે દવાઓનું વજન લેવું. કોઈ કોઈ પાઠમાં વજન ન બતાવેલું હોય ત્યાં સમભાગે લેવાનું છે એમ સમજ લેવું.

લીલી કે સુકી : દવાઓ બનતાં લગી મુકી કે લીલી લખેલી હોય તે પ્રમાણે લેવી. કેટલીક જગ્યાએ ખાચ લીલી લખેલી હોય ત્યાં તેના વજન મુજબ લેવાની છે. મુકી દવાઓ હમેશા સારી અને લગી વાપરવી.

જુની દવાઓ : મધ, વાવડીંગ, પીપર, ગોળ વગેરે એક વર્ષનાં જુનાં લેવાય છે. પણ સક્તિવર્ધક ઉપાયોમ. ૨૬ નું વાપરવું એમ ઠીક છે. ૬૬ ધટાડવા માટે મધ જુનું વપરાય છે.

ફેરી દવાઓ : સોમલ, મનરોહિવ. હરતાલ, વચ્છનાગ, મંધક, ઝેરકુચલા, પારદ, હોંગળો, રસકપુર, લીલામ, કાત્રેર, આકડો, મોરચુયુ, ટંકળુ, નેપાળો, ચણેાડી તથા ધાતુ કે ઉપધાતુ આ તમામ સોખન કરીને વપરાય છે. પાઠમાં કયા આ દવાઓની આનજ શુદ્ધ સખ્દ ન લખેલ હોય છતાં શુદ્ધ લઠને વાપરવી.

લનાવટ : દરેક દવાની સાથે તેની બનાવટ આપેલી છે, છતાં કોઈ પાઠમાં ન આવેલ હોય તો તેની રીત આ પ્રકરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જોઈ તે પ્રમાણે બનાવી લેવી.

લજન : દવાઓ માટે તોલ માપ વજનવા સાથે અદિ આ પ્રકરણમાં તે લ માપની સનજણ આપી છે તે પ્રમાણે જ દરેક દવાઓનું તોલ-માપ સમજ લેવું જોઈએ. જુની પદ્ધતિ કરતાં આ નવો પદ્ધતિનું તોલ-માપ અદિ ૫૨૬ કરવાના આરંભ છે.

જાણી નહીં જો એ પાણી અંદર હવામાં આવે તેને બરડી અથવા નેનીમા કહે છે. કેટલીકવાર એ માટે પાણી પાણી ખાસ કરી પડે અપાય છે.

સ્વેદ-પાન : શરીરમાં કે તેના કોઈપણ ભાગમાં પસ્ટીનો ઘાણ કે દાદ બોળા કરવા માટે જરાગ આપવામાં આવે તેને બાફ કહે છે, માથે કરી તાવમાં પડે તેની બાફ અપાય છે તેને નાચ કહે છે. ચોક્કી પડે પસ્ટીનો ઘાણ રહે અપાય છે.

શંક : ગરમ કરેલ રેની, દંડ, ગરમ પાણી તથા ગરમો એક કડા કે ગામ ચોક દરદ-ગરમ બોળા કરવા માટે અપાય છે. કેટલીકવાર બૂસાનો, માટીનો, નીમકનો કે પાણીમાં પલાળેલા કપડાનો પડે ચોક આપવામાં આવે છે.

ભાવના : દવાના ચુર્નને કે બરમને ખરબમાં કે બીજા વાસ-જુમાં નાખી તેમાં દવાનો રસ કે કવાય નાખી રાખી ભેતું કરી ભેતું તેને ભાવના કે પુટ આપ્યા કહેવાય છે.

મસ્મ : ધાતુ કે કપડાતુને શુદ્ધ કરી તેને દવાના રસમાં પુટી સુકવી ગળપુટનો અગ્નિ આપવો, અને ભેતૈયાર થાય તે દવાને બરમ કહે છે.

ગજપુટ : એક ગજ (૨૪ ઈંચ) લાંબો અને એક ગજ પહોળો એવો ચોરસ અથવા એટલાજ પ્રમાણનો ચોળ અને એક ગજ કે ડો ખાટો કરી તેની અંદર ઘાણ બરી વચ્ચે દવાનું સપુટ રાખી ઉપર ઘાણ બરી અગ્નિ આપી દેવો. આ ક્રિયાને ગજપુટ કહેવામાં આવે છે, અને તે બરમો બનાવવા માટેનો ખાટો-મઠ્ઠી કહેવાય છે.

સરાવસંપુટ : માટીના બે વાટકા કે તવા લાવી તેની વચ્ચે દવાની ટીકડી કે છુટક દવા રાખી તારથી બંધ કરી બાધી દેવા બાફ કપડું અને માટી સાથે મેળવી તેનો લેપ એ સપુટપર કરી સુકવી મઠ્ઠીમાં આવ્યે માટે તૈયાર કરવો તેનું નામ સરાવસંપુટ છે.

સ્વચ્છતા : દવા બનાવવાના ઔષ્ધો હંમેશા સાફ રાખવા, અને કોઈપણ દવા બની નય કે તરતજ તેને સાફ કરી રાખવા જોઈએ અને બનાવતી વખતે ફરી સાફ કરી લેવા.

ફેરી દવા : ફેરી દવાઓને હંમેશાં સુરક્ષીત રચણે કબાટમાં રાખી તેને તાજું લગાડવું. કેમકે તે બાજનમાં બેદરકાર રહેવાથી ક્યારેક પરિણામ ખગળ આવે તે આપણને સહન કરવું પડે છે.

રુપ-રંગ : કોઈપણ દવા તૈયાર થાય ત્યારે તેનો રંગ, સ્વાદ, વાસ, વાસ ઈત્યાદિ બરાબર જોઈ પરિક્ષા કરી લેવી. જો તેમાં ભૂલ જેવું હોય તો તેનું કારણ તપાસી સુધારી લેવું, ને તેની નોંધ કરી લેવી કે જેથી આગળપર સુધારી લેવાય. હંમેશા એકજ ધોરણની દવાઓ ગ્રાહકોને અપાય તો ગ્રાહકોના મનમાં વહેમ આવતો નથી.

ચોક્ષાંદ્રવ્યો : સાંજખારને બદલે સોડાબાયકાર્બો, નવચારને બદલે એમોનીઆકલોરાઈટ, સુરાખારને બદલે પોટાશનાઈટ્રેટ, આવી દવાઓ અમેજ કેમીસ્ટોને ત્યાં સ્વચ્છ મળે છે. તે વાપરવાથી દવાની અસર સારી થાય છે, દવા સ્વચ્છ બને છે.

મારણ : જે જે ધાતુઓની બરમ બને છે તેનો ખુદાસો બરમની બનાવટ સાથેજ આપેલો છે. આ માટે વધુ વિગત અમારા તરફથી પ્રગટ થએલા રસાયનસાર સંગ્રહમાં આપેલી છે.

સાવધાની : દવાનું કામ સંબાળતરી રીતે કરવાનું છે. જ્યાં કોઈપણ ન સમજાય ત્યાં તે વાત ફરીથી વિચારી પોતા કરતા વધુ દુશિઆર હોય તેની સલાહ લેવી તો ખૂબ ચતી અટકે છે.

માત્રા : દવાનું પ્રમાણ ધણે જાને દરેક પ્રેચન સાથે લખાય છે, છતાંપણ ક્યાં ન લખાયું હોય કે વધુ ઔષ્ઠ જલગ્રાહ્ય તો તેમાં બરાબર વિચાર કરી દેશ, કાગ, વધ, રોજ, બજ વગેરેના વિચાર કરી માત્રા એવી વધુ કરી રાખા છે, પણ ફેરી દવાઓ જે પાચના હોય તેની પુરી સંબાળ રાખીને વાપરવી.

મુરજ : દવા બનવાની પદ્ધતિ આવાન્ય મુદત દોષ છે. એ મુદત પડી દવાના કચ્છ-ગુણ કમી થાય છે. ચૂર્ન પડવાય, યોગ્ય યોગ્ય ગુણવાળી બનાવવા જે વર્ષ, કાપના બૂધા જે માસ, તેલ એક વર્ષ અથવા એક વર્ષ પડી મુનઢીન બને છે. સાર અને સાકરના કુચે ઘોડા વડુ વખત રાત્રી રાત્રે છે, પદ્ધતિ, બરમ, રઘાવન, પર્ણદી, કૃષીવર રઘાવન તથા આશ્વિનિષ્ઠ બનવા નથી એનો જોન જુનાં તેમ વડુ સાર ગુણવાળા બને છે માટે મોઢા પ્રમાણનાં બનાવી વડુ સંચર કરે. બધે દવાઓ આરી બાટલીમાં પેક કરી રાખવી, ખુલ્લી રાખવાથી ગુણ કમી થાય છે.

દવાની સંભાલ : દવા બનાવ્યાપછી તેને સાર કરી સંભાળીને રાખવી. દવામાં બીનાસ રહેવાથી દવા બગડે છે માટે બરાબર સુકાવીને રાખવી જોઈએ.

ઘનસ્પતિ : વનસ્પતિને ખુલાસાવાળી જગ્યામાં રાખવાથી તે બગડતી નથી. આ પ્રમાણે રાખવાની વનસ્પતિ ઘોડા વખત પછી ખુલ્લી જગ્યામાં તડકામાં સુકાવી સાફ કરી વાર વાર તેને તપાવી લેવી તે બગડે નહિ.

ઔષધપાત્ર : કવાય બનાવવા માટે વાસણ માટીનું કે કદઈ કરેલ પીતળનું લેવું. તેલ બનાવવા માટે પદ્ધતિ કદઈ કરેલ કે લોઢાનું પાત્ર લેવું. આસવ માટે રાખવાનું વાસણ ચીની-માટીની બરછી કે લાકડાનું પીપ રાખવું વધુ ઉપયોગી છે. બરમ બનાવવા માટે સારા પત્થરની બરમ લેવી તે ન મળે તો લોહબરમ વાપરવી ઉચિત છે.

દવાની બનાવટ : કોઈપણ દવા પોતાની સમક્ષ બનાવવી, અને તેની સબાળ રાખવી કે તેમાં બહારનો કચરો ન પડે. દવા બનાવતી વખતે તેમાં દરેક ચીજ સબાળપૂર્વક નાખી મેળવવી. જે દવામાં દીણ કે ખાટા પદાર્થો વપરાય તેની બનાવટમાં વાસણ કદઈ કરેલા કે ચીનીનાં વાપરવાં.

સંભાલ : દવા તૈયાર કર્યા પછી તેની બાટલીપર લેબલ લખે. બરાબર લખાડવા, તેની બનાવટની પુરી ને.ધ રાખવી, લેબલપર દવાનું નામ, નંબર, પાક, માત્રા, અનુપાન વગેરે લખી રાખવું કે જો કદી બૂલ થવા ન પામે.

દવાઓનું તોલ અને માપ.

૧ ઝેન	આથરે	૧ ઘડુંભાર
૨ ઝેન	"	૧ રતિભાર
૩ રતિ	"	૧ વાલ
૮ રતિ	"	૧ માસો
૧૨ રતિ	"	૦) = એ આનીભાર (૪ વાલ)
૨૪ રતિ	"	૦૧ તોલો (૪૫ ઝેન)
૪૮ રતિ	"	૦૧૧ તોલો (૬૦ ઝેન)
૯૬ રતિ	"	૧ તોલો (૧૮૦ ઝેન)
૧ ઔંસ	"	૨૧૧ તોલા આથરે
૧૬ ઔંસ	"	૧ રતલ (૩૬ તોલા આથરે)
૮૦ તોલા	"	૧ શેર (પાકો)
૪૦ શેર	"	૧ મણ (જંગાલી)
૧ મીનીમ	"	૧ દીપું
૬૦ દીપાં	"	૧ કૂમ
૪ કૂમ	"	૦૧૧ ઔંસ (૧૧ તોલો)
૮ કૂમ	"	૧ ઔંસ (૨૧૧ તોલા)
૧૬ ઔંસ	"	૧ પૌંડ (રતલ)

ચળોડી એટલે રતી, ઝેન એટલે ઘડુંભાર, તોલો એટલે રૂપિયાભાર, અમારા તરફથી પ્રગટ થતા વૈદ્યક સાહિત્યમાં ઘણે જાણે આ પ્રમાણેજ તોલ તથા માપનો હિસાબ રાખેલો છે. સામાન્ય રીતે આગળના તોલ-માપનો આટલો ખુલાસો ફોર્મિયન સમય સુધી તે પ્રમાણે આપેલ છે.

અનુવાન : દરેક દવા માટે તેનું અનુવાન અભ્યાસે દેવ છે. છતાં ક્યાં ને ન લખાયું હોય ત્યાં પાણી સામાન્ય અનુવાન છે, તે દિવસ સોનાનુસાર કાપશે તરનાર નીચે દોષ ને પણ વાપરી સમાય.

યંત્રોની સમજણ : દવાના કામમાં અનેક જનનાં યત્રો વસતે છે તેમાં પણ માત્ર વપરાયનાં યત્રો જોવાં કે:-કમરૂયંત્ર, જે દાંડાં સાથે જેની નીચેનાં દાંડલામાં દવા બરી કરવાનાં દાંડલા માટે બીનું કપડું અને નીચેના દાંડલા નીચેનાપ કની દવા તૈયાર કરવી, આ યંત્રમાં કુલ દવાવા કે દાંડલામાંથી પાસે કાઢવાનું કામ મુખ્ય થાય છે. રોઝાયંત્ર આ યંત્રમાં કેટલીક દવાઓને બાફ આપવામાં આવે છે. એક માલીનું કોડું દાંડાનું થઈ તેમાં દવાનો રસ, કાચા વગેરે પ્રવાહી બરી તેમાં દવાની ચોટલી થટકની રહે તેવી રીતે દોરાથી બાંધીને દોરાનો છેડો દાંડાની સાથે કાઢાપર એક લાકડી રાખી બાંધી લેવો, અને ચુલાપર મુકી વાપ દેવો, અંદરનું પ્રવાહી કમતી થાય તો બીજું નાખતા જવું આને રોઝાયંત્ર કહે છે. તેમાં કેટલીક દવાઓને શુદ્ધ કરવા માટે બાફ અપાય છે.

નોંધ : ધાતુ, રસ, રસાયન તથા તેના શોધન, મારણ અને ઉપયોગની બાબતો સાથે યંત્રોની સમજણ વધારે મેળવવાની છુટ્ટા હોય તો અમારું બીજું પુસ્તક રસાયનસાર સંગ્રહ મંગાવી લેવા વિનંતિ છે.

લેખક.

ધાતુ, ઉપધાતુ તથા વિપ, ઉપવિપનું શોધન.

સુલાસો : કેટલીક દવાઓ તેમાંના દોષ દૂર કરવા માટે તથા કેટલીક તેના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે શુદ્ધ કરવામાં આવે છે. અશુદ્ધ ચીજો હાની કરે છે માટે બરાબર શુદ્ધ કરીનેજ વાપરવી જોઈએ.

ધાતુ : આયુર્વેદના રસવૈદ્યક વિભાગમાં સોનું, રૂપું, તાંબુ, લોહ, જસત, નાગ, બંગ, કાંસુ, પીતળ, મંડુર, વગેરેને ધાતુઓ કહેવામાં આવે છે. એ ધાતુઓની ભસ્મ બનાવી વપરાય છે. ભસ્મ કરવા પહેલાં તેને શુદ્ધ કરવી પડે છે. શુદ્ધ કરેલ ધાતુ ભસ્મ બનાવવા માટે વાપરી શકાય છે. પ્રથમ ચોખ્ખી ધાતુ લાવી તેનો બૂકો, પતરાં કે રસ બનાવી પછી તેલ, છાસ, ગૌમૂત્ર, કાંચ (સુરકો ચાલે) કુલથીનોકવાય આ પાંચ ચીજોમાં ધાતુને તપાવી કે રસ કરી દારવામાં આવે છે. દરેક પદાર્થમાં પાંચ કે સાત વખત કરવાનું હોય છે. તેમ કરવાથી ધાતુ શુદ્ધ થાય છે. તાત્ર જેવી સખ્ત ધાતુને એથી વધુ લોણનારસમાં થોડાક વખત શોધવાથી પૂર્ણ નિર્દોષ બને છે.

પારદ : બજારમાં મળતો પારદ દવાના કામમાં વપરાતો નથી, કેમકે તેમાં નાગ, બંગ, વગેરે મળદોષ હોય છે. આ દોષ સાફ કરવા માટે પારદનું સામાન્ય શોધન અથવા તેના આક સંસ્કાર કરવા પડે છે. જેઓ તે ન કરી શકે એમ હોય તેમના માટે દેશી વૈદ્યકમાં શુદ્ધ પારદ મેળવવા માટે એક સરલ માર્ગ બતાવેલ છે અને તે એ કે દિગ્બળાકમાંથી પારદ કાઢી કપડે ગાળી તે દવામાં વાપરવો તે દિગ્બળાકમાંથી પારદ ગુણમાં સરસ અને શુદ્ધ થાય છે. બધા વૈદ્યો આ પ્રમાણે વાપરે છે. માટે ત્યાં શુદ્ધ પારદ વાપરવાનો હોય ત્યાં આ પ્રમાણે કાઢેલો પારદ લેવો. બજારમાં મળતો સારો દિગ્બળા કાઢી તેને ખરબમાં ખારીક વાડી લોણનારસમાં ધુંટી મુકવી લેવું. આ

ઉમર પ્રમાણે દવાની માત્રા ફેરવી આપાય તેના સમજાણનું પત્ર.

૧૭ થી ૬૦ વર્ષ.	૧૦ થી ૧૬ વર્ષ.	૫ થી ૯ વર્ષ.	૨ થી ૪ વર્ષ.	૧ માસથી ૧ વર્ષ.
૩ રતિ	૧૫ રતિ	૦૫ રતિ	૦૫ રતિ	૦૧ રતિ
૬ રતિ	૩ રતિ	૧૫ રતિ	૧ રતિ	૦૫ રતિ
૦૧ તોલો	૦)૦-એઆનીબાર	૦)૦-એઆનીબાર	૪ રતિ	૨ રતિ
૧ તોલો	૦૫ તોલો	૦૧ તોલો	૦)૦-એઆનીબાર	૨ વાસ
૨૫ તોલો	૧૫ તોલો	૦૫ તોલો	૦૧ તોલો	૪ વાસ
૫ તોલો	૨૫ તોલો	૧૫ તોલો	૦૫ તોલો	૦૧ તોલો

હિપર મુગળ ખાસ માત્રા કે પ્રમાણ એક વખત દરદીને અપાય તે દ્રાંટીએ આ કોઠો ગાડ
વેલ છે. દાખલા તરીકે ક્વાથ ૫ તોલા મોટા માણસને દેવાનું હોય તો તે ૧ વર્ષના બાળકને ૦૫ તોલો
અપાય, તેથીજ રીતે એક મોટા માણસને ત્રણ રતિ અબકકારમ આપતા હોય તો ૪ વર્ષની ઉંમર
સુધીના બાળકને ૦૫ રતિ સગી આપી શકાય, આ સામાન્ય માપ છે, પણ જેની દવાઓ વાપરતી
વખતે આ હિસાબ ન કરતાં બહુજ સંભાળ રાખવી. તે ગિવાય રોગનું જ્વર, સમય, પ્રકૃતિ રોગીનું-
બગ વિગેરેનો વિચાર કરી દવાની ગોઠવણ કરવી.

લાવી તેનો જૂકા કરી જેતે એક શેર હોય તો લોહાનીકડામમાં ઘી શેર ૦ા લઈ ગરમ કરી તેમાં થોડે થોડે ગંધકનો જૂકા નાખી દેવો. તાપ અત્યંત મંદ રાખવો. થોડીવારમાં ગંધક રસ રૂપે થઈ જાય ત્યારે એક તપેલામાં દૂધ શેર ૪ રાખી તેનાપર કપડું બાંધેલું હોય તેમાં ઢાળી દેવું. બધો રસ તેમાં નાખી આખ્યા બાદ કપડું ખોલી દૂધમાં પડેલો ગંધક લઈ લેવો તેને ગરમપાણીથી બરાબર ધોઈ લેવો. પછી વાટી સુકવી દવાના કામમાં વાપરવો. બીજી રીતઃ ગંધકનો જૂકા કરી લેવો, એક તપેલાપર કપડું બાંધી તે તપેલામાં દૂધ રાખવું, અને કપડાપર ગંધકનો જૂકા પાથરી દેવો. તપેલાની કીનારીપર માટીની કીનારી કરી દેવી ને તેના પર લોહાનાતવામાં ડાળ્યાનો અમિ રાખી તેને પંખાવડે ગરમ કરવો. જરાવારમાં ગંધક પીગળી ટીપાં ટીપાં થઈને નીચેનાં દૂધમાં પડશે એ ધોઈ વાટી દવામાં વાપરવો.

હિંગળો : બજારમાં મળતો રૂમીહોંગળો લાવી તેને ખરલમાં ખારીક વાટી લીંબુનારસમાં સાત દહાડા ધુંટી સુકવી કપડાંબાંધી કરી રાખવું. આવી રીતે તૈયાર થએલ શુદ્ધ હિંગળો દવાના કામમાં વાપરવો.

મનશીલ : સારો રતાચદાર રંગનો મૃદુ મનશીલ લાવી તેને ખારીક વાટી આદુનારસમાં સાત દહાડા ધુંટવો અથવા ચૌદ દહાડા ધુંટવો (ભાવના દેવી) સુકાયા પછી ખારીક કપડે ઢાળી રાખવો અને દવાના કામમાં વાપરવો.

હરતાલ : ઉત્તમ સોનાના પત્રા જેવી વરકી હરતાલ લાવી તેના નાના ટુકડા કરી એક પોટલીમાં બાંધી સૂઈ કઠોળના રસમાં કૂળતી રહે તેવી રીતે ડોલાયત્ર બનાવી તેમાં ટાંબીને ધીમે તાપે ખાર કલાક બાફવાથી શુદ્ધ થાય છે, પછી ગરમપાણીથી ધોઈ સુકવી વાટી રાખવી અને દવાના કામમાં વાપરવી.

સોમલ : ડોલાયત્રમાં દૂધ ભરી તેનાં સોમલના નાના ટુકડા

દિગ્ગજાનાનૂકાને એક સારી માટીની ઢાંડણી દોષ જેના તળીઆમાં કપડામાટી કરેલી દોષ તેમાં રાખી તેને સુઘાપર અથવા સૂઝીપર મુકી દેવું, અને નીચે સારો તાપ કરવો. ઢાંડણીના મોઢાપર ફરતી બહાર બરાબર રહે તેવા માપની મોટી તાવડી (માટીનેતવો) ઢાંડી દેવી. તાવડી બે રાખવી, કેમકે વારાફરતી એક તાવડી તેનાપર રાખવી પડશે. આ માટીના તવાને ઉંધું ઢાંડી તેના ઉપર કપડાનો જાડોડુકડો ઠંડા પાણીમાં પલાળીને રાખતા જવું. પાંચ દય મીનીટ થાય કે તરો ઉતારી તેની જગાએ બીજાને તવો જે તૈયાર દોષ તે મુકી દેવો. અને ઉતરેલ તવાને એક થાળીમાં રાખી કાગળ કે કપડાના ટુકડાથી સાફ કરી લેવું. તેમ કરવાથી તવામાં ચોટલો પારદ છુટો પડી થાળીમાં એકઠો થતો જશે. આ પ્રમાણે ૭ કલાક તાપ આપવાથી ૪૦ તોલા દિગ્ગજામાંથી ૩૦ તોલા લગભગ પારદ નીકળી આવશે. પારદ કાઢતી વખતે ઢાંડણી વધુવાર ખુલ્લી ન રહે, તેમ તાપ એક સરખો થતો રહે, ઢાંડણી અને સુઘાની બાજુમાં બેસીને કામ કરવાનું છે, તે એમાંથી નીકળતો ગંધકનોધુમાડો ગળામાં, શ્વાસમાં ન જાય તેવી રીતે હવા ન હોય ત્યાં બેસવું જોઈએ. આ પ્રમાણે સંભાળ રાખી આ નવીન ડમર્યન વડે પારદ કાઢી લેતાં જે પારદ નીકળે તેને જાડા કપડામાંથી બે-ચાર વખત ગાળી લઈ દવાના કામમાં વાપરવું, એ પૂર્ણ શુદ્ધ પારદ ગણાય છે. પર્પટી માટે એ પારદ વાપરવાનો હોય ત્યારે તેને ખરલમાં નાખી તેમાં કુંવારનોરસ, અરણીનોરસ, પીણીનોરસ, એરંડપત્રનોરસ, આદુનોરસ, આ પાંચ દ્રવ્યના જુદા જુદા રસમાં ચાર ચાર દહાડા ઘુંટી પાણીથી ઘોઘ ૨૪૨૭ તથા ઉત્તમ ગુણયુક્ત પારદ એક માસમાં તૈયાર થાય તે તૈયાર કરી વાપરવું જોઈએ. એ સર્વોત્તમ ગુણદાયક અને છે.

ગંધક : દવામાં આમલસારો ગંધક ખાવાના કામમાં વપરાય છે તે જરા લીલાશદ્વાર રંગનો દોષ તે વધુ સારો ગણાય છે, તે

હીંજીનારસમાં વાટી એક સાદુ નવા માટીના તવાપર લગાડી સુકવી ખાદ્ય કામમાં લેવું. નેપાળો એરી છે માટે શોધન બરાબર કરવું અને શોધન વખતે ઘીવાળા હાથ કરી લેવા, હાથ આંખે ન લાગે તેની સંભાળ રાખવી.

ધતુરાનાંધીજ : ધતુરાનાંખીજ લાવી તેની ગૌમૂત્રમાં પોટલી બાંધી રાત્રે પલાળી રાખવા, સવારે ખીચું ગૌમૂત્ર નાંખી ખાશી લેવા, ત્રણ કલાક ખાશી પછી ઉતારી પાણીથી ધોષ સુકવી લેવા અને વાટીને દવાના કામમાં વાપરવું. ઉપરની જાણ બને ત્યાં સુધી હાથે મસળી ધોતી વખતે કાઢી નાખવી.

ઝેરકૂચલા : ગૌમૂત્રમાં ઝેરકૂચલાને પલાળી રાખવા, દરરોજ ગૌમૂત્ર નવું નાખવું, સાત દહાડા આ પ્રમાણે કરી પાણીથી ધોષ પછી અપુવતી ઉપરની જાણ કાઢી નાખવી, અને તેની બે ફાડ કરી વચ્ચેથી છસ જેવું પડ હોય તે કાઢી નાખવું. ખાકી બે પડ ચોખાં કરી ધોષ કડાઇમાં નાખી જરા ઘી વડે શેકી લેવાં, અને તરતજ ઉતારી ખાંડી મૂકી કરી લેવો અને દવાના કામમાં વાપરવાં.

અફીજ : અરીથુને આદુનારસમાં પલાળી ગાળી કનુંખા જેવું કરી ધીમે તાપે જાડો રસ કરી લેવો ને દવામાં વાપરવું.

શિલાજીત : ત્રીફલાના ક્વાથમાં, ગૌમૂત્રમાં અને દૂધમાં એક ભાવના આપી પછી ગાળી લેવું એટલે શુદ્ધ થઇ જાય છે.

ટંકણ : બખ્ખરમાં તેલીઓ ટંકણખાર મળે છે તે લાવી તેનો મૂકો કરી માટીનાતવામાં પુલાવી ખારીક વાટી દવાના કામમાં વાપરવું.

સુરમો : સુરમાને ખારીક વાટી ખરલમાં નાખી હીંજીનારસમાં ધુંટી સુકવી લેવું.

દોરાકત્તો : હીંજીનારસમાં બેન્ગળ દહાડા ધુંટી સુકવી લેવું.

કરી તેની પોટલી બાંધી દૂધમાં બાર કલાક ધીમા તાપે બાફ આપરી. તેથી તે શુદ્ધ થાય છે. પછી વાટીને કામમાં લેવું.

— રસકપુર : રસકપુરના નાના ટુકડા કરી તેને આકાશના-દૂધમાં તથા ગાયનાદૂધમાં પોટલી બાંધી ડોલાવત્ર વડે બાર કલાક બાફુજ ધીમા તાપમાં બાફી લેવાથી તે શુદ્ધ થાય છે, પછી તે દવામાં વાપરી શકાય છે.

વચ્છનાગ : નાના ટુકડા કરી એક કપડાની પોટલીમાં બાંધી ગૌમૂત્ર તાલુ લાવી તેમાં છુડતી રહે તેવી રીતે એ પોટલી રાખવી. દરરોજ સવારે ગૌમૂત્ર નાખવું. આ પ્રમાણે ત્રણ દહાડા કરી પછી તેને સુકવી વાટી કામમાં લેવું. વચ્છનાગ કાળો અને સુખત હોય તેવો વાપરવો.

આપરીયુ : આપરીયુ એટલે જસતના ખાણની કચ્છી માટી. તે અત્યારે બજારમાં “કેલેમીના પેપરેટા”ના નામથી અત્રેશ ગાંધીએને ત્યાં મળે છે તે લાવી તેને ગૌમૂત્રમાં સાત દહાડા છુટી સુકવી લઘુ દવાના કામમાં વાપરવું. આ આપરીયુ બરાબર કામ આપે છે અને વિદ્વાન વૈદ્યો આ વાપરવાની સલાહ આપે છે.

માંગ : ભાંગના પાન લાવી તેને પાણીમાં બાફી લઘુ સુકવી લેવું. પછી તેને કઠાઈમાં શેકી લેવી અથવા પાણીથી ખૂબ ઘોર્લ સુકવી પછી દવાના કામમાં વાપરવી જોઈએ.

નેપાઝો : નેપાળો લાવી ઉપરની ઝાલ કાઢી અંદરના બીજના બે ભાગ ખોલી તેની વચ્ચેની જીલ કાઢી શુદ્ધ કરી પછી દવામાં વાપરવું. પ્રથમ નેપાળાનાં બીજની ઉપરની ઝાલ કાઢી તે બીજને એક ઝીણાં કપડામાં બાંધી બેસનાં જાણમાં બે દહાડા દારી રાખી પછી તેને કાઢી ઘોષ અથવા વડે તેની ફાડો છુટી કરવી અને વચ્ચેથી જે બારીક પતરી-પડ નીકળે તે કાઢી ફેંકી દેવું. બાદ તેને ખરલમાં

આરોગ્યસિન્ધુ કાર્યાલય તરફથી પ્રગટ થએલા

વૈદ્ય ગોપાલજી કુંવરજી ઠક્કર દ્વારા અને બીજાં

લોકપ્રિય વૈદ્યક પુસ્તકો

વૈદ્યકચિકિત્સાસાર (પૂર્વાર્ધ)

સરળ ગુજરાતી ભાષામાં દેશી વૈદ્યકની આજુ વપરાતી પ્રસિદ્ધ અને અનુભવસિદ્ધ ૫૦૧ દવાઓની બનાવટ, વાપરવાની રીત, અનુપાન, પ્રમાણ, પથ્યાપથ્ય, ઉપયોગી સૂચના, દવા બનાવવાની વિધી વગેરે બાબતો, શોધન, મારણ, તોલન-માપ, માત્રાની સમજણ તથા જરૂરોપયોગી તમામ બાબતોની પૂર્ણ માહિતી સાથે નવીન શૈલીમાં લખાયેલો ઉત્તમ ગ્રન્થ. એક એક પ્રયોગ સફળતાથી કામ આપે અને હાનિરોનો લાભ સાધારણ માણસ પણ સહેલાઈથી મેળવી શકે તેવો આ ગ્રન્થ છે. ઉત્તમ છપાઈ, સુંદર કાગળ, પાકું બાઈન્ડીંગ, પુષ્કળ સુધારા વધારા સાથે બીજી આકૃતિ, મૂલ્ય રૂ. ત્રણ પોસ્ટેજ આના સાત.

વૈદ્યકચિકિત્સાસાર (ઉત્તરાર્ધ)

જેવી રીતે વૈદ્યક ચિકિત્સાસાર પૂર્વાર્ધ આપને ગમી ગયું છે તેવુંજ આ ઉત્તરાર્ધ તૈયાર કરેલ છે. તેમાં ૫૦૧ ઉત્તમ બનાવટો આપેલી છે. જે પૂર્વાર્ધમાં આપવાનું રહી ગયું હતું તે સર્વ આ ઉત્તરાર્ધમાં છે આ બે ખંડ તમારી પાસે હોય તો પછી તમારે કોઈપણ દવાની બનાવટ કોઈપણ રોગને માટે શોધવાને બીજા કોઈ ગ્રન્થની મદદ લેવાની જરૂર રહે તેમ નથી એટલુંજ નહિ પણ આ બનાવટો સચોટ તથા અનુભવી છે અને તે અનુભવી વૈદ્યરાજોનો ખાનગી ખાનગો છે.

શંખ-કોઢી-છીર-પ્રવાહ : આમાંથી કાષ્ઠપણ ચીજની મુક્તિ કરવી હોય તો પ્રથમ નાનાં દુકડા કરી ગરમ પાણીથી ઘોષ પછી તેની પોટલી બાંધી એક ડોલાયંત્રમાં ગૌમૂત્ર રોર ૧, સિંધાકુણુ તો. ૫, લીંબુનોરસ તો. ૫ નાખી તેમાં બારી લઈ બાદ ગરમ પાણીથી ઘોષ કામમાં લેવું યાને ભરમ કરવી.

અમ્બક : સારો કાગારંગનો અત્રક લાવી તેને લોઢાના વાટકામાં રાખી ધમણ વડે અગ્નિમાં તપાવવો. લાઢ યાય ત્યારે ગૌમૂત્રમાં દારવો આ પ્રમાણે સાત વખત કરી પછી બાટી બાથમાં પલાળી હાથે ચોળી ગરમ પાણીથી ઘોષ મુકવી લેવું તો ધાન્યાત્રક ચર્મજરો.

હોંગ : હોંગને ધીમાં રોકી લઈ દવામાં વાપરવી, લોઢાની દડાઈમાં થોડુંક ઘી નાખી ધીમે તાપે રોકવી, પછી-વાટી લેવો.

ગુગલ : ત્રીફલાનાકવાચમાં ગુગળ નાખી ધીમે તાપે રસ જેવું યાય ત્યારે ઉતારી કપડે ગાળી પછી મુકવી લેવો કે ધીમા તાપથી ધન જેવું કરી લેવું અને પછી દવામાં વાપરવું.

મોરચુથો : ખરલમાં વાટી લીંબુનોરસમાં ચોદ દડાડા ધુંટી પછી તેમાં સમભાગે કબુતરનીદગાર નાખી ધુંટી સંપુટમાં ભરી ગજપુટ દેવો. પછી દહોમાં ધુંટી નાનો ગજપુટ દેવો પછી વાટી કામમાં લેવું.

મંડુર : લોઢાના બુના કાટોડાને મંડુર કહે છે તે લાવી તેને તપાવી તપાવી ગૌમૂત્રમાં દારવું એટલે બૂકો થઈ જશે એ બૂકાને ગૌમૂત્ર સાથે ખરલમાં ધુંટી ગજપુટ આપવો, એવા સાતથી એકવીસ સુધી ગજપુટ આપવાથી ઉત્તમ ભરમ બની જશે તે દવામાં વાપરવી.

આર્થ રસાયનશાસ્ત્રનો આ ગ્રન્થ તમારે જરૂર ખરીદ કરવો એમ અમારી સલાહ છે. મૂલ્ય રૂ. ૭૫, ૨૬ કાગળ કાચું પુકું રૂ. ૧૧૧.

માજીપાલો અને મરીમશાલો

આ પુસ્તકનું મૂળ લખાણ કરાચીના પ્રસિદ્ધ પત્ર હિતેચ્છુમાં એક લેખમાળાકે પ્રગટ કરવામાં આવેલ હતું. તેમાં ખુબ સુધારો વધારો કરી એક ઉપયોગી પુસ્તકની ગરજ સારે તેવી રીતે તેના જુદા જુદા વિભાગ કરી તૈયાર કરેલ છે. ખાનપાનના તમામ ઉપયોગી પદાર્થો જેવાં કે મરીમશાલો, શાકભાજી, દૂધદહીં, અનાજ, લીલાં સુકાં ફળો વગેરે અધા વિભાગ છે. બાળકોને કે સ્ત્રીઓને અભ્યાસ કરાવવા લાયક આ પુસ્તક બનાવેલ છે અને તેમાં આરોગ્ય અને વૈદ્યકની દ્રષ્ટિએ અધી બાબતો સરળરીતે સમજાવેલ છે. આ પુસ્તક ૧૯૩૬ના વર્ષના આરોગ્યસિન્ધુના ગ્રાહકોને બેટ તરીકે અપાયેલ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૫૨ ની છે છતાં મૂલ્ય રૂ. ૧ પોસ્ટેજ ૦૮ વધુ.

સ્ત્રીરોગચિકિત્સા

આ પુસ્તકમાં સ્ત્રીઓનાં ખાસ દરદો અને તેના ચોક્કસ ઉપાયો બતાવેલા છે. જે દરદો ઓપરેશનથી મટે એવા હોય તેને બાદ કરતાં બાકીનાં તમામ દરદોનું આમાં વર્ણન કરી તેના અનુભવી ઉપાયો અને બીજી પથ્યાપથ્યની માહિતી આપેલી છે. દરેક સ્ત્રીને વાંચવા માટે ઉપયોગી થાય તેમજ નવા વૈદ્યોને ચિકિત્સામાં મદદગાર અને તેનું આ પુસ્તક છે. આજેજ મંગાવી શ્યો. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૦૪ છતાં મૂલ્ય આના બાગ. પોસ્ટેજ ૦૮ વધુ.

બાલચિકિત્સા

બાળકો માટે ૨૫ વર્ષ થયાં વૈદ્યકના ધધામાં અને ખાસ કરી બાળવૈદના અભ્યાસમાં જે જે અનુભવ મળ્યો તે સર્વ આ

આ ઉત્તરાર્ધમાં એવા ચેંકડા પ્રયોગો છે જે એક એક પ્રયોગનું મૂલ્ય દગ્ગરો રૂપીઆ આપવા છતાં ન મળે તે સર્વ આ એકજ અન્યથી તમેાને મળી રહેશે. ૫૯ મંખ્યા ૩૦૦ની છે પાકું પુકું, મુંદર છપાઈ ઉચા એન્ડીક કાગળ છતાં મૂલ્ય રૂ. ૩ પોસ્ટેજ બાજુ વધુ.

વૈદ્યકચિકિત્સાપદ્ધતિ

આ અન્યમાં સરીર અને ધાતુની સમજણ, દોષોનું વિજ્ઞાન, મૂત્રપરિક્ષા, નાડીપરિક્ષા, રોગવિજ્ઞાન, વનસ્પતિ અને ખનીજ વિજ્ઞાન તેમજ અનુભવી પ્રીરકીપસનો, નિદાન, પથ્ય, ચિકિત્સા અને રોગ પરિચયની વ્યાખ્યાનું સતીસ્તર વર્ણન લગભગ ચાલુ દરેક રોગ માટે આપી છેવટમાં વિપચિકિત્સાનું પ્રકરણ આપી અન્યને સર્વોપયોગી બનાવવામાં જરાપણ કચાચ રાખવામાં આવી નથી. ઉત્તમ કાગળ, મુંદર છપાઈ, પાકું બાઈન્ડીંગ એ સર્વ છતાં મૂલ્ય ફક્ત રૂપીઆ બે, કાચું પુકું રૂ. ૧૧, પોસ્ટેજ આના પાંચ વધુ. આ અન્ય દરેક ઘરમાં હોવો જોઈએ કે જેથી એક સારા વૈદ્યની સલાહ ઘેર બેઠે તે આપી ચકશે.

રસાયનસારસંગ્રહ

આ નામનો અતિ ઉપયોગી અન્ય સરળ ગુજરાતિ ભાષામાં અમોએ તૈયાર કરેલ છે જેમાં પ્રત્યેક ધાતુ, રસ, ખનીજનો પરિચય શોધન, ભરમ કરવાની વિધી, માત્રા, અનુપાત, રોગાનુસાર એના ગુણદોષનું વર્ણન તથા અનેક ઉપયોગી ચાલુ રસોની બનાવટ આ પુસ્તકમાં આપી અન્યને સર્વોપયોગી બનાવેલ છે. એકેક બનાવટ ખાત્રીવાળી અને અનુભવમાં સત્ય જણાઈ તેજ એમાં દાખલ કરી છે. લગભગ પંદર વર્ષમાં દગ્ગરો રૂપીઆ ખર્ચાને અનુભવ મળ્યો તે તથા ગુરૂ પાસેથી મળેલી સિદ્ધ હસ્ત બાજનો આ અન્યમાં આપેલી દોચાથી થોડાજ ખર્ચમાં ઉત્તમ માત્ર બનાવી પુરો લાભ મેળવવો દોષ તે

રસાયનયોગમાળા

આપુર્વેદમાં રસ-રસાયનની અનેક જનાવટો વપરાય છે. તેમાં પણ ખાસ કરી મુખ્ય ભાગે હમેશાં વપરાતી ચાતુ જનાવટોનું આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ આપેલ છે જેનાં પાક તથા વિધી અનુભવમાં સારા જણાયેલ છે તેવી જનાવટો આ પુસ્તકમાં લગભગ પોણાત્રણસો આપેલી છે, એટલે કે અનેક ગ્રન્થો જેવા તપાસવા કે રાખવાની જરૂર રહેતી નથી, કોઈપણ ચાતુ રસાયન દવાની જનાવટ જેવા માટે આ એક જ પુસ્તક બસ છે. કિંમત રૂ. ૩ આના બાર.

મકરધ્વજરહસ્ય

ચંદ્રોદય-મકરધ્વજના નામથી બજારમાં આવતી હુંડ, તેને જનાવવાની વિધી, અનુપાન, રોગવાર વાપરવાની રીત, જનાવતાં થતું ખર્ચ અને વેચવા માટેનો યોગ્ય ભાવ એ સર્વ આ નિગધમાં આપેલ છે. કોઈપણ માણસ સમજી જનારી વાપરી શકે તેવી આ નિગધમાં ભરપૂર માહિતી આપેલ છે. ખીજી આદતિ બહાર પડી ચૂકી છે જેમાં ઘણુંજ સુધારો કરેલ છે, છતાં મૂલ્ય આના બે.

આસવારિષ્ટવિજ્ઞાન

આસવ જનાવવામાં પણ ખુબ કળા રહેલી છે અને તે જો બરાબર ન આવડે તો આસવ ખાટો થઈ જાય છે, ખાટલીમાંથી બુચ ઉડી જાય, ખાટલીને તોડી નાંખે અને પુરો ફાપડો પણ ન આપે. આ સર્વનો વિચાર કરી અમોએ અમારો જાતિ અનુભવ જો લગભગ ૨૫ વર્ષનો દબરો રૂપીઆ અને લાખો ખાટલી આસવ જનાવ્યા પછી ખરો અનુભવ મળ્યો તે આમાં જનાવેલ છે. કોઈપણ માણસ તેની સહાયતાથી રમે તે આસવ જનારી શકે છે, ખીજી આદતિ ખપી જવા આવી છે. સત્તર મંગરો. મૂલ્ય આના બે.

પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલ છે. બાળકની ઉત્પત્તિથી તેની સારવ
થતા રોગોનું વર્ણન, તેના ઉપાયો અને બાળવૈદ્યના દવાખાનામાં રાખ
લાયક બધી દવાઓની બનાવટ એ સર્વ આ એકજ પુસ્તકમાં લખ
આપેલી છે. ગુજરાતી ભાષામાં આવું એકપણ પુસ્તક હજી મુદ્રી પ્ર
થયું નથી. દરેક વૈદ્યને તેના ધધામાં સફળતા આપનાર તથા ગૃહસ્થ
વારંવાર મદદગાર બનનાર આ અમૂલ્ય પુસ્તક છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૧૧૭
છતાં મૂલ્ય રૂ. એક પોસ્ટેજ ૦૮૦ વધુ.

અનૂભૂતપ્રયોગાવલી

આ પુસ્તકમાં એટલા બધા ઉપયોગી અને અનુભવી પ્રયો
ગો આપેલા છે કે તે જોતાં તમે ખુશીખુશી થઈ જશો, એક એક પ્રયો
હજારો રૂપીઆ ખર્ચવા છતાં ન મળે તેવા છે. એ શિવાય તેમાં કેટલો
સાદા અને સરળ ટુચકાઓ પણ આપેલા છે. એકંદરે શહેરમાં
ગામડામાં તેમજ વૈદ્ય પાસે કે ગૃહસ્થ પાસે એક સરખું ઉપયો
ગ સાધન છે. જરૂર મંગાવી લ્યો. હવે થોડીજ નકલો બાકી છે. કિંમત
બે ભાગ સાથે રૂ. એક, છુટક દરેક ભાગના આઠ આના.

આયુર્વેદિકપ્રીસ્ક્રીપશન

અમારે ત્યાં તેમજ અન્ય વૈદ્યોને ત્યાં વપરાતી પ્રચલિત
આયુર્વેદિક દવાઓની લુદી લુદી બનાવટો યોગ્ય માત્રામાં થોડી થો
લ્લ મેળવી દરદીને આપવાથી સત્વર લાભ થાય તેવી જાતનાં આ
પ્રયોગ કે પ્રીસ્ક્રીપશન આપેલા છે. આ પુસ્તક તો વૈદ્ય, ડૉક્ટર
સામાન્ય ગૃહસ્થોને પણ ધણુંજ ઉપયોગી થાય તેમ છે તેના બે ભાગ
છે. દરેક ભાગમાં બસો બસો પ્રીસ્ક્રીપશન આપેલા છે. દરેકનું મૂલ્ય
આના આઠ, બંને ભાગનો રૂ. ૧.

ખનાવટ આપેલી છે. બધી દવાઓ પેટનું ખનાવવા જેવી છે અને તે બજારમાં રોજ દુકાનરોની વેચાય છે તેવી છે ફક્ત બે ચાર રૂપીઆની મુડીથી રોજ પેદા કરી શકાય તેવો ઉપાય આ પુસ્તકના અભ્યાસથી આપને મળે છે તથા ધંધાદારીઓ માટે તો બધી ખનાવટો ઉપયોગ લેવા યોગ્ય છે. બીજી આવૃત્તિ પણ ખપી જવા આવી છે. મૂલ્ય બે આના.

યોગશતક

પ્રાચીન સંસ્કૃત પુસ્તકનું વૈદ્ય શશીકાન્ત પંડ્યા કૃત સરળ ગુજરાતી અનુવાદ; આ નાનાં પુસ્તકમાં ધણાંજ ઉમેદા અને અનુભવી ઉપાયો આપેલા છે, એટલુંજ નહિં પણ તે સરળ હોવાથી સર્વને માટે લાભ આપનાર છે. લગભગ ચાલુ તમામ બીમારીના ઉપાયો આવી જાય છે. કિંમત બે આના છે.

લેવલલુક

દેશી વૈદ્યોને ત્યાં વપરાતી આયુર્વેદિક દવાઓ માટે આ લેવલલુક તૈયાર કરાવી છે. તેમાં ૭૪૪ લેવલ આપેલ છે બધી દવાઓનાં નામ આ લુકમાં આવી જાય છે તે ધિવાય હાથે લખી શકાય તેવા ખાલી લેવલ પણ એમાં રાખેલા છે. લેવલ સુંદર પીળા કાગળપર બ્લોકમાં છાપેલા છે અને અક્ષરો દેવનાગરી દોઢી મોટા રાષ્ટ્રમાં લેવામાં આન્યાથી લેવલ ધણાંજ સુંદર બનેલા છે. આ લેવલ દરેક વૈદ્યના દવાખાનામાં રહેતી દવાઓની બાટલીપર લગાડવાની ખાસ જરૂર છે. બીજી આવૃત્તિ પણ ખપી જવા આવી છે. સત્વર મંગાવી લેો એક લુકની કિંમત રૂ. ૧૫૫ છે ચોરસ ૬૮૦ પણ

વૈદ્યકપરિમાપા

રોગપણ માણસ વૈદ્ય ડીખવાની ક્ષમતા કરે તો તે માટે પ્રથમ તેને વૈદ્ય ધંધાની આમાન્ય પદ્ધતિમાં ડીખવાની ખાસ જરૂર

પથ્યાપથ્યવિજ્ઞાન

ખાનપાનના પદાર્થો કયા દરદમાં કઈ ચીજો પથ્ય છે તે ચીજો અપથ્ય છે તે માટે આયુર્વેદના મન પ્રમાણે દરેક રોગમાં પથ્ય છે અને શું અપથ્ય છે તે આમાં જતાવેલ છે કોષપથ્ય કે કોષપથ્ય વૈદ્યને આ પુસ્તક ખુબ મદદ આપનાર થઈ પડે દરદીના હાથમાં કે તેની સારવાર કરનારના હાથમાં આ પુસ્તક આપવા પછી વધુ લજામણ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. મૂલ્ય બે આ.

કુપીપક્વરસાયન

આયુર્વેદમાં રસાયન દવાઓ ઉત્તમ ગણાય છે. તેમાં કુપીપક્વરસોની ખુબ તારીફ થાય છે આવા કુપીપક્વરસોની બનાવ લાડીની રીત, તે દવાઓને વાપરવાની વિધી તથા ગમે તેવા સામાન્ય માણસ પણ જો ધારે તો આ દવા ઘરમાં તૈયાર કરી શકે તે અનુભવની માહિતી આ પુસ્તકમાં આપેલી છે અને તે પુસ્તક જોતાં આપને ખુબ ગમે તેવું છે. મૂલ્ય આના બે. થોડીજ નકલો બાકી સત્વર મંગાવી લ્યો.

કુદરતીઆરોગ્યવિજ્ઞાન

આ એક નાનાં પુસ્તકમાં આરોગ્ય સુખધી એક ડૉક્ટરનું વિચારો પં. હિમાચંદરે શુજરાતી ભાષામાં સરળ કુદરતી નિયમો જતાવેલા છે તે તે પ્રાચિન-અર્વાચિન મતાનુસાર આપવામાં આવેલ દોષાથી સર્વકોષને માફક-પસંદ આવે તેવા છે. વૈદ્યકો શોખ તથા અભ્યાસ કરનારાઓ માટે ખાસ ઉપયોગી છે. મૂલ્ય આના ચાર પચાસ હાથ આપને તે ઓછી કિંમતમાં એટલે જો આનામાં મળતો

ઉપયોગીપેટન્ટદવાઓ

એકારી દૂર કરવા માટે સ્વતંત્ર ડુન્નર-ધધાની જરૂર છે અને તે માટે માર્ગદર્શક સાધન હોવું જોઈએ, આ પુસ્તકમાં ૨૫ દવાઓ

માટેજ આ ગ્રન્થ આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠની આજ્ઞાનુસાર તૈયાર કરવામાં આગ્યો છે, તમોએ હજી ન મંગાગ્યો હોય તો હમણાંજ મંગાવી લ્યો, હવે થોડીજ પ્રત ગાડી છે. મૂલ્ય પાકું પુકું રૂ. ૨૫, પોસ્ટેજ ૭ આના.

આરોગ્યસિન્ધુની ફાઇલો

આરોગ્યસિન્ધુ માસીકની દરેક વર્ષની જુદી જુદી પુસ્તકાકારે બાંધેલી ફાઇલો તૈયાર છે, આ જુદી ફાઇલો વૈદ્યકના કિંમતી પુસ્તકોનું કામ આપે છે. વર્ષ ૧ જુ ૩૧. ૧૫૫ વર્ષ ૨ જુ ૩૧. ૧ અને ત્યારપછીનાં ૩ થી તે ૧૪ વર્ષમુધી ફાઇલોનું દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૧૦ છે એટલે જુમલે ૧૪ વર્ષનાં ૨૫૫૫ થાય છે પણ સામટી લેનારને પોણી ફીમતે એટલે કે રૂ. ૧૬૫ માં મળશે આખો સટ મંગાવનારે અર્ધી કિંમત અગાઉથી મોકલવી અને રહેલ પારસલથી મંગાવવી જોઇએ. નોંધ: આ ફાઇલોમાં વર્ષ ૩ જુ ને ૪ થું એમ બે ફાઇલો રજાકમાં નથી તેનાં રૂ. ૩ ગાફ કરી બાકીના રૂ. ૧૬૫ લેવામાં આવશે.

દરદીપત્રક

દવાખાનામાં દરરોજ વાપરવાં લાયકની ઉપયોગી વસ્તુ છે. આમાં દરેક દંદીની જુદી જુદી હકીકત લખી દંદીના કેમ નરકે વપરાય છે તેથી કામ કરનારને ઘણી સરળતા રહે છે. એકસો પેઞની જુક (પેક)ના આના આદ.

રજીસ્ટર

આ એક એવી જાતની જુક છે કે તેમાં દંદીની તમામ હકીકત નંજરવાર તારીખના કામ આપે રહે છે એક જુક લગભગ એક વર્ષ ચાલે છે. કિંમત રૂ. ૧૦૬.

આરોગ્યસિન્ધુ

ગુજરાતી ભાષામાં ૧૫ વર્ષથી પ્રગટ થતું આ વૈદ્યકમાસિકપત્ર

પડે છે, તે સિવાય વૈદક નદિ સીખનાર પણ આ કામકાજમાં ઉતરવા માંગે તો તે માટે પણ વૈદકનું રહસ્ય આવડવુંજ જોઈએ, એ ખ્યાલથી આ નાનું પુસ્તક અમોએ તૈયાર કરેલ છે તેમાં દવાઓ જનાવવાની દરેક પ્રકારની વિધી, શોધન, મારણ્ય તોલ, માપ, માત્રા, સામાન્ય શબ્દોના અર્થ વગેરે બધી બાબતોનો પૂર્ણ ખુલાસો આપવામાં આવેલ છે જે દરેક માટે પૂર્ણ ઉપયોગી છે. કિંમત આના જે.

વનૌપધિવિજ્ઞાન

ઘરને આંગણે થતી, ગામના પાદરમાં થતી તેમજ સામાન્ય રીતે જગરમાં સરેલાછથી મળી શકતી વનરપતિઓનું વૈદક દ્રષ્ટિએ ટુંક પરિચય, ગુણ, ઉપયોગ દવાઓની મુખ્ય જનાવટ વગેરે બાબતો આમાં લખાયેલી છે, લગભગ જસોથી વધુ ચીજોનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં આપેલ છે અને તે રોજ વપરાતી તથા જેની માહિતી માટે દરરોજ પુસ્તકો જોવાં પડે તેવીજ ચીજો આમાં લેવાઈ છે, વળી આ પુસ્તકને રીતસર અભ્યાસ કરવામાં આવે તો પરિક્ષામાં નિષંકુના વિષયો જુદા અભ્યાસ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. વનરપતિના અદ્ભૂત ગુણો તથા સરળ દુચકાઓનો અનુભવ આપને આ પુસ્તકમાંથી મોટા પ્રમાણમાં મળી આવશે. આ ગ્રન્થ યોગ્ય સમયમાં છપાઈને તૈયાર થશે. કિંમત રૂપીઆ જે.

ન્યાયવૈદ્યક ઔર વિપતંત્ર

દિલ્લી ભાષામાં આ વિષયનો આ એકજ અને સૌથી પહેલો ગ્રન્થ છે. આયુર્વેદ વિદ્યાપીઠ તેમજ લાહોર, દરિદ્વાર, દીલ્લી, કલકત્તા, જનારસ, મુંબઈ, પાટણ વગેરેની વૈદક કોલેજોમાં આ ગ્રન્થ પાઠ્ય-પુસ્તક તરીકે હાલમાં ચાલે છે. દરેક વૈદ આ ગ્રન્થનો અભ્યાસ કરી આજના સુપરેલા જમાનામાં ડોક્ટરની પેઠે તે પણ ન્યાયની બાબતમાં ટાઈ કચેરી વગેરેમાં સાક્ષીરૂપ પોતાનો અભિપ્રાય આપી શકે તે

વૈદ્યો તેમજ જાહેરપ્રજા માટે ખાસ ઉપયોગી સાહિત્ય પુસ્તકો પાડે છે. તેમાં આરોગ્ય અને વૈદ્યકતા ઉત્તમોત્તમ લેખો, અનુભવી ઉપાયો તાજા સમાચાર, તંત્રીનીનોંધ તથા સમય સમયપર જાણવાનેમ નોંધે પ્રગટ થાય છે, ગુજરાતીભાષામાં પ્રગટ થતા વૈદ્યકપત્રોમાં આ પત્ર સ્થાન પછી ઉચ્ચ ગણાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. બે છે વી. પી. થી રૂ. ૫ છે છુટક નકલ એક આનાનો સ્ટામ્પ મોકલવાથી મોકલી અપાય છે. વળી દરરોજ આઢકોને એક ઉપયોગી વૈદ્યક પુસ્તક બેટ તરીકે અપાય છે. સત્વર આઢકે જની આ જ્ઞાન મેળવે એવી વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

નોંધ : એટ્રીસાથે રૂ. ૫ ના પુસ્તક લેનારને રૂપિયે બે આના તથા રૂ. ૧૦ ના પુસ્તક લેનારને રૂપિયે ચાર આના કમીઝન આપવામાં આવશે.

ધી સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી, (૨૪૨૪૬)

નાનકવાડા; કરાચી.

જ્ઞાંચ નં. ૧.
નં. ૩૭૫, કાલિઆદેવી,
મુંબઈ.

જ્ઞાંચ નં. ૨.
પા ન કો ર ના કા,
અમદાવાદ.

